SÜLEYMAN TEKİR

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E JANDARMA

KURULUŞ TEŞKİLAT VE MÜCADELE (1903-1938)

TİMAŞ

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma
Kuruluş, Teşkilat ve Mücadele
(1903-1938)

Dr. Süleyman TEKİR

TİMAŞ YAYINLARI | 4835
Tarih-İnceleme Araştırma | 106

EDİTÖR
Zeynep Berktaş

KAPAK GÖRSELİ
Philip S. Jowett Illustrated by Stephen Walsh, *Armies of the Balkan Wars 1912–13 The Priming Charge for the Great War*, OSPREY PUBLISHING, 2012.

KAPAK TASARIMI
Yasin Çetin

İÇ TASARIM
Tamer Turp

1. BASKI
Ocak 2020, İstanbul

ISBN
ISBN: 978-605-08-3203-7

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

SÜLEYMAN TEKİR

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E JANDARMA

KURULUŞ TEŞKİLAT VE MÜCADELE (1903-1938)

TİMAŞ

SÜLEYMAN TEKİR

1985'te Kayseri'nin Develi ilçesinde doğdu. 2008 yılında Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2010 yılında Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı'nda "1921-1928 Ardahan'da İdari, Ekonomik ve Sosyal Yapı" adlı teziyle master derecesi aldı. Yine aynı üniversitede, "Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi'nde Türk-Rus Mücadelesi (1914-1917)" adlı çalışmasıyla 2015 yılında doktora eğitimini tamamladı. 2011-2017 yılları arasında Kafkas Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde Arş. Gör. ve Yrd. Doç. Dr. olarak görev yapan Süleyman Tekir, Haziran 2017 tarihinden itibaren Sinop Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünde Dr. Öğr. Üyesi olarak görev yapmaktadır. Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı, Türk Jandarma Teşkilatı, Millî Mücadele, Muhaceret, Salgın Hastalıklar, Musul Meselesi, Basın Tarihi konuları üzerine kitabı, kitap içi bölümleri, makaleleri, yayınlanmış uluslararası ve ulusal bildirileri bulunmaktadır. Evli ve Asya Duru'nun babasıdır.

Bu kitabı Anneme ve Babama ithaf ediyorum

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR 11

TEŞEKKÜR 13

GİRİŞ 15

Literatür ve Kaynaklar 15

Kitabın Meselesi 22

Araştırmanın Kapsamı 23

BİRİNCİ BÖLÜM
MODERN JANDARMAYA GİDEN YOL 27

1. Osmanlı Klasik Döneminde Zâbıta 29

2. Osmanlı Zaptiyesi'nde Geçiş Devri (1826-1846) 35

3. Zaptiye Müşîriyeti Devri 40

4. II. Abdülhamid Devrinde Jandarma 48

5. Jandarma ve Zaptiyelerin Görevleri 60

6. Modern Jandarmaya Giden Yol:
Makedonya Bunalımı 62

6.1. Tensikata Giden Süreç 71

6.2. Tensikat 82

6.3. Askere Alma 92

6.4. Eğitim 98

6.5. Silahlanma 101

6.6. Üniforma 102

6.7. Hizmet 103

6.8. Dönüşüm ve Modernleşme 104

6.9. Jandarma Nizamnâmesi 112

7. II. Meşrutiyet'e Giden Süreç ve Jandarma Teşkilatı 117
7.1. İttihat ve Terakki'nin İktidarı 124
7.2. Meşrutiyet Devri Jandarma Teşkilatı 126
7.3. Yapılacakların Tespiti 131
7.4. Umum Jandarma Kumandanlığı'nın Kurulması ve Tensikat Faaliyetleri 136
7.5. Meşrutiyet Devri Jandarma Tensikatı 142
7.6. Rumeli Seyyar Jandarma Taburları'nın Kuruluşu 158
7.7. Üniforma 160
7.8. Jandarma Evamir Mecmuası 163
7.9. Trablusgarp ve Balkan Harpleri 164
7.10. Jandarma Müfettişlik Mıntıkalarının Kurulması 169
7.11. Jandarma Kuvvesi ve Vaziyet 173
7.12. Jandarma Muvakkat Kânunu ve Jandarmanın Bağlılığı 182

İKİNCİ BÖLÜM
SAVAŞ-MÜTAREKE-MÜCADELE
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA JANDARMA 187

1. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girişi 189
2. Jandarma'nın Savaş Kuvvesi 196
3. Birinci Dünya Savaşı'nda Jandarmanın Sayısal Mevcudu 198
4. Üniforma 203
5. Seyyar ve Sabit Jandarma Karmaşası 206
6. Sabit Jandarma: Asayiş ve Firari Askerler Meselesi 209

7. Cephelerde Seyyar Jandarma Birlikleri....230
7. 1. Çanakkale Cephesi....230
8. Kafkas Cephesi....241
9. Irak Cephesi....257
10. Sina-Filistin Cephesi....260
11. Mütareke Dönemi Jandarma....262
11.1. Mondros Mütarekesi....262
11.2. Jandarma'nın Dâhiliye Nezâreti'ne Bağlanması265
11.3. İşgaller ve Jandarmanın Durumu....269
11.4. Sevr Antlaşması ve Müttefiklerin Jandarma Üzerinde Kontrol Sağlama Çabaları....284
12. Millî Mücadele Dönemi....295
12.1. TBMM Hükûmeti....295
12.1.2. Kuruluş....297
12.1.3. Jandarma Bölge Müfettişlikleri....299
12.1.1. Kadro ve Kuvve....300
12.1.2. Seyyar Jandarma Birliklerinin Kurulması....302
12.1.2.1. Seyyar Jandarma Birliklerinin Lağvedilmeleri....308
12.1.3. Millî Mücadele'de Jandarmanın Üniforması....309
12.1.4. Millî Mücadele'de Jandarmanın Hizmeti...314
12.1.5. Mudanya Mütarekesi ve Jandarmanın Doğu Trakya Misyonu....324

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
CUMHURİYET DEVRİ JANDARMA TEŞKİLATI....333
1. Erken Cumhuriyet Dönemi Teşkilat....335
2. Umum Jandarma Kumandanları....346
3. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Vaziyet....348

4. Jandarmanın Islahına Yönelik Atılan İlk Adımlar 353

5. Yasal Düzenlemeler 356

5.1. 1706 Numaralı Jandarma Kânunu 361

5.2. Jandarma Efrât Kânunu 367

6. Modern Jandarmanın Yetiştirilmesi ve Kurumsallaşma 369

7. Jandarma Efrâdının Yetiştirilmesi 371

7.1. Jandarma Efrât Mektepleri 371

7.2. Küçük Zâbitlerin Yetiştirilmesi 376

7.3. Zâbit 379

7.4. Jandarma Zâbit Mektebi ve Zâbitlerin Yetiştirilmesi 380

8. Modern Jandarmaya Geçiş 386

9. Silah ve Teçhizat 393

10. Üniforma 394

11. Asayiş 397

12. Silah Toplama 407

13. Sağlık İşleri 408

14. Sayılarla Cumhuriyet Jandarması 411

14.1. Bütçe 411

14.2. İnşaat ve Tamirat 412

14.3. Araç 414

14.4. Haberleşme 415

14.4. Veteriner Hizmetleri 416

SONUÇ 419

KAYNAKÇA 425

EKLER 435

DİZİN 463

KISALTMALAR

ATASE	Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi
BCA	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
BDH	Birinci Dünya Harbi Kataloğu
Bkz.	Bakınız
BOA	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	Cilt
CBA	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi
Çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
Haz.	Hazırlayan
İSH	İstiklal Harbi Kataloğu
No	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi
TİH	Türk İstiklal Harbi
TNA	The National Archive (Britanya Ulusal Arşivleri)
vd.	Ve diğerleri

TEŞEKKÜR

Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi üzerine hazırladığım doktora tez çalışması esnasında iç güvenlikten sorumlu olması gereken jandarma kuvvetinin cepheye sürülmesi fazlasıyla dikkatimi çekmişti. Yaptığım okumalar sırasında bunun yalnızca Kafkas Cephesi ile sınırlı olmadığını görmek, henüz savaşın başlarında buna duyulan gereği sorgulamama neden oldu. Müteakiben başladığım araştırma faaliyetleri ise oldukça uzun zaman aldı.

Şüphesiz bu çalışmanın vücuda gelmesi esnasında doğrudan ve dolaylı olarak çok sayıda kişinin yardımları oldu. Tavsiyeleri, yardımları, eleştirileri ve daha da önemlisi cesaretlendirmeleriyle yol gösteren pek çok kişiye şükran borçluyum. Öncelikli olarak yetişmemde büyük emekleri olan kıymetli hocalarım Nebahat Arslan ve Selçuk Ural'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Araştırma ve yazım sırasında çok sayıda kurum ve kişinin yardımları söz konusu oldu. Özellikle Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Seyfettin Özege Bölümü'nün diğer kütüphanelerde ulaşamadığım *Jandarma Evamir Mecmuası*'nın nüshalarını tarayıp gönderme lütufkârlığında bulunan kıymetli

personeline teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca gerek online gerekse bizatihi yararlandığım tüm arşiv ve kütüphanelerin çalışanlarına yardımsever tutumlarından ötürü teşekkür ederim.

Konuyla ilgili elindeki belgeleri paylaşma konusunda tereddüt göstermeyen ve sürekli teşvik eden Polat Safi'ye, ayrıca çalışmanın başından itibaren yardımlarını esirgemeyen Mustafa Şahin ve Cenk Demir'e teşekkürlerimi sunarım.

Cumhuriyet dönemi jandarma fotoğraflarına ulaşmam konusunda yardımlarını esirgemeyen Halis Doğan'a, onun yönlendirmesiyle tanıştığım ve kişisel arşivindeki fotoğraflardan istifade etmeme izin veren Hakan Sümer'e ve Almanya arşivlerinde bulduğu jandarma görselini paylaşan Yeşen Dursun'a, Çanakkale Muharebeleri ile ilgili bilgi alışverişi için Tuncay Yılmazer'e teşekkür ederim.

Çalışmaya başladığımda hayatımızda olmayan bu satırları yazdığım anlarda ise 20 aylık olan biricik kızım Asya Duru'dan çaldığım zamanı bu kitap için harcadım. O'na bu konuda bir özür borçluyum; ayrıca hayatıma kattıklarını telaffuz edecek kelime dağarcığına sahip değilim. Çalışmanın ve hayatımın her anında verdiği destek ve özveriyle büyük yardımlarını gördüğüm sevgili eşim ve meslektaşım Hürü Sağlam Tekir'e ise müteşekkirim.

Son olarak uzun süre bir konu üzerinde yoğunlaşmanın doğal sonucu yazdıklarınızı sınayamamaktır. Aynı metni defalarca okusanız dahi en basit imla hatalarını dahi göremeyebilirsiniz. Bunun için kitaptaki hatalar, ihmaller ve abartılar tamamıyla bana aittir.

Süleyman Tekir

GİRİŞ

Elinizde tuttuğunuz bu kitap, genel hatlarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda jandarmanın kuruluşundan Erken Cumhuriyet yıllarına kadar jandarma teşkilatının geçirdiği safhaları ele almaktadır. Kitap özelde modern jandarmanın kurulmasına zemin hazırlayan *Makedonya Bunalımı* sürecini takip eden *tensîkat* devresinde jandarmanın oluşum süreci ve sonraki otuz yılda yaşananlara odaklanmaktadır. Kurulmak istenilen jandarma teşkilatı, kuruluş sürecinde ortaya çıkan sorunlar ve jandarmaya olan ihtiyaç kitabın ana konusunu oluşturmaktadır.

LİTERATÜR VE KAYNAKLAR

Türkiye'de kolluk tarihi üzerine yazım tecrübesi müstakil bir alan şeklinde oluşmamıştır. Başta jandarma olmak üzere kolluğun geçirdiği safhaların hiçbir dönemi müstakilleşememiştir. Buna bağlı olarak genel yapı ortaya konulamadan özel başlıklar üzerine yapılan çalışmalarda yoğun eksikliklerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ayrıca, Türkiye'de kolluk tarihi üzerine yapılan çalışmalar polis üzerine yoğunlaşırken jandarmaya bu noktada gerekli özen gösterilmemiştir. Yer-

li tarihçi/araştırmacıların yanı sıra yabancılar da Osmanlı jandarmasını çalışma konusu yapmaktan imtina etmişlerdir. Akademik çevrelerde (tarihsel çerçevede) jandarma doktora tezi olarak ele alınmazken birkaç yüksek lisans çalışmasına konu olmuştur. Tüm bunlar konunun seçilmesinde belirleyici faktörler oldu.

Derviş Okçabol tarafından kaleme alınan *Zabıta Tarihi*[1] adlı kitap çalışması konuyla ilgili Erken Cumhuriyet devrinde yazılan ilk kitap olması açısından önemlidir. Çalışmada Osmanlı'dan başlayarak jandarma ve polis teşkilatlarının gelişim sürecinin yanı sıra 1940'lı yıllardaki teşkilatın esasıyla ilgili ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. Fakat kitapta kaynakçaya yer verilmemiştir. Bununla birlikte Okçabol eserinin ön sözünde zabıta üzerine yeterince eser verilmemiş olmasını ise şu iki sebebe bağlamaktadır: *"a) Mutlakıyet devrinde, kıymet ifade edebilecek bir zabıta teşkilatının -keyfiyeten- mevcut olmayışı, b) Uzun, ezici, göz açtırmayan karanlık asırlar içinde, Despotik ve Teokratik rejimler altında, türlü musibet ve felakete lohusalık eden o meş'um devirlerde, her nevi fikrî hareket ve faaliyetin şiddet ve iltisafla karşılanışı.."*

Jandarmanın tarihsel gelişim sürecine ilişkin Türkiye'de yapılan en kapsamlı çalışmaların başında Halim Tevfik Alyot tarafından hazırlanan *Türkiye'de Zabıta*[2] adlı kitap gelmektedir. İlk kez 1947'de *Türkiyede Zabıta (Tarihî Gelişim ve Bugünkü Durum)*[3] adıyla yayınlanan çalışma, 2008 yılında

1 Derviş Okçabol, *Zabıta Tarihi*, Ankara 1940.

2 Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, Ankara 2008.

3 Halim Alyot, *Türkiyede Zabıta (Tarihî Gelişim ve Bugünkü Durum)*, Ankara 1947.

Polis Bayramı münasebetiyle Türk Polis Tarihi Araştırmaları Merkezi tarafından yanlış tarihler tashih edilerek yeniden yayınlanmıştır. Polis teşkilatının konuya gösterdiği ilgiden de anlaşılacağı üzere çalışma jandarma ve polis teşkilatlarını birlikte ele almaktadır. Kitap, kuruluş öncesi dönemden başlayarak zabıtanın gelişiminde kronolojik silsileyi takip etmeye çalışmıştır. Alyot, 2008 basımında Ali Birinci tarafından kaleme alınan biyografisinden de anlaşılacağı üzere hukuk eğitimi alıp Dâhiliye Vekâleti'nde müşavirlik yapan bir bürokrattır. Alyot, çalışmasının bazı yerlerinde kaynak gösterirken bazı yerlerinde kaynak gösterme ihtiyacı duymamıştır. Bununla birlikte çalışmada yararlanılan 2008 edisyonunda başta tarihler olmak üzere çok sayıda hata mevcuttur. Jandarma ile ilgili bölümlerin büyük çoğunluğu kanun ve nizamnamelerin çevirisinden oluşurken bazı bölümlerde ise oldukça değerli teknik yorumlara yer verilmiştir. Tüm bunlar dikkate alındığında Alyot'un çalışması ilklerden olmasının yanı sıra hazırlandığı dönemin şartları düşünüldüğünde oldukça değerlidir.

Jandarma tarihinde içerisinde bilinmezlikleri barındıran bir başka mesele ise jandarmanın harp tarihindeki pozisyonudur. Bu alanda Hüseyin Işık tarafından yapılan iki kitap çalışması dışında var olanlar bu çalışmaların tekrarı niteliğindedir. *Birinci Dünya Savaşı'nda Seyyar Jandarma Birlikleri*[4] adlı kitap ATASE Arşivi'nde bazı seyyar jandarma birliklerinin harp ceridelerinin transkripsiyon ve değerlendirilmelerinden oluşmaktadır. *Çanakkale ve İstiklâl Savaşında Jandarma*[5] adlı

4 Hüseyin Işık, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, Ankara 1999.

5 Hüseyin Işık, *Çanakkale ve İstiklâl Savaşında Türk Jandarması*, Ankara 1974.

çalışma ise ağırlıklı olarak Çanakkale ve Millî Mücadele'deki jandarmanın mücadelesine odaklanmaktadır. Çalışmaların en büyük eksiklikleri dipnot sisteminden mahrum olmalarıdır.

Konunun uzun süre tarihçiler tarafından dikkate alınmaması üzerine Jandarma Genel Komutanlığı 2000'li yıllarda kendi tarihini yazmaya başlamıştır. Çalışmanın metin yazarlığını Ahmet Çermeli ile Halil Atabey yapmıştır. Org. Aytaç Yalman'ın Jandarma Genel Komutanı olduğu 2002 yılında iki cilt halinde yayınlanmıştır: *Asayiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı C. 1*[6] ve *Türk Harp Tarihinde Jandarma C. 2*.[7] Yalman'ın önsözde yer verdiği ifadeler durumu tek başına açıklamaktadır: *"Bugüne kadar teşkilatımızın geçirdiği aşamaları ortaya koymak için "tarihçe" adı altında birtakım çalışmalar yapılmış; ancak zaman içerisinde bunların içerik itibariyle yetersiz oldukları ve jandarmanın tarihini tam olarak yansıtamadıkları görülmüştür."* Oldukça hacimli olan iki ciltlik çalışma çizimler ve görsellerle desteklenmiştir. Fakat teşkilat içerisinde yapılan dağıtım, çalışmaya ulaşılmayı engelleyen temel faktördür. Bunun yanı sıra kısıtlı kütüphanenin kataloğunda yer almaktadır. Birinci cildin henüz ilk sayfalarında yer verilen Cumhuriyet Devri Jandarma Genel Komutanlarının listesinde büyük eksikler söz konusudur. Çalışmada Alyot'un kurduğu kronoloji takip edilirken, *Jandarma Evamir Mecmuası* başta olmak üzere teşkilatın yayınlarından istifade edilmiştir. İç hizmet için ele alındığı anlaşılan çalışmanın özellikle 1940 sonrası dönem-

6 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Asayiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı* C. 1, Haz. Ahmet Çermeli, Halil Atabey, Ankara 2002.

7 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, Haz. Ahmet Çermeli, Halil Atabey, Ankara 2002.

deki içeriği oldukça değerlidir. İkinci cilt jandarmanın harp tarihindeki yerine odaklanmaktadır.

Son yıllarda jandarma teşkilatının kendi tarihine yönelik merakı giderek belirginleşmeye başladı. Buna bağlı olarak sivil araştırmacıların katıldığı sempozyumlar düzenlenerek birtakım başlıkların daha ayrıntılı ele alınmasının hedeflenmiş olması ise muhtemeldir. Yapılan ilk sempozyum elinizdeki çalışmanın tamamlanmak üzere olduğu günlerde *Miras ve Değişim: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma*[8] adıyla kitap formatında yayınlandı.

Jandarma bünyesinde görev yapan subay ve efrâdın bellek/hafıza türünde ortaya koydukları eserler oldukça sınırlıdır. Literatür açısından bu başlıkta söylenebilecek yegâne eserlerden birisi Ahmet Rifat Kemerdere tarafından 1935-1936 kış devresi münasebetiyle Jandarma Genel Komutanlığı karargâhında verilen *Büyük Harpten Evvelki ve Sonraki Jandarmanın Ödevleri Arasında Bir Mukayese ve Jandarma Tarihçesi Hakkında Birkaç Söz* adlı konferanstır. Kemerdere, konferansta jandarmayı dört evrede ele alarak tecrübelerini dinleyicilerle paylaşmıştır.

Jandarma üzerine yapılan en güncel araştırma Nadir Özbek'in yazdığı *Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma (1876-1908)*[9] adlı ça-

8 *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Cumhuriyete Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Ahmet Özcan, Yücel Yiğit, Ankara 2018.

9 Nadir Özbek, "Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma (1876-1908)", *Tarihsel Perspektiften Türkiye'de Güvenlik Siyaseti, Ordu ve Devlet*, Der. E. Balta, İ. Akça, İstanbul, 2010.

lışmadır. Önce İngilizce[10] yayınlanan makale daha sonra Türkçe yayınlanmıştır. Çalışma jandarma tarihine yönelik bir temel oluşturma amacıyla kaleme alınmıştır. Jandarmanın idari ve kurumsal bağları, maaşlar, gayrimüslim jandarmalar ve istihdam konuları derinlemesine ele alınmıştır.

Jandarmanın bağlılığı dikkate alındığında tarihsel süreç içerisinde jandarmayla ilgili İçişleri Bakanlığı, Millî Savunma Bakanlığı, Genelkurmay ATASE ve Jandarma Arşivi'nde belgelerin bulunması beklenir. ATASE dışındaki arşivlerde doğrudan araştırma yapılamadığı için belge temini bu çalışma özelinde mümkün olmadı. Bununla birlikte kitapta Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı ve Cumhuriyet arşivlerinde bulunan belgeler başta olmak üzere farklı arşivlerden yararlanıldı. Özellikle çalışmanın odak noktasını oluşturan süreçte jandarmanın bağlılığının konuya ilişkin arşiv evrakının Osmanlı ve Cumhuriyet arşivlerinde yoğunlaşmasına neden olduğu söylenilebilir. Tüm bunlar dikkate alındığında bu çalışmanın adı geçen arşivlerdeki konuyla ilgili tüm belgeleri gördüğü/kullandığına dair bir iddiası yoktur.

Dönem kaynakları ve süreli yayınlar çalışmada yoğun olarak kullanıldı. Jandarma bünyesinde tarihsel süreç içerisinde çıkartılan *Jandarma Evamir Mecmuası*, *Jandarma Mecmuası* ve *Jandarma Sadâsı* adlı süreli çalışmalar teşkilatın geçirdiği safhalar konusunda bilgi vermesi açısından oldukça değerlidir. Hizmete özel yayınların verdiği bilgilerin içerikleri, özeleşti-

10 Nadir Özbek, "Policing the Countryside: Gendarmes of the Late 19th-Century Ottoman Empire (1876-1908)", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 40, No.1, (February 2008).

riden uzak olması açısından yavan kalırken diğer noktalarda oldukça doyurucudur.

Rumeli jandarma tensîkatı ile ilgili önemli kaynaklardan birisi şüphesiz *Rumeli Vilâyât-ı Selâsede Jandarma Teşkilatı, (1904'den 1908 senesine kadar tensîkatın suret-i cereyanına ve tensîk olmuş jandarmanın hal-i hazırına dair Ceneral Ferik Robilan Paşa'nın nezâreti altında Kaymakam Lamoş Bey Tarafından yazılan rapor)*[11] adlı eserdir. Rumeli tensîkatında görevli yabancı subayların gözünden jandarmanın geçirdiği safhalar hakkında bilgi vermesi eseri ayrıca değerli kılmaktadır. Eser R.1338/M.1922'de Osmanlı Türkçesine tercüme edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi yıllarında jandarmayla ilgili ayrıntılı bilgi veren *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesî Hakkında* adlı bir defter Milli Kütüphane El Yazması ve Nadir Eserler kataloğunda bulunmaktadır. Defter, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda yer almaktadır. Nazmi Göker tarafından bağışlanmış, rik'a yazı türü ile kaleme alınan eserin yazarı bilinmemektedir. Rapor şeklinde yazılması ve ihtiva ettiği bilgilere göre yazarın 1914-1918 döneminde Umum Jandarma Kumandanlığı'nda çalıştığı düşünülebilir. (Yer Numarası: 06 Mil Yz A 1499.)

1928'de Osmanlı Türkçesi ile yayınlanan *Jandarma Hakkında Rapor*[12] adlı kitabın kapağında *mahremdir* ibaresi vardır. Kim tarafından yazılıp nerede basıldığına yönelik bilgi bulunmayan kitabın kapağında *Kayıt altında yüz aded tab*

11 *Rumeli Vilâyât-ı Selâsede Jandarma Teşkilatı*, (1904'den 1908 senesine kadar tensîkatın suret-i cereyanına ve tensîk olmuş jandarmanın hal-i hazırına dair Ceneral Ferik Robilan Paşa'nın nezâreti altında Kaymakam Lamoş Bey Tarafından yazılan rapor), Çev. Talat, Jandarma Matbaası, Dersaadet 1338.

12 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, 1928.

edilmiştir ifadesi yer almaktadır. İçsel bir özeleştiri olduğu anlaşılan raporda jandarmanın kuruluş hikâyesinin yanı sıra Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki durum hakkında çarpıcı tespitlere yer verilmektedir.

KİTABIN MESELESİ

Jandarma ifadesi eski Fransızcada yer alan *gens d'armes* yani *silahlı adam* kökünden türemiştir. Fransızcada zaman içerisinde *gendarmerie* şeklinde ifade edilirken Türkçeye *jandarma* şeklinde geçmiştir. Jandarma teşkilatı günümüzde kuruluş tarihi olarak 14 Haziran 1839 tarihini kabul etmektedir. Asâkir-i Zaptiye Nimamnamesi ile Tanzimat Fermanı'nın tarihlerinin birleştirilmesiyle ortaya atılan bu tarih tamamen hayalden ibarettir. İllaki bir tarih kabul edilecekse bunun II. Abdülhamid devrine tarihlenen Jandarma Dairesi'nin kuruluş tarihi olan 1879/1880 olması beklenir. Modern anlamda ise kuruluş tarihi olarak ilgili bölümde ayrıntısı ele alınan tensîkat devrinin dikkate alınması beklenmektedir.

Osmanlı tarihinde jandarmanın alelusul ortaya çıkmasını müteakip egemen bir devletin kabul etmesi mümkün olmayan bir yöntemle yani içişlerine müdahale edilerek merkezi hükûmete bağlı bir güvenlik teşkilatının tensîk edilmesi ve müteakibinde jandarmada yaşanan gelişmeler kitabın meselesini oluşturmaktadır. Bir müdahale sonucunda jandarma teşkilatının modern bir hüviyet kazanması gerek dönemin devlet adamları gerekse de siyasi tarihçiler tarafından kabul edilebilir görülmemiştir. Bu yüzden tensîkat (nizama koymak, düzene getirme, düzenlemek) devri olarak adlandırılan sürecin başlangıcı kabul görmediği için sonrasında elde edilen kazançlarda siyasi tarih penceresinde bir türlü kabul görme-

miştir. İttihatçı kadroların jandarmaya olan yaklaşımlarının zaman içerisinde farklılık arz etmesi ise ilginç bir durumdur. Jandarmanın tensîkat bölgesiyle İttihat Terakki Cemiyeti'nin hayat bulduğu coğrafyanın aynı olması farklı bir çekişmenin yaşanmasına neden oldu. Rumeli'de jandarma kısa süre içerisinde mavi üniforması ve düzenli yatan maaşıyla gıpta duyulan/kıskanılan bir yapıya büründü. İttihatçı subaylar aylarca maaş alamazken yabancı kontrolündeki jandarmaları kıskanmışlardı. Buna rağmen Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesini müteakip iktidarı ele geçiren İttihatçı kadrolar modern jandarmanın tüm ülke sathına yayılması için çaba harcadılar. Çalışmada tüm Osmanlı ülkesine yayılmak istenilen ikinci tensîkat devresi ele alınmaktadır.

Tüm bunların dışında Osmanlı'nın son dönemlerinde yapılan ıslahatlar ile modernleşme çabalarında bazı rol modellerin alındığı bilinmektedir. Jandarma konusunda ise iki farklı rol modelin varlığından söz edilebilir. Rol modeller ise İtalya ve Fransa'dır. Osmanlı jandarması İtalyan tipinde düzenlenmeye başlanmasına rağmen ilerleyen süreçte Fransa'yı model almıştır. 1903 tarihli nizamnamenin Fransız örneğinin bir kopyası olması buna önemli bir örnektir. Bu sürecin Cumhuriyet yıllarında da devam ettiği görülür.

ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Çalışmanın fikri hazırlık safhasında kolektif hafızada jandarma imgesine odaklanmayı düşünürken araştırmanın derinleşmesiyle birlikte mevcut literatür ile bunun mümkün olmadığı/olamayacağı ortaya çıktı. Jandarma teşkilatının genel yapısını anlamak için yapılan okuma girişimlerinde konunun tam manasıyla ele alınmamış/alınamamış olma-

sı çalışmanın istikametinin değişmesinde belirleyici unsur oldu. Başlangıçta özellikle Birinci Dünya Savaşı ve takip eden süreçte jandarmanın belleklerde bıraktığı izler üzerine yoğunlaşma düşünülürken sonuçta jandarma teşkilatının tarihini ele alan bu kitap ortaya çıktı.

Çalışmanın mahiyet değiştirmesiyle birlikte bir coğrafi çerçeve çizmek mümkün olamayacağından tüm Osmanlı coğrafyasındaki jandarma çalışmanın ana malzemesi haline geldi. Osmanlı tarihi üzerine yapılan son dönem çalışmaların çoğunluğunun odak noktasına başkent İstanbul yerleşirken jandarma daha çok kırsal ve taşra örgütlenmesi hüviyetine sahip olduğu için geniş bir coğrafi yelpazenin bir arada ele alınmasının gerekliliği dikkate alındı.

Çalışmada jandarmanın hukuki durumunun gelişimine bağlı olarak süreç içerisindeki kurumsallaşması geniş çerçevede ele alındı. Buna bağlı olarak jandarmanın toplumsal ilişkileri görece incelendi.

Üç bölümden oluşan kitapta kronolojik sıranın takip edilmesi hususuna özen gösterildi. 1903-1938 dönemine odaklanılmasının temelinde modern jandarmanın Rumeli Tensîkatı ile kurulduğu iddiası yatmaktadır. Tarih sınırlandırılmasının Atatürk devri ile son bulmasının temel sebebi ise Cumhuriyet jandarmasının temellerinin bu dönemde atılmasıdır. Birkaç yıl sonra çıkan İkinci Dünya Savaşı bambaşka mecralara açıldığı için konu dışında tutulmuştur.

Birinci bölümde klasik dönemden itibaren modern jandarmaya giden süreç gözden geçirilmektedir. Zaptiye Müşîriyeti ve jandarmanın kuruluşuna kadar geçen sancılı süreç bu bölümde ele alındı. Türkiye'de modern jandarma-

nın kuruluşu olarak kabul edebileceğimiz Rumeli Tensîkatı ve II. Meşrutiyet Devri ayrıntılı incelendi. Bu bölüm genel olarak jandarma kavramının Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkmasından modern bir jandarma teşkilatının kuruluşuna kadar geçen zaman dilimini irdelemektedir.

İkinci bölüm kendi içerisinde üç ayrı kısma ayrılmaktadır. Bunlar; Birinci Dünya Savaşı, Mondros Mütarekesi ve Millî Mücadele Dönemi. Aslında bu bölüm birinci bölümde kurulmuş olan modern jandarma teşkilatının nasıl yok edildiğini ele alıyor. Birinci Dünya Savaşı'nda cepheye sürülen jandarmaların kısa sürede cephelerde erimesi irdeleniyor. Mütareke ahkâmına göre ülkenin tek silahlı unsuru haline gelen jandarmanın Millî Mücadele yıllarındaki teşkilatı ve faaliyetleri ise bölümün son kısımda ele alınıyor.

Kitabın üçüncü ve son bölümünde Cumhuriyet veya Atatürk devrinde uzun savaş koşullarından sonra yıpranan jandarmanın yeniden teşkilatlandırılması, Cumhuriyet jandarmasının kuruluş süreci ele alınmaktadır. Ayrıca Cumhuriyet'e yönelen iç tehditlerin ortadan kaldırılması noktasında jandarmanın üstlendiği vazife irdelenmiştir.

Çalışma sırasında döneme ait söylem ve rütbelerin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Dönem yazımında önemli addedilen bir başka husus ise mülazım rütbesinde olanlara efendi, yüzbaşı ve miralay arasındaki rütbelilere bey, mirliva ve üzeri rütbelerine paşa olarak hitap edilmesidir. Buna bağlı olarak kitap okunurken karşılaşılması muhtemel bazı ifadelerin anlamları şu şekilde açıklanma gereği duyuldu;

Efrâd: Nefer, onbaşı, çavuş, başçavuş

Küçük Zâbit: Astsubay

Namzet: Aday

Redif: Yedek/ihtiyat

Temditli: Uzatmalı er

İhtiyat Zâbiti: Yedek subay

Zâbitan: Teğmen ve yüzbaşı rütbesi arasında olanlar

Ümerâ: Binbaşı ve albay rütbeleri dâhil ve arasında rütbeye sahip olanlar

Erkân: Tuğgeneral ve üzerindeki rütbeye sahip olanlar.

Yukarıdaki ifadelerin dışında bir de yalnızca jandarmada kullanılan rütbe ve unvanlar vardır ki bunların da dönemsel ve günümüzdeki karşılıkları şu şekildedir;

Alaybeyi: Miralay/Albay

Tabur Ağası: Binbaşı

Tabur Ağası Muavini: Kolağası (binbaşı ve yüzbaşı arasındaki rütbe/önyüzbaşı)

Bölük Ağası: Yüzbaşı

Bölük Ağası Muavini: Mülâzım-ı Evvel/Üsteğmen

Jurnal Emini: Mülâzım-ı Sânî/Teğmen

Kol Vekili: Başçavuş/Sıraçavuşu

Kol Vekil Muavini: Onbaşı

Alnımızda Parıldayan Şeref ve Şan Arması
Kahramanlar Kahramanı Yılmaz Türk Jandarması
Jandarma Marşı'ndan

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN JANDARMAYA GİDEN YOL

1. OSMANLI KLASİK DÖNEMİNDE ZÂBITA

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat öncesi klasik dönemde devlet ve idare teşkilatı bünyesinde bileşik bir jandarma sınıfı veya teşkilatı mevcut değildi. Fakat devletin emri altında kânûnî hükümlerle hükûmetin emirlerini yerine getirmek, intizam, asayiş ve zapturaptı sağlamak için silahlı adamlar vardı. Bunların dışında şahsi hizmette bulunan görevliler de asayiş ve intizamın sağlanması için çalışıyorlardı. Devlet teşkilatı ve idare usûlünde değişik uygulamalar görüldüğü için büyük-küçük vilâyet, şehir, kasaba ve köylerin idare tarzları birbirine benzemiyordu. Bu yüzden jandarma vazifesini îfâ edenlerin unvanları çok çeşitliydi. Bu unvanlar; *sekban*, *tüfenkdar*, *ferraş*, *kapukulu*, *mübaşir*, *karakullukçu* diye uzayıp gidiyordu.[1]

Kanûnî Sultan Süleyman tarafından 1529'da yayınlanan bir kânunnâmeyle devlet sınırları içerisindeki güvenlik faaliyetleri ilk kez yasal zemine oturtuldu. Kânunnâmeyle suçluların ortaya çıkartılmasında güvenlik görevlileri ile birlikte mahalle ve köylülerde sorumlu hale getirildi. Bunun yanında artık han ve kervansaraylarda çalışan kişilerin yaşanması muhtemel her türlü olay karşısında güvenilir kişilerden seçilmesi bir zorunluluktu. Kânun ile birlikte ev ve iş yerlerini

1 *Jandarma Mecmuası*, 1 Kânûnusânî 1341, Sayı: 1, s. 2.

yakanlar ve kasten yakmaya teşebbüs edenler idam edilirken bağ ve bahçelerin zarar görmesi durumunda zarar veren kişi veyahut hayvan sahipleri sorumlu hâle getirildi. Başkalarına iftira atmak suretiyle zarar görmelerine sebep olan kişilere de kânun ile çeşitli cezalar getirildi. Fuhuş ve zinanın önüne geçilebilmesi için bu konuda şer'î hükümlerin geçerli olduğu hükme bağlandı. Zina yapan kişinin evli veya zengin olması cezayı arttırıcı mahiyetlerdendi. Kız veya erkeğe tecavüz edenlerin cinsel uzuvları kesilirken, bir kişiyi evlenmeye zorlayana ise küçük düşürücü sakal kesme cezası verilecekti.[2]

Ülkenin yönetiminden sorumlu olan padişah kolluk faaliyetlerinin en büyük amiri pozisyonundaydı. Bu hâliyle ülkenin huzur ve asayişin sağlanması padişahların en önemli meselelerinden birisiydi. Padişahlar asayişin temini için, sürekli emirler vererek yoğun gayret sarf ederlerdi.[3]

Türk tarihinin geçmiş devirlerinden itibaren güvenlik konusu askerî birimlerle ilişkilendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin erken devirlerinden itibaren görev yapan *subaşı* müessesesi kolluk ve asayiş işleriyle ilgilenmesinden ötürü zâbıta tarihinin en eski kurumu olarak kabul edilebilir. Payitahtın merkezi olan İstanbul'da subaşılık müessesi olduğu gibi eyalet ve sancaklarda da bu müessese bulunuyordu. Başkentin asayişinin sağlanmasından birinci dereceden sorumlu olan kişi sadrazamdı. İstanbul başkent olması hasebiyle emniyet ve asayiş birimleri bakımından diğer şehirlerden farklılık

2 Halim Alyot, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu,* Ankara 2008, s. 28-29.

3 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Asayiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı*, C. 1, Haz. Ahmet Çermeli, Halil Atabey, Ankara 2002, s. 94.

arz ediyordu. Şehrin asayişi *yeniçeri ağası*, *subaşı*, *asesbaşı* ve *bostancıbaşı* tarafından sağlanıyordu. Saray dışında kalan yerlerden yeniçeri ağası sorumluydu. Ağalar haftada üç kere geceli gündüzlü İstanbul'un sokak ve pazarlarını dolaşırdı. Ahâli ve esnaftan kânuna aykırı hareket edenleri yanlarında gezdirdikleri *falakacılar* marifetiyle dövdürürlerdi. Diğer suçlular ise hapsedilirdi.

Ayasofya, Hocapaşa ve Ahırkapı taraflarının muhafazası ve asayişinin temininden *cebecibaşı* sorumluydu. Cebeciler ayrıca yeniçerilere ait bütün silahların temini ve cepheye taşınması işiyle uğraşırlardı. İstanbul'da Galata ve Kasımpaşa semtlerinin asayiş ve inzibatından ise *kaptan paşa* sorumluydu. Deniz ve tersane bölgelerinin sorumluğu kaptan paşa da olmakla birlikte Galata ve Kasımpaşa semtleri farklı çavuşlara bırakılmıştı. Bu çavuşlar kaptan paşaya bağlı olmakla birlikte emirleri altında kalyoncu denilen görevliler bulunuyordu. Kalyoncular gece boyu sahillerde gezerek asayişi temin etmeye çalışırlardı.[4]

Bostancıbaşı, saraya ait bağ ve bahçelerin korunmasından doğrudan sorumluydu. Bostancıbaşı aynı zamanda şehirde yeni yapılacak olan binalara ruhsat verdiği için belediye işlerinden de sorumluydu. Bunun dışında büyük rütbeli devlet ricaliyle ilgili verilen idam cezalarının infazları bizzat bostancıbaşı tarafından gerçekleştirilirdi. Bostancıbaşı'nın en önemli görevlerinden biri ise İstanbul'un asayişinden sorumlu olmasıydı. Üsküdar, Eyüp, Kâğıthane, Boğaziçi'nin her iki yakası, Kadıköy, Adalar ve Ayastefanos mıntıkalarının asayiş ve emniyetinden bostancıbaşı sorumluydu. Bostan-

4 Alyot, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, s. 55-57.

cılar bu görevi 1826 yılına kadar devam ettirdiler.[5] Ayrıca, *hasekiler* bostancılar arasında seçilir ve padişahın güvenliğini sağlarlardı. Kırmızı çuhadan elbise ve gaddare kılıcı taşıyan hasekilerin sayıları 300'e kadar çıkabilirdi.[6]

Yeniçeri Ocağı'nın yirmi sekizinci bölük komutanına *asesbaşı* denilirdi. En önemli görevlerinden birisi bölüğü ile birlikte şehrin asayişini sağlamaktı. Asesbaşılar geceleri çarşı aralarında ve sokaklarda gezerek rastladıkları suçluları yakalayarak halkın huzurunu sağlarlardı. Baba Câfer Zindanı asesbaşı tarafından korunurdu. İdam cezaları da subaşı ve asesbaşının gözetiminde burada infaz edilirdi. Dîvan-ı Hümâyun'un toplantısı ve sadrazamın cuma günü camiye gidişinin emniyeti yine asesbaşı tarafından sağlanırdı.[7]

Dîvan-ı Hümâyun'da reisü'l-küttaba yardımcılık yapan *çavuşbaşı*, ağa unvanı taşırdı. Şer'î ilamları infaz, şahsi alacakları tahsil, kendi rütbelerine kadar olan zevatı hapis, tutuklama ve idam etmek, elçileri padişahın huzuruna çıkarma ve zâbıtalık işleriyle uğraşırdı.[8] Bu kurum 1836'da kaldırılarak yerine Deâvî Nezâreti kuruldu.[9]

Böcekbaşı failleri ortaya çıkarılamayan suçları takip, mücrimleri yakalama ve diğer zâbıta işleriyle uğraşırdı. Böcekbaşı tabiri İstanbul ağzına ve yeniçeri argosuna ait bir kelimeydi.

5 Abdülkadir Özcan, "Bostancı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 308-309.

6 Alyot, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, s. 59.

7 Abdülkadir Özcan, "Asesbaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991, s. 464.

8 Süheyl İzzet, *Jandarma Teşkilatının Elli Altıncı Sene-i Devriyesi, 9 Haziran 1285/22 Haziran 1868-22 Haziran 1341/22 Haziran 1925*, İstanbul 1341, s. 5.

9 "Çavuşbaşı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 106.

Emri altında çalışanlar arasında erkek ve kadın memurlar bulunurdu. Ayrıca suçluları yakalamada muhbir olarak kullanılan tövbekâr hırsız ve yankesici gibi sabıkalılara da *böcek* denilirdi. Bunlar hırsızlıktan yetişme ve diğer cürümleri işlemede profesyonel olup işten el çektikleri için hatır ve hayale gelmeyen yöntemlerle suçluları yakalaya çalışırlardı.[10] Böcekler ve tebdil memurları akla hayale gelmedik yöntemler uygularlar, kılık değiştirip halkın arasına girerler, en korkulu ve tehlikeli semtlerde araştırmalar yaparlardı. Esasen, böcekbaşı ve böcekler, suçlular arasından geldikleri için, eylemin niteliğine göre suçu kimin veya kimlerin işlemiş olabileceğini tahmin ederlerdi. Öte yandan eski İstanbul'un tüm semtlerini ve semt halklarını da çok iyi tanıdıklarından suçlu yuvalarını bulmaları zor olmazdı.[11] Fakat asıl gizli istihbarat işleriyle *salma çuhadar* denilen memurlar meşgul olurdu. Böcekbaşı yakaladığı sanıkları suçunun türüne göre Ağakapısı'na, İhtisab Nâzırlığı'na veya Baba Câfer Zindanı'na gönderir, suçu sabit olanları çeşitli şekillerde cezalandırırdı. Bu cezalar dayak, hapis veya kulak kesme şeklinde olabildiği gibi suçun tekrarlanması hâlinde idama kadar varabilirdi.[12] Böcekbaşının kıyafeti, çevresine yeşil çuha sarılmış siyah kuzu kürkünden kalpak, dar ve uzun cepken, mavi bol şalvar, kırmızı çizme idi. Böcekler ise tebdil gezerlerdi.[13]

Şer'î ve mülkî vazifelerinin dışında zâbıta işleriyle doğrudan ilgilenen yetkililerden birisi de *kadı* idi. Suçlular kadı

10 Derviş Okçabol, *Zabıta Tarihi*, Ankara 1940, s. 45.

11 Necdet Sakaoğlu, "Böcekbaşı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1993, s. 320.

12 Abdülkadir Özcan, "Böcekbaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992, s. 323.

13 Sakaoğlu, "Böcekbaşı", s. 320.

tarafından bizzat sorgulanır ve yapılan yargılamanın sonucunda cezaları verilirdi. İstanbul; Galata, Üsküdar, Eyüp ve Nefs-i İstanbul olmak üzere dört bölgeye ayrılmıştı. Buna bağlı olarak her bölgenin bir kadısı bulunuyordu. Surların içerisinde bulunan bölgede görev yapan kadıya *İstanbul Efendisi* denilirdi. Kadıların *naip* adı verilen birer yardımcısı bulunurdu. Kadılar zâbıta hususunda daha çok ahlâk zâbıtası işleriyle uğraşırlardı.[14] İstanbul kadısı, çok geniş kadılık personeli dışında sadrazam ve yeniçeri ağasından destek almakta ve onlarla iş birliği yapmaktaydı. En önemli görevlerinden biri de İstanbul'un piyasa ve asayiş bakımından teftişiydi. Bu iş sadrazamın da katıldığı kalabalık bir heyetle birlikte gerçekleştirilirdi.[15]

Bunların dışında İstanbul'da esnafa ait iş yerlerinin güvenliğini sağlayan *pasbanlar*, vezir ve devlet adamların maiyetlerinde *şatır* denilen muhafızlar, şehir dışında yaşanan asayiş olaylarını takip etmekle mükellef *kırserdarı* denilen görevliler bulunuyordu. Kırserdarı şehir ve kasaba sınırları dışında kalan ve zâbıtayı ilgilendiren bütün konularla ilgilenirdi. Aynı zamanda hapishane müdürü olan *tomruk ağaları* muhitlerinin asayişinden de sorumluydular.[16]

Klasik dönem devlet teşkilatı tamamen askerî ve seferî mahiyette inşa edilmişti. Mülkî, adlî, mâlî ve askerî gibi sınıflara kesin olarak ayrılmamıştı. Asayiş ve inzibattan sorumlu olanlar ise devlet dairelerindeki görevliler ve bir

14 Alyot, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, s. 64.

15 Mehmet İpşirli, "İstanbul Kadılığı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul 2001, s. 305-307.

16 Alyot, Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu, s. 66; "Pasban", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993, s. 356.

kısım askerlerden oluşuyordu. Her büyük memurunun her mütegallibenin kendisine uygun inzibat ve icrâat kuvvetleri vardı. Bu görevlileri; çavuşbaşı, bostancılar, asesler, böcekbaşı, subaşı namlarıyla sıralamak mümkündür. Bunlar, sarayları muhafaza ederler, geceleri devriye gezerler, sivil hafiye olarak dolaşırlar sokakların nizam ve inzibatına bakarlardı. Eyaletlerde ise *serhad kulu, yerli kulu, topraklı, gönüllü, beslü, deli, hayta, levend, serçeşme, tüfenkci* namlarıyla valilerin emrinde piyade, süvari, bahriye, silah endazı olarak çalışırlardı. En büyük mülkîye memuru aynı zamanda askerî kumandandı. Zâbıta memurları da asker sayılır ve muharebeye giderlerdi. Devlete ait her türlü iş ve tahsilatı yaparlardı.[17] Görüldüğü üzere klasik dönemde ülkedeki asayişin sağlanması oldukça karışık ve girift bir konuydu. Sistemli şekilde işleyen ve görev dağılımları yapılmış polis ve jandarma kuvvetinden söz etmek mümkün değildi.

2. OSMANLI ZAPTİYESİ'NDE GEÇİŞ DEVRİ (1826-1846)

Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme dönemlerindeki kazanılan savaşlarda gösterdikleri başarılar ile her geçen gün ünleri artan yeniçeriler abartılı tüm söylemleri kendilerine mâl ettiler. Devletin ve dolayısıyla askerî kurumların yeniden yapılandırılmasını gerektiren daha sonraki devirlerde yeniçeriler yeniliğin karşısına engel olarak çıkmaya başladılar. Zaman içerisinde isyanlar, padişahları tahtan indirme ve tahta çıkarma, yangın ve karışıklık çıkarma gibi büyük çaplı olayların bir numaralı fâilleri haline geldiler. Kısa süre içeri-

17 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, 1928, s. 1.

sinde bu durum başta İstanbul olmak üzere ülkedeki huzur ve asayişin bozulmasına neden oldu. III. Selim İstanbul'da bulunan 500 meyhaneyi kapatarak yeniden asayişi temin etmeye çalışmasına rağmen şehrin her köşesini ele geçiren yeniçerilerden ötürü bu mümkün olmadı.[18]

Başkent İstanbul'da bozulan asayişin temin edilmesi tüm ülkeyi yakından ilgilendiriyordu. III. Selim, suç oranlarındaki artış, fuhuş, salgın hastalıklar, kıtlık ve artan kalabalığın en büyük müsebbibi olarak İstanbul'a doğru gelen ve ardı arkası kesilmeyen göçleri görüyordu. Bunun önüne geçebilmek için işi olmayanların İstanbul'a girişinin yasaklanması, girenlerin ise sıkı bir gözetime tâbi tutulmasının gerekliliği kabul gördü.[19] Kentte asayişin yeniden temini için 1790'lı yıllarda yapılan yoğun faaliyetler asıl sorunun kaynağı kurtulamadığı için başarılı olamadı.

Yapılacak her türlü ıslâhat ve yeniliğin karşısına dikilen Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması gerekiyordu. Yeniçeriler asayişi sağlayan unsurdan, asayişi bozan unsura dönüşmeyi başarmışlardı. Yeniçeriler devletin beka meselesine dönüştükleri gibi asayiş penceresinden bakıldığında başıbozukluğun da artmasına neden olmuşlardı. II. Mahmut, idarî sistemi Avrupa'da olduğu gibi merkeziyetçi bir şekle getirmek adına bütün devlet kurumlarının zamanın şartlarına uygun biçimde yeniden inşasını hayatta kalmanın bir zarureti olarak görüyordu. Her şeyden evvel yeni bir askerî yapılanma hayata geçirilmeliydi. Bütün bunlar yeniliklerin karşısında en önemli

18 Kemal Beydilli, "Yeniçeri", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul 2013, s. 450-462.

19 Betül Başaran, "III. Selim ve İstanbul Şehir Siyaseti", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza*, Der. Noémi Lévy, Alexandre Toumarkine, İstanbul 2008, s. 119.

engel olarak duran Yeniçeri Ocağı'nın ilgasını ise kaçınılmaz kılmaktaydı. II. Mahmut'un saltanatında 17 Haziran 1826 tarihinde Vak'a-i Hayriyye olarak bilinen olayla birlikte ocak tamamen kaldırıldı. Ocağın kaldırılmasından sonra şehirde asayişin sağlanması için birkaç ay içerisinde 50 bine yakın başıboş nüfus şehirden sürüldü.[20]

Osmanlı Devleti'nde zâbıta kuvvetinin 1826 yılından sonra şekillenmeye başladığı söylenebilir. Yeniçerilerin lağvedilmelerinin ardından Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adıyla yeni bir ordu kuruldu. Ocağın kaldırılması aynı zamanda kolluk görevini yerine getiren birimlerin de kaldırılması anlamına geliyordu. Bunun için yeni kurulan ordu asayişin temini maksadıyla da çalışacaktı.[21] Asâkir-i Mansûre'nin kuruluşu esnasında *askerî zaptiye* unvanıyla eski zâbıtalardan olan deli, hayta ve tüfekçilerden yeni bir sınıf zaptiye memurluğu teşkil edildi.[22]

İstanbul'da Asâkir-i Muntazama-i Mansure, Asâkir-i Muntazama-i Hassa ve 1834'te ise Anadolu ve Rumeli'nin bazı bölgelerinde Asâkir-i Redife kuruldu. Bu askerlerin idaresinden *serasker* sorumlu hale getirildi. Seraskere, yeniçeri ağasının yetkileri verilmişti. Selefinin en önemli yetkilerinden olan İstanbul'un emniyet ve asayişinin sağlanması yetkisi artık seraskere aitti. Fakat bu görevlendirme de Osmanlı Devleti'ndeki asayişten sorumlu olan kuvvetler konusundaki karışıklığı gidermedi. Başkentin güvenliği ve zaptiye teşkilatı

20 Kemal Beydilli, "Vak'a-i Hayriyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 42, İstanbul 2012, s. 454-457.

21 *Jandarma Mecmuası*, 1 Kânûnusânî 1341, Sayı:1, s. 2.

22 Süheyl İzzet, *Jandarma Teşkilatının Elli Altıncı Sene-i Devriyesi, 9 Haziran 1285/22 Haziran 1868-22 Haziran 1341/22 Haziran 1925*, s. 7.

kendi içerisinde yine bölümlere ayrılmıştı. Şöyle ki; Yeniçerilere ait mekânlara yerleşen Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye askerleri saray ve çevresinin emniyetini sağlıyordu. Üsküdar ve çevresinin asayişini Asâkir-i Muntazama-i Hassa, Kasımpaşa ve Eyüp civarlarının asayiş ve emniyetini ise Asâkir-i Muntazama-i Bahriye sağlıyordu. Galata, Beyoğlu ve civar mahallelerin asayişi ise Yeniçeri Ocağı lağvedilmeden çok önce nizam altına alınan Topçu Ocağı tarafından sağlanıyordu. 1832 tarihinde Harbiye'nin levazım ve barut-haneleri bu ocağa bağlanarak ismi Tophane Müşîriyeti'ne dönüştürüldü.[23]

Ağustos 1826'da İstanbul'da 15. yüzyıldan beri var olan ihtisap ağalığı teşkilatı genişletilmek suretiyle İhtisab Nezâreti kuruldu. İhtisab Nezâreti'nin görevi vergilerin toplanması, güvenliğin sağlanması, kent yaşamının çeşitli alanlarında düzenin sağlanmasıydı. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından ihtisab işlerine de yeni bir düzen öngören II. Mahmut, ilk önce ihtisab mukataa bedelini Asâkir-i Mansure hazinesine tahsis etti. İstanbul kadısına gönderdiği bir fermanla eski Humbaracıbaşı Mustafa Ağa'yı ihtisab ağası tayin ettiğini, böylece çarşı pazarı düzene koymayı, serseri ve işsiz kalabalıkları İstanbul'dan uzaklaştırmak istediğini dile getirdi.[24] Nezâret taşradan İstanbul'a gelerek yerleşmek isteyen başıboş, ayak takımına mâni olacaktı. Mûrur tezkeresi olmayan kente alınmayacaktı. Ayrıca esnafın kontrolü de bu Nezâret'e verilmişti.[25] İhtisab Nezâreti'nin bekleneni

23 Alyot, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, s. 69-70.

24 Necdet Sakaoğlu, "İhtisab", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C.4, İstanbul 1993, s. 144.

25 Alyot, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, s. 71-72.

verememesi ve çeşitli yolsuzluklar ile şikâyetler yüzünden en önemli yetkileri 1846'da kurulan Zaptiye Müşirliği'ne devredildi. İhtisab Nezâreti'nin görev ve yetkisi ise narh, denetim ve esnaf kontrolü ile sınırlandırıldı.

Eyaletlerde sipahiler tarafından sağlanan asayiş, düzenin bozulmasından payına düşeni aldı. II. Mahmut döneminde bu teşkilat da lağvedildi. Sayıları 30 bine yaklaşan bu kişilerden yeni bir inzibat kuvveti kurulmak istendi. Yeni alaylar kurularak bu alayların komutası içlerinden seçkin olanlarına verildi. Yeni kurulan bu alaylar Zaptiye Müşîriyeti kurulmadan önceki ilk zaptiyelerin temelini teşkil etmektedir. Fakat bu teşkilat çok pahalıya mâl olduğu için 1846'da tamamı emekliye sevk edilerek lağvedildi. 20 Mart 1845 tarihinde ise Osmanlı Devleti'nde ilk kez polis teşkilatı kuruldu. Tophane Müşîriyeti'ne bağlı olarak hareket edecek olan polis teşkilatı ile yeni bir zâbıta teşkilatı kuruluyordu. Polis kolluk vazifesinin yanı sıra belediyeler tarafından yerine getirilen birçok görevi de yapacaktı.[26]

1826 sonrası süreçte modern bir jandarma teşkilatı kurulabilmesi için Avrupalı örnekleri de dikkate alınarak bazı layihalar hazırlanmıştı. Bu layihalarda geçen jandarma ifadeleri ilk olması açısından değerlidir.[27]

---

26 Zafer Toprak, "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul 1985, s. 1296; Alyot, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, s. 72-79.

27 Layihalarla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Ahmet Özcan, "Osmanlı Devleti'nde Jandarma Teşkilatı Kurulmasının Gündeme İlk Defa Gelişi (1839)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 32, S. 53, s. 173-194.

3. ZAPTİYE MÜŞÎRİYETİ DEVRİ

1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı ile zâbıta teşkilatının kurulması hususuna önem verileceği vurgulanmasına rağmen Rusya'nın izlediği saldırgan politika, ıslâhatın tatbik edilmesini engelleyen yegâne etmen oldu. Tanzimat Fermanı ile kurulmak istenilen güvenlik anlayışının tesisi ve zaptiyenin istenilen seviyeye getirilmesi kısa vadede mümkün olmamıştı. Zâbıtanın çalışma tarzı ve bağlı olduğu kurumlarla ilgili işlevsel düzenlemeler yapılamadığı için bir karmaşa söz konusuydu. Geçici çözümlerin kalıcılığı sağlanamadığı için merkeziyetçi bir sistem kurmanın dışında bir çare kalmamıştı.[28]

1826-1846 dönemi Osmanlı zâbıtası için âdeta bir geçiş devri oldu. Zâbıta kuvvetlerinin emir-komuta sistemlerinin yeniden oluşturulması sürecinde ciddi ilerlemeler kaydedilmesine rağmen esaslı ve bağımsız bir örgüt kurulamadı. Güvenlik işleri çeşitli makamlar tarafından yerine getirildi. Tek elden ve muntazam bir asayiş teşkilatının kurulması kaçınılmazdı. Gerek askerlik gerekse asayiş işleri Seraskerlik tarafından idare ediliyordu. Bu durum kaçınılmaz olarak çok sayıda sakınca ve ihmali de beraberinde getiriyordu. Bu yüzden, 15 Şubat 1846'da Zaptiye Müşîriyeti adıyla yeni bir zâbıta teşkilatı kuruldu. Böylece Osmanlı Devleti'nde ilk kez bağımsız bir asayiş birimi oluşturuldu. Zaptiye Müşîriyeti devri 1870 yılında bağımsız bir nizamnâme hazırlanana

28 Ali Sönmez, "Zaptiye Teşkilatı'nın Düzenlenmesi (1840-1869)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, s. 200-201.

kadar devam edecekti. Bu dönem kendi içerisinde *Tevhid-i Zâbıta* olarak adlandırılır.[29]

20 Mart 1846'da ise Zaptiye Müşirliği Muâvinliği ve Zaptiye Meclisi adı altında iki yeni kurum oluşturuldu. Kısa süre içerisinde Zaptiye Meclisi lağvedilerek yerine iki yeni meclis kuruldu. Bunlardan birisi Dîvan-ı Zaptiye diğeri ise Meclis-i Tahkik idi. Dîvan-ı Zaptiye, Müşir'e havale edilen kabahat ve suçların muhakemesinden, Meclis-i Tahkik ise cinayet gibi daha ağır suçların muhakemesinden sorumluydu. Meclisler, beşi Müslümanlardan dördü gayrimüslimlerden olmak üzere toplam 9 kişiden oluşuyordu. Daha çok adlî meselelerle ilgilenen bu meclisler daha sonra Dîvan-ı Ahkâm-ı Adliye'ye bağlandı. Ayrıca Müşirlik bünyesinde başkentin güvenlik birimlerine komuta etmek, kolluk görevini îfâ ve yangınlara müdahale edebilmek için bir Zaptiye Muâvinliği kuruldu. Bunun yanında sanıkların işledikleri suçların çeşidine göre gerekli sevkleri yapılana kadar tutuklu kalmalarının sağlanması için Tevkif ve Hapishaneler Müdürlükleri oluşturuldu.[30] Şehremaneti'nin kuruluşuyla Müşirlik, mülkî idaredeki görevlerini terk edecekti.[31]

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından itibaren zaptiye işleri Serasker, Tophane Müşirliği, İhtisap Nezâreti gibi çeşitli kurumların bünyesinde faaliyet gösterdikten sonra bir düzene girdi. Zaptiye Müşirliği birtakım belediye görevlerini yerine getirmekle de mükellef kılındı. Kısa süre içerisinde yalnızca asayişten sorumlu hâle gelen bu kurum ile birlikte asayişin sağlanması ülke sathında merkezileşmeye başladı.

29 Toprak, "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri", s. 1270.

30 Alyot, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, s. 82-89.

31 Okçabol, *Zabıta Tarihi*, s. 66.

Taşrada asayişin sağlanmasında önemli rol oynayan kır serdarları hasat mevsiminde köylünün korunması, ticaret yolları ve tüccarın korunması, eşkıya ile mücadele konularında büyük yararlılık sağlıyordu. Seyyar bir kuvvet olmaları zaptiye görevini yerine getirmelerinde başarılı olmalarının en önemli âmillerinin başında geliyordu.[32] Fakat denetimsiz olan bu kurum başlı başına asayiş ve emniyeti sağlama noktasında yetersiz kalıyordu.

1849 senesinde Osmanlı eyaletleri küçük küçük vilâyetlere taksim edilmeye başlandı. Sultan Abdülmecid 1856 Islahat Fermanı ile çok sayıda kânun ve nizamnâmenin hayata geçirileceğini beyan etmişti. Ferman ile birlikte Osmanlı tebaasının kânun önünde eşitliği, mal, can ve ırzının dokunulmaz olduğu devlet güvencesi altına alınmıştı.[33] Muntazam bir zâbıta teşkilatının kurulması bu ferman ile temin edilmişti. Fermanı takip eden süreçte çok sayıda kânûnî düzenleme yapıldı. *İdare-i Vilâyet* düzenlemesiyle devlet yeni bir idare usûlüne geçiyordu. Buna göre Osmanlı ülkesi vilâyet, sancak, kaza ve nahiye adında yeni idârî birimlere ayrılıyordu. Her vilâyetin asayişinden sırasıyla vali, mutasarrıf, kaymakam ve müdürler mesul tutuluyordu. Bununla birlikte asâkir-i zâbıta düzenlemesi zorunlu hâle getirilmişti.[34]

Zaptiye Müşîriyeti'nin kurulmasından itibaren on yıllık zaman diliminde ciddi atılımlar gerçekleştirildi. İç güvenlik, başkentin idaresi ve güvenliği gibi çok sayıda konuya çözüm getirildi. Fakat artan iş yoğunluğu Müşîriyet'in birçok alanda

32 Murat Gökhan Dalyan, *Bir Osmanlı Güvenlik Teşkilatı Kır Serdarlığı Osmanlı Geçici Köy Koruculuk Sistemi*, İstanbul 2016.

33 *Jandarma Sadâsı*, 5 Şubat 1336, No:1, s. 3.

34 *Jandarma Sadâsı*, 5 Mart 1336, No:3, s. 10.

zorlanmasına neden olmuştu. Zaptiye neferleri bazı yöneticiler tarafından özel işlerde kullanılıyor, zaptiyeler bazı yerlerde halka zulmediyorlardı.[35] Zaptiye alanında büyük bir adım atılmıştı lakin kurumsallaşma tam manasıyla sağlanamıyordu.

1864'te İdare-i Vilâyet Nizamnâmesi yayınlanmasından bir yıl sonra Zaptiye Müşîriyeti bünyesinde İdare-i Liva-ı Zaptiye Meclisi kurularak İstanbul ve mülhakatının mülkî idaresi bu meclise devredildi. Ancak bu değişiklik ile de istenilen başarı sağlanamayınca 22 Şubat 1870'de Dersaadet ve Mülhakat-ı İdare-i Zâbıta ve Mülkîye ve Mehâkim-i Nizamiyesi adlı yeni bir düzenleme yapıldı. Bu nizamnâme ile başkent ve bağlısı bulunan bölgeler Zaptiye Müşîriyeti'ne bağlandığı gibi dört yeni meclis kuruldu. Yeni sistemde yangın söndürme, hapishanelerin idaresi, aranılan şahısların yakalanması ve evrak takibi işleri tek bir çatı altında toplandı.[36]

Askerî makamlardan alınarak Müşirliğin emrine verilen bu askerlerin bağlı olacakları nizamnâme 13 Haziran 1869'da yayınlandı. *Asâkir-i Zaptiye Hakkında Nizamnâme* ile ülkenin tamamında muntazam bir zaptiye teşkilatı kurulması için büyük bir adım atıldı. Anadolu'daki teşkilat yeniden ele alınarak Bursa, Konya, Aydın, Ankara, Trabzon, Kastamonu ve Adana vilâyetleri ile Yemen ve Hicaz'da birer zaptiye alayı kuruldu. Yeni nizamnâmeye göre her vilâyetin süvari ve piyadeden oluşan askerî zaptiyesi bir alaydan oluşacaktı. Her zaptiye alayı taburlara, taburlar bölüklere, bölükler ise takımlara ayrılacaktı. Süvari bölükleri 60, piyade bölükleri ise 100 neferi geçmeyecekti. Bölükler *bölük ağası, bölük ağası muâvini* ve

35 Ali Sönmez, *Zaptiye Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Gelişimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005, s. 56.

36 Alyot, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, s. 90.

jurnal emini tarafından komuta edilecekti. Her sancağa ait bir tabur askerî zaptiye olacaktı. Taburların başında *tabur ağası* bulanacağı gibi vilâyette bulunan alaydan sorumlu olan kişiye ise *alaybeyi* denilecekti. Zaptiye askerliğinin süresi iki yıl ile sınırlandırılmıştı. Süreyi doldurmadan zaptiyeden ayrılmak mümkün değilken isteyenler süre bitiminde görevlerine devam edebileceklerdi. Zaptiye askerliğine yazılacak olan kişiler 50 yaşından büyük 21 yaşından küçük olamayacaktı. Beden sağlıkları bir muayene ile belirlenecekti. Alaybeyinin bulunduğu vilâyet merkezlerinde büyük rütbeli zâbitandan oluşan bir *alay meclisi* ile tabur ağalarından kurulacak olan *tabur meclisi* açılacaktı. Maaşlar görev yaptıkları beldelerin derecelerine göre düzenlenecek ve süvarinin maaşı piyadeden biraz yüksek olacaktı. Tüm piyadelere tüfek, kasatura ve tabanca verilirken süvarilere ise filinta, tabanca ve kılıç verilecekti. Her yıl zaptiye neferlerine düz yakalı, çuhadan dikilen gömlek, pantolon, fes, her üç senede birer yağmurluk, senede iki çift kundura ve süvariye bir çift çizme verilecekti. Süvari neferlerinin hayvanları kendi malları olacaktı.[37]

Zaptiye Müşîriyeti'nin teşkilatını oluşturan 22 Şubat 1870 tarihli nizamnâmeyle birlikte o güne kadar kurulan gerek başkent gerekse taşradaki birlikler zaptiye ve polis teşkilatlarına dâhil edildi. Bu şekliyle iki teşkilatın da kadroları oluşturulmaya çalışıldı. Ülkenin her tarafından Seraskerlik'e bağlı olarak gelişigüzel kurulmuş olan asâkir-i zaptiye, Rumeli ve Suriye taraflarında 13 alay olarak düzenlendi. Alayların her biri beş veya altı taburdan ve her tabur icabına göre üç bölük süvari ve üç bölük piyadeden oluşuyordu. Anadolu'da

37 *Düstur, Birinci Tertip*, C. 2, 1282, s.728-733.

ise alay şeklinde olmayan teşkilat 10 bin civarında zaptiye askerinden oluşturuldu.[38]

18 Haziran 1870'de yayınlanan *Asâkir-i Zaptiye'nin Vazife-i Mülkiyelerine Dair* nizamnâme ile kolluk kuvvetlerinin hukukî statüleri yasal zemine oturtuldu. Buna göre zaptiye memurları, mülkîyenin emrine verildi. Osmanlı Devleti'nde ilk kez: *Zaptiye mülkî mi? Yoksa askerî mi?* sorularına en net cevap bu nizamnâme ile verilmiş oldu. Zaptiye memurları mülkî idare tarafından kendilerine verilecek olacak mülkî ve mâlî işleri yapmaya mecbur hâle getirildi. Vazife tanımı yapılırken görev ve yetkileri iki başlıkta toplanmıştı. Birincisi bulundukları memleketin asayiş ve emniyetini sağlamak ikincisi ise gerekli tahsilatların toplanmasına yardım ederken devlet malının korunmasıydı. Kasaba ve köylerin iç ve dışındaki hırsızlık, yol kesme, cinayet, yaralama, darp ve diğer asayişi bozan eylemlerde suçluları tutup hükûmete teslim etmek aslî vazifeler arasında sayılmıştı. Herhangi bir suçtan mahpus olanların muhafazaları ve nakillerinden de zaptiyeler sorumlu olacaktı.[39]

Zaptiye Nizamnâmesi devrin şartları düşünüldüğünde mükemmel addedilebilecek derecede bir nizamnâme ise de zâbıtaların askerî teşkilatta zapturapt ve rütbe silsilesine tâbi olmaları mülkîye memurlarının ve bilhassa mahkeme reisi olan kadıların şahsi emellerine tersti. İdârî ve siyâsî sebepler öne süren mülkîye memurları zaptiyelerin kayıtsız şartsız kendi emirleri altında olmasını istiyorlardı. Seraskerlik makamı ise askerî konular ile kayıt, kabul, terfi, nakil, değişim ve

38 *Jandarma Sadâsı*, 5 Mart 1336, No:3, s. 10.

39 *Düstur Birinci Tertip*, C. 2, 1282, s. 740-741.

diğer hususlarda askerî kânunlara riayet ve zapturapt, nizam ve intizamın muhafazasını talep ediyordu. Zaptiyeler bu iki makamın arasında sürekli yaşanan ihtilaflardan dolayı sıkışıp kalmışlardı. Uzunca müddet devam eden bu münakaşalar nihayet Bâbıâli'nin müdahalesiyle, zaptiyelerin tamamen mülkîye memurlarının emrine verilmesiyle sona erdi. Bu suretle Zaptiye Nezâreti'nin Seraskerlik ile olan bağı lafta kaldı. Bu durum zaptiyenin askerî tâlim ve terbiyeden tamamen kopmasına neden oldu. Sarayın kuvvetli kulları zaptiyeleri yine tüfenkdar ve kapıkulu vaziyetine sokmayı başarmışlardı. Yapılan düzenlemedeki: *"asâkir-i zaptiye memurin-i mülkîye ve adliyenin hıdmesidir"* durumun özeti niteliğindeydi.[40]

Zâbıta teşkilatının merkezi, İstanbul'da bulunan Zaptiye Nezâreti'ydi. Askerî esaslar üzerine teşkil kılındığı için, askerî kânun ve nizamnâmelere tâbi bulunuyor, muamelat açısından elbise, iaşe, tâlim terbiye ve zapturapttan ötürü Seraskerliğe, istihdam açısından ise Dâhiliye Nezâreti'ne bağlıydı. Fakat bu iki makamdan ziyade idaresi tamamen sarayın tesiri altında Zaptiye Nezâreti tarafından yapılıyordu. Vilâyetlerdeki zâbıtalara yüzbaşılar komuta ederken, nahiyelerde zâbıta memurluğu adı altında mülâzım veyahut çavuşlar bulunuyordu.

Yapılan çok sayıda düzenleme ve atılan adıma rağmen zaptiye teşkilatının kurulmasıyla varılmak istenilen hedefe ulaşılamadı. Başarının sağlanamamasının birden çok sebebi vardı. Öncelikli olarak kurulmak istenilen jandarma teşkilatı Avrupa'daki örneklerinin kötü bir kopyasıydı. Bu öykünme şeklen dahi başarı sağlamaktan uzaktı. Avrupa'daki jandarma

40 *Jandarma Mecmuası*, 1 Kânûnusânî 1341, Sayı: 1, s. 3.

ile zaptiye teşkilatının başlıca farklılıklarından birisi sadece mülkî idareye bağlı olmasıydı. Osmanlı zaptiye teşkilatı kayıtsız şartsız mülkî idarenin emrine verilerek ülkenin ihtiyacı olan faaliyet ve hizmetleri yerine getirmekten uzak bir örgüt olarak inşa edilmişti. Öyle ki zaptiyeler yalnızca faydasız değil aynı zamanda zararlı bir unsur haline gelmişti. Hiç meslekte bulunmamış olanlar hatta eşkıyalık yapıp cinayet suçu işleyenler dahi zâbitlik görevine getirilmişti. Zaptiyelerin büyük bir kısmı mülkîye memurlarının şahsi hizmetlerinde kullanılmak üzere ülkenin çeşitli bölgelerinde alıkonuluyordu.[41]

Tanzimat'tan sonra mülkî teşkilat üzerinde düzenleme yapılırken Avrupa devletlerinden etkilenilerek benzeri bir zâbıta teşkilatı kurulmuştu. Teşkilatta görev yapacak olanlar memurların hizmetlerinde himayeye mazhar olan kişilerden seçilmişti. Bunların çoğu eşkıya kökenli, Türk dışındaki unsurlardan oluşan, yabancı ve serseri adamlardan ibaretti. Her ne kadar bu kişiler, askerî zâbıta adı altında teşkilat içerisinde tutulup, intizam altına alınmış olsalar dahi ülke içerisindeki düzensizlik, her sınıf meslek ve tabaka arasındaki irtibat ve ayrılık, hükûmetin vergi tahsilindeki orantısızlık; hak ve irtibatın teminindeki suiistimaller nedeniyle zâbıta âdeta devrin bir icrâ kuvveti değil zulüm ve yolsuzluk vasıtası hâline geldi. Kötü idare saraylardan başlayarak aşağı doğru akıp zaptiyede nihayet buluyor, zaptiyeden başlayarak yukarı doğru çıkıyordu. Osmanlı ülkesi sarayla zâbıta arasında bir suiistimal şubesinin elinde ikilemde kalmıştı. Zaptiye zâbıtalığının rütbe ve manası ekseriyetle saraylara cariye ve hediye götüren veyahut isyan ve ihtilal emelleri olanlara

41 *Jandarma Sadâsı*, 5 Mart 1336, No:3, s. 13.

tevcih edilen ekmeklik, yemeklik veyahut arpalık mahiyetini almıştı. Halk nazarında ise zâbıtalık, en çok nefret edilen ve her türlü kıymetten ve meziyetten yoksun bir makam olarak görülüyordu.[42]

1870'lerde Osmanlı zaptiyesinin toplamı 27 milyonluk ülke nüfusuna karşılık 37.943 civarındaydı. Rakam 1879 reformlarını müteakip 26.507'ye geriledi. Özbek'in hesaplamalarına göre her 1.000 kişiye bir zaptiye düşüyordu. Avrupa ile karşılaştırıldığında bu rakam oldukça yüksekti. Zaptiye sayısının fazlalığı ülkedeki işsizliğin önemli bir göstergesiydi. İşsiz olan gençler zaptiye olmayı tercih ediyorlardı. Fakat ülkenin 1870'lerden sonra içerisine düştüğü ekonomik kriz ortamı zaptiyede istenilen değişimin sağlanmasını imkânsızlaştırdı. Buna bağlı olarak jandarma efrâdının çalışma koşullarının zorlaşmasına neden oldu.[43]

4. II. ABDÜLHAMİD DEVRİNDE JANDARMA

Abdülaziz'in saltanatında Fuad ve Âli Paşaların yoğun gayretleri ile ciddi anlamda ıslâhat çalışmaları başladı. Fakat devletin içinde bulunduğu durum, iç ve dış etmenlerle birleşince ıslâhatların tatbiki mümkün olmadı. 1856 fermanıyla vadedilenler arasında öncelikli olarak can ve mal emniyetiyle namus dokunulmazlıkları maddelerinin hayata geçirilmesi için teşebbüs yapıldı. Çıkartılmış lakin askıda bekleyen nizamnâmeler hayata geçirildi. Batı tarzındaki hapishanelerin

42 *Jandarma Mecmuası*, 1 Kânûnusânî 1341, Sayı: 1, s. 2.

43 Nadir Özbek, "Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma (1876-1908)", *Tarihsel Perspektiften Türkiye'de Güvenlik Siyaseti, Ordu ve Devlet*, Der. E. Balta, İ. Akça, İstanbul, 2010. s. 55-60.

yanında asayiş ile ilgili modern kânun ve nizamnâmelerin yapılması için adımlar atıldı. Zaptiye efrâdının mahallinden ve usûlüne uygun olarak seçilmesi, tayinlerinin yapılması ilke kararı olarak belirlenmesine rağmen zâbıta teşkilat ve tensîkatı konusunda istenilen başarı elde edilemedi.[44] Abdülaziz'in 1876'da tahttan indirilmesinin ardından tahta kısa süreliğine V. Murad çıktı. Akli dengesinin bozukluğu gerekçe gösterilerek tahttan indirildi ve yerine II. Abdülhamid getirildi.

II. Abdülhamid'in cülûsunu müteakip ülkede meşrutiyet ilan edildi. Abdülhamid'in tahta çıkmasının ardından Rusya ile yaşanan 93 Harbi'nden (1877-1878) Osmanlı Devleti mağlup ayrıldı. Rusya ile imzalanan 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos Antlaşması Avrupalı devletleri memnun etmemişti. Çünkü antlaşma ile Rusya, Osmanlı Devleti toprakları üzerinde ciddi nüfuz sahibi oluyordu. Memnuniyetsizliklerin giderilmesi için Berlin'de bir konferans düzenlenmesine karar verildi. Konferans neticesinde imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti bambaşka bir tabloyla karşı karşıya kaldı. Ayastefanos Antlaşması ile sınırları çizilen Bulgaristan, Berlin Antlaşması ile üçe ayrıldı. Birinci bölge içişlerinde serbest olan Bulgaristan Prensliği, ikinci bölge idarî yönden bağımsız, siyâsî ve askerî yönden Osmanlı Devleti'ne bağlı beş yıl süreyle görevlendirilecek Hristiyan vali tarafından yönetilecek olan Şarkî Rumeli Vilayeti, üçüncü bölge ise ıslâhat için doğrudan Osmanlı Devleti'nin idaresine bırakılan Makedonya idi. Diğer maddelerine göre 1868 nizamnâmesi Girit'te hayata geçirilecek, Bosna ve Hersek ise Avusturya'ya

44 *Jandarma Sadâsı*, 5 Şubat 1336, No:1, s. 3.

bırakılacaktı. Karadağ bağımsız olacak, Sırbistan'ın bağımsızlığı tanınacaktı. Elviye-i Selase (Kars, Ardahan ve Batum) harp tazminatının bir kısmına karşılık Ruslara terk edilecekti.[45]

Tanzimat döneminde Avrupa'yı örnek alan birtakım reformlar hayata geçirilmişti. Bu sayede orduda ciddi bir modernizasyon yapılırken asker sayısı artırılmış ve modern silahlarla teçhiz edilen ordu belirli bir seviye kat etmişti. Fakat atılan bu adımlar ordunun 93 Harbi'nden zaferle çıkması için yeterli olmadı. Savaş sonucunda II. Abdülhamid bambaşka bir senaryo ile karşı karşıya kaldı. Askerî ve mâlî yük, devlet sınırlarını korumayı engelleyici mahiyetteydi. Balkan, Anadolu ve Arap coğrafyalarındaki toprakları korumak, Girit ve Yemen gibi hassas yerleri elde tutmak için güçlü bir askeriyeye ihtiyaç olduğu aşikârdı. Ayrıca ayaklanmaları bir an önce bastırmak için iyi bir jandarmaya gerek duyulacaktı. II. Abdülhamid'in erken saltanat yılları askerî açıdan iki önemli gelişmeye sahne oldu. İlki ülkeye gelen *Alman Askerî Heyeti* diğeri ise modern eğitim alan asker sayısındaki artıştı. 1882'de Türkiye'ye gelen askerî heyet ciddi bir araştırmanın ardından bir rapor hazırladı. Heyetin başkanlığını yapan Kahler, askerî düzen içerisindeki ihtiyatların yapısı, eğitim ve savaş planlarının iyileştirilmesini öngörüyordu. Fakat kaynak yetersizliği, kötü örgütlenme ve yöneticilerin rüşvete yatkınlıkları bunun önündeki en önemli engel oldu. Kahler'in ölümü üzerine yerine geçen ve bu görevde 12 yıl kalan Von der Goltz döneminde askerî eğitim anlamında ciddi atılımlar yapıldı. Toplumun farklı sınıflarından mey-

45 Ali İhsan Gencer, "Berlin Antlaşması", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.5, İstanbul 1992, s. 516-517.

dana gelen iyi bir subay sınıfının oluşturulması bu dönemde mümkün olabildi.[46] Fakat bunun jandarmaya yansıması ilk etapta mümkün olmadı.

Osmanlı tarihinde büyük kırılma halkalarını oluşturan; *Abdülaziz'in Hal'i*, *Abdülhamid'in tahta geçmesi*, *Meşrutiyet*, *93 Harbi* ve *Berlin Antlaşması* ülkedeki nizam ve asayişin tamamen bozulmasına neden oldu. Rusya'ya karşı alınan mağlubiyet Meşrutiyet'i âdeta öldürdü. Yeni bir Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Yunanistan, Karadağ yapılanmalarındaki değişiklikler ve genişlemelere Rumeli'deki yeni idare ve Doğu'da kaybedilen topraklar eklenince yeni bir sürecin başladığı açıkça görülüyordu. Berlin sonrası süreçte Avrupalılar, gerek Rumeli'de gerekse doğu vilâyetlerinde ıslâhatların bir an önce yapılması için Sultan Abdülhamid'e baskı uyguluyorlardı. Asayişsizliğin temel nedenini anlayan Küçük Said Paşa, zâbıtanın bir an önce ıslah edilmesi için girişimlere başladı. 1878 mâlî yılı içinde zaptiyenin ıslah ve tensîki için Fransa ve İngiltere'den bazı zâbitler getirilmişti.[47] Bunların içerisinde en dikkat çekenler; Baker, Soldhem, Derigaliski ve Forton idi. Bu zâbıtanın tamamı kontrat yapıldıktan sonra devlet hizmetine alındı. Sadece zaptiyenin değil askerî sistemin baştan sona düzenlenmesi için getirilen yabancı subaylar ihtiyaca göre fırka ve alaylarda istihdam edildiler. Bu durum askerî sistem içerisinde kabul edilen tüm yapılanmanın devlet eliyle ıslah edilmek istenildiğinin en büyük göstergesiydi. Rusya yenilgisi sonrası ülkede sefalet ve intizamsızlık idârî

46 Gül Tokay, *Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, İstanbul 1995, s. 18-19.

47 Süheyl İzzet, *Jandarma Teşkilatının Elli Altıncı Sene-i Devriyesi, 9 Haziran 1285/22 Haziran 1868-22 Haziran 1341/22 Haziran 1925*, s. 13.

açıdan her yerde görülüyordu. Zaptiye ise düzensizliğin en yoğun görüldüğü yerlerin başında geliyordu. Said Paşa'nın temel gayesi ülkede örneği o güne kadar bulunmayan ve ihtiyaca cevap verebilecek bir teşkilat kurmaktı. Bu sistem mevcut zâbıtanın ıslah edilmesinden ziyade Avrupa'da hemen her devlet tarafından geçerliliği kabul edilmiş ve uygulamaya konulmuş olan jandarma teşkilatını Osmanlı Devleti sınırları içerisinde vücuda getirmekti. Said Paşa, Osmanlı Devleti bünyesinde çalışan yabancı zâbitanı konuyla ilgili bir rapor hazırlamaları konusunda görevlendirmişti.[48]

Britanya Dışişleri Bakanı Lord Salisbury 8 Ağustos 1878'de Britanya'nın Osmanlı Büyükelçisi Sir Layard'a gönderdiği tahriratta bazı konularda Osmanlı Devleti tarafından adım atılmasını talep ediyordu. Bunların başında ilk etapta Anadolu eyaletlerinde Avrupalıların marifetiyle tanzim ve kumanda olunmak şartıyla jandarmanın teşkil edilmesi geliyordu. Bunun dışındaki talepler; mahkemeler, her vilâyete defterdar gönderilmesi şeklinde sıralanıyordu. Hâriciye Nazırı Safvet Paşa 24 Ekim 1878'de, Bâbıâli'ye 19 Ağustos'ta ulaşan tahrirat üzerine Meclis-i Vükelâ'da yapılan görüşmede İngiltere'nin gösterdiği alakaya teşekkür ediyordu. İngiltere Sefareti'ne verilen cevapta hükûmetin mahkemeler, mâlîye ve zaptiye konularında birtakım imkânsızlıklardan ötürü ıslâhatları tehir etmek zorunda kaldığı bildiriliyordu. Cevapta ayrıca ıslâhat zamanının geldiği teyit ediliyordu. Jandarmanın teşkili konusunda Bâbıâli, İstanbul Konferansı'nda dahi dile getirdiği teşkilatın kurulması lüzumunu tasdik ediyordu. Kurulması planlanan jandarma teşkilatının eyaletlerde asa-

48 *Jandarma Sadâsı*, 5 Mart 1336, No:3, s. 13-14.

yiş ve emniyeti sağlamaya muktedir olacak şekilde Avrupa ülkelerinde mevcut olan ve başarı elde etmiş teşkilatlardan faydalanılacağının da altı çiziliyordu. Osmanlı Devleti bu şekilde jandarmayı kurmayı kabul ederken İngiltere ile her konuda fikir birliğinde olduğunu vurguluyordu. Jandarma İdare-i Merkeziyyesi Meclisi'nin kabiliyetini artırmak için teminat veren yabancı zâbitan Türkiye'de istihdam edilecekti. Bazı yabancı zâbitan da öğretici sıfatıyla istihdam edilecek ve jandarma usûlü tamamıyla tanzim ve teşkil edilinceye kadar görevlerine devam etmeleri sağlanacaktı. Jandarmaya çeşitli devletlerdeki geçerli olan nizamnâmelerden yararlanılarak bir nizamnâme oluşturulacaktı. [49]

Said Paşa tarafından 19 Kasım 1879'da Seraskerlik'e gönderilen emirnâmede Osmanlı ülkesinde bulunan askerî zaptiyenin;

- Jandarma usûlüne göre tertip ve teşkil edilerek vilâyet jandarma nizamnâmesi hazırlanması,
- Nizamnâme hazırlanana kadar vilâyetlerdeki asayiş ve emniyet hizmetlerinin Seraskerlik eliyle yürütülmesi,
- 14 Kasım 1879 tarihinde vilâyetlere gönderilen irade-i seniyye gereğinin yapılması,
- İstanbul'da açılacak olan Jandarma Meclisi'nde birkaç yabancının aza sıfatıyla, taşrada ise ecnebilerin muallim olarak bulunmaları,
- İstanbul ve çevresinin güvenliğinin Zaptiye Nezâreti tarafından sağlanması emrediliyordu.[50]

49 *Vakit*, 22 Zilkade 1296/26 Teşrînievvel 1295, No:1454.
50 *Jandarma Sadâsı*, 5 Mart 1336, No:3, s. 14.

Bu tarihten sonra askerî zaptiye, jandarma unvanıyla askeriyeye bağlandı. Emniyet-i Umûmîye ve İstanbul Polis Müdüriyeti teşkilatları henüz yapılmamış olduğundan bunlara ait vazife Zaptiye Nezâreti tarafından icra olunmak üzere *Meclis-i Fırka-ı Zaptiye* (Umum Jandarma Daire-i Merkeziyesi) unvanıyla Seraskerliğe nakledilerek, Seraskerliğin bir şubesi haline getirildi.[51]

Islâhat baskıları karşısında daha fazla işi sürüncemede bırakmak istemeyen padişah, vilâyetlerin güvenliğinin sağlanması için üzerinde çalışılan evrakın bir an önce sonuçlandırılmasını Seraskerlik'e emretti. Bu süreç içerisinde İstanbul ve mülhakatının güvenliği Zaptiye Nezâreti tarafından sağlanırken diğer tüm askerî zaptiyeler Seraskerlik'e devredildi.[52] 1879 yılında Seraskerlik'e bağlanan zaptiye teşkilatı, yeni düzenlemeyle Umum Jandarma Daire-yi Merkeziyesi adını aldı. Teşkilat kısaca; meclis, muhasebe, yoklama, jurnal ve evrak kalemlerinden oluşuyordu.[53] Umum Jandarma Dairesi Riyasetine ilk olarak Ferik Hacı Hasan Paşa atandı. Fakat jandarma dairesinde de tensîkat yapılacağından jandarmanın başına İngiliz Baker Paşa getirildi.[54] Kısa süre içerisinde şekillenmeye başlayan jandarma, taşrada da teşkilatlanmaya başladı. Eylül 1879'da Diyarbakır, Mardin, Malatya ve Siirt gibi İstanbul'dan uzak şehirlerde tamamı okuryazar olanlardan polis ve jandarma teşkilatı kuruldu. Giydikleri elbiseler

51 Süheyl İzzet, *Jandarma Teşkilatının Elli Altıncı Sene-i Devriyesi, 9 Haziran 1285/22 Haziran 1868-22 Haziran 1341/22 Haziran 1925*, s. 16.

52 *Vakit*, 5 Zilhicce 1296/8 Teşrînisânî 1295, No:1467.

53 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Asayiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı C.1*, s. 151.

54 Süheyl İzzet, *Jandarma Teşkilatının Elli Altıncı Sene-i Devriyesi, 9 Haziran 1285/22 Haziran 1868-22 Haziran 1341/22 Haziran 1925*, s. 16.

dahi muntazam şekilde dağıtıldığı için polis ve jandarma ilk etapta halk nazarında iyi bir yer elde etti. Anadolu'nun güneyinde jandarmanın eksik neferleri hızlı bir şekilde gideriliyordu. Elâzığ ve Maden'de ise kısa süre içerisinde teşkilatların tamamlanması bekleniyordu.[55]

5 Ağustos 1880 tarihinde tensîkat-ı cedide gereğince Harbiye Nezareti'ne bağlı olarak kurulan jandarma dairesinin yönetimi şu isimlerden oluşuyordu:

Jandarma Umum Reisi Ferik Baker Paşa

Jandarma Umum Reisi Sanisi Mustafa Bey

Jandarma Dairesi Şube Müdürü Ali Paşa

Jandarma Dairesi Şube Müdür Muâvini Miralay Hafiz Bey

Jandarma Dairesi Şube Müdür Muâvini Miralay Agâh Bey

Jandarma Dairesi Şubesi Başkâtibi Şemsi Efendi

Jandarma Dairesi Şubesi Birinci Kısım Muhasebat Müdürü Rıza Efendi

Jandarma Dairesi Şubesi İkinci Kısım Yoklama ve Jurnal Müdürü Necip Efendi

Jandarma Dairesi Şubesi Üçüncü Kısım Tahrirat ve Evrak Müdürü Ali Yaver Efendi.[56]

Avrupa'nın jandarma konusundaki ıslâhat ısrarı karşısında Fransız kânunlarından tercüme edilen ve uzman bir heyet tarafından tetkik edilen 15 Nisan 1880 tarihli bir Jandarma Nizamnâmesi hazırlanmıştı. Hazırlanan nizamnâme Fransa Jandarma Nizamnâmesi'nin, Türkçeye tercümesinden başka

55 *Vakit*, 7 Şevval 1296/11 Eylül 1295, No:1409.

56 *Vakit*, 29 Şaban 1297/25 Temmuz 1296, No:1724.

bir şey değildi.[57] Fakat maddî menfaatlerinin bozulacağı zannına kapılan zaptiye heyeti bu nizamnâmenin uygulanmasını engelledi. Bir irade ile ete kemiğe bürünemediği için uygulanması da mümkün olmadı. Döneminin oldukça ilerisinde bir bakış açısına sahip olan nizamnâme tasarı aşamasından ileri gidemedi. Uygulamanın mümkün olmamasına rağmen Said Paşa'nın şahsi gayretleri neticesinde çok sayıda vilâyette zaptiye alayları jandarma adı altında yeniden düzenlendi.[58] Said Paşa hatıratında hayata geçiremediği düzenlemelerden şu şekilde dem vurmaktadır; *"Esnâ-yı infisalimde fi'le getirilmesine çalıştığım halde kuvvede kalan şeyler iki kısım olup birincisi nizamat ikincisi sair hususattır. Kısm-ı evvel intihab-ı mebusan, matbuat, divan-ı ali kânun layihaları, vilayat jandarma ve polis nizamat-ı maruzasıdır."*[59]

Yapılan her türlü iyi niyetli gayretlere rağmen istenilen başarı sağlanamadı. Said Paşa'nın görevden alınmasını müteakip jandarmanın kuruluşu anlamında değerlendirilebilecek her türlü girişim sona erdi. Jandarma teşkilatı ise Rumeli teşkilatı hariç olmak üzere II. Meşrutiyet'e kadar yarı jandarma yarı zaptiye görünümünde uzun bir bocalama devrine girdi.[60] Bu durum ülkenin bazı yerlerinde jandarma bazı yerlerinde zaptiye alaylarının olduğu parçalı bir görünüme neden olmuştur. Bazı vilâyetlere ise özel nizamnâmeler çıkartılarak vilâyete özel jandarma teşkilatları kuruldu. Örneğin, 27 Temmuz 1887'de Girit'in emniyet ve asayişini temin etmek maksadıyla *Girit Vilâyeti Asâkir-i Zaptiye Nizamnâmesi* tanzim edildi. Bu

57 *BOA*, DH. MKT., 1327/207.

58 *Saîd Paşa'nın Hatıratı*, C. 1, Sabah Matbaası, Dersaadet 1328, s. 206.

59 *Saîd Paşa'nın Hatıratı*, C. 1, s. 214.

60 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Asayiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı C. I*, s. 151.

nizamnâmeye göre askerî zaptiyenin görevi; asayiş ve emniyeti sağlamak, cinayetten men, suçluları hükûmete teslim etmek olarak belirlenmişti. Girit askerî zaptiyesi bir alaybeyinin kumandasında bulunacaktı. Teşkilat 21 bölükten ibaretti. Her bölük 60 kişiden yani bir bölük ağasıyla bir mülâzım-ı evvelden ve bir mülâzım-ı sânî ile bir serçavuş, beş çavuş, dokuz onbaşı ve 42 nefer zaptiyeden oluşacaktı. Alaybeyinin emri altında biri Müslüman diğeri Hristiyan iki idare emini ve bir de tabur ağası rütbesinde müfettiş bulunacaktı. Okuma yazması olmayanlar, 25 yaşından küçük ve 50 yaşından büyük olanlar, sağlıklı bir bedene sahip olmayanlar ve 1878 tarihinden itibaren cinayet işlemiş olanlar zâbit olamayacaklardı. İnzibatî ve içtimâî bütün işlerden jandarma teşkilatı sorumlu hâle getirildi. Hükûmetten ve adliyeden alacakları emirleri yerine getireceklerdi. Meşru müdâfaa durumunda silah kullanmalarında ise bir sakınca görülmemişti.[61]

1881'de Harbiye Nezâreti'nden Bâbıâli'ye gönderilen bir layiha ile mükemmel tarzda bir nizamnâme yapılana kadar jandarma teşkilatının idare edilmesi için birtakım düzenlemelere gidiliyordu. Buna göre bir yandan asayişten valiler sorumlu hâle getirilirken diğer yandan Zaptiye Nezâreti ümerâ ve zâbitlerinin seçiminde devre dışı bırakılıyordu. Tabur ve bölük ağalarının altında bulunan zâbitan, alay meclisinin tasdikiyle alaybeyi tarafından tayin olunacaktı. Tabur ağaları ve onlara eşdeğer kadroda olanlar alaybeyi tarafından seçilerek valiye, oradan ise Harbiye Nezâreti'ne gönderilecekti. Harbiye Nezâreti bu seçimi uygun görmezse diğer vilâyetlerden veyahut açıkta olanlardan birini atayacaktı.[62]

61 *Düstur, Birinci Tertip*, C. 6, Ankara 1939, s. 96-126.

62 *Saîd Paşa'nın Hatıratı*, C. 1, s. 197-198.

II. Abdülhamid'in cülûsunu takip eden süreçte yapılan düzenlemelerle birlikte ülkenin asayiş ve emniyetinden sorumlu kurumlar birbirinin içine girdi. Her geçen gün içinden çıkılmaz bir duruma evrilen yapı içerisinde teşkilatlar birbirlerinin yetki ve sorumluluklarını ihlal etmeye başladılar. Jandarma ve zaptiye zâbitlerinin polislerin vazifelerine müdahale etmemeleri kesin olarak tebliğ edilmiş olmasına rağmen bu durum sıklıkla ihlal ediliyordu. Zaptiye Nezâreti bu tarz ihlallerin önüne geçebilmek için jandarmanın, polisin muâmelelerine karışmamasını bildirdi.[63] Mülkî teşkilatta yapılan düzenlemede de şehirlerin emniyet ve asayişinin sağlanması konuları yasal zemine oturtuldu. Buna göre vilâyetlerde bir polis başkomiseri ve bir jandarma kumandanı bulunacaktı.[64]

Jandarma ve polisin görev ve yetkilerinin sınırları kesin olarak belirlenmemişti. Her vilâyette lüzumu kadar polis istihdam edilmek isteniyordu. Bunun için jandarmanın işe yaramayan kısmı ihraç edilerek bütçe üzerindeki yük azaltılmaya çalışılıyordu. İşe yaramayan jandarmaların ihraç edilmeleriyle ortaya çıkacak olan tahsisat ile yeni polis alımları yapılabilirdi. Bunun için 1893'te Dâhiliye Nezâreti müsteşarı başkanlığında Mâliye ve Zaptiye Nezâretleri ve Jandarma Dairesi'nden görevlendirilen memurlar aracılığıyla bir komisyon kuruldu. Ülke yüzölçümü dikkate alındığında yeteri miktarda polis olmadığı hemen dikkati çekiyordu. Oysa jandarmaların sayısı bazı vilâyetlerde çok fazlaydı. Bu jandarmalar mülkîye memurlarının evlerinde seyislik, bahçıvanlık, uşaklık ve harem kethüdâsı gibi aslî vazifeleri olmayan işlerde çalıştırılıyorlardı. Bazı jandarma neferleri ise hiçbir

63 *BOA*, DH.MKT., 1983/96.
64 *Said Paşa'nın Hatıratı*, C. 1, s. 203.

işe yaramayan kişilerdi. Yapılan teblîgat ile herkesin kendi işlerinde çalıştırılması, vazifesi olmayan işlerde kullanılmamaları emredildi.[65] Fakat Bâbıâli tarafından tespit edilen bu gibi uygunsuz durumlara karşı alınan tedbirlerin taşrada ne denli uygulandığı ise tartışma konusuydu.

Emniyet ve asayiş ile cinayet vakalarının önüne geçilebilmesi amacıyla jandarma ve polis için seçilecek olan kişiler şu şekilde tanımlanıyordu; *"İstanbul'dan dışarı çıkmamış, germ-ü serdi rüzgârı tatmamış ve eli silah tutmamış çoluk çocuk takımından oldukları halde... Okuryazar takımından ve erbâb-ı namustan olmakla beraber askerden çıkmış ve çok görmüş geçirmiş..."*[66]

Berlin Antlaşması'na göre kurulan Şarkî Rumeli Vilâyeti'nin jandarma teşkilatı 28 Nisan 1879'da yayınlanan *Jandarma Nizamnâme-i Muvakkatı* ile oluşturuldu. Nizamnâmeye göre jandarma efrâdı hangi rütbeden olursa olsun hizmete başlamadan önce kaza halkı huzurunda yapılacak bir toplantıda yemin etmeye mecbur hâle getirildi. Jandarma yapacağı göreve göre adli ve idârî memurlar ile jandarma kumandanın emrinde olacaktı.[67]

Görüldüğü üzere II. Abdülhamid'in saltanatının ilk günlerinde Berlin Antlaşması'nın baskısıyla oluşan jandarmanın kuruluşu için birtakım adımlar atılmasına rağmen istenilen düzenlemeler tam manasıyla yapılamadı. Yalnızca batılı devletlerin baskısını azaltmak için Girit ve Şarkî Rumeli'de düzenlemeye gidildi. Bu durum içinden çıkılmaz bir zâbıta teşkilatının varlığını tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyordu.

65 *BOA*, BEO.,188/14079.
66 *BOA*, BEO., 568/42553.
67 *Düstur, Birinci Tertip*, C. 4, s. 1005-1047.

Jandarma, asker ve polisin görev ve yetkileri noktasındaki karmaşa asayiş olaylarına yapılacak müdahaleleri engelleyen temel faktör olarak öne çıkıyordu. Jandarma ve polisin yetkilerinin yeniden düzenlenmesi ve aslî vazifeleri ile politik durumlarda takınacakları tavrın belirlenmesi için 1895'te bir komisyon kurulmasına karar verildi. Komisyonda ise Almanya'da eğitim alan ve oranın jandarmasını yakından tanıyan Mirliva Rahmi Paşa görevlendirildi.[68] Komisyon çalışmalarından beklenen sonuç alınamadı.

5. JANDARMA VE ZAPTİYELERİN GÖREVLERİ

1902 senesi itibariyle Harbiye Mektebi'nden yeni mezun olan zâbitler artık jandarmanın emrine verilmeye başlanmıştı. Kazalarda bulunan bölükler piyade ve süvariden oluşturuluyordu. Her taburun en az bir tane süvari bölüğü bulunuyordu. Yalnızca Selanik özelinde bu sayı üçe çıkıyordu. Bu bölüklerde yüzbaşı, mülâzım-ı evvel ve mülâzım-ı sânî rütbesinde zâbitler bulunuyordu. Fakat zâbit ve efrâdın çoğunluğu kaza merkezlerindeki mutasarrıf veyahut kaymakamların emri altında bulunuyorlardı. Kazaların dışında ise piyade veyahut süvari müfrezeleri görev yapıyordu. Bu müfrezelerdeki jandarma sayısı kimi zaman bire düşüyordu. Jandarma müfrezelerinin bulundukları yerler ise şu şekilde sıralanıyordu:

1. Nahiye müdürünün yanında veya önemli görülen birkaç köyde,
2. Ahâlinin durumu dikkate alınarak karışıklık çıkması muhtemel mahallerde,
3. İstasyon, köprü, sınaî ve inşaat gibi önemli noktalarda,

68 *BOA*, BEO., 567/42489.

4. Demiryolları ile karayollarında,
5. Ordu refakatinde kılavuz olarak.

Merkezlerde bulunan jandarmaların görev yaptıkları yerler ise genel olarak şu şekilde sıralanıyordu:

1. Hükûmet konakları, vezne, posta ve telgrafhâneler,
2. Osmanlı Bankası şubeleri,
3. Kasaba ve civar karakollar,
4. Devriye faaliyetleri,
5. Hapishanelerin iç ve dış güvenliklerinin sağlanması,
6. Posta sürücülerine refakat,
7. Teftişe çıkan memur ve ahâliden önemli kişilere refakat.

Bu grubun dışında kalan jandarmalar ise genellikle mülkîye ve adliye memurlarının emiri altında, evrak takibi, adli müzekkerenin tebliği, takip edilen eşkıyanın aranması ve tutulması gibi görevlerde çalışıyordu. Karakollarda bulunan jandarmalar ile bölükler arasında neredeyse hiçbir bağ bulunmuyordu. Bu yüzden bölük merkezlerine pek uzak olan karakollar teftiş ve denetlemelerden uzun süreler mahrum kalıyordu. Bölükler ile organik bağları olmayan erat bir müddet sonra kıyafet ve zapturapttan mahrum kalıyorlardı.[69]

Yabancı özel şirketler dahi işlerinin emniyet ve muhafazasının sağlanması için jandarma talep edebiliyordu. Örneğin, 1904'te bir İngiliz ticaret şirketi Musul-İskenderun hattıyla ihraç edeceği altı koyun sürüsünün korunması için jandarma

69 A. Rifat Kemerdere, "Büyük Harpten Evvelki ve Sonraki Jandarmanın Ödevleri Arasında Bir Mukayese ve Jandarma Tarihçesi Hakkında Birkaç Söz", *Jandarma Mecmuası*, S. 43, 1 II. Kânun 1936, s. 30-32.

talep etmişti. Fakat verilen olumsuz cevap kısa sürede ülkeler arasında krize sebep olmuştu.[70] Tüm bunlar jandarmanın iş tanımının kesin olarak yapılmamış olmasından kaynaklanıyordu.

6. MODERN JANDARMAYA GİDEN YOL: MAKEDONYA BUNALIMI

Görünürde adil olmayan vergi dağılımları, kötü devlet idaresi gerçekte ise Yunanistan ile birleşme hayalleri Girit'te yaşayan Hristiyanları 19. yüzyıl boyunca çeşitli isyan teşebbüslerine yöneltti. Bâbıâli 1878'de *Haleppo Paktı* adı verilen reform önerilerini kabul etmek zorunda kaldı. Buna göre Girit beş yıl boyunca merkezden atanacak bir Hristiyan vali tarafından yönetilecekti. Ayrıca jandarma gücü en az iki yıl boyunca görevlendirilmiş yabancı subayların gözetiminde yeniden düzenlenecekti. Ancak verilen sözler yerine getirilmedi. Hristiyan vali yerine Müslüman vali atandı. İlerleyen yıllarda her iki dine mensup Giritliler arasında karşılıklı cinayet olayları görülmeye başlandı. 1896'da çıkan isyanda Hristiyanlar, ada üzerindeki Türk askerinin çekilmesini istiyorlardı. Bâbıâli, ancak bu isyandan sonra Haleppo Paktı'nı hayata geçirmeye karar verdi. Batılı Devletlerin baskıları sonucunda Osmanlı Devleti, 1898'de Girit'in özerk olmasını kabul etti ve askerî varlığını adadan uzaklaştırdı. 1899'da ada için özel bir anayasa hazırlandı. 1913'te Yunanistan'a ilhak olana kadar Girit'in içişlerine Bâbıâli'nin karışması mümkün olmadı. Devletin başka bölgelerinde yaşayanlar için Girit âdeta bir rol model oldu. Kendi durumlarında yapılmasını

70 *BOA*, BEO., 2324/174232.

istedikleri değişiklikleri Girit'i bahane ederek talep edebileceklerdi. Berlin Antlaşması tam da benzer hükümleri öne sürerek Makedonya'nın idaresini Osmanlı Devleti'ne bırakmıştı. Makedonya'daki isyancılar Avrupalı devletlerin dikkatlerini üzerlerine çekmek için bu tarihten itibaren isyanlarını sıklaştırdılar. Girit'in özerkliğini kazanmasının ardından çok sayıda Giritli âsî Makedonya'ya giderek oradaki Yunan hareketine katıldı.[71]

Berlin Antlaşması sonrasında Manastır, Selanik, Kosova vilâyetleri ile Drama ve Serez sancakları için *Makedonya* ifadesi kullanılmıştır. Fakat Bâbıâli bu üç vilâyet için *Vilayat-ı Selase* ifadesini kullanmayı tercih etmiştir.

Her ne kadar Berlin Antlaşması, *Büyük Bulgaristan* fikrini bir hayal haline getirmişse de aynı antlaşmanın 23. maddesi Makedonya'da yapılması planlanan reformlar için Avrupa devletlerinin gözetimini zorunlu hâle getirmişti. Bulgarlar, antlaşmanın hemen sonrasında biri *evrimci* diğeri *devrimci* olarak kabul edilebilecek iki yöntem ile amaçlarına ulaşmak için faaliyete geçtiler. Evrimci çabalarla sosyo-kültürel bağlar kurarak onları geliştirme, devrimci çabalar çerçevesinde ise bölgeyi terörize edecek çeteler kurma yoluna gittiler. Osmanlı devlet ricali ise Makedonya gelişmelerini ülkede yaşanan mâlî darboğaz ile açıklama yolunu seçiyordu. Bâbıâli ilk etapta Bulgarlara karşı Yunanlılar ile iş birliğine gitti. Helenizm'in koruyucusu olan Patrikhane'nin Bulgar Eksarhanesi'nin yayılmacı emellerini durdurmak için güttüğü politika Osmanlı ile örtüşüyordu. Bulgar çeteleri eylemlerini devam ettirmelerine rağmen Osmanlı Devleti'nin üzerlerine büyük bir güçle

71 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 27.

gelemeyeceğine inanmaya başlamışlardı. Girit'in muhtariyeti, Ermenilere reform önerileri Bulgarların ateşlenmelerine ve faaliyetlerini sıklaştırmalarına neden olan başlıca faktörler olarak göze çarpıyordu. Girit'in muhtariyeti sonrası Osmanlı Devleti, Makedonya'ya daha fazla asker sevk etmesine rağmen maaşları ödemekte zorlanıyordu.[72]

Osmanlı Devleti'nin uluslararası arenadaki yalnızlığı bir sır değildi. Yalnızca Almanya ile diplomatik, siyâsî ve ekonomik ilişkileri güçlü olduğu için Almanların Bâbıâli üzerindeki nüfuzu tartışılmaz durumdaydı. Bâbıâli uluslararası krizlerde Almanya'dan yardım bekliyordu. Almanya için Osmanlı ülkesi yeni pazarlar ve kaynak anlamına geliyordu. Bâbıâli için ise Almanya, siyâsî devamlılık açısından taahhüt anlamı taşıyordu.[73]

Makedonya'daki Bulgar hareketi hız kazandıkça Bâbıâli, Ermeni sorunu ve Girit meselelerinde olduğu gibi Avrupalıların Hristiyanlardan yana tavır takınacağı endişesine kapılıyordu. Osmanlı Devleti yaşananları iyi okumaya ve kavramaya başlamıştı. Bâbıâli, Makedonya ile ilgili taşıdığı endişelerinde sonuna kadar haklıydı. O bölgedeki topraklarda yaşayacağı olası kayıplar Boğazlar ve İstanbul'un doğrudan tehdit edilmesine neden olabilirdi. Mayıs 1897'de Avusturya ve Rusya Balkanlar'daki mevcut durumu korumak için aralarında bir anlaşma imzaladılar. Durumu koruyamadıkları takdirde bölgeyi kendi aralarında paylaşacaklardı. Antlaşma Bâbıâli'yi ziyadesiyle rahatsız etti ve bölgedeki tedbirlerini sıkılaştırdı. Bu durum, 1902 yılının sonbaharında *Cuma-i*

72 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 33-36.

73 Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, İstanbul 2001, s. 166.

Bâlâ adı verilen büyük bir isyanın çıkmasına zemin hazırladı.[74] Gevgili, Vodina, Yenice kazalarının Tuşam ve İzborkça ve Kuştan karyelerinde birkaç yüz eşkıya ortaya çıkmış ve üzerlerine gelen jandarma ile çatışmaya girmişti. Bazı köylerin ahâlisi dağlara kaçmak zorunda kaldığı gibi 6 bin civarında eşkıyadan söz ediliyordu.[75]

Makedonya'daki çetecilik faaliyetleri 1903'ten itibaren 1908'de meşrutiyetin yeniden ilanına kadar devam etti. Bölgedeki hava sürekli genel bir isyan çıkaracak mahiyetteydi. Bölge komitacıları Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde görülebilecek eşkıya takımından farklılıklar arz ediyordu. Başlarındaki reisleri tarafından çetecilere sürekli olarak askerî tâlim yaptırılıyordu.[76] Böylesi profesyonel gruplara karşı ancak iyi bir askerî eğitim almış unsurlarla mücadele edilebilirdi.

Makedonya'da asayişten söz etmek mümkün değildi. Bulgar çeteleri bölgede yaşayan Müslüman ve Rumların mal, can ve namuslarına kastediyorlardı. Bu çeteler, Bulgar hükûmetinin subaylarının emrinde hareket ediyorlardı. Bâbıâli ilk etapta her ne kadar dirayetli olsa dahi vazifesinde başarılı olamayan Manastır Valisi Abdülkerim Paşa'yı görevden alarak yerine Edip Paşa'yı tayin etti. Said Paşa ise vilâyetin inzibat gücünün artırılmasını talep etti. Ayrıca Nisan 1880'de hazırlattığı jandarma nizamnâme layihasının bir nüshası askeriyeye gönderildi. Fakat inceleme yapıp geri dönmesi beklenen askeriyeden bu dönüş aylar geçmesine rağmen yapılmadı. Sorulduğunda ise eski Manastır Valisi Ferik

74 Adanır, *Makedonya Sorunu*, s. 167; Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 41-43.

75 *Saîd Paşa'nın Hatıratı*, C. 2, s. 136.

76 İsmail Pehlivan, *Osmanlı ve Genelkurmay Arşivleri Işığında Osmanlı'da Terör Bulgar Komitacıları ve Balkanlardaki İhtilal Faaliyetleri*, İstanbul 2019, s. 129.

Abdülkerim Paşa'nın başkanlığındaki bir heyet tarafından incelendiği cevabı verilmişti. Fakat bir türlü gerekli dönüşler sağlanamadığı için ıslâhat ve nizamnâme konularında esaslı adımlar atılamadı.[77]

Bâbıâli isyanın hemen sonrasında bölgeye müdahaleyi engellemek için ıslâhatları yürürlüğe koymaya karar verdi. Islâhat layihası aslında Bâbıâli tarafından hazırlanarak sefirlere verilmişti. Islâhatları Avrupalı devletlerin onayından geçmiş gibi göstermekte ki amaç Bulgarların durumdan haberdar olmasını engellemekti. Bâbıâli'nin hazırladığı layiha Rusya ve Avusturya sefirleri tarafından yeniden Bâbıâli'ye verildi.[78] Avrupalıların onayıyla Hüseyin Hilmi Paşa bölgeye müfettiş olarak atandı ve kendisine düzenleme yapma yetkisi verildi. Yapılması düşünülen ıslâhata göre Makedonya jandarması ve polisi hem Müslüman hem de Hristiyanlardan seçilmeliydi. Hristiyanların askerlik mükellefiyetleri bulunmadığından jandarmaya katılmak için yalnızca sabıkalarının olmadığını kanıtlamaları yeterli olacaktı. Her iki dine mensup olanların okul sayısı çoğaltılmayacak, böylece sayının sabit kalması sağlanacaktı. Padişah tarafından yapılması önerilen ıslâhatların bazılarına karşı çıkılmasına rağmen Hüseyin Hilmi Paşa'nın gayretleri ile somut adımlar atılabildi.[79]

Jandarma maaşları ülkenin geneli göz önüne alındığında bütünlük arz etmiyordu. Genellikle maaşların belirlenme yetkisi vilâyet idare meclislerine devredilmişti. Ülkenin genelinde maaşlar eşitlik arz etmediği gibi düzenli olarak da

77 *Saîd Paşa'nın Hatıratı*, C. 2, Sabah Matbaası, Dersaadet 1328, s. 105-109.

78 *Abdülhamid'in Kara Kutusu Arap İzzet Holo Paşa'nın Günlükleri*, C. 1, İstanbul 2019, s. 389.

79 Adanır, *Makedonya Sorunu*, s.167; Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 41-43.

ödenmiyordu. Mâlî düzensizlik jandarmayla birlikte tüm devlet memurlarının zamanında maaş almalarını etkileyen temel etmendi. Maaşlarını alamayan efrât çeşitli bölgelerde silah bırakıp iş yavaşlatma eylemlerinde bulunabiliyordu. Bununla birlikte zaten parasız olan jandarmaya vergi toplamak gibi içerisinde para olan bir görev verildiğinde yetki suiistimalleri ve köylüye kötü davranma gibi fiillerin yaşanması kaçınılmaz bir hâl alıyordu.[80]

Maaşları ödeme noktasında ciddi problem yaşayan Osmanlı Devleti'nin ıslâhatlar konusunda atılan adımlarda başarılı olması hayalden öteye gidemezdi. Maaşların ödenememesi özellikle Kosova ve Manastır gibi vilâyetlerde büyük sorunların yaşanmasına neden olmuştu. Para bulamayan efrât telgrafhâneleri silahlı olarak basarak parayı almadan ayrılmıyorlar, bu esnada ise özel ve resmî tüm görüşmeleri kesiyorlardı. Rumeli Vilâyeti jandarmasına mensup olanlarda uzun süre maaş alamadıkları için hizmetlerini terk ediyorlardı. Öyle ki bazı vilâyetlerin jandarmaları aylardır maaş alamıyorlardı. Selanik ve birçok kazasının jandarma erat ve zâbitanı 25-30 aydır maaşlarını alamamışlardı.[81] Memurlar ve jandarmanın maaşlarını alamamaları yabancı devletlerin buraya müdahalelerini kolaylaştırabilirdi.[82]

Avrupalı devletlerin bölgeye müdahale etmek için kullandıkları temel argümanın başında ıslâhatlar ve Hristiyan halkın devlet sistemi içerisinde katılımcı bir pozisyonda tutulmalarının sağlanması geliyordu. Fakat bunun pratikte ve kısa vadede

80 Özbek, "Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma (1876-1908)", s. 66-67.

81 *Saîd Paşa'nın Hatıratı*, C. 2, s. 111-112.

82 *Saîd Paşa'nın Hatıratı*, C. 2, s. 128.

sağlanması mümkün değildi. Kasım 1896 itibariyle Manastır Vilâyeti'nde zaptiye alayı bulunurken jandarma teşkilatı yoktu. Görev yapan zaptiyelerin maaşları 85 kuruştan ibaretti. Hristiyanlar maaşı çok düşük bulduklarından göreve talip olmadıkları gibi zaptiyeye rağbet etmiyorlardı. Zaptiyenin jandarmaya dönüştürülmesi de bu maaş oranlarıyla mümkün değildi. Ayrıca Hristiyanlar arasında layıkıyla Türkçe okuryazar olanların oranı oldukça azdı. Okuma-yazma bilenler ise polislik gibi mesleklerden ziyade nahiye müdürlüğü gibi makamlara talip oluyorlardı.[83] Vilâyet-i Selâse'de ancak atılacak çok ciddi adımlarla jandarma ve polis teşkilatlarının kurulması mümkün olabilirdi. Buna rağmen Avrupalıların istekleri doğrultusunda aynı zamanda da bölgedeki Müslüman ahâli rencide edilmeden Hristiyan ahâliden okuma yazma bilenlerin polis ve jandarmaya kayıtları için mülkî idare tarafından azami gayret sarf ediliyordu. Buna rağmen okuma-yazma bilenler bulunamadığı gibi Türkçe kelam edenlere bile rastlamak neredeyse imkânsızdı. Öncelikle bu kişilere Türkçe öğretilmeliydi. Dolayısıyla yeni eğitim kurumlarının açılması büyük bir gereklilikti.[84]

Şubat 1903'te Rusya ve Avusturya Macaristan tarafından hazırlanan *Viyana Tasarısı*, Berlin Antlaşması'na taraf devletler tarafından kabul edildi. Bu iki devlet diğerlerinin Makedonya reformlarına müdahale etmelerini istemiyorlardı. Uzun vadeli çıkarları açısından Hristiyan bir vali ve özerk sisteme karşı çıkmışlardı. Tasarının fiili olarak önemli başlığı *umûmî müfettiş* ile ilgiliydi. Buna göre müfettiş Müslüman olacak, Bâbıâli tarafından seçilecek ve üç yıl kesintisiz görev

83 *BOA*, DH. TMIK. S., 6/73.
84 *BOA*. Y. PRK. ASK., 189/33.

yapacaktı. Tasarının bir başka önemli kısmı jandarma ve polisle ilgiliydi. Konuyla yabancı uzmanlar ilgilenecek, yerel jandarma bulunduğu bölgenin nüfusuna göre şekillenecekti. Padişah oldukça ılımlı gördüğü tasarıyı tereddütsüz kabul etti. Fakat Ruslar, Balkan politikalarında ikili oynuyorlardı. Bir yandan Makedonya konusunda Bâbıâli'ye reform önerileri yaparken diğer yandan Bulgarlara silah ve para yardımı yapıyorlardı.[85]

2 Ağustos 1903'te Makedonya'da başlayan büyük ayaklanma kısa süre içerisinde Selanik ve Edirne'nin bazı köylerine kadar genişledi. Her ne kadar tasarlanmadığı iddia edilse dahi bu isyan o güne kadar bölgede görülenlerin arasında en büyük olanıydı. Osmanlı Devleti, Anadolu'dan getirdiği takviye kuvvetler ile isyanı kısa sürede bastırdı. 2.000 kişi hayatını kaybederken 16.000 kişi ise evsiz kaldı. Bu isyan konunun Avrupa'da yeniden gündeme gelmesine neden oldu. Viyana Tasarısı yeniden gözden geçirilecekti.[86]

8 Ağustos tarihinde ise Manastır'da ilginç bir olay yaşandı. Çarlık Rusya'nın Manastır Konsolosu Aleksandr Rostkovski, kendisini tanımadığı için hakaretler savurduğu Jandarma Neferi Halim tarafından silahla vurularak öldürüldü. Halim hemen olay sonrası vakanın yaşandığı yere gelen Kurmay Yüzbaşı Enver Bey'e (Paşa) silahını teslim etti. Dîvan-ı Harp'te yapılan yargılama sonrasında bir arkadaşı ile birlikte idama mahkûm edildi.[87] Bu hadise sonrası Rusya'nın Makedonya meselesine yaklaşımının farklı olacağı düşünülmeye başlandı.

85 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s .44-45.

86 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 46-47.

87 *Enver Paşa'nın Anıları (1881-1908)*, Haz. Halil Erdoğan Cengiz, İstanbul 1991, s. 47-48.

Bir anda ortaya çıkan tüm konsolosların aynı sonu paylaşacağı şâyiası Bâbıâli nezdinde birtakım teşebbüsleri beraberinde getirdi. Hüseyin Hilmi Paşa oldukça zor durumdaydı. Makedonya büyük bir ateş çemberinde iken ıslâhatı yürütebilmesi âdeta imkânsızdı. Abdülhamid kendisine itimat etmesine rağmen Avrupalıların isteklerini yerine getiremiyordu.[88]

2-3 Ekim 1903'te Avusturya Graz'ın kuzeyinde bulunan Mürzsteg Sarayı'nda Makedonya meselesini görüşmek üzere Rusya Çarı II. Nikola ve Avusturya İmparatoru I. Franz Josef bir araya geldiler. Yapılan görüşmede kendi kontrolleri altında Makedonya'da ıslahat yapılması üzerinde uzlaştılar.[89] İngilizler gönderdikleri memorandumda Müslüman valinin yanına Hristiyan müşavir istiyorlardı. 2 Ekim 1903'te İstanbul'daki elçiliklere gönderilen Mürzsteg kararları/planı, Avrupalı devletlerin isteklerini karşılıyordu.[90] Gerekçe de jandarma için şu ifadelere yer veriliyordu: *"Devlet-i Aliyye jandarma ve polis heyetlerinin tensîki memlekette takrir-i emn ü âsâyiş içün ittihâzı îcâb eden tedâbîrin en başlılarından biri olmasına nazaran bu ıslâhatın icrâsını Bâbıâlî'den taleb etmek lüzum-ı acil hükmündedir. Ma'a-hâzâ şimdiye kadar istihdam olunan İsveçli ve sâ'ir bazı zâbitanın lisan ve ahval-i mahalliyeye vakıf olmadıkları cihetle bir faideleri görülememesine nazaran ilk layihada ta'dilat ve tetimmat-ı atiyenin idhali arzu olunur mevaddandır."*[91] Plana göre:

88 Süleyman Kâni İrtem, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi Balkanlar'ın Kördüğümü*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul 1999, s. 237.

89 Necmettin Alkan, *Selanik'in Yükselişi Jön Türkler Abdülhamid'e Karşı 1908 İhtilali*, İstanbul 2017, s. 154.

90 Adanır, *Makedonya Sorunu*, s. 216.

91 *Abdülhamid'in Kara Kutusu Arap İzzet Holo Paşa'nın Günlükleri*, C. 1, s. 399.

* Hristiyan nüfusun istekleri ile reformların kontrollü uygulanması için Hüseyin Hilmi Paşa'nın yanına Avusturya-Macaristan ve Rusya'dan birer sivil memur verilecekti.

* Osmanlı Devleti'nin hizmetinde bir Avrupalı general jandarmanın tensîkatından sorumlu olacaktı. Avrupa devletlerinin askerî delegeleri bu generalin emrine verilecekti. Kurulacak heyet görev dağılımı yapacaktı.[92]

* Asayişin sağlanmasının ardından etnik ve dinî durumlar göz önünde tutularak sınırlar yeniden düzenlenecekti.

* İsyan esnasında işlenen suçlar için Müslüman ve Hristiyanlardan oluşan komisyonlar kurulacaktı.

* Osmanlı hükûmeti o ana kadar ilan ettiği ve gelecekte gerekli görülen reformları hemen yürürlüğe koyacaktı.

Mürzsteg ile öngörülen ıslâhatlar Makedonya'da barışı sağlamadığı gibi bazı noktalarda ulus çatışmalarının artmasına yol açtı. Bunun en önemli sebebi tasarıdaki milliyetlere göre vilâyetlerin sınırlarının değiştirileceği kararıydı. Ulusal hareketler, talep ettikleri bölgeleri yabancı unsurlardan temizlemek veya sakinleşmeyi çete savaşıyla engellemek adına ellerindeki tüm güçleri harekete geçirmeye başladılar.[93]

6.1. TENSÎKATA GİDEN SÜREÇ

Osmanlı Devleti'nde jandarma adıyla bir teşkilatın kurulmuş olması Avrupalıları tek başına tatmin etmemişti. 1904'te ise bu tatminsizlik Makedonya'da yaşanan asayiş sorunlarıyla birleşince yeni bir jandarma kuruluşu için Osmanlı'yı Fransız, İngiliz, Rus, İtalyan ve Avusturyalılar zorlamaya başladılar.

92 *BOA*, Y.. PRK.MK.. 19/46.

93 Adanır, *Makedonya Sorunu*, s .219.

Bu ülkeler tarafından kurulacak bir komisyon tarafından işlemlerin yapılması planlandı.[94] 1904 yılında Manastır, Kosova ve Selanik'in oluşturduğu üç vilâyetteki jandarmaların milliyet ve sayısal durumları şu şekildeydi:[95]

Vilâyet	Milliyet ve Din						
	Yunan	Bulgar	Sırp	Ulah vd.	Müslüman	Gayri Müslüm	Toplam
Manastır	99	58	-	181	796	181	977
Kosova	33	53	24	35	520	145	665
Selanik	137	71	7	5	1.402	220	1.402
Toplam	269	182	31	64	3.044	546	3.044

Tablo 1: Manastır, Kosova ve Selanik Jandarması (1904)

Üç vilâyetteki Müslümanların, gayrimüslimlere olan oranları dikkate alındığında rakamların %72 ilâ %84 arasında değiştiği görülür. Aynı şekilde gayrimüslimlerin oranı ise %16 ilâ %22 arasında değişiyordu.[96] 93 Harbi'ni müteakip imzalanan Berlin Antlaşması ile birlikte Osmanlı Devleti doğu vilâyetlerinde reform yapma sözü vermişti. Buna göre yerel yönetimlerde Ermenilere de yetki verilecekti. Ayrıca gayrimüslim unsur jandarma ve polis olarak görev yapabilecekti. Buna karşılık, 1894'te 26.507 olan jandarma mevcudunun yalnızca 848'i gayrimüslimdi. Maaşların düşük ve ödemelerin düzensiz olması, mesleğin çekiciliğinin bulunmayışı gibi faktörler başta Ermeniler olmak üzere gayrimüslim unsurların ülke çapında jandarmaya katılmaktan uzak durmasına neden oldu.[97]

94 G.W., Swanson, "The Ottoman Police", *Journal of Contemporary History*, C.7, No.1/2, January-April 1972, s. 255.

95 Draganof Draganof, *Macedonia And The Reforms*, London 1908, s. 83.

96 Draganof, *Macedonia And The Reforms*, s. 83.

97 Özbek, "Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma (1876-1908)", s. 71-73.

Mürzsteg planına İtalya tarafından verilecek destek karşılığında Bakan Tittoni'nin gayretleriyle jandarma reformundan sorumlu olacak komutanın İtalyan olması gibi önemli bir imtiyaz elde edilmişti.[98] Rusya ve Avusturya tarafından, Vilâyet-i Selâse'de yapılması teklif edilen ıslâhatların hayata geçirilmesi ve jandarmanın tensîki için İtalya'dan gelecek general hakkında Osmanlı devlet ricalinin ciddi şüphe ve endişeleri bulunuyordu. Aralık 1903'ün son günlerinde Meclis-i Vükelâ ve Şûrâ-yı Devlet'te bu endişeler dile getirildi. Öncelikli olarak devletin şeref ve haysiyetinin esas gözetilerek ıslâhatların hayata geçirilmesi isteniyordu. Hukukun temin edilebilmesi için devletin o güne kadar her türlü fedakârlığı yaptığı fakat Bulgar çetelerinin giriştikleri fesat hareketlerinin Bulgaristan hükûmeti tarafından desteklendiği için bunu uygulamanın mümkün olmadığı vurgulanıyordu. İtalya'dan celp edilecek generalin beraberinde getirmesi planlanan subayların teftiş konusunda yetkili olmaları, asayiş ve askerî harekâtlar üzerinde olumsuz tesirler yapabilirdi. Görüş ve önerilerde bu iki noktanın kabul edilmemesi arzu ediliyordu. Vilâyet-i Selâse'nin jandarmasının tensîkatının sağlanması için bir İtalyan generalinin gönderilecek olması ise ıslâhatın hayata geçirilebilmesi için Şûrâ-yı Devlet tarafından oldukça önemli addediliyordu. Burada hassas olunan nokta ise İtalyan generalin kesinlikle jandarmanın genel idaresine müdahale etmemesi ve vazifesinin tensîkat ile sınırlı kalması olarak öne çıkıyordu. Jandarmanın idaresi ise Bâbıâli tarafından görevlendirilecek bir kumandan aracılığıyla yapılmalıydı. Bunun dışında Vilâyet-i Selâse jandarmasının kumanda-

98 Antonello Folco Biagini, *İtalyan Raporlarında Balkan Savaşları 1912-13*, Çev. Sadriye Güneş, İstanbul 2016, s. 78.

sı, harekât ve sevkiyatının temini için birer ferik, miralay, kaymakam ve binbaşı ile çok sayıda yaver ve silahlı nefer görevlendiriliyordu.[99]

Selanik, Manastır ve Kosova vilâyetlerinde jandarma tensîkatı için General De Giorgis[100] ile Osmanlı Devleti'nin Roma Sefiri Reşid Bey arasında Ocak 1904'te bir mukavele imzalandı. Mukavelede General De Giorgis'in alacağı maaş, uyması gereken kurallar, kuralları ihlal etmesi durumunda yargılama ile tazminat başlıklarına yer verilmişti. Mukaveleye göre De Giorgis aylık 150 lira maaş alacaktı. Devlet aleyhinde bir faaliyette bulunduğu tespit edildiğinde sözleşmesi feshedilecekti. Osmanlı üniforması giyecek olan general iki yılda jandarmanın tensîkatını tamamlayacaktı.[101] Mukavelenin imzalanmasının ardından General De Giorgis, Şubat 1904'te İstanbul'a geldi.

Avusturya ve Rusya hükûmetleri, Mürzsteg Planı çerçevesinde, Osmanlı jandarmasının yeniden düzenlenebilmesi için birtakım atamalar yaptı. Jandarma Tensîkatı Başkumandanı olarak atanan General De Giorgis tensîkatın başındaki isim olacaktı. Bâbıâli'den habersiz yapılan planlamaya göre tensîkatta görevlendirilecek olan subaylar kendi ülkelerinden maaş alacakları gibi kendi ordularının üniformalarını giyeceklerdi. Avusturya ve Rusya başta olmak üzere diğer devletlerin temsilcilerinden oluşan bir *Uluslararası Jandarma Komisyonu* kurulmuştu.[102] Padişah II. Abdülhamid, ilk etap-

99 *BOA*, Y..MRZ..d...11869.

100 Arşiv vesikalarında Corciş Paşa şeklinde zikredilmekle birlikte farklı kaynaklar Degiorgis şeklinde zikretmektedir. Tam adı Emilio De Giorgis'dir.

101 *BOA*, Y..PRK.ASK., 217/42.

102 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 119.

ta Mürzsteg'te öngörülen ıslâhatları reddetmesine rağmen önerileri daha sonra kabul etti. Bulgaristan dışındaki diğer devletler tasarıdan duydukları memnuniyeti dile getirdiler.[103] İtalyan General De Giorgis yönetiminde yirmi beş Avrupalı subay, Türk jandarmasını Selanik merkez olmak üzere yeniden yapılandıracaktı

Osmanlı Devleti'nin Vilâyet-i Selâse'deki jandarma birliklerini tensîk etmek üzere görevlendirilen İtalyan General De Giorgis'in görevini yapabilmesi için Osmanlı Devleti'nin hizmetine girmesi gerekiyordu. Bunun için İstanbul'a gelen De Giorgis öncelikli olarak Şubat 1904'ün ilk günlerinde arz-ı ubudiyyet etmek ve bağlılığını göstermek için Padişah'ı ziyaret etti.[104] İtalya'daki rütbesi göz önüne alınarak kendisine *ferik* unvanı verildi ve kontrat yapıldı.[105]

De Giorgis Paşa'nın İstanbul'a gelmesinden itibaren istek ve talepler noktasında ciddi problemler baş göstermeye başladı. Çünkü Padişah ve Bâbıâli'nin Mürzsteg'i kabul etmelerine rağmen tam manasıyla sindirebildikleri söylenemezdi. Planı içişlerine doğrudan müdahale olarak görmekte oldukça haklıydılar. Jandarmanın tensîki için gönderilen subaylara, ülkenin içişlerine müdahale ve beka meselesi gözüyle bakılıyordu. Bu bakış açısı ilk günden itibaren kendisini yoğun şekilde hissettirdi. Avusturya, İngiltere ve Rusya'nın birden fazla zâbit ve küçük zâbit göndermek istemeleri hâlihazırda hassas olan durumu daha da içinden çıkılmaz hâle sürükleyebilirdi. General De Giorgis ve ekibi ilk etapta bulundukları

103 Kâzım Karabekir, *Hayatım*, İstanbul 2019, s.192-194.; Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 47-48.; Adanır, *Makedonya Sorunu*, s. 216-217.

104 *BOA*, Y..PRK.BŞK., 71/84.

105 *BOA*, Y..MTV., 255/126.

pozisyonun tam sınırlarını kavrayamamışlardı. Uluslararası Jandarma Komisyonu üyeleri kendilerini Osmanlı jandarmasına atanan *kayyum* gibi görüyorlardı. Bâbıâli yok sayılarak tensîkatın yapılamayacağını anlamaları ise uzun sürmedi.

Uluslararası Jandarma Komisyonu, Türkiye'ye geldikten sonra belirli aralıklarla toplanmaya başladı. Fakat bu toplantılara Osmanlı zâbitlerinin katılmasına izin verilmiyordu. İlk toplantı İstanbul Avusturya Sefaretinde yapıldı. Toplantıya katılan ve komisyonun üyesi olan kişilerin ad ve unvanları şu şekildeydi; Jandarma Tensîkatı Başkumandanı General De Giorgis, Eğitim Okulları Müfettişi Vali Von Alten, Avusturya Kurmay Subayı Albay Salis-Sewis, Avusturya Askerî Ataşesi Albay Baron Giesl, Fransız Kurmay Subayı Albay Veraud, Fransız Askerî Ataşesi Dupont, İngiliz Askerî Ataşesi Albay Maunsell, İngiliz Kurmay Subayı Albay Fairholme, Rus Kurmay Subayı General Schostak, Rus Askerî Ataşesi General Kalnie, İtalyan Askerî Ataşesi Yüzbaşı Zampelei, İtalyan Kurmay Subayı Albay Vali Signonie. Bu isimler tarafından yapılan toplantılarda Mürzsteg Planı'nın yanlış anlaşıldığı ve tüm yetkinin kendilerinde olduğu intibahına kapıldıklarının anlaşılması uzun sürmedi.[106] Avusturya Sefareti'nde jandarmanın tensîkatı için yabancı subaylar tarafından yapılan toplantıları 8 Şubat 1904'te ajans haberlerinden öğrenen Bâbıâli hemen harekete geçti. Rusya ve Avusturya sefaretlerine Osmanlı jandarmasının geleceğinin sefarethanelerde değil jandarma dairesinde yapılan toplantılarda belirlenmesi gerektiğini bildirdi.[107] Bâbıâli'nin endişeleri henüz ilk gün-

106 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 119.
107 *BOA*, İ..HUS., 113/78.

lerde kendisini iyiden iyiye hissettiriyordu. Bu tarihten sonra Bâbıâli konuyla ilgili daha ciddi adımlar atmaya başladı.

Bâbıâli'nin çok sayıda subay istememesinin elle tutulur çok sayıda gerekçesi bulunuyordu. Henüz Mürzsteg Planı ortada yokken dahi jandarmanın daha iyi hizmet yapmasını sağlamak maksadıyla yeterince yabancı subay hizmete alınmıştı. Bunlar İsveç, Norveç ve Belçikalı idiler. Bunun yanında yeterince küçük zâbitte jandarma kadrolarında bulunuyordu. Bu konuda sefaretlerin yoğun istekleri üzerine Ocak 1904'te İngilizler ile yapılan görüşmede bu durum tüm ayrıntılarıyla dile getirilmişti. Daha fazla yabancı subay istihdam etmek mümkün gözükmüyordu. İngilizler ise Mürzsteg'in tam manasıyla tatbik edilebilmesi ve Rumeli'deki kargaşa durumuna son verilebilmesi adına bunun yapılmasının mecbur olduğunu dile getiriyorlardı. Uygulama noktasında tereddüt gösterilmesinin Bâbıâli'nin menfaatine uygun olmadığının ise altı çiziliyordu. İngilizler zâbit meselesini ise sanki tüm planın uygulanmasını tehlikeye sokacak bir durum olarak telakki etmeye başladılar. Kaldı ki Mürzsteg'in ilgili maddesi bu durumu açıkça ortaya koymaktan oldukça uzaktı. Bâbıâli bu programı prensip olarak kabul etmiş ayrıntıları üzerinde ise durulmamıştı.[108]

14 Ocak 1904'te Rumeli Müfettişi Umûmîliği'ne gönderilen *Rumeli Vilâyat-ı Selâsesi Mukarreratı Islahiyesini Müeyyed Mevad Hakkında Rumeli Müfettişine Tâlimat'ın* ikinci maddesi jandarmanın ıslahı ile ilgiliydi; *"Vilâyat-ı Selâse'de jandarmanın tensîki vazifesi muvakkaten ve mahsusan hizmeti Devleti Aliye'ye alınan İtalyalı bir generale tevdi edilecektir. Mu-*

108 *BOA*, BEO, 2260/169434.

maileyh Meclisi Mahsusu Vükelâ kararı ile bi'l-istizan şeref-sadır olacak emir ve irade-i seniye-i hazreti hilâfet-penahî üzerine vilâyat-ı mezkûre jandarması hakkında takarrür edecek suveri tensîkiyenin hükûmeti mahallîye ile müttefikan mevkii tatbika vaz'ı zımnında Rumeliye azimet eyliyecektir. Mumaileyh general zatı devletleri ile muhabere edecek ve muhtelif kazalardaki jandarmayı teftiş ve tensîk için elyevm hizmeti Devleti Aliyye'de bulunan İsveçli ve Belçikalı zâbitanı istihdam eyliyecektir. Mumaileyh bundan maada gerek kendisinin ve gerek maiyetinde müstahdem zâbitanın vezaifi tensîkiyenin hini ifasında müşahede edecekleri ahvali tarafı valâlarına bildirecektir."[109] Buradan anlaşıldığı üzere Bâbıâli daha önceden jandarmanın ıslahı için getirilen Belçika ve İsveçli zâbitanın göreve devam etmesini arzu ediyordu.

4 Şubat 1904 tarihli irade-i husûsî ile De Giorgis Paşa'nın maiyetinde ilgili devletlerden birer zâbitten başka zâbit kabul edilemeyeceği bildirildi. Kabul edilecek olan zâbitler ise Osmanlı askerî üniformasını giyecekler ve maaşları hazineden karşılanacaktı. Sefaretler tarafından talep edilen birden fazla yabancı zâbitin görevlendirilmesi ise *hukuk ve menafi' saltanat-ı seniyyeye* zarar verebilirdi. Böyle bir duruma asla meydan verilmeyeceği açıkça irade ile vurgulandı.[110]

Bâbıâli'nin tüm ayak diremelerine rağmen 1904'ün ilk günlerinde birinci gündem maddesi yabancı subayların sayısının artırılıp artırılmayacağı meselesiydi. Bâbıâli ise tüm yazışmalarda ısrarla bu gelişmelerin *hukuk ve istikal-i devlete* dokunmasından endişe ettiğini dile getiriyordu. Selanik,

109 *Düstur, Birinci Tertip*, C.7, 1941, s. 1107.
110 *BOA*, İ..HUS. 113/74.; BEO., 2296/172145.

Kosova ve Manastır vilâyetlerinin jandarmasının durumu için Rusya ve Avusturya tarafından hazırlanan layihada bu duruma kesin bir açıklık getirilmemişti. Diğer bir sorun ise De Giorgis Paşa ve maiyetinin jandarma üzerindeki yetkileri ile ilgiliydi. Görevleri tensîkatla mı sınırlıydı yoksa aynı zamanda jandarmaya komuta mı edeceklerdi. Bu konuda ilgili sefaretlere gerekli reddiye muhtıraları gönderilmesine rağmen cevabi muhtıralarda isteklerde ısrar ediliyordu. Mevcudun dışında zâbit istihdam etmeye mâlî durum elverişli değildi. Kaldı ki mevcut personelin dahi maaşları düzenli olarak ödenemiyordu. Bir başka sorun ise Hüseyin Hilmi Paşa tarafından da gündeme getirilmiş olan yeni bir layihanın hazırlanmasıydı. Karşılıklı yazışmalarla bir sonuca varılamayacağı anlaşıldığından De Giorgis Paşa ile sorunların yüz yüze konuşulması için alanında uzman Osmanlı zâbitleri ile bir komisyon kurulması ve meselelerin ele alınmasına karar verildi. Komisyon De Giorgis Paşa, Mirliva Osman Nizami Paşa, Danyal Paşa ve Miralay Ziya Bey'den oluşuyordu. Sorunların hızlı şekilde çözümü için komisyonun kurulduğu aynı gün olan 8 Mart 1904'te toplantı yapılmasına karar verildi.[111]

8 Mart 1904'te yapılan toplantıda yabancı zâbitanın görevlendirilmesi, jandarma için yeni kanun layihası hazırlanması ve komuta meseleleri görüşüldü. Osman Nizami Paşa toplantıda yabancı zâbitanın getirilmesine asla gerek olmadığını çünkü Bâbıâli tarafından daha önce İsveç, Norveç ve Belçikalı subaylar getirildiğini, eski jandarma subaylarının tamamının değiştirildiğini, yerlerine askerî nizam ile

111 *BOA*, Y..PRK.ASK. 213/106.

yetiştirilen subayların tayin edildiğini bildirdi. De Giorgis Paşa, Vilâyet-i Selâse'ye gittiği zaman mükemmel jandarma zâbitleri ile karşılaşacağı konusunda temin edildi. Yabancı subayların ise ülkenin dilini bilmediği gibi âdetlerine de vâkıf olmadığı söylendi. De Giorgis Paşa, görevlendirilmesini istediği subayların emir ve kumandaya asla karışmayacaklarını yalnızca tebliğ ve tensîkatta görev alacaklarını dile getirdi. Hızlı bir tensîkatın yapılabilmesi için birkaç yabancı subaya ihtiyacı olduğunu söyledikten sonra sayılarının ise 60 kişiyi geçmeyeceğini ümit ettiğini dile getirdi. Ayrıca sayıları az olmak üzere adli hizmetlerde kullanmak üzere bir miktar küçük zâbite de ihtiyaç duyulabilirdi. Osman Nizami Paşa ise Türk zâbitanın yerine getireceği görevlerde yabancı küçük zâbitlerin görevlendirilmesinin faydadan çok zarar getireceği cevabını verdi. De Giorgis'e göre Bâbıâli planı kabul ederken orada yazılı olan şartları da kabul etmişti. Bunların yeniden müzakere edilmesini muhtemelen anlamsız addediyordu.[112]

De Giorgis Paşa muhtemelen gelmeden önce Osmanlı jandarması ile ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olmuştu. Yeniden düzenleyeceği jandarmadan gerekli verimi alabilmesi için öncelikli olarak halletmesi gereken sorunlardan birisinin maaş meselesi olduğunu çok iyi biliyordu. De Giorgis jandarma maaşlarının Osmanlı Bankası'na kendisinin yetkili olarak yatırılmasını talep etti. Buna göre mâlî sene içerisinde her ay maaşların De Giorgis Paşa'nın emrine Osmanlı Bankası'na yatırılması için Mâlîye Nezâreti'ne emir verilecekti. Gerekli görülen mâlî muâmeleler ise askerî idare nizamnâmesine göre yapılacaktı. Avrupa'daki örnekleri dikkate alındığında bu

112 *BOA*, Y..PRK.ASK. 213/106.

tarihten itibaren jandarma maaşları ayda bir kez ödenecekti. Haftada veya on günde (ayın birinci, on birinci ve yirminci günleri) maaşların ödenerek, jandarma esnafın insafından kurtarılacaktı.[113]

De Giorgis Paşa'ya kendisi ve beraberinde bulunan zâbitlerin, Türk jandarma efrâdına emir verme ve işten el çektirme hususlarında yetkili olmayacakları bildirildi. Bu yetki yalnızca makama ait olacaktı. De Giorgis ise verilecek emirlerin yalnızca tensîkat ile ilgili olduğunu emir komuta sistemine dâhil olmayacaklarını söyledi. Tensîkatın yapılmasına muhalefet eden zâbitan ve efrât ile hizmette bulunmayanlar işten el çektirilerek, Vilâyet-i Selâse jandarmasına ihraç edilecekti. Yeni bir jandarma kânun layihasının ise bir anda hazırlanması mümkün görülmemişti. Bu konunun üzerinde ciddi bir çalışma yapılması gerekiyordu.[114]

İstanbul'daki tensîkata memur yabancı zâbitler ile Bâbıâli'nin karşılıklı çekişmeleri devam ederken diğer yandan başka bir tensîkat devam ediyordu. Osmanlı Devleti daha önce İsveç, Norveç ve Belçikalı subaylardan oluşan başka bir grubu hizmete almıştı. De Giorgis ve ekibi bölgeye ulaşmadan önce kabiliyetsizlikleri ve kötü hâlleri dolayısıyla dikkati çeken zâbitler var ise yerlerine mektepli zâbitandan gönderilmesi talep ediliyordu. Çünkü De Giorgis ve Osman Nizami Paşalar arasında geçen görüşmede kendisi iyi bir jandarma zâbitan grubu bulacağına yönelik temin edilmişti. De Giorgis ve maiyetinin İstanbul'dan bölgeye doğru yola çıkması beklendiği için birtakım önlemlerin de alınması

113 *BOA*, Y..PRK.ASK., 213/106.
114 *BOA*, Y..PRK.ASK., 213/106.

gerekiyordu. De Giorgis ve maiyetin Bulgarlar tarafından iğfal edilmelerinin engellenmesi için huduttan uzak, daha güvenli yerlere yerleştirilmeleri gerekiyordu. Bu konuda gerekli tedbirler Hüseyin Hilmi Paşa tarafından alınacaktı.[115]

İstanbul'da gerekli işlemlerin tamamlanmasının ardından De Giorgis Paşa'nın İstanbul'dan bir an önce ayrılarak tensîkat vazifesine başlaması gerekiyordu. Fakat bu beklenti bir türlü gerçekleşmiyordu. De Giorgis, sürekli sefirler ile gizli toplantılar yapıyor asıl işini bir türlü yerine getirmiyordu. Bu durum kısa süre içerisinde evham ve şüpheciliğiyle meşhur Sultan II. Abdülhamid'in dikkatinden kaçmadı. İstanbul'dan ayrılışın hızlandırılması için gerekli girişimlere başlandı. Rusya ve Avusturya sefirleri De Giorgis'in olağanüstü yetkilerle donatılmış bir halde Rumeli'ye gönderilmesi için faaliyette bulunuyorlardı. En sonunda II. Abdülhamid'in iradesiyle üç ay boyunca İstanbul'da kaldıktan sonra De Giorgis görev yerine Nisan 1904'ün ortalarında âdeta zorla gönderildi.[116]

6.2. TENSÎKAT

Hüseyin Hilmi Paşa, müfettişlik görevine başlamasından itibaren öncelikli olarak düzenlemekle mükellef olduğu konuların başında polis ve jandarmanın tensîkatı meselesi bulunuyordu. Fakat bu durum bölgede yaşayan Müslüman ve Hristiyan ahâli arasında çatışmaya neden olabilecek hassas bir konuydu. Müslümanlar silahaltında Hristiyan görmek istemedikleri gibi, Hristiyanlar ise çeteler ile iş birliği ya-

115 *BOA*, Y..PRK.MK.., 18/25.

116 Güler Yarcı, "II. Abdülhamid'in Rumeli Islâhatından Bir Kesit: General De Giorgis'in Vilâyât-ı Selâse Jandarma Kumandanlığı", *Uluslararası Dünden Bugüne Türkiye'de Jandarma ve Sahil Güvenlik Sempozyumu*, Ankara 2018, s. 611-614.

pabilirlerdi. Tensîkattan vazgeçilmesi gibi bir durumda ise yabancı devletlerin bölgeye doğrudan müdahalesi söz konusu olabilirdi. Hüseyin Hilmi Paşa, merkezlerde oluşturduğu birer komisyon marifetiyle çalışmalara başlamıştı. Mürzsteg Planı'na göre vilâyette kurulacak olan jandarma ve polis teşkilatlarında nüfusları oranlarına göre Müslüman ve Hristiyanlar görev yapacaklardı. %20 oranının nasıl belirleneceği ile ilgili ciddi bir belirsizlik söz konusuydu. Her vilâyetin nüfusu genel itibariyle mi yoksa çeşitliliğine göre mi değerlendirilecekti. Çeşitlilik açısından değerlendirilecek olursa istihdam edilecek jandarmanın %80'i Bulgarlardan oluşabilirdi. Çetecilik ve eşkıyalık faaliyetleri dikkate alındığında bunun mahzurlarının neler olabileceği ortaya çıkıyordu. İslâm cemaatin kavmiyyeti dikkate alınmadan Türk, Arnavut, Çerkez ve Arap olarak istihdamları, daha önce Hristiyanlar hakkında aynı usûlde düşülen istihdamın sakıncalarının yaşanmasına neden olabilirdi. Ayrıca nüfus çoğunluğunun olduğu bölgelerdeki kavmiyetçi mantığın körüklenmesi istenmeyen durumları beraberinde getirebilirdi.[117]

Hüseyin Hilmi Paşa tarafından yaptırılan nüfus istatistiklerine göre Müslümanların Hristiyanlara oranları Selanik'te %50, Manastır'da %51 ve Kosova'da ise %34 civarındaydı. Bu rakamlar oldukça sakıncalı sonuçlar doğurabilirdi. Hüseyin Hilmi Paşa'ya göre alımlar gerçek nüfus rakamları üzerinden %20 oranında yapılmalıydı. Böylece kaotik bir ortamın önüne geçilebilirdi. Örneğin bu oranlara göre Prizren taburunda 450 neferin 90'ı, İpek taburunda ise 390 neferin yalnızca

117 *BOA*, BEO. 2014/151047.

78'i Hristiyan olacaktı.[118] Bâbıâli, Hüseyin Hilmi Paşa'nın uyarılarını ciddiye alarak hangi din olursa olsun kavmiyetler dikkate alınmadan %20 oranının kabul edilmesine kadar verdi.[119]

Hüseyin Hilmi Paşa tarafından jandarma ve polisin tensîk edilmesi için yapılan çalışmalarda ciddi bir ilerleme kaydedilememişti. Tensîkat vazifesi Mayıs 1904'ten itibaren De Giorgis Paşa'nın Rumeli'ye geçmesinden sonra el değiştirecekti.

Tensîkatın başlamasıyla birlikte Selanik, Kosova ve Manastır'da görev yapan jandarma zâbitanından işe yaramayanlar ile emeklilik yaşına ulaşanlar hizmetten men edildiler. Oluşan boşluk ise Harbiye Mektebi'nden yeni mezun olanlarla doldurulacaktı. Vilâyet-i Selâse'de 130, sahil korumadan ise 32 zâbitin okuma ve yazmadan mahrum oldukları tespit edildi. Rumeli Müfettişi Umûmîliği jandarmanın intizama sokulabilmesi için bunların yerlerine nizamiye zâbitanının tayinini talep ediyordu. Vilâyet-i Selâse jandarma alaylarına III. Ordu emrinde bulunan nizamiye ve redif kıtalarında görevli mektepli zâbitandan dürüst ve becerikli olanlardan tayin edilecekti. Herhangi bir ertelemeye maruz bırakmadan Nisan 1904'ün ilk günlerinde göreve başlayacakları şekilde gönderileceklerdi. Bunlardan Bağdat İdadi Mektebi Şahanesi'nden gelip VI. Ordu'ya gitmeleri gerekenler Bağdat'a, diğerlerinin tamamı ise III. Ordu'ya gönderilecekti. Jandarma alaylarına seçilecek zâbitanın mektepli ve muktedir olmasına ayrıca özen gösterilecekti. Görev yaptıkları yerlerde kabiliyetsiz

118 Özgür Tilbe, *Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umumî Müfettişliği (1902-1908)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2018, s. 197.

119 *BOA*, BEO. 2014/151047.

olmalarıyla bilinenler ile kötü şöhret sahibi olanları ya emekliye sevk edilecek ya da çeşitli çareler ile uzaklaştırılacaklardı. İhraç olunmalarına rağmen istihdama elverişli olanlar ise Rumeli dışındaki vilâyetlerde istihdam edilebilecekti.[120] Emekliye sevk edilen veya hizmet dışı bırakılanlarla ilgili kesin kriterlerin olmadığı ortadaydı. Fakat buradaki temel amacın kültür seviyesi yüksek ve genç zâbitlerden kurulu bir jandarma olduğu ise kolayca anlaşılıyordu.

19 Nisan 1904'te De Giorgis Paşa ve maiyeti Selanik'e ulaştılar. Resmî görevlerini yapacakları sırada kullanmaları için kendisi ve maiyetine tahsis edilen iki odalı yerleşkeyi kullanmayan De Giorgis, müstakil bir bina kiralayarak burasını tensîkat dairesi yaptı. Paşanın yaverliğini Rus General Schostak ile Fransız Albay Dran yaparken, kısa süre içerisinde 25 yabancı zâbit de bölgeye ulaştı. Bunların unvan, maaş ve görev bölgeleri şu şekildeydi;[121]

Görev Yeri	Adı	Görev Rütbesi	Asli Rütbesi	Ülkesi	Yıllık Maaşı (Kuruş)
Üsküp	Ferdinand Reyhte	Kaymakam	Binbaşı	Avusturya	60.000
Üsküp	Vandel	Binbaşı	Yüzbaşı	Avusturya	50.000
Üsküp	Hügo Dorlaç	Yüzbaşı	Mülâzımı evvel	Avusturya	40.000
Üsküp	Karl Schindler	Yüzbaşı	Mülâzımı evvel	Avusturya	40.000
Üsküp	Stefan Pavili	Yüzbaşı	Mülâzımı evvel	Avusturya	40.000
Siroz	Lamoş	Binbaşı	Yüzbaşı	Fransa	50.000

120 *BOA*, TFR.I..MN.., 36/3516.

121 Yarcı, "II. Abdülhamid'in Rumeli Islâhatından Bir Kesit..., s. 620.

Siroz	Enseri	Yüzbaşı	Mülâzımı evvel	Fransa	40.000
Siroz	Mâsene	Yüzbaşı	Mülâzımı evvel	Fransa	40.000
Siroz	Biş Lâtor	Binbaşı	Yüzbaşı	Fransa	50.000
Siroz	Sârro	Yüzbaşı	Mülâzımı evvel	Fransa	40.000
Drama	F. Goratlı	Kaymakam	Binbaşı	İngiltere	60.000
Drama	Buhnam	Binbaşı	Yüzbaşı	İngiltere	50.000
Drama	Elimâl	Yüzbaşı	Mülâzımı evvel	İngiltere	40.000
Drama	Stanli Kolark	Yüzbaşı	Mülâzımı evvel	İngiltere	40.000
Drama	Jilber Hamilton	Yüzbaşı	Mülâzımı evvel	İngiltere	40.000
Manastır	Egidio Garrone	Binbaşı	Yüzbaşı	İtalya	50.000
Manastır	Carlo Cicognani	Binbaşı	Yüzbaşı	İtalya	50.000
Manastır	Rodolfo Ridolfi	Binbaşı	Yüzbaşı	İtalya	50.000
Manastır	Ettore Lodi	Yüzbaşı	Mülâzımı evvel	İtalya	40.000
Manastır	Giuseppe Luzi	Yüzbaşı	Mülâzımı evvel	İtalya	40.000
Selanik	Ştovirski	Miralay	Kaymakam	Rusya	60.000
Selanik	Polnanof	Binbaşı	Yüzbaşı	Rusya	40.000
Selanik	Varonin	Binbaşı	Yüzbaşı	Rusya	50.000
Selanik	Potsof	Binbaşı	Yüzbaşı	Rusya	40.000
Selanik	Severin	Yüzbaşı	İkinci Sınıf Yüzbaşı	Rusya	40.000

Tablo 2: Tensîkatta Görevli Yabancı Subayların Rütbe ve Maaşları

Rumeli'de jandarma tensîkatının başlamasının ardından 5 farklı tensîk bölgesi oluşturuldu. Bunlar; Selanik, Serez, Drama, Manastır ve Kosova'da bulunacaktı. Tensîk bölgelerinin kapsamları ve sorumlu zâbiti ise şu şekildeydi;

1. ***Selanik:*** Selanik'te tensîkat Rus General Schostak emrinde ve Rus zâbitleri tarafından yapılacaktı. Tensîkat

bölgesinin sınırları ise; Selanik Merkez ile Langaza, Kesendire, Poliroz, Aynaroz, Avrethisar, Doyran, İstrumça, Katerin, Karaferiye, Vodina, Karacaabat, Tikveş, Gevgili, Yenice, Vardar kazalarıydı.

2. ***Serez:*** Serez'de tensîkat Fransız Binbaşı Foulon komutasında yapılacaktı. Tensîkat bölgesi ise Serez, Demirhisar, Petriç, Cuma-i Bâlâ, Razlık, Nevrekop, Zihne kazalarıydı.
3. ***Drama:*** İngiliz zâbitlerin emrinde yapılacak tensîkatın sınırları; Drama Merkez, Ropçoz, Kavala, Pravişta, Sarışaban kazalarıydı.
4. ***Manastır:*** İtalyan Albay Albera ve İtalyan subayların komutasında yapılacak tensîkatın sınırları şu şekildeydi; Manastır Merkez, Pirlepe, Kırçova, Ohri, Florina, Kesriye, Serfiçe, Kozana, Kayalar, Nasliç, Grebene ve Alasonya.
5. ***Kosova:*** Kosova'da Avusturyalı subayların komutasında yapılacak tensîkatın sınırları şu şekildeydi; Üsküp, Orhaniye, Kaçanik, Komanova, Eğri Planka, Kratova, Köprülü, İştip, Koçana, Osmaniye, Radovişta, Gilan ve Preşova.

Bu beş tensîk bölgesinin dışında Selanik Efrâd-ı Cedide Mektebi ise İngiliz zâbitlerin emir ve komutasına verildi. Jandarma Mektebi Müfettişi Alman von Alten, müdürü ise İtalyan Binbaşı Ridolfi oldu. Türk zâbitlerinden Almanya'da eğitim görmüş olan Binbaşı Ferit Bey ise jandarma mektebi komutanlığı görevine getirildi.[122] Tensîkat için Makedonya'yı

122 Kemerdere, "Büyük Harpten Evvelki ve Sonraki Jandarmanın Ödevleri...", s. 33-34.

aralarında eğitim bölgelerine ayıran devletler uzun müzakere ve münakaşalar sonucunda bunu yapabildiler. Çünkü her tensîk dairesi bir nüfuz bölgesi olacaktı. Avusturya başka bir büyük devletin Bosna'ya yanaşmasını istemediği için Kosova ısrarından vazgeçmedi. İtalya ise Adriyatik'e en yakın bölge olan Manastır'ı tensîk edecekti. Almanlar genel olarak programa dâhil olmayarak yalnızca bir binbaşı göndermekle yetinmişlerdi.[123]

Padişah tarafından 1903'te İsveç ve Norveç krallarına bizzat mektup yazılarak jandarmanın tensîkatı için özel rica ile getirtilen subaylar, Mayıs 1904'ten itibaren sorun olmaya başladılar.[124] General De Giorgis, İsveç, Norveç ve Belçikalı subayları Rumeli jandarma tensîkatında düşünmüyordu. Fakat kendileriyle yapılan kontrata göre çalışmaları gerekiyordu. Bunun için Haziran 1904'te Belçikalı Kaymakam Malfeyt'in Selanik'e bağlı Kesendire'de, Belçikalı diğer Kaymakam Simon Serfiçe Taburu'na, İsveçli Binbaşı Onander Gürüce Taburu'nun Kesriye dışındaki ablukalarına, Norveçli Kaymakam Nandrop'un ise Priştine Taburu'na gönderilmesi uygun görülmüştü. Tensîkatın aynı şekil ve tarzda daha hızlı şekilde yapılması ve yeni bir krize kapı aralamamak adına yapılan bu görevlendirmelerden Nandrop dışında kalanlar De Giorgis Paşa tarafından da uygun görüldü.[125]

De Giorgis Paşa'nın yardımcısı sıfatıyla görev yapacak olan yabancı misyon subayları yalnızca teknik işlerde kendisine bağlıydılar. Siyâsî konularda kendi konsolos veyahut

123 İrtem, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi Balkanlar'ın Kördüğümü*, s. 242.

124 *BOA*, Y..PRK.NMH., 9/16.

125 *BOA*, Y..PRK.MK.., 19/55.

sefarethaneleri ile iletişime geçeceklerdi. Bu yüzden De Giorgis'e gönderdikleri raporların bir suretlerini de kendi ülkelerine göndereceklerdi.[126]

Jandarmanın tensîkat faaliyetleri başlamasına rağmen yabancı zâbitler ile Osmanlı bürokrasisinin yıldızlarının barışması ilk etapta mümkün olmadı. Mürzsteg Planı'nda yer alan bir şarta göre Avusturya ve Rusya iki yıl boyunca Vilâyet-i Selâse'de iki sivil ajan bulunduracaklardı. De Giorgis Paşa'nın Makedonya'ya gittiği tarihlerde iki sivil ajanda bölgeye gelerek faaliyetlerine başlamışlardı. Yabancı ajan ve zâbitan De Giorgis Paşa başta olmak üzere Türk makamlarıyla resmî münasebet kurmaktan kaçınıyorlardı. Ayrıca İsveç, Norveç ve Belçikalı subayların kendileriyle muhabere etme taleplerini geri çeviriyorlardı. Özellikle Karaferiye, Kesendre ve Katerin kazaları ile Serfice sancağında tensîkat programı çerçevesinde doğrudan De Giorgis Paşa'nın kendi emrindeki subaylar tarafından faaliyet yürütülmesi kararlaştırılmıştı.[127] Bu durum diğer yabancı zâbitlere gerek kalmadığını gösteriyordu.

Jandarma tensîkattan önceki dönemde komuta, idare, kayıt-kabul ve zapturapt itibariyle Seraskerliğe bağlı bir askerî heyet görünümündeydi. Jandarma zâbitleri doğrudan doğruya küçük zâbitandan alınırdı ve bunların tamamına yakını orduda hiç hizmet etmemiş kişilerden oluşurdu. Jandarma zâbitanı, ordunun diğer kısımlarında görev yapan zâbitan ile çoğu konuda benzerlik göstermiyordu. Bunu rütbelerde dahi görmek mümkündü. *Alaybeyi, tabur ağası, bölük ağası* vs. diye uzayıp giden rütbelerin ordudaki rütbelerle uzaktan

126 İrtem, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi Balkanlar'ın Kördüğümü*, s. 243.

127 *BOA*, Y..PRK.MK.., 19/55.

yakından ilgisi bulunmuyordu. Tensîkat başlamadan önce bu fark ortadan kaldırıldı. Jandarma, kuruluş itibariyle dikkate alındığında alay, tabur ve bölüklerden oluşuyordu. Genel olarak bakıldığında ise her vilâyette bir jandarma alayı, her sancakta ise bir jandarma taburu bulunuyordu. Kazalarda genellikle bir jandarma bölüğü konuşluyken, vilâyet veyahut sancak merkez kazalarında sayı iki veya üçe çıkıyordu. Her taburun bir süvari bölüğü bulunuyordu. Selanik'in ise üç süvari taburu vardı.[128]

Tensîkata tahsis olunan jandarma birliklerinin 1904 senesindeki kuvvetlerinin durumu aşağıdaki tablodaki gibiydi. Tablo incelendiğinde ilk etapta tensîk olacak toplam jandarma miktarının 4.069 olduğu görülmektedir.[129]

Birlik	**Mevcudu**
Selanik Piyade Taburu	1.305
Selanik Süvari Taburu	
Siroz	478
Drama	340
Selanik Alayının Yekûnu	2.023
Manastır	972
Görice	110
Manastır Alayının Yekûnu	1.083
Üsküp	963
Tensîk Olunacak Kıttın Yekûnu	4.069

Tablo 3: Tensîkat İçin Tahsis Edilen Jandarma Kadrosu

128 *Rumeli Vilâyât-ı Selâsede Jandarma Teşkilatı*, (1904'den 1908 senesine kadar tensîkatın suret-i cereyanına ve tensîk olmuş jandarmanın hal-i hazırına dair Ceneral Ferik Robilan Paşa'nın nezâreti altında Kaymakam Lamoş Bey Tarafından yazılan rapor), Çev. Talat, Jandarma Matbaası, Dersaadet 1338, s. 8-9.

129 *Rumeli Vilâyât-ı Selâsede Jandarma Teşkilatı*, s. 10.

Tensîkat öncesi var olan sistemde kaza merkezlerinin haricinde iki veya üç piyade veya süvariden hatta bazı bölgelerde tek bir jandarmadan ibaret müfrezeler bulunuyordu.

1. Nahiye merkezlerinde müdürün yanında ve önemli birkaç karyede,
2. Karışıklık çıkmaya müsait yerlerde,
3. İstasyon, köprü, inşaat, sanayi gibi mühim noktaların korunması için yollarda ve şimendifer hatlarında,
4. Kılavuz olarak ordu emrinde.

Merkezlerde ise jandarma hizmeti şunlardan ibaretti;

1. Hükûmet konaklarında, veznede, posta ve telgrafhânede ve özellikle Osmanlı Bankası gibi özel müesseselerde,
2. Kasaba ve civarındaki karakollar ile devriye görevinde,
3. Hapishanelerin dâhili ve harici muhafazalarında,
4. Posta sürücülerine refakatte,
5. Teftişe çıkan memurlar ile muteber ahâlinin korunmasında.

Tensîkat başladığında yukarıdaki görevleri yapan ve jandarma adı altında faaliyet gösteren bir teşkilatın varlığından söz edilebilirdi. Fakat modern bir jandarma teşkilatından oldukça uzak bir görünüme sahip olduğu ise apaçık ortadaydı.[130]

Tensîkatın başlamasıyla birlikte yeni kurulan sistemde her vilâyette bir alay, Serez ve Drama gibi bağımsız sancaklarda ise iki bağımsız tabur bulunuyordu. Yeni kabul edilebilecek en önemli değişiklik ise *müfreze* sisteminin hayata geçirilmesiydi. Tensîkat memurlarına göre jandarmanın başarılı olabilme-

130 *Rumeli Vilâyât-ı Selâsede Jandarma Teşkilatı*, s. 11-12.

sinin temelinde müfreze sistemi yatıyordu. Müfrezeler dört ya da daha kalabalık gruplardan oluşuyordu ve sorumluluk sahalarının asayiş ve denetiminden sorumluydular.[131]

Jandarmanın temel ihtiyacı kısır çekişmelerden ziyade gerekli yenileşme ve düzenleme faaliyetlerinin yapılmasıydı. Bu yüzden Rumeli jandarma tensîkatı, Türk jandarmasında usûl ve tekâmülün oluşturulması açısından oldukça öneme sahipti. Batının modern kabul edildiği bir dönemde onun etkisiyle/zoruyla yapılmak istenilen tensîkatın ayrıntılarında Osmanlı jandarmasından o güne kadar söz etmenin mümkün olmadığı tüm çıplaklığıyla göze çarpar. Rumeli'de nizami şekilde inşa edilmiş karakollar olmadığı gibi, karakol şeklinde kullanılan binalarda asayiş olaylarının veyahut teftiş faaliyetlerinin kaydedildiği defter tutma gibi bir âdet dahi söz konusu değildi. Yapılan yazışmaların büyük çoğunluğunu kırtasiye, defter ve diğer sarf malzemelerine olan ihtiyaçları kapsamasının temel nedeni bu usûlün oluşmamasından kaynaklanıyordu.

6.3. ASKERE ALMA

İç dinamiklerin yanında uluslararasında yaşanan gelişmelerde dikkate alındığında De Giorgis'in işi kolay değildi. Jandarma teşkilatı Türk kolluk kuvveti mekanizması içerisinde en zayıf görünüme sahip olanıydı. Yüz otuz üç tabura bölünmüş yetmiş bir alaydan oluşuyordu. Jandarmalar en az iki yıl görev yapmak şartıyla gönüllülerin arasından seçiliyorlardı. Orta sınıf rütbeye sahip astsubayların bir kısmı ordudan temin edilirken diğerleri kolluk kuvvetlerinden geliyorlardı. Jandarma sınıfına geçişlerin sağlanabilmesi için bir üst rüt-

131 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 120.

beye yükseltiliyorlardı. Böyle bir uygulamanın yapılmasında, daha az saygın kabul edilen bir birime geçiyor olmaları temel etken olarak göze çarpıyordu. Zapturapt altında bir askerî eğitim tam manasıyla tesis edilememişti. Teçhizatın bakım ve dağıtımı konusunda oldukça ihmalkâr davranıldığı ise bilinen bir gerçekti. Ödenen maaş ve ücretlerin düzensiz olması, pratikte kötü giyimli, ücreti ödenmeyen oldukça keyfi idare edilen bir Türk jandarması manzarasıyla karşı karşıya kalınmıştı. Konuyla ilgili bir raporda şu ifadelere yer veriliyordu; *"Kırsalda ve köylerde jandarma çok sayıda hırsızlıkla suçlanmış, tek veya grup halinde gerçek haydutluğa başlamaları da nadir rastlanan bir durum olmamıştır."*[132]

14 Temmuz 1906'de De Giorgis tarafından II. Abdülhamid'e gönderilen raporda padişahın iradesini ortaya koymasıyla Rumeli'de jandarma teşkilatının yeniden düzenlendiğini vurgulanıyordu. Bazı suiistimaller bölge halkının jandarmaya olan güvenlerinin sarsılmasına neden olmuştu. Osmanlı ülkesinin büyük bir kısmında jandarma sayısı halen oldukça az ve zayıftı. Jandarmanın güçlendirilmesiyle hukuk, düzen ve huzur güvence altına alınabilecek ve sürekli bir gözetim uygulanabilecekti. Başarının elde edilebilmesi için temel olarak iki konuda ciddi adımların atılması gerekiyordu. Birincisi jandarmanın elindeki oldukça eski silahlar değiştirilmeliydi. Daha da önemlisi jandarmaya alınan efrâdın seçimi sırasında ilgililerin titiz davranmaları gerekiyordu.[133]

Tensîkat devrinde jandarmaya nefer kaydetmek karşılaşılan güçlüklerin en önemlilerinden birisiydi. Dört kate-

132 Biagini, *İtalyan Raporlarında Balkan Savaşları 1912-13*, s. 77.
133 *BOA*, Y..EE.. 13/23.

goride jandarmaya nefer toplandı. Birinci grup deneyimli jandarmalar, ikinci grup ise asıl görev yerleri ordu olmasına rağmen jandarmaya gönderilenlerdi. Bunlar ise iki farklı kaynaktan toplanıyordu: Birincisi çoğunlukla Konya, Ankara ve İzmir'den gelen *nizam askerleri,* ikincisi ise askerlik süreleri dolmasına rağmen disiplin ve itaatkâr olan *ihtiyat askerleri* idi. Fakat ihtiyatlar bölgede konuşulan dili bilmedikleri gibi öğrenmekte istemiyorlardı. Üçüncü grubu, askere alınma yaşı gelmediği halde gönüllü olarak jandarmaya kaydolan iyi eğitimli gençler oluşturuyordu. Dördüncü grup ise Hristiyan gönüllülerdi.[134]

Tensîkatın başlangıcında oldukça idealist davranan reform ülkelerinin jandarma teşkilatı içerisindeki Hristiyan nefer sayısını belirli oranlara ulaştırma çabalarının sahadaki karşılığından söz etmek mümkün değildi. Tensîkatın resmî olarak başlamadığı Ekim 1903'te Kosova'daki rakamlar öncesi ve sonrası adına fikir vermesi açısından oldukça önemlidir. Buna göre Prizen Jandarma Taburu'nun %20'si hasebiyle seksen neferin kayıt edilmesi gerekiyordu. Fakat mezkûr tarihe kadar 55 Hristiyan'ın kaydı yapılabilmişti. İştip Jandarma Bölüğü'nde %21 oranında 17 Hristiyan bulunuyordu. Yörüklerin yoğun olarak yaşadığı bölgede 50'şer nüfuslu iki Hristiyan köyü bulunuyordu ve bu oranı tutturmak imkânsıza yakın görünüyordu. Bazı bölgelerde ise Hristiyan nüfus fazla idi. Oransal olarak jandarma veyahut bekçi sayısının tutturulması olası gözükmüyordu.[135]

134 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 121.
135 *BOA*, TFR.I..KV.., 43/4211.

Henüz Mayıs 1904'te Hristiyan nefer sayısını artırmaya yönelik çabaların karşılıksız olduğunu görmek başta De Giorgis Paşa olmak üzere tensîkat memurlarının beklemedikleri bir tabloyla karşılaşmalarına neden oldu. Bunun üzerine *Vilâyet-i Selâse'de inzibatı muhafaza için ehl-i İslâmiye'den başka şayanı itimat bir unsur bulunamayacağı, efrâd-ı Hristiyaniye müttehiz olan onda iki nisbetinin bile zaid olduğu* kabul edildi. Bunun üzerine Müslümanlardan oluşan bir jandarma teşkilatının elzem olduğuna, mümkün olduğu kadar bu yönde hareket edilmesine karar verildi. De Giorgis Paşa tensîkat için bölgeyi yakından gördükten sonra Bâbıâli'ye yabancıları bu işe karıştırmayacağının, bir Osmanlı paşası gibi sadık şekilde hizmet edeceğini beyan etmişti. Bunun şüphesiz en önemli sebebi hayal edilen ortamın Vilâyet-i Selâse'de karşılığının bulunamamış olmasıydı.[136]

Hristiyan unsurun jandarmaya kayıt olmak istememesinin birçok sebebi bulunuyordu. Çoğunluk jandarmayı meslek olarak çekici kabul etmezken, büyük bir kısmı ise jandarmaya kaydolması durumunda kendi dinine ve cemaatine ihanet edeceği düşüncesine kapılmıştı. Cemaatlerde jandarmaya kayıt olunmasını engellenmek adına nüfuz bölgelerinde baskı kurmuşlardı. Bunlarla birlikte tensîkatın başladığı ilk yıllarda katılım oranı %20'lere kadar yükselmiş olsa dahi genel olarak %10 civarlarında kaldı. Bu durum Bulgar komitalarının istekleri ile taban tabana zıt görünüyordu. Teşkilata girenlere komitalar tarafından *hain* muâmelesi yapılıyordu. Jandarmaya rağbet göstermemelerine rağmen silahlı köy bekçisi

136 *BOA*, Y..PRK.MK.., 18/92.

oluyorlardı.[137] 700 kadar Hristiyan jandarmaya alınmıştı. Buna rağmen daha hiçbir Hristiyan kendi dininden olanların nefretini kazanmak istemiyordu.[138]

1904-1906 dönemi dikkate alındığında jandarmaya alınan neferlerin nerdeyse tamamı acemilerden veyahut ordudan alındı. Bu sayının içerisindeki gönüllüler dikkate alındığında kayıt neredeyse yok seviyelerindeydi. Diğer taraftan tensîkat safhasından önce vilâyetlerde görev yapan jandarmaların büyük çoğunluğu hizmetten ayrılmıştı. Eski jandarmaların görevden uzaklaştırılmalarının en büyük sebebi tamamın yaşlı olmalarıydı. Ayrıca jandarma nizamnamesine göre bu kişiler görevlerini îfâ edecek güce sahip değillerdi.[139]

Osmanlı bürokrasisi başından itibaren jandarmada reform olgusunu tam manasıyla kavrayamamış/kabullenememişti. Bu durum tensîkat sırasında çok sayıda problemin çıkmasına neden oldu. Müslümanlar zorunlu askerlik görevlerini îfâ etmek için orduya gitmek zorunda kaldıklarından jandarmaya kaydolamıyorlardı. Terhis olduktan sonra ise katılım yaşını geçiyorlardı. Seraskerlik jandarmaya subay göndermeyi kabul etmiyordu. De Giorgis Paşa evli olanları jandarmaya kabul etmiyor, ancak çok iyi sicile sahip başçavuş ve onbaşılar bu göreve girebiliyorlardı. En önemli kabul şartlarından birisi de okuryazar olmaktı.[140]

Jandarma efrâdının bakmakla yükümlü oldukları aile bireylerinin sayısı dikkate alındığında gündelik ihtiyaçlarını

137 İrtem, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi Balkanlar'ın Kördüğümü*, s. 244.
138 Biagini, *İtalyan Raporlarında Balkan Savaşları 1912-13*, s. 80.
139 *BOA*, Y..EE.. 13/23.
140 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 122.

karşılamak zorunda oldukları kişi sayısının oldukça fazla olduğu görülüyordu. Gündelik olarak kendilerine verilen beş-altı kuruş sorumluluklarını yerine getirmeleri için yeterli olmuyordu. Jandarmaların ailelerini geçindirebilmeleri için gerekli olan miktarı bir şekilde elde etmeleri gerekiyordu. Kazanç anlamında arz-talep dengesinin sağlanamaması mesleğin terk edilmesinin temel sebebi olarak ortaya çıkıyordu. Bu durum jandarma hizmetlerinin verilmesini engelleyen başlıca âmili teşkil ediyordu. Jandarma hizmetlerinin aksatılmadan devam ettirilebilmesi için boşlukların acilen doldurulması gerekiyordu. Daha önemlisi ise istifaların önüne geçilmeliydi.[141]

Tüm olumsuzlukların bertaraf edilmesi, modern bir jandarmanın kurulmasıyla mümkün olabilirdi. Bunun için temel ihtiyaç doğru insan kaynağının bulunmasıydı. Tensîkat döneminde jandarmaya şu usûllere göre efrât kaydı yapıldı:

1. İkinci sınıf jandarmaya mensup Müslümanlardan gönüllü olanlar,
2. 18 yaşını tamamlamış fakat askerî mükellefiyeti olmayanlar,
3. Fiilî hizmetini yerine getirenlerle 28 yaşını geçmeyen Müslümanlar,
4. 18-23 yaşında bulunan Osmanlı tebaasından gayrimüslimler. (Genel mevcudun %20'sini bu grup oluşturmaktaydı. Fakat çoğu kısa sürede eğitimi terk etti. 3.267 kişiden sadece 16'sı gayrimüslimdi.)

141 *BOA*, Y..EE.., 13/23.

Görev süreleri ilk etapta beş yıl iken bunun sonunda süreyi uzatanlar için ise üç yıldı. Fiziki birtakım şartların yanında bekâr olma şartı da bulunuyordu. Yalnızca görev sürelerini uzatan jandarmaların evlenmelerine izin veriliyordu.[142]

6.4. EĞİTİM

Rumeli'de tam olarak yapılmak istenilen iyi bir eğitimden geçirilmiş ve zapturapt altına alınmış jandarma kuvveti oluşturmaktı. Bu amaca yönelik olarak başta Selanik olmak üzere çeşitli yerlerde mektepler açıldı. Bunların başında Selanik'te kurulan *Efrâd-ı Cedide Mektebi*, *Zâbıta Mektebi* ve *Posta Kumandanları Mektebi* geliyordu. Selanik, Kosova ve Manastır'da açılan jandarma mekteplerinde aşağıdaki amaçlara yönelik eğitim verilmesi öngörülmüştü:

1. Jandarmaya yeni kayıt olan efrâda askerî mâlûmat vermek ve bu mâlûmatı ikmâl etmek.
2. Mesleğe ait özel mâlûmat vermek.
3. Karakol kumandanlığı vazifesini îfâya davet olunacak veya rütbeli/rütbesiz efrâda mâlûmat vermek.
4. Jandarmaya girmek isteyen ordu zâbitanıyla, mülâzım-ı sânî olarak tayin edilecek küçük zâbitanı jandarma vazifesinin îfâsına hazırlamak.

Posta Kumandanları Mektebi'nde ayrıca karakol kumandanlığına aday olan zâbitlere yönelik eğitim veriliyordu. Üsküp ve Manastır jandarma alayları merkezlerinde de birer *karakol kumandanları mektebi* açıldı.[143] Mekteplere kabul edilen öğrencilere mavi renkli kumaştan yazlık ve kışlık üniforma,

142 *Rumeli Vilâyât-ı Selâsede Jandarma Teşkilatı*, s. 38-40.
143 *Rumeli Vilâyât-ı Selâsede Jandarma Teşkilatı*, s. 45-50.

kaput, çamaşır ve ayakkabı veriliyordu. İlk etapta Anadolu ve Rumeli ahâlisinden öğrenci kabul edilen mektebe altıncı dönemden itibaren nizamiye kıtalarından öğrenci alındı.[144] Üsküp'te Ekim 1904'te açılan mektep ilk mezunlarını Şubat 1905'te verdi. Karakol kumandanları mekteplerinin tamamında aynı dersler veriliyordu. Pratiğe dayalı eğitimin yanında atış tâlimlerine de önem veriliyordu.[145]

Hangi gruptan olursa olsun tensîkat için jandarmaya kayıt edilmiş olan efrâdın tamamı *Efrâd-ı Cedide Mektebi*'ne dâhil olmaya mecburdu. Fakat ordudan geçen küçük zâbitan doğrudan doğruya *Posta Kumandanları Mektebi*'ne sevk ediliyordu. Efrâd-ı Cedide Mektebi'nde verilen eğitim şunları kapsıyordu:

1. Askerî mâlûmat (Genellikle askerî vazife, silah, harekât, yürüyüş, muharebe)
2. Meslekî mâlûmat (Jandarmanın vazife içeriği)
3. Dinî ve ahlâkî eğitim,
4. Dil ve rapor yazma eğitimi.

1904 tarihli nizamnâmenin birinci ve ikinci maddelerinde muharrer olduğu üzere jandarmaya, ordunun bir tümeni gözüyle bakılıyordu. Bu bağlamdan hareketle 272. maddede belirtildiği şekliyle jandarmanın ayrıcalıklı bir silahlı güç olduğu vurgulanıyordu. Bu yüzden jandarmaya eleman alınırken en iyi kişilerin seçilmesi mümkün kılınmalıydı. Bu

144 Fatih Demirel, "Osmanlı Devleti'nde Jandarma Eğitimi: Selanik Vilâyeti Jandarma Mektepleri", *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Cumhuriyete Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu vd., Ankara 2018, s. 165-167.

145 Erol Karcı, "Üsküp Jandarma Karakol Kumandanları Mektebi (1904-1909), *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Cumhuriyete Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu vd., Ankara 2018, s. 99-100.

durum oldukça hassas ve önemli görülüyordu. Fakat gerekli ihtiyaçlara cevap verebilmek adına acilen alınması gereken 700 öğrencinin seçimi konusunda De Giorgis Paşa kendisine nazik davranılması için âdeta yalvarıyordu. Almayı planladığı kişileri ise tercihen Türkçe okuma yazma bilen, 1906 yılında askere alınma çağrısı yapılan, 19-20 yaş grubuna mensup ve jandarmaya hizmet etme aruzunda olan genç Müslümanlar olarak tanımlıyordu.[146]

De Giorgis Paşa 1906'nın ilk aylarında en az 400 yeni öğrencinin jandarma mektebine alınması gerektiğini bildirmesine rağmen üzerinden geçen süreye rağmen bir gelişme kaydedilmemişti. İçerisinde bulunan süreçte çevreden bu kadar öğrenci toplamak mümkün değildi. Mevcut durumda ise asgari gerekli olan öğrenci sayısı 700 idi.[147] Tensîkat sırasından karşılaşılan en büyük sorunların başında gönüllü jandarma adayı bulamamak geliyordu.

Selanik Efrad-ı Cedide Mektebi'nde, 1 Eylül 1904'ten Nisan 1908'e kadar toplam on iki devrede eğitim yapıldı. Bu devrelerde verilen eğitim dört ilâ altı ay arasında değişiklik gösteriyordu. Devrelerin eğitimi sırasında okulun mevcudu bazen 800'e kadar çıkarken bazı devrelerde 24'e kadar gerilemiştir. Mektebin 44 aylık eğitimi boyunca 3.267 kişi kayıt edildi. Bunlardan 134'ü haiz oldukları mâlûmata binaen doğrudan doğruya Posta Kumandanlıkları Mektebi'ne gönderildiler. 2.607'si jandarma alaylarına dağıtıldı. 200'ü çeşitli sebeplerle eğitimden çıkarıldı.[148]

146 *BOA*, Y..EE.., 13/23.
147 *BOA*, Y..EE.., 13/23.
148 *Rumeli Vilâyât-ı Selâsede Jandarma Teşkilatı*, s. 46-48.

Zâbitan Mektebi'nde 1904-1908 devresinde on farklı subay yetiştirme kursu açıldı ve kurslara 239 zâbit ve küçük zâbit katıldı. Bunların 146'sı mezun olarak jandarmada göreve başladı.[149]

6.5. SİLAHLANMA

Tensîkattan önce ve tensîkatın ilk yıllarında jandarmanın elinde Martini tüfekleri bulunuyordu. Süvari jandarmalarda da piyade de bulunan silahların aynısından vardı. Jandarmalar komitacılar ve eşkıyalar ile karşılaştıklarında, onların ellerinde bulundurdukları silahların üstünlüğü karşısında şevk ve istekleri kırılıyordu. Yaşanan çatışmalarda silahların ne kadar önemli olduğu kendisini belli ediyordu. Bu yüzden jandarmaların ellerinde bulunan Martini tüfeklerinin, piyadelerde bulunan Mauserlerin aynı ile değiştirilmesi yaşanan sorunların önüne geçebilirdi. Jandarma efradının böyle ödüllendirilmesi, morallerin yükselmesine ve işlerin daha iyi yapılmasına büyük oranda katkı sağlayabilirdi.[150] Kısa süre içerisinde jandarmaya Mauser tüfekleri verilerek aradaki fark giderilmeye çalışıldı. Eksikliklerin giderilmesi zaman almasına rağmen, daha modern silah ve donatıya sahip olan jandarma psikolojik üstünlüğü ele geçirmeyi başardı.[151]

Tensîkat memurlarının yoğun çabaları sonucunda ordunun elinde bulunan seri ateşli tüfeklerden 3.807 adedi jandarmaya gönderildi. Bunun dışında her tüfeğe 100'er fişek verildi. İlerleyen süreç jandarmaya verilen 1.138 Mauser'e ek

149 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 123.

150 *BOA*, Y..EE.. 13/23.

151 *BOA*, İ..AS.., 63/21.;TFR.I..AS.., 70/6927.; TFR.I..AS.., 70/6987.; Y..MTV., 303/138.

olarak Müfettiş-i Umûmîlik tarafından verilen 335 Mauser ile birlikte jandarmanın elindeki modern tüfek sayısı 5.180'e çıktı. Efrâd-ı Cedide Mektebi'nde atış için kişi başı 50 fişek, kıtalardaki jandarmalara ise 8'er fişek veriliyordu.[152]

6.6. ÜNİFORMA

Tensîkat ile birlikte jandarmanın kıyafetinde ciddi düzenlemeler yapıldı. Verilen elbiselerin bedelleri aylık olarak jandarmanın maaşından kesiliyordu. Usûlen her jandarmanın üç kat elbisesi vardı. Bunlar; mavi çuhadan dikilen setre ve pantolondan oluşan *büyük üniforma* ile aynı kumaştan üretilen ceket ve külotlu kışlık elbise ile ketenden yapılan ceket ve pantolondan oluşan *yazlık elbise* idi. Tensîkat görmemiş olan ikinci sınıf jandarmalar ise eski biçimde koyu lacivert çukadan setre pantolon ile *kışlık elbise* ve ketenden mâmul ceket ve pantolon ile *yazlık elbise* giyiyorlardı. Jandarmanın resmî ayakkabısı çizmeydi. Yalnız süvari çizmelerinde mahmuz takılıyordu. Hizmet haricinde ise jandarmalar çarık ile tozluk giyerlerdi.[153]

Tensîkat ile jandarma başına fes, üzerine *mavi* renkli *setre* (ceket) ve *pantolon* giyinecek; önleri tek düğmeli ceketinin yakaları yarısına kadar *kırmızı* olacak; önleri iki cepli pantolonların tek ve ince kırmızı *zıh* (şerit) bulunacak ve ayaklarına *kundura* ve/veyahut *çizme* giyeceklerdi. Piyade kıyafetinde, süvariden farklı olarak *kırmızı kordon* bulunacaktı. Süvari elbisesi *mavi setre*, *boz pantolon*, koni biçiminde bir kalpaktan ibaretti. Zâbit kıyafetleri Fransız jandarmasında olduğu gibi apoletli ve daha gösterişli idi. Aralık 1906'da ikinci sınıf

152 *Rumeli Vilâyât-ı Selâsede Jandarma Teşkilatı*, s. 88-89.
153 *Rumeli Vilâyât-ı Selâsede Jandarma Teşkilatı*, s. 80-81.

jandarmalara da asker gibi bir sıra düğme ile kapanan ceketler giydirilemeyeceğinden; birinci sınıf, yani tensîkata tâbi jandarmalarla aynı elbiseyi giymelerine izin verildi. Osmanlı askerî sistemindeki kıyafetlerde kullanılan kumaşlar yerli üreticiden temin ediliyordu. De Giorgis Paşa'nın girişimleri ile mavi renkli özel kumaş İtalya'dan ithal edildi.[154] Jandarmaya birisi kırlarda diğeri de resmî günlerde giyilmek üzere ikişer takım kışlık bir takım ise yazlık elbise verildi. Selanik merkezde kıyafet ihtiyaçlarının zamanında karşılanması için bir *debboy-u umumî* kuruldu.[155]

6.7. HİZMET

Tensîkat konusunda atılan adımlar sayesinde jandarma birlikleri 1906 itibariyle neredeyse tüm bölgede faaliyetlerine başlamıştı. De Giorgis Paşa ise kurumlar arasında iyi bir bağ kurmaya, jandarmayı belirlenen esas hedeflerine ulaştırmaya gayret ediyordu. Lakin tüm yetkili makamlar, padişah tarafından onaylanan düzenlemeleri yapmamak konusunda ayak diretiyorlardı. Yetkililer ister sivil ister asker olsun tensîkatın tüm gerekliliklerini bilme ve uyma konusunda gerekli özeni göstermiyorlardı. Bunun temelinde ise ikna olmamaları yatıyordu. Jandarmanın görevlerini yerine getirmesi ve asıl görevlerinden uzaklaşmaması oldukça önemli bir konuydu. Jandarma efradının aslî görevleri dışında kullanılmaması, hizmetleri kolaylaştıracağı gibi kamu düzenini sağlayıp, halkın yasalara karşı saygılı hareket etmesini beraberinde getirecekti. De Giorgis Paşa'ya göre; jandarmaya yardım et-

154 Yarcı, "II. Abdülhamid'in Rumeli Islâhatından Bir Kesit: General De Giorgis'in Vilâyât-ı Selâse Jandarma Kumandanlığı", s. 633.

155 Alyot, *Türkiye'de Zabıta*, s. 142.

mek, işlerini kolaylaştırmak, getirilen kurallara uymak, mülkî ve askerî makamların gerekli adımları atmasıyla tensîkat amacına ulaşabilirdi.[156]

De Giorgis Paşa ve beraberindeki subaylar iki yıllık faaliyet dönemlerinde jandarmanın etkin bir pozisyona taşınabilmesi için yoğun gayret sarf ettiler. Yapılanlar; işlevsiz ve kötü unsurların temizlenmesi, Selanik, Manastır ve Üsküp'te jandarma mektepleri, yeni kışlaların inşa projeleri olarak ön plana çıkıyordu. Osmanlı bürokrasisi ile yaşanan çatışmalara rağmen belirli bir yol kat edildi. Fakat De Giorgis bu durumu sefirler nezdindeki teşebbüslerine bir kılıf olarak kullanmaktan geri durmadı. Bu teşebbüsler Bâbıâli'ye yeni talepler olarak sürekli isteklerin gelmesine neden oldu.[157] Fakat her ne kadar bürokratik birtakım engellemeler söz konusu olsa dahi Türk makamları işi başından itibaren sıkı tutmaya gayret gösterdiler. Özellikle sefirler nezdinde yapılacak teşebbüslerin önüne geçilebilmesi için program dâhilinde maddelerin harfiyen uygulanmasına çalışıldı. Özellikle Rus subayların kendi sefaretleri nezdinde, küçük olayları büyüterek şikâyete dönüştürme çabalarına mahal verilmemeye gayret edildi. Bunun önüne geçilebilmesi için de sık görüşme metodu ilk etapta işe yaradı.[158]

6.8. DÖNÜŞÜM VE MODERNLEŞME

Siyâsî olarak birçok tartışmayı beraberinde getirmesine rağmen modern Türk jandarma sisteminin *Rumeli Tensîkatı* ile kurulduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu tarihe ka-

156 *BOA*, Y..EE.. 13/23.
157 Biagini, *İtalyan Raporlarında Balkan Savaşları 1912-13*, s. 81-82.
158 *BOA*, TFR.I..A..., 26-2594.

dar jandarmanın yapı/işlev açısından yok hükmünde olduğu; tensîkat sonrası ülkenin diğer bölgelerinde de benzer adımların atıldığı önemli bir gerçektir. Bâbıâli tarafından acele tarzda Fransız jandarmasına ait nizamnâmenin çevirisi yapılarak, Osmanlı jandarması nizamnâmesi gibi gösterilme çabaları ile nizamnâme ve uygulamadaki uyuşmazlıklar üzerine tensîk heyeti tarafından nizamnâme göz ardı edilerek bir çalışma metodu uygulandı. Nizamnâmeden ziyade *muharrerât-ı tensîkiye* adıyla tâlîmatnameler hazırlanma yoluna gidildi. Ancak yapılan yoğun mesainin ardından Avrupai tarzda bir Türk jandarması vücuda getirilebildi.[159]

Tensîk heyeti tarafından yapılan tetkiklerde tercüme yoluyla elde edilmiş nizamnâmenin uygulanmasının mümkün olmadığı görülmüştü. Jandarma diye sunulan mevcut zâbıta kuvvetlerinin ise cahil ve her türlü tâlim-terbiyeden yoksun olduklarının anlaşılması uzun sürmedi. İrade ve intizamdan yoksun kişilerden kurulu zâbıtanın ıslah ve tensîkinin kısa sürede mümkün olamayacağı anlaşılınca büsbütün yeni baştan bir jandarma teşkilatı kurulmasına razı olundu.[160]

Askerî sistemin bir parçası haline getirilen jandarmada görev yapan zâbitanın her anlamda orduya benzetilmesine çalışıldı. İnzibat için oldukça önemli addedilen rütbelerin ordudaki ile aynı olması sağlandı. Tensîkat başladığında Türk jandarması esas vazifesi olan kır ve karyelerdeki otoritesinden oldukça yoksundu. Jandarma daha çok hükûmet konaklarında, veznelerde, posta ve telgrafhânelerde, Osmanlı Bankası şubelerinde, kasabaya yakın karakollarda, hapishanelerde,

159 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 9.
160 *Jandarma Mecmuası*, 1 Kânûnusânî 1341, Sayı:1, s. 5.

posta sürücülerinin yanında, teftişe çıkan memurlar ile muteber kabul edilen kişilerin muhafızlığında çalışıyordu. Geriye kalanlar ise mülkî memurlar ve adliye emrinde, evrakcılık, tebliğat ve takip olan şahısların yakalanması için geniş bir yelpazede görev yapıyorlardı. Oysa aslî görevleri olan suçluların takibi ve yakalanmasını çoğu zaman yerine getiremiyorlardı. Takip ve derdest işlemleriyle ilgilendiklerinde ise çoğu zaman usûlsüzlük yapıyorlardı. Muhtelif jandarma karakolları ile bağlantıları bulunmuyordu. Gözden uzak olan karakolların zapturaptları yoktu. Herhangi sorumlu bir memurun talebi üzerine gelişigüzel birkaç jandarma toplanıp üç dört günlük mesafede bir yere gönderilebiliyordu. Tensîkat ile birlikte jandarmaların görev yapacakları mıntıkalar kesin olarak belirlendi. İtalya ve Fransa'da olduğu gibi karakollar inşa edildi. Karakol mahalleri, binaları ve mıntıkaları özel olarak seçildi. Karyeler arasında devriyeler oluşturulduğu gibi muhabere faaliyetleri başlatıldı. Şehirlerdeki karakollarda posta neferliği gibi vazifelerin bir kısmı kaldırıldı. Bu sayede boşa çıkan jandarmalarla kır ve karyelerde daha fazla emniyet tesis edildi.[161]

Karakollar jandarmanın barınma alanları olmasının yanı sıra suçluların adliyeye sevk edilene kadar alıkondukları mekânlardı. Bu yüzden jandarma teşkilatının olmazsa olmazlarının başında geliyordu. Tensîkat memurları karakollara ayrı bir önem verdiler. Stratejik olduğu düşünülen yerlere yeni karakollar kuruldu. 1904-1908 döneminde Selanik'te 20 bölük ile 235 karakol, Manastır'da 13 bölük 129 karakol, Üsküp'te 12 bölük ve 98 karakol toplamda ise 45 bölük

161 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 9.

ve 462 yeni karakol kuruldu. Bu şekilde jandarmanın iyi bir karakol ağına sahip olması sağlandı. Selanik'in liman ve demiryollarına sahip olması öteden beri iyi bir karakol sisteminin kurulmasını sağlamıştı. Karakollar inşa edilirken çete faaliyetlerinin yoğun olarak gözlemlendiği bölgelerin seçimine ayrıca dikkat edildi. Kırsalda ise asayişin sağlanması noktasındaki dönüşüm gerçekleştirilmeye çalışıldı. Jandarma karakolları oldukça modern şekilde inşa edildi. Bir karakol ile diğer bir karakol arasındaki mesafe, gün içerisinde karakoldan haberleşme için çıkacak bir devriyenin akşama kadar tekrar kendi karakoluna dönmesini mümkün kılacak mesafelere inşa edildi. Jandarma muhabere erlerinin karakol dışında yatmaları da yasaklandı.[162] Bölgede inşa edilen karakollar kurulurken dikkat edilen bir diğer husus ise demiryollarına olan mesafeydi. Çeteler tarafından trenlere yapılan saldırıların engellenebilmesi ve güvenli bir yolculuk için bu hususa da dikkat edildi.[163]

Jandarma mevcudunun tamamı dikkate alındığında mülkîye memurları, askerîye, adliye ve mâlîyenin işlerini yapması men edildi. Tensîkat ile birlikte jandarma nizamnâmesinin müsaade ettiği kadar jandarmadan yardım talep edilebilecekti. Jandarmadan yardım talep edilebilmesine birtakım kurallar getirildi. Buna göre nizamnâmede teyit ve zikredilmeyen durumlarda yardım talebi ya reddedilecek veyahut rütbe silsilesine uyularak tensîkat müfettişliğine bildirilecekti. Jandarmadan yardım talep edebilme ihtimali bulunanlar dikkate alındığında, teşkilat üzerinde kolayca

162 Kemerdere, "Büyük Harpten Evvelki ve Sonraki Jandarmanın Ödevleri Arasında Bir Mukayese ve Jandarma Tarihçesi Hakkında Birkaç Söz", s. 35-36.
163 *BOA*, DH. MKT., 1067/3.

tahakküm kurabilecekleri düşünülen mülkîye memurları nizamnâmenin 56. maddesine göre icrâata hiçbir şekilde müdahale edemeyeceklerdi.[164]

Jandarmaya karşı askeriyenin mükellef bulunduğu yardım hususu nizamnâmenin 64 ve 65. maddelerinin muhteviyatına nazaran yerine getirilecekti. Jandarma tarafından talep edilen bir yardımın reddedilmesi halinde tensîkat müfettişliğinden vuku bulacak müracaat üzerine meselenin tetkik ve tahkikine bir tensîk memuru görevlendirilecekti. Aynı şekilde mülkîye memurlarından biri jandarma nizamnâmesinde yer alan emir ve yasaklara uymadığı takdirde yine bir tensîk subayı tarafından soruşturulacaktı.[165]

Mülkîye, askerîye, adliye ve mâlîye tarafından jandarmanın hizmetlerini yerine getirmesiyle ilgili yapılacak olan şikâyetler ne doğrudan vilâyete ne de mutasarrıflar yahut kaymakamlara yapılacaktı. Doğrudan doğruya Müfettiş-i Umûmî Paşa hazretlerine veyahut jandarma tensîkat müfettişliğine şikâyet edilecekti.[166]

Tensîkat ile birlikte işe yaramayacakları düşünülen zâbitan ve efrât jandarma teşkilatından tasfiye edildi. Fakat cephanelerin muhafazası, mülkîye memurlarının korunması, adliye, mâlîye ve diğer kamu kurumları nezdindeki postaların taşınması gerekiyordu. Devlet mekanizmasının kısa süre içerisinde bu duruma ciddi bir çözüm bulamayacağı ortaya çıkınca ikinci sınıf/derece bir jandarma birimi oluşturuldu.

164 *BOA*, TFR.I..M...15/1434.
165 *BOA*, TFR.I..M...15/1434.
166 *BOA*, TFR.I..M...15/1434.

Jandarmadan daha az maaş alan bu sınıf kamunun gündelik işlerini yapmak üzere görev yapmaya başladı.[167]

Posta teşkilatı her yerde bulunmadığı gibi telgraf ve telefon hatlarının kapsamları da oldukça dardı. Buna bağlı olarak jandarma efrâdı durmaksızın muharebe evrakı ve posta çantaları taşımak zorunda kalıyordu. Bu durum jandarmayı aslî görevlerinden uzak tutmakla birlikte idare mekanizmasının işlemesinde jandarmayı yegâne vesait haline getiriyordu. Sevkiyat ve teblîgatın alelade posta günlerine ve devriyelere tertip ve tevdi edilmesi suretiyle düzenlemeye gidildi ve bazı esaslar getirildi.

Jandarmaların yaptığı angarya işlerden bir başkası ise tahsildarların yanında tahsilata gitmekti. Bu durum birçok suiistimali beraberinde getiriyordu. Tahsildarlar jandarmanın pozisyonunu kullanarak halk üzerinde hâkimiyet kuruyordu. Bu vazifenin sınırlanmasına büyük önem verildi. Özel müesseselerin yalnızca lüzumlu olanlarına jandarma görevlendirildi. Osmanlı Bankası şubelerinin korunması görevi nizamiye efrâdına verildi. İstasyonlarda ise daimî surette tahsis edilen jandarmalar kaldırıldı. Tren garlarına civar karakollardan devriyeler gönderilmeye başlandı.[168]

Kılavuzluk ve gidilen mahallin durumuna göre adliye işlerine gönderilen özellikle de askerî müfrezelerin sevkiyatları sırasında alıkonulan jandarmalar bu işten alındı. Yalnızca kati olarak icap ettiği durumlarda jandarma verilmeye başlandı.

Piyade ve süvari zâbitanının tamamı istisnasız olarak atlı oldu. Bu durum zâbitanı efrâddan ayırmak, onlara verilen

167 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 9.
168 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 9.

değeri göstermek açısından oldukça önemliydi. Tensîkata kadar çavuştan yetişen zâbitandan işe yarayanlar alıkonularak şehir hayatına alışmış olanlarla idare memurlarına kesin olarak itaat etmiş olanlar görevlerinden ihraç edildi. Bunların yerlerine ordudan seçkin zâbitler alındı. Bu zâbitlerin jandarma teşkilatına kesin kabulleri ise ciddi bir tahsil ve tecrübeden sonra gerçekleşti.[169]

Mecburi durumlarda dîvân-ı harbe müracaat etmeksizin daha ağır bir cezanın verilebilmesi adına jandarmadaki yabancı zâbitlere müracaat usûlü getirildi. Her alayın merkezinde bir dîvân-ı harb kuruldu. Bu mahkemelerin yetkileri dâhilinde suçlu bulunan efrâda 45 güne kadar hapis cezaları verilebilir hâle getirildi. Efrâdın maaşı artırıldı ve birinci/ikinci sınıf diye maaş ayrımına gidildi. Maaşların bankalar tarafından temin edilmesi usûlü getirildiği için asla bir gecikmenin yaşanması söz konusu olmadı.[170] Parasını düzenli olarak alan jandarmalar köylünün üzerinden beslenme alışkanlığından vazgeçti.[171]

Çetelerin ellerindeki silahlara karşı üstünlük sağlanabilmesi adına tensîkat subaylarının ısrarları üzerine tensîk gören jandarmaların ellerindeki Martini Henry tüfekleri alınarak Mauser verildi. Jandarma piyadeler Mauser tüfeği, kasatura, çanta ve palaska taşıyorlardı. Jandarma süvarilere ise ayrıca kılıç veriliyordu.[172]

Rumeli'de tensîk gören jandarma efrâdının eşkıya takibi gibi asayiş meselelerinde dâhilleri bulunmuyordu. Bu kritik görev ancak nizamiye kıtaları tarafından yerine getiriliyordu.

169 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 9.
170 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 10.
171 Alyot, *Türkiye'de Zabıta*, s. 142.
172 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 10.

Fakat eşkıya takibi sırasında nizamiye müfrezelerine refakat ediyorlardı. Nizamiye müfrezelerinin gerek çatışma gerekse ziyaret maksatlı uğradıkları bölgelerdeki jandarma karakollarına bilgi verme zorunlulukları bulunuyordu.[173]

Tensîk heyetinin karşılaştığı en büyük zorluk yeni jandarma teşkilatı için zâbit ve efrât tedarik edilmesiydi. Yeni teşkilatın büsbütün gönüllülerden yetiştirilmesi büyük masraf ve uzun bir zamana ihtiyaç duyacaktı. Buna bağlı olarak temel mahiyeti askerlik olan bir teşkilatın mensuplarının sıradan insanların zapturapt altına alınarak kurulması istenilen neticelerin elde edilmesini geciktirebilirdi. Düşüncenin temellenmesi üzerine Bâbıâli ve Seraskerlik'e müracaat edildi. Bâbıâli birden fazla etkeni göz önünde bulundurarak ordudan hazır yetişmiş zâbitan alınmasına olumlu yaklaştı. Öncelikli olarak tensîkat meselesi bir an önce bitecekti daha da önemlisi daha az masrafla bu iş başarılabilirdi. Orduda görev yapan zâbitandan liyakat esasına göre jandarmaya geçmek isteyenler tensîk heyetinin emrine verildi. Bu zâbitan Selanik Zâbıta Mektebi'nde sıkı bir eğitimden geçtikten sonra jandarmada istihdam olunabilecek seciye ve vasıflara sahip olanlar *jandarma zâbiti* oldular. Bu suretle kısa bir süre içerisinde zâbit ve efrât mekteplerinden yetiştirilen zâbitan ve efrât ile üç vilâyetin zâbitan mürettebatının neredeyse tamamı değiştirildi. Böylece Batılı normlara uygun, modern vazife ve mesuliyete sahip bir jandarma teşkilatı kuruldu.[174]

Rumeli'de modern anlamda jandarmanın kurulmuş olması, zâbıta teşkilatının Osmanlı'da ilk kurulduğu dönemde

173 Kemerdere, "Büyük Harpten Evvelki ve Sonraki Jandarmanın Ödevleri Arasında Bir Mukayese ve Jandarma Tarihçesi Hakkında Birkaç Söz", s. 36.
174 *Jandarma Mecmuası*, 1 Kânûnusânî 1341, Sayı: 1, s. 6.

olduğu gibi mülkîye memurlarının şikâyetlerinin artmasına neden oldu. Çünkü mülkîye memurları yeni kurulan düzende jandarmayı şahsi işlerinde kullanamadığı gibi, nizam ve intizam içerisinde çalışan teşkilatın yapılanmasına da müdahale edemiyorlardı. Bu gibi şikâyetlerin artması üzerine üç vilâyetteki mülkîye memurlarının tamamına yakını değiştirildi. Yerlerine ise Mekteb-i Mülkîye'den yeni mezun olan genç, faal ve yeni fikirli memurlar tayin edildi. Böylece idare tesis edildiği gibi her memurun görev ve yetkilerinin sınırları da belirlendi.[175]

Tensîkat neticesinde kurulmuş olan modern jandarma teşkilatını kuranlar yabancı olmalarına rağmen vücuda getirdikleri eserler ve husule getirdikleri müspet neticeler kamuoyunun takdirini kazandı. İlk etapta tensîkata karşı çıkanlar dahi bu sistemin bütün Osmanlı memleketinde uygulanması için teşebbüste bulundu. Fakat bu teşebbüslerin uygulanması ancak Meşrutiyet'in yeniden ilanından sonra mümkün olabildi.[176] Meşrutiyet ilan edildiğinde jandarma tensîkat bölgesinde tensîk görmüş 179 zâbit ile 5.742 efrât bulunuyordu.[177]

6.9. JANDARMA NİZAMNÂMESİ

Osmanlı Devleti bünyesinde görünürde bir jandarma teşkilatı olmasına rağmen modern bir kânun veya nizamnâmeye sahip değildi. Bu teşkilat faaliyetlerini *Asâkir-i Zaptiye Nizamnâmesi*'ne göre yürütüyordu. Jandarmaya modern

175 *Jandarma Mecmuası*, 1 Kânûnusânî 1341, Sayı: 1, s. 6.
176 *Jandarma Mecmuası*, 1 Kânûnusânî 1341, Sayı: 1, s. 6.
177 Kemerdere, "Büyük Harpten Evvelki ve Sonraki Jandarmanın Ödevleri Arasında Bir Mukayese ve Jandarma Tarihçesi Hakkında Birkaç Söz", s. 40.

bir nizamnâme yapmak için yapılan girişimler de sonuçsuz kalmıştı. Fakat Rumeli'de başlayacak olan tensîkat öncesinde Fransız Jandarma Nizamnâmesi alelacele birkaç küçük değişiklikle Türkçeye tercüme edildi. Fakat yerelde ihtiyaçlara cevap vermekten uzak olan bu nizamnâme ecnebi zâbitan tarafından kabul görmedi. Bu yüzden Rumeli'de devam eden tensîkat süresince *mukerrat-ı tensîkiye* adında tâlîmatnamelerle durum idare edildi. Tüm bunlara rağmen Osmanlı tarihinde modern jandarma konusunda atılan en önemi adımlarından birisi 298 maddeden oluşan, 227 numaralı ve 14 Zilhicce 1321/1 Şubat 1904 tarihli *Jandarma Nizamnâme-i Hümayunu*'dur.[178] Aceleyle çıkarılan bu nizamnâmenin tam manasıyla uygulanması mümkün olmadı. Bu yüzden zaman zaman bazı tadilatlar yapılmak zorunda kalındı. Tüm bunlara rağmen Cumhuriyet devrinde çıkarılan 1706 numaralı Jandarma Kânunu'na kadar yürürlükte kalmaya devam etti. Ayrıca tasdik edilmediği için kânun gücünde olmadığı iddiasıyla bazı mülkî ve adli idareciler tarafından uygulanmak istenmedi. Bu yüzden eski Zaptiye Nizamnâmesi uygulanmakta ısrar edildi.[179]

1904 tarihli Jandarma Nizamnâme-i Hümayunu'nun birinci maddesi şöyleydi: *"Jandarma emniyet-i umûmîyeyi muhafaza ve asayişin bekasını ve kavanin ve nizamat-ı mevzu'anın icrâ-yı ahkâmını temin için tesis olunmuş bir heyet-i askeriyedir. Jandarmanın vazife-i esasiyesi her türlü ceraimin zecr ve men'i için mutabassırane hareket etmektir. Jandarmanın*

178 *BOA*, A.DVN. MKL., 43/5.; *Jandarma Nizamnâme-i Hümayunu*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1319.; *Düstur Birinci Tertip*, C. 7, Ankara 1941, s. 1109-1168.

179 Alyot, *Türkiye'de Zabıta*, s. 144-145.

başlıca hizmeti yolların ve kır ve karyelerin emniyetini muhafaza etmek ve şehir ve kasabatta polise kuvvetü'z-zahr olmak ve polis bulunmıyan mahallerde polis vezaifini îfâ eylemektir." Jandarma bu maddeyle askerî bir güç olarak kabul edilerek görev tanımı yapıldı. Buna göre jandarma yolların, kırsal arazinin ve köylerin emniyetini sağlayan, şehir ve kasabada ise polise yardımcı olan bir kuvvetti. Nizamnâmenin dördüncü maddesi şu şekildeydi: "*Jandarma sınıfı zapturapt ve idare hususlarında ciheti askeriye ve vezaif-i mahsusasının icrâsı itibarıyla ciheti mülkîye ve adliyeye merbuttur.*" Dördüncü madde jandarmanın askeriyeye bağlı olduğunu teyit etmesine rağmen mülkîye ve adliyenin emrindeki işleri yapması için görevlendiriyordu. Bağlılık meselesi ilerleyen süreçte ciddi sıkıntıların yaşanmasındaki başlıca âmillerden birisi olacaktı.

Nizamnâmede jandarma zâbit ve efrâdının göreve başlamadan önce şu şekilde yemin etmesi düzenlenmişti: "*Velînimet bî-minnetimiz padişahımız efendimiz hazretlerine itaat ve sadâkatten ayrılmayacağıma ve tevdi buyurulan hidematta emniyeti suiistimal ve hilafı namus ve sadâkat ahvali irtikâb etmiyeceğime «vallahi»*"[180]

Nizamnâmenin Birinci Bab/Birinci Fasıl'ı (8-13. maddeler) jandarma teşkilatını düzenliyordu. Buna göre her vilâyette piyade ve süvariden oluşan bir alay her sancakta bir tabur kazalarda ise bir bölük bulunacaktı. Vilâyet içerisindeki bu kuruluşlar birbirlerini tamamlayıcı kısımlardan oluştukları için bir kısmı karakollara dağıtılabilecekti. Karakolların mevcudu bulundukları bölgenin ehemmiyetine göre dört ilâ on arasında değişen neferlerden oluşacaktı. Her bölükte

180 *Jandarma Nizamnâme-i Hümayunu*, s. 3-4.

bir bölük kumandanı ve onun maiyetinde mülâzım-ı evvel ve mülâzım-ı sani rütbelerinde iki zâbit olacaktı. Jandarma kuvveti bulunduğu bölgenin adıyla anılacaktı. Jandarma rütbelerinde ise en yüksek alay kumandanı bulunuyordu. Rütbeler silsilesi üzerine şöyle olacaktı:

- *Piyade veya süvari onbaşısı*
- *Bölük emini, piyade veya süvari çavuşu*
- *Başçavuş*
- *Mülâzım-ı Sani*
- *Mülâzım-ı Evvel*
- *Tabur Kâtibi*
- *Bölük Kumandanı*
- *İdare Emini*
- *Tabur Kumandanı*
- *Alay Kumandanı*

Nizamnâmenin 14-16. maddeleri ile jandarma hizmetinin müddeti ve jandarma efrâdının sureti kabulü düzenleniyordu. Buna göre jandarmaya kabul edilecek efrât iki yıl boyunca jandarma olarak hizmet etmeye mecburdu. Süresi dolanlar istedikleri takdirde birer yıl süreyi uzatabilirdi. Jandarmaya alınacak efrâdın yaşı 25'ten az 45'ten fazla olamayacaktı. Bedenen ve ahlâken sorunsuz kişilerin seçilmesine özen gösterilecekti. Nizamnâme ile ayrıca mevkilerin değiştirilmesi, izin, istifa, açığa ihraç ve terfiler düzenlenmişti.[181]

Nizamnâmenin ikinci kısmı jandarmanın nezâretlere karşı görevleri ile ilişkilerini düzenliyordu. Buna göre jandarmanın

181 *Jandarma Nizamnâme-i Hümayunu*, s. 6.

tüm muamelatı Seraskerlik makamına bağlı olan *Jandarma Dairesi* tarafından yürütülecekti. Jandarma tarafından yakalanacak asker kaçakları jurnal ile birlikte en yakın askerî kumandana teslim edilecekti. Asayiş ve emniyetin sağlanması, kânun ve nizamların uygulanması konusunda ise jandarma mülkî idareye bağlıydı. Ayrıca adli konularda da adliye memurları tarafından jandarmaya emir verilebilecekti. Jandarmanın aslî vazifesi dışında hiçbir kurum jandarmaya resmî ya da gayri resmî evrak vs. getirip götürmesini talep edemezdi. Bunun tek istisnası gönderilmesi tehir edilemeyecek derecede önemli devleti ilgilendiren evraklardı. Polisin yardıma ihtiyacı olduğunda jandarma tarafından yardım edilecekti.[182]

Nizamnâmeye göre jandarma, karakollardaki adi hizmet, köy, nahiye, karye, çiftlik, orman vb. bölgelerde bulunan mahallerde devriye gezmek, hapishaneleri korumak, tutuklu ve hükümlülerin bir yeden başka bir yere nakillerini yapmak, hüviyet kontrolü, suçluyu yakalamak için tahkikat, tevkif, asker kaçakları ve firarilerin yakalanması, yangın, mürur tezkere kontrolü, salgın hastalıkları haber verme, avcılığı düzenleme, silah ruhsat kontrolü, orman memurlarına yardım, kaçakçılığın engellenmesi gibi uzayıp giden görevleri yapmakla mükellefti. Bunların dışında jandarmaya kânunsuzluk durumunda arama yetkisi verilmişti.[183]

1904 tarihli Jandarma Nizamnâme-i Hümayunu esasında 20 Mayıs 1903 tarihli Fransa Jandarma Nizamnâmesi'nden kopyalanmıştı. Bu yönüyle modern jandarmanın ihtiyaçlarını prensip olarak karşılayabilecek düzeydeydi. Fakat ülkenin

182 *Jandarma Nizamnâme-i Hümayunu*, s. 7-10.
183 *Jandarma Nizamnâme-i Hümayunu*, s. 40-103.

içerisinde bulunduğu durum, kurumların yapısı ve destekleyici olması gereken kânunun ve tâlîmatların eksikliği göz önüne alındığında böyle bir nizamnâmeyle jandarma teşkilatını vücuda getirmeye çalışmak istenilen sonuca ulaşmayı engelleyebilirdi. Nizamnâme her ne kadar birçok konuda uyarlanmış olsa dahi teşkilatın yapısı nizamnâmeyi uygulamaya müsait değildi. Ayrıca bundan sonra yayınlanan diğer nizamnâmelerle bazı hususlarda tezatlık teşkil ediyordu.[184]

Nizamnâmenin yayınlanmasından itibaren uygulama konusunda ciddi sorunlar yaşandı. Özellikle jandarmanın yerelde mülkî ve adli makamlarla olan ilişkileri, zaptiye devrindeki alışkanlıklarını devam ettirmek isteyen memurlar tarafından sürekli suiistimal edilmek isteniyordu. 21 Mart 1910'da bunların önüne geçilmesi için jandarma nizamnâmesinin uygulanmasında ortaya çıkan ihtilafların ortadan kaldırılmasına dair tâlîmatname yayınlandı. Buna göre jandarma ile mülkî ve adli memurlar arasında yaşanacak ihtilaflar kurulacak bir komisyon tarafından ele alınacaktı.[185]

7. II. MEŞRUTİYET'E GİDEN SÜREÇ VE JANDARMA TEŞKİLATI

Jandarma teşkilatıyla ilgili yapılan tensîkat süresince yabancı zâbitan ve Osmanlı bürokrasisi arasında soğuk bir savaşın yaşandığı su götürmez bir gerçektir. Tensîkat memurlarının kendi ülkeleri adına ajanlık yapmaları bir anlamda kabul edilebilir görülmesine rağmen çetelerle iş birliği yaptıklarına yönelik bazı emareler Bâbıâli'nin elini güçlendiriyordu. Fakat

184 Alyot, *Türkiye'de Zabıta*, s. 168-170.
185 *Düstur, Terbi Sani*, C.2, Dersaadet 1330, s. 165-166.

ülkenin içinde bulunduğu siyâsî, ekonomik ve askerî durum tensîkatı sonlandırıp yabancı zâbitanı ülkeden gönderecek durumda değildi. Bunun için işleri yavaşlatma politikası bürokrasi tarafından ince bir şekilde uygulanmaya çalışıldı.

1907 yılının son günlerinde De Giorgis Paşa hastalandı ve izin alarak ülkesine döndü. 1908'de ise hayatını kaybetti. Bunun üzerine Osmanlı padişahı ve İtalya kralı karşılıklı taziye dileklerini ilettiler.[186] Rumeli Vilâyet-i Selâse-i Şahanesi Jandarma tensîkine memur iken vefat eden De Giorgis Paşa'nın yerine İtalyan devleti tarafından seçilen ve Rusya ile Avusturya sefaretleri tarafından da uygun görülen General Mario Nicolis di Robilant 26 Mart 1908'de tayin edildi ve kendisine *ferik* rütbesi tevcih edildi.[187] Göreve başladığında jandarma tensîkatında görevli 2 miralay, 7 kaymakam, 24 binbaşı ve 23 yüzbaşı olmak üzere toplam 56 yabancı zâbit bulunuyordu.[188]

De Giorgis'in yerine yine bir İtalyan generalin atanmış olması İtalya cephesinde sevinçle karşılandı. Albay Elia tarafından ülkesinin genelkurmayına gönderilen raporda şu ifadelere yer veriliyordu: *"Ekselansları, dört yıl önce General de Giorgis'in atanmasına ve yerleşmesine eşlik eden her türlü zorlukları düşündüğünüzde, bu zaman içerisinde yarattığımız etkinin ne kadar yol kat ettiğini göreceksiniz."*[189]

186 *BOA*, Y..PRK.NMH., 10/61.

187 *BOA*, BEO, 3279/245907. II. Abdülhamid 31 Mart Vakası sonrası tahttan indirildikten sonra Selanik'te Robilant ve ailesi için tahsis edilmiş olan Alatini Köşkü'nde oturmaya mecbur edildi.

188 Şerif Korkmaz, "Vilâyât-i Selâse'de Jandarma Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesine Dair Robilant Paşa'nın Raporu", *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Cumhuriyete Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu vd., Ankara 2018, s. 427.

189 Biagini, *İtalyan Raporlarında Balkan Savaşları 1912-13*, s. 83.

Osmanlı Devleti'nin kaderini derinden etkileyen İttihat ve Terakki, Balkan coğrafyasındaki bilinmezlik ve karmaşa içerisindeki topraklarda doğdu. Altı farklı etnik yapının çatışma içerisinde olduğu Balkanlar, Batı müdahalesinin yüzyıl içerisinde *normal* kabul edilebildiği coğrafyaya evrilmişti. Liste Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Romanya diye uzayıp gidiyordu. Bu haliyle Balkanlar isyan/ihtilal bölgesi hüviyetindeydi ve imparatorluğun yumuşak karnı olduğu için milliyetçi fikirlerin yayılması ve temellenmesi açısından uygun ortamı sağlıyordu. Türk milliyetçiliği penceresinden bakıldığında ise İstanbul'da başlayan örgütlenmelerin son şeklini alması için en uygun mekânın Balkanlar olduğunu söylemek zor değildi.[190]

Jön Türk hareketi ilk olarak *İttihad-ı Osmanî* adıyla İstanbul'da Askerî Tıbbiye öğrencileri tarafından 1889'da kuruldu. Daha sonra *Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti* adını aldı. Kurucusu olan öğrencilerin temel amaçları Osmanlı'nın çöküşünü ve istibdadı durdurmaktı. Kuruluş aşamasında duygusal yapının ağır bastığı cemiyet zaman içerisinde fikriyattan eyleme geçecekti. Rumeli'deki karışıklık içerisinde Eylül 1906'da Selanik'te çoğunluğunu III. Ordu subaylarının oluşturduğu on kişi tarafından ise *Osmanlı Hürriyet Cemiyeti* kuruldu. Farklı grup ve tarikatlara mensup olan subayların Makedonya'da ortaya çıkmış olması tesadüfle açıklanamazdı. Bu yönüyle, Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ülkenin farklı bölgelerinde benzer amaçlar ile ortaya çıkan cemiyetleri kaynaştırmayı başarmıştır. Cemiyet kısa süre içerisinde askeriye içerisinde hızla yayılarak asker ve sivil üyelerini artırıp ihtilalci

190 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki (Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi)*, C. 3, İstanbul 1989, s. 14-16.

bir güce dönüştü. Selanik'e gizlice gelen Dr. Nazım Bey ile yapılan gizli anlaşma sonucunda cemiyet *Terakki ve İttihat* adını aldı.[191]

Osmanlı Hürriyet Cemiyeti, Makedonya'daki güncel gelişmeler karşısında kurulmuş mahallî bir örgüttü. Üyelerinin çoğunluğu Makedonya kökenliydi ve uzun süredir bölgenin siyâsî ve askerî atmosferini soluyan kişilerdi. Vilâyetlerde derhal reformların yapılmasını, en önemlisi ise Kânûn-ı Esâsî'nin yeniden yürürlüğe konulmasını talep ediyorlardı. Bölgedeki siyâsî durumun giderek kötüleşmesi, tensîkattan sorumlu yabancı subayların görev sürelerinin uzatılması, Rusların bölgeyi himaye etmesi, Abdülhamid'in baskıcı yönetimi cemiyetin kökleşmesini sağlamıştı.[192]

İlk Jön Türk cemiyetlerinde olduğu gibi yeni örgüt dörder beşer üyeden kurulu ve her üyenin aynı sayıda üyeye sahip bir diğer hücreye bağlı olduğu küçük birimlerden meydana geliyordu. Bu sistemle birlikte herkes örgüte üye birkaç kişi tanıyabiliyor ve ihanet ihtimali ortadan kalkıyordu. 20 yıl önce İstanbul'da Askerî Tıbbiye öğrencileri tarafından kurulan cemiyette olduğu gibi *Carbonari sistemi* uygulanıyordu.[193] Enver Bey'in (Paşa) hatıralarında üye oluş şeklini detaylı şekilde anlattığı üzere kendi içerisinde karmaşık bir sistematik ile hareket ediliyordu.[194]

---

191 Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C. 1, İstanbul 1988, s. 19-22; M. Şükrü Hanioğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul 1986.

192 Tokay, Makedonya Sorunu, s. 147.

193 Ernest Edmondson Ramsaur Jr., *Jön Türkler ve 1908 İhtilâli*, Çev. Nuran Ülken, İstanbul 1972, s. 120.

194 *Enver Paşa'nın Anıları (1881-1908)*, s. 60.

Osmanlı'nın Avrupa topraklarının hemen her yerinde padişahtan memnun olmayan topluluklar Cemiyet'in çevresinde toplanmaya başladı. Kısa bir süre sonra, Bursalı Tahir, Binbaşı Süleyman Askerî, Binbaşı Vehip (Paşa) ve Yüzbaşı Atıf'ın yönetimi altındaki Manastır kolu, Selanik'ten sonra ikinci önemli merkez haline geldi. Çalışmalar köy, kasaba veyahut kır ayrımı gözetmeden hızla devam ediliyordu. Presba Gölü kenarındaki Resne'de daha sonra 1908 İhtilali'nin başlıca kahramanlarından biri olacak olan Kolağası Niyazi'nin, Ohri'de sonradan ün kazanacak olan Eyüp Sabri'nin, Üsküp'te Miralay Galip Bey'in (Pasiner) yönetiminde, Gevgeli'de Ömer Fevzi Bey yönetiminde, Serez'de Yüzbaşı Ali Bey, Edirne'de İsmet Bey (İnönü) ayrıca Kazım Karabekir, Seyfi Paşa ve Hüseyin Kadri Bey yönetiminde merkezler oluşmaktaydı. Drama ve diğer bazı kasabalarda da komitalar kuruluyordu. Çok kısa bir süre içerisinde, Osmanlı'nın Avrupa topraklarında hükûmeti devirmeye yemin etmemiş tek bir Türk zâbiti kalmamıştı.[195]

1908'e gelindiğinde Avrupalı subayların denetimi altındaki jandarma ile ordu birlikleri arasındaki gerilim iyice artmıştı. Mesele sadece jandarmanın ücretlerinin düzenli olarak ödenmesinden çok daha fazlasıydı. Böyle bir gücün varlığı orduya hakaret olarak görülüyordu. Jandarma ve ordu zâbitleri arasındaki rekabet/kızgınlık bir süredir devam etmekteydi. Fakat her iki Türk zâbit grubu da yabancı subaylara karşı ortak bir kızgınlık duyuyorlardı. III. Ordu zâbitleri kendi başlarına çetelerle başa çıkabileceklerine inanıyorlardı. Onlara göre çetelerin faaliyetleri askerlerin değil sivillerin kötü yönetiminden kaynaklanıyordu. Maaşların azlığı ve düzensiz

195 Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilâli*, s. 133-134.

ödenmesinden rahatsız olan zâbitler 1907'den başlamak üzere bir dizi isyan başlattılar. Haziran 1908 itibariyle bitmek bilmeyen çete mücadelesi ve ayaklanmalar sivil ve askerî otoritenin karşılıklı güven kaybı yaşamasına neden olmuştu. Bu şartlar altında Jön Türklerin askeri yönlendirmesi hiçte zor olmadı.[196] Hareketin öncülerin Resneli Niyazi hatıralarında jandarmadan şu şekilde söz ediyordu: *"Jandarmanın yeniden tanzim edilmesine oldukça esaslı başlanarak bir şeyler yapılabilmişti. Fakat güzel üniformalar, külliyetli ve intizamlı verilen maaştan başka bir muvaffakıyet temin edemeyen jandarma, bu isyanlar karşısında vazifesini yapma değil, hatta zamanında isyanı öğrenip tetkik etmeyi bile yerine getirmemiş, her zaman ordunun yardımına, askerin ise müdahalesine ihtiyaç göstermişti."*[197]

Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde 1907'nin çeşitli tarihlerinde Cemiyet'in desteği ile vergiyi bahane eden ayaklanmalar örtülü bir halk hareketinin habercisiydi. Bu ayaklanmalar var olan mutlakiyetçi düzeni temelinden sarsmış ve 1908 yılına gelindiğinde kânun ve düzenin sağlanması zora girmişti. Sansür ve baskı sebebiyle başkentin bu durumlara verdiği etki/tepki tam olarak bilinememekteydi. Fakat Eylül 1907'de İstanbul'da una yapılan zam ile birlikte birtakım ayaklanmalar yaşandı. İngiltere Kralı ve Rus Çarı arasında 9-11 Haziran tarihlerinde Makedonya'nın geleceğine ilişkin Reval'de yapılan görüşmeler kamuoyunda infial yarattı. Özellikle Makedonya'daki halk ve ordu mensupları arasında heyecanın artmasına neden oldu. Ülkenin yabancı çıkarlar

196 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 159.

197 Kolağası Resneli Ahmed Niyazi, *Hâtırât-ı Niyazi yahud Tarihçe-i İnkılâb-ı Kebir-i Osmaniden Bir Sahife*, Sabah Matbaası, İstanbul, 1326, s. 156.

doğrultusunda yönetilmesine öteden beri karşı çıkan İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin mutlakiyetçi yönetimi yıkabilmesi için güçlü bir koz elde etmesini sağladı.[198]

İhtilale dönüşecek olan olaylar Kolağası Niyazi Bey'in Resne'de ayaklanması ile Temmuz 1908'in ilk günlerinde başladı. Niyazi Bey ve beraberindekiler Manastır'da dağa çekildiler. Enver Bey ve diğerleri Niyazi Bey'i takip ettiler. İsyanı bastırmak için bölgeye gönderilen Şemsi Paşa ise Atıf (Kamçıl) Bey tarafından yapılan sûikast ile hayatını kaybetti. Sûikast sonrası isyan şekil değiştirerek oldukça hızlı bir yayılım gösterdi. Enver Bey tarafından isyan Tikveş ve civarına yayıldı.[199]

Bâbıâli ilk etapta yumuşak hareket etme kararı alarak ayaklanan genç zâbitleri terfi, paye ve hediye verme sözleriyle etkisiz duruma getirmeye çalıştı. Ayaklanma Temmuz ortasında merkezi Selanik'teki III. Ordu'yu bütünüyle etkisi altına aldı. Edirne'de bulunan II. Ordu ve İzmir'de bulunan birliklere de sirayet etti. 10 Temmuz'da III. Ordu'ya mensup 38 zâbit itaatsizlikle suçlanıp tutuklanarak İstanbul'a götürülüp hapsedildi. Fakat tutuklamaların bir sonuç vermediğini gören hükûmet, 16 Temmuz'da Makedonya'daki tüm İttihatçı zâbitler için bir genel af çıkarmak zorunda kaldı. Padişah II. Abdülhamid durumun kötüye gitmesi üzerine çok sayıda idareciyi görevden aldı. Padişahın durumu kurtarma çabaları sonuç vermeyince 24 Temmuz 1908'de Meşrutiyet yeniden ilan edildi. Telgraf yoluyla haber kısa sürede yayılım

198 Aykut Kansu, *1908 Devrimi*, Çev. Ayda Erbal, İstanbul 1995, s. 119.
199 Tokay, *Makedonya Sorunu*, s. 170-171.

gösterdi. Padişah Meclis-i Mebusan'ın yeniden toplanmasını kabul etti.[200]

7.1. İTTİHAT VE TERAKKİ'NİN İKTİDARI

İttihat ve Terakki, başta jandarma ve mâlî ıslâhatlar olmak üzere Avrupalı devletlerin yoğun olarak alakadar oldukları Makedonya'da kolayca propaganda yaparak taraftar toplayabilmişti. Bunun neticesinde Meşrutiyet'in ilan edildiği *ihtilali* yapmayı başardılar. Meşrutiyetin ilanıyla birlikte orta çıkan aşırı özgürlükçü ortam zafer sarhoşluğunu da beraberinde getirmişti. Tecrübesiz İttihatçı kadroların duruma tam hâkim olmaları ise mümkün değildi. Hâlen kesin nedenleri bilinmemekle birlikte ihtilalden 9 ay 5 gün sonra yaşanan *31 Mart Vakası* II. Abdülhamid'in tahtan inmesine, İttihat ve Terakki'nin ise hükûmette söz sahibi olmasına neden olacaktı.[201]

Ağustos 1908 tarihli Meclis-i Mebusan seçimlerinde İttihat ve Terakki zafer kazandı. Fakat cemiyetin etkisinin oldukça sınırlı olduğu ise bir gerçekti. Çünkü seçilenlerin çoğu İttihatçı kadroların omurgasından ziyade yerel düzeydeki liderlerdi. İttihat ve Terakki bu dönemde iç muhalefetle de karşılaştı. Bu durum basın üzerinde örtülü bir çatışmayı beraberinde getirdi.[202]

Meşrutiyet'in yeniden ilanını müteakip her tarafta yayınlanmaya başlayan gazete-dergi gibi süreli yayınların saldırgan bir dil kullanmaları dikkatlerden kaçmıyordu. Makedonya

200 Kansu, *1908 Devrimi*, s. 129-137.

201 İsmail Hami Danişmend, *31 Mart Vak'ası*, İstanbul 1961, s. 5-6.

202 Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim ve Uluslaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, İstanbul 2005, s. 107.

menşeili yayınlar, yaşanan süreci Fransız İhtilali'ne benzetirken ayrılıkçı tohumları yayıyordu. Bu esnada Hasan Fehmi Bey'in İstanbul'da öldürülmesi büyük bir infialin çıkmasına neden oldu. Hukuk Mektebi öğrencileri bir yandan Sadrazam ile görüşürken diğer yandan cenazede sayıları elli bini bulan halk toplanmaya başladı. Cenazenin defni sırasında toplanan kalabalığın protestosu olacakların habercisi niteliğindeydi. 12-13 Nisan 1909 (31 Mart) gecesi hürriyeti korumaları için İstanbul'a getirilmiş olan avcı birlikleri Meclis-i Mebusan'ın önünde toplanmaya başladı. Şeriat istediğini dile getiren grup meclisin kapatılması gibi isteklerini sıralamaya başladı. Kısa süre içerisinde isyan şeklini alan gösteriler sonucunda şehrin her yanında duyulan silah seslerine *padişahım çok yaşa* nidalarına karışmaya başladı. Her yanda sarhoş askerler bulunan şehirde asayişten söz etmek mümkün değildi. Çoğu rütbesiz olan asker ve ayak takımı kimselerin cinayetler işleyeme başlaması üzerine Meşrutiyet'in elden gittiğini düşünen İttihatçı subaylar ise Selanik'te *Hareket Ordusu'nu* toplamaya başladılar. Hareket Ordusu Başkumandanı Mahmut Şevket Paşa'nın komutasında 23-24 Nisan 1909 gecesi İstanbul'a girdi. İsyan kısa sürede kontrol altına alındı ve isyancılar derdest edildi. 27 Nisan 1909 tahttan indirilen II. Abdülhamid'in yerine V. Mehmed Reşad tahta çıktı.[203]

Yapılan seçimlere Osmanlı Demokrat Partisi dışında bir siyâsî oluşumun katılamayışı zaferin tek taraflı olacağını göstermişti. İttihat ve Terakki'nin iktidarı Talat Paşa'nın Dâhiliye, Cavit Bey'in ise Mâlîye nazırlıklarıyla iyice güçlendi. Rumeli Müfettişi olarak dönemin ünlü simaları ara-

203 Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul 2000, s. 337-345.

sına giren Hüseyin Hilmi Paşa'nın sadareti, zor ve karışık durumda bu görevi sürdürmek istememesinden kaynaklı olarak sona ermişti. Boşalan koltuğa İbrahim Hakkı Paşa otururken Harbiye Nazırlığı görevine ise Sıkıyönetim Komutanı Mahmut Şevket Paşa getirildi. 25 Ocak'ta okunan hükûmet programında *artık durum normale döndü* ifadelerine yer veriliyordu. Muhalefet ise ancak Kasım 1911'den sonra bir araya gelebilecekti.[204]

7.2. MEŞRUTİYET DEVRİ JANDARMA TEŞKİLATI

Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte Anayasa; Müslümanlara, Hristiyanlara ve Musevilere eşit hak ve yükümlülükler veriyordu. Ülkede yaşayan unsurların Türk ya da Yunan, Bulgar ya da Sırp, Arnavut ya da Ulah diye ayrılması mümkün değildi, çünkü herkes yasalar önünde eşitti. Meşrutiyet'in ilanı reform programlarını dolayısıyla da Avrupalı devletlerin müdahalelerini gereksiz bir hâle getirmişti. Jandarmanın yeniden yapılanması da bundan böyle Avrupa güçlerinin himayesinde değil, Bâbıâli'nin kontrolü altında tüm ülkeye yayılmalıydı. Buna bağlı olarak İtalyan subayların faaliyetleri 1909-1910 döneminde devam etti.[205]

Eylül 1909'da Selanik, Kosova ve Manastır vilâyetlerinde jandarmanın tensîki için istihdam edilen yabancı subayların görevlerine son verildi. Mâlîye komisyonu ilga edilirken yabancı ajanlardan ise ülkeyi terk etmeleri istendi.[206] Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte Ruslar ile Avusturya-

204 Feroz Ahmad, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Çev. Nuran Yavuz, İstanbul 1999, s. 89-94.

205 Biagini, *İtalyan Raporlarında Balkan Savaşları 1912-13*, s. 85.

206 *BOA*, DH.MUİ., 2/59.

lılar ülkelerine döndü. Yapılacak düzenlemelerde kendilerinden istifade etmek biraz da Avrupalılarda güven duygusunu hâkim kılmak maksadıyla İngiliz ve Fransız subaylar ile De Giorgis'in ölümü üzerine yerine gelen Robilant Paşa'nın devlet hizmetinde kalmalarına müsaade edildi.[207]

31 Mart Vakası üzerine Vilâyet-i Selâse jandarma efrâdından 600 kadarı İstanbul'a gönderilerek, şehrin asayişinin sağlanması için çalışmalara başlamıştı. Fakat bu durum Rum ve Bulgarların asayişi bozucu eylemlerini beraberinde getirmişti. Makedonya'da cinayet ve diğer asayiş olaylarında artışlar gözlendi. Bunun üzerine III. Ordu'dan jandarmanın takviye edilmesi istendi. Mahmut Şevket Paşa'nın emri doğrultusunda Haziran 1909'da Vilâyet-i Selâse jandarma alaylarının sayısal anlamda ikmali için III. Ordu'dan 850, I. Ordu'dan ise 600 nefer jandarmaya gönderildi.[208] 31 Mart Vakası'nı takiben İstanbul'a gönderilen 600 kadar jandarma efrâdı halkın yoğun ilgisiyle karşılaştı. Yabancı nüfusun yoğun olarak bulunduğu Beyoğlu ve civarında devriye atan mavi elbiseli, elleri eldivenli ve ciddi tavırlı jandarmalar tüm dikkatleri üzerlerine toplamayı başarmışlardı.[209]

Rumeli'de tatbik olunan jandarma teşkilatının esasları İtalyan Jandarma Teşkilatı'nın benzeri nitelikteydi. Bu benzerliğin sebebi her ne kadar tensîkattan sorumlu generalin İtalyan olması şeklinde düşünülse dahi, İtalyan jandarmasının intizam ve faaliyet konusunda diğer ülkelerin teşkilatlarından daha ileride olduğu gerçeğini de değiştirmiyordu.

---

207 *BCA*, 030.10.0.0.128.923.6.3.

208 *BOA*, TFR.I..A... / 40/3948.

209 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Asayiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı*, C. 1, s. 160.

Meşrutiyet'in ilanı üzerine jandarmada ilk icrâat olarak yabancı tensîk zâbitlerinin vazifelerine son verilerek ülkelerine gönderildiler. Fakat tensîkatın esaslarına dokunulmadı. Bilakis üç vilâyet ile sınırlı olan jandarma tensîkat merkezi İstanbul'a taşındı. Vazifelerine son verilerek ülkelerine gönderilmiş olan yabancı tensîk subaylarının bir kısmı Türk jandarması sıfatıyla tekrar ülkeye getirildi.[210]

Vilâyet-i Selâse jandarma tensîkatından sorumlu Ferik Robilant Paşa'nın başkanlığında umum jandarma alay ve taburlarının ıslah ve tensîkinin tüm ülkeye yayılması amaçlanıyordu. Bu maksada yönelik Mayıs 1909'da Jandarma ve Erkân-ı Harbıye-i Umûmîye Daireleri tarafından yapılan tetkîkat neticesinde mevcut yabancı subaylara 10 zâbitin daha ilave edilmesi Miralay Galip Bey tarafından önerildi. Bu öneriye ek olarak Harbiye Nezâreti'nden verilen teklifte ise 24 yabancı zâbitanın daha istihdam edilerek İstanbul vilâyeti jandarma teşkilatının tensîk edilmesi isteniyordu. Bunun için Hâriciye Nezâreti ile gerekli görüşmeler yapılmıştı. Maaş ve diğer masraflar Vilâyet-i Selâse'nin bütçesinden karşılanacağı gibi tensîkat faaliyetlerinin bir yılda tamamlanması düşünülüyordu.[211]

Makedonya'da teşkil edilen jandarmanın îfâ ettiği vazife de gösterdiği başarı takdir görüyordu. İstanbul başta olmak üzere diğer vilâyetlerde de aynı surette tensîkat yapılmasının gerekliliği hükûmet tarafından da zorunlu addediliyordu. Fakat eldeki imkânlar nispetinde ilk etapta İstanbul ve Aydın vilâyetleri jandarma teşkilatlarının kurulması ve

210 *Jandarma Mecmuası*, 1 Kânûnusânî 1341, Sayı: 1, s. 6-7.
211 *BOA*, MV., 127/37.

tensîkat yapılması uygun görüldü. Aydın, eşkıyalığın en yoğun görüldüğü vilâyet olduğu için başkent ile birlikte seçilmişti. Bunun için gerekli olacak tahsisat jandarma bütçesine eklenecekti.[212] 1906 yılında eşkıyalık faaliyetlerinin yoğun olarak görüldüğü Aydın Vilâyeti'nin jandarmasının ıslah edilebilmesi için Miralay Tomas Bey bölgeye gönderilmişti. Aydın Jandarma Alayı altı taburdan oluşuyordu. Zâbitanın birçoğu malul düşmüş ve bazıları gerek ahlâk gerekse liyakat anlamında faydasız kişilerden oluşuyordu. Bu yüzden mevcut durum dikkate alınarak hepsinin emekli edilmesi gerekiyordu. Yerlerine ise liyakat esasına göre yeni jandarma zâbitleri getirilmeliydi. Jandarmanın liyakatsizliğine diğer yetersizlikleri eklendiğinde vilâyetin her köşesinde at koşturan eşkıya taifesi ile ciddi bir mücadele yapılması mümkün olamıyordu.[213] Aydın gibi eşkıyalık yönünden sıkıntılı bir vilâyetin jandarma teşkilatının tensîk edilebilmesi için bir jandarma mektebinin açılması gerekiyordu. Tomas Bey tarafından hazırlanan raporu takip eden süreçte İzmir'de bir mektep açılmasının gerekliliği Bâbıâli tarafından da kabul gördü. Buna bağlı olarak Eylül 1906'da mektebin açılması için bir komisyon görevlendirildi. Mektebin faaliyetlerini düzenleyen bir nizamnâme dahi hazırlanmasına rağmen okulun kısa sürede açılışı mümkün olmadı. İzmir Jandarma Mektebi Temmuz 1907'de faaliyetlerine başlayabildi.[214] İzmir Jandarma Mektebi'nde zâbit, küçük zâbit ve onbaşı yetiştirilecekti. Mektepte akâid-i dînîye, mâlumât, terbiye-i

212 *BOA*, MV., 127/37.

213 *BOA*, İ..AS.., 62/25.

214 Biray Çakmak, "İzmir Jandarma Mektebi (1907-1911)", *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Cumhuriyete Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu vd., Ankara 2018, s. 124-127.

askeriye, jandarma nizamnâmesi, tâlim nazariyatı, coğrafya, hesap, hıfzıssıhha, tâlim ameliyatı, nişan tâlimi, fenn-i esliha, seferriye ve dâhiliye ve ceza kânunnâmeleri adlı dersler okutulacaktı. Harbiye mezunu zâbitler tarafından yetiştirilecek olan jandarma efrâdı ülkenin çeşitli yerlerinde görev yapacaktı.[215] Dört aylık eğitimlerini tamamlayan jandarmalar hemen yeni görev yerlerine gönderiliyorlardı. Aralık 1907'de mektep 7 zâbit ve 41 neferden oluşan ilk mezunlarını verdi. Takip eden dönemde bu sayı 7 zâbit ve 60 efrâda yükseldi.[216]

Her ne kadar Jön Türkleri oluşturan kadrolar başta olmak üzere iktidarın yeni sahipleri jandarma tensîkatına ve teşkilatına karşı gibi gözükseler dahi, modern jandarmanın kurulmasına karşı çıkmadılar.

Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte ülkede kötü şöhrete sahip birçok kurumun da kapatılması gündeme gelmişti. Bunların başında ise Zaptiye Nezâreti bulunuyordu. Meşrutiyeti takiben Nezâret lağvedilince ilk etapta yerine Polis Nezâreti kurulması, Şehremaneti'nin ise yalnızca belediye hizmetlerinden sorumlu olması gündeme geldi.[217] Fakat Ağustos 1909'da Zaptiye Nezâreti'nin kapatılmasıyla oluşan boşluk daha farklı bir kurum tarafından dolduruldu. İnzibat vazifesinin aksamadan devam edebilmesi adına *Emniyet-i Umûmîye Müdiriyyeti* kuruldu. Polis Müfettiş-i Umûmîsi Galip Bey de (Pasiner) Emniyeti Umûmîye Müdürü olarak bu göreve atandı.[218] Hareket Ordusu'nun İstanbul'a ulaştığı günlerde Galip Bey şehirdeki jandarmanın tensîkatından da sorumlu

215 *BOA*, İ. AS., 63/59.
216 Çakmak, "İzmir Jandarma Mektebi (1907-1911)", s. 133.
217 *BOA*, DH. MKT., 2818/8.
218 *BOA*, DH. MKT., 2897/43.

hâle getirilmek istendi. Zaptiye Nezâreti'nin kapatılmasıyla doğrudan doğruya Dâhiliye Nezâreti'ne bağlı ve tüm Osmanlı ülkesini kapsayacak şekilde bir nizamnâme yapılıncaya kadar yürürlükteki Polis Nizamnâmesi'ne bağlı Emniyet-i Umûmîye Müdiriyyeti kurulmuştu.[219] Kasım 1909'da ise Emniyeti Umûmîye Müdürü Galip Bey ve refakatindeki kişilerle birlikte Avrupa'daki polis ve jandarma sistemlerini incelemek üzere iki ay süreyle yurtdışına gönderildiler.[220] Fakat Avrupalı subaylar tarafından jandarma tensîkatı devam ettiğinden yurtdışından bu konuda uzman getirilmesine gerek olmadığı kanısına varıldı.[221]

7.3. YAPILACAKLARIN TESPİTİ

Meşrutiyet idaresi tarafından jandarma tensîkatının Osmanlı ülkesinin tamamına yayılabilmesi için Vilâyet-i Selâse jandarma tensîkatından sorumlu Ferik Robilant Paşa başkanlığında bir komisyon kuruldu. Komisyon yapılması gerekenlerle atılması gereken adımları tespit ederek hükûmete bildirdi. Buna göre:

Jandarmanın tensîki için kurulacak her tensîkat dairesinde sayıları bir ilâ altı arasında değişen ecnebi zâbitan istihdam edilecekti. Bunun için altı veya on iki zâbitan Vilâyet-i Selâse'de yapılan tensîkatta görev alan; mesleğinde uzman ve rütbesi binbaşı veya yüzbaşı olanlardan seçilecekti. Bunlar aynı Osmanlı zâbitanı gibi rütbe silsilesine uygun olarak istihdam edileceklerdi. Bazı Osmanlı zâbitanının meslekî yeterliliğe bir an önce ulaşmalarını sağlamak ve aynı zamanda

219 *BOA*, DH. EUM. THR., 1/10.
220 *BOA*, MV., 133/87.
221 *BOA*, DH. MUİ., 2/31.

ecnebi zâbitanın yerine istihdam edilebilmeleri için birer yıl süreyle Avrupa'ya eğitim için gönderilmesi düşünülmüştü. Tensîkattan sorumlu olacak komisyon öncelikli olarak şu konularda acilen düzenleme yapılmasını talep etti:

1. Jandarma nizamnâmesinin tadili,
2. Zâbitan ve efrad tedarik edilecek kaynakların genişletilmesi ve ıslahı,
3. Zâbitan ve efrâdın terfileri hakkında düzenleme yapılması,
4. Jandarma ihtiyat ve redif teşkilatlarının hayata geçirilmesi,
5. Maaş ve yem konularında düzenleme.

Tensîkatın ülke sathına yayılabilmesi için İstanbul'da bir Tensîkat-ı Umûmîye Dairesi kurulacaktı. Ayrıca İstanbul ve Selanik'te mahallî daireler kurulacak şekilde bir düzenleme yapılması gerekiyordu. Daire teşkilatı şu kişilerden oluşacaktı; daire-i umûmîye reisi olarak bir ferik, bir miralay veya mirlivadan daire-i mahallîye reisi (gerektiğinde daire-i umûmîye reisine vekâlet edecek), ümerâdan iki kişi, iki zâbit, bir evrak müdürü, üç sivil kâtip, iki ümerâ neferi.[222]

İstanbul'da kurulacak umum tensîkat dairesi dışında altı bölgede mahallî tensîkat birimleri oluşturulacaktı. Bu birimlerin bulunması düşünülen yerler ve sorumluluk sahaları şu şekilde olacaktı:

1. Dersaadet: İstanbul, Edirne, Bursa, Kastamonu, Ankara, Çatalca, Biga-İzmit.

222 *Jandarma Mukarrerât-ı Tensîkiyesine Aid Hûlâsalarla Bu Babdaki Jandarma ve Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Dairelerinin Mütâlaâtı ve Mukarrerât-ı Mezkûrenin Tasdıka İktiranını Mübeyyin Tezkere-i Samiye ve Sûretler*, İstanbul 1325, s. 1-2.

2. Selanik: Selanik, Manastır, İşkodra, Yanya.
3. İzmir: İzmir, Konya, Cezâyir-i Bahr-i Sefîd, Trablusgarp.
4. Erzincan: Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Mamuretü'l-Aziz, Trabzon, Sivas.
5. Şam: Suriye, Halep, Beyrut, Adana, Kudüs, Zor.
6. Bağdat: Bağdat, Musul, Basra.[223]

Yukarıda görülen altı bölgede açılması düşünülen mahallî tensîkat dairelerinin başında mirliva veya miralay rütbesinde bir reis bulunacaktı. Kuruluşta ayrıca şunlar bulunacaktı: Kaymakam veya binbaşı rütbesinde müdür, gerektiğinde reise vekâlet etmek üzere iki kolağası ve yüzbaşı rütbelerinde muâvinler, bir evrak müdürü ile muâvini, ikinci sınıftan bir onbaşı ile üç nefer, bir veya iki ecnebi zâbitan. Mıntıkası diğerlerine göre daha geniş olan Erzincan'ın kuruluşu diğerlerine göre farklı olacaktı.

Her tensîkat merkezinde zâbitan ve zâbitan namzetleriyle jandarma efrât namzetlerinin eğitilebilmesi için altı mektep açılacaktı. Bu mektepler alaylara değil doğrudan doğruya mahallî tensîkat dairelerine bağlı olacaktı. Bunun dışında her alay merkezinde peyderpey kurulmak üzere alaylara bağlı birer karakol kumandanları sınıfı açılacaktı. Karakol kumandanları sınıfının açılabilmesi için ilk etapta alay kadrolarına birer mülâzım ilave edilecekti.[224]

İstanbul'da teçhizat ve elbise ihtiyaçlarının temini için bir genel depo açılacaktı. Bunun yanında mahallî dairelerin her birinde birer debboy, ayrıca ulaşımı zor olan bölgele-

223 *Jandarma Mukarrerât-ı Tensîkiyesine Aid Hûlâsalarla...*, s. 3-4.
224 *Jandarma Mukarrerât-ı Tensîkiyesine Aid Hûlâsalarla...*, s. 4-9.

rin alay merkezlerinde de birer debboy şubesi kurulacaktı. Bu şubeler Kastamonu, Yanya, İşkodra, Trablusgarp, Sivas ve Erzurum'da açılacaktı. Yapılacak yeni düzenlemede bir hayli idare memuruna ihtiyaç olacaktı. Bunların tamamının ordudan temin edilmesi mümkün olamayacağından Selanik Jandarma Zâbitan Mektebi'nde olduğu gibi tensîkat merkezlerinde açılacak mekteplerde, umur-ı muhasebeye dair dersler açılarak kâtip yetiştirilmesinin önü açılacaktı.[225]

Her sene sonunda her tensîkat dairesinin boş kadroları için takdir edilen zâbitan sayısı için Tensîkat Daire-i Umûmîyesi tarafından düzenlenen defter Harbiye Nezâreti'ne gönderilecekti. Böylece her tensîkat dairesinin muhitinde bulunduğu kolordudan ihtiyaç nispetinde zâbitan talep edilebilecekti. Kolordudan alınacak zâbitan eğitimden geçirildikten sonra doğrudan doğruya alaylara dağıtılacaktı. Küçük zâbitlerden işlerinin ehli olduğu tespit edilebilenler mülâzım-ı sânîliğe seçilmek için mektebe gönderilebilecekti. Jandarma zâbitanın kıdem sırasına göre terfi etmeleri gerekmesine rağmen ilk aşamada muhitinde bulunduğu kolordunun kıdem sırasına göre terfilerin yapılması uygun görüldü. Şayet bir dairede bulunan zâbitan terfide geri kalırsa terfi için diğer bir daireye gönderilebilecekti. Ayrıca orduda olduğu gibi jandarmada da rütbe silsileleri arasında kolağası ve kaymakam rütbeleri olacaktı. Yeni silsile ise şu şekilde olacaktı: Alay komutanı, Tensîkat-ı Mahallîye Dairesi, Tensîkat-ı Umûmîye Dairesi, Harbiye Nezâreti.[226]

225 *Jandarma Mukarrerât-ı Tensîkiyesine Aid Hûlâsalarla...*, s. 9-10.
226 *Jandarma Mukarrerât-ı Tensîkiyesine Aid Hûlâsalarla...*, s. 10-11.

Her tensîkat dairesinin ihtiyacına göre Harbiye Nezâreti tarafından silahaltına davet edilen efrâddan bir kısmı jandarmaya kayıt edilecekti. Bu efrât her tensîkat dairesinde tesis edilecek olan *Efrâd-ı Cedide Mektebi*'nde bir müddet eğitilecekti. Ayrıca 20-26 yaş aralığında askerî mükellefiyetini tamamlamış ya da mükellefiyeti olmayan efrât: Osmanlı tebaası olmak, bedenen kusursuz olmak, kuvvetli ve maluliyet sahibi olmamak, asgari boyu 1,66 cm olmak, evli veya çocuk sahibi olmamak, sabıkasız olmak, Türkçe anlamak, söylemek, bilmek (Türkçe okuma-yazma bilenlerle, Türkçe dışındaki mahallî lisanlardan herhangi birini konuşanlar öncelikli kabul edilecek) şartlarını taşıdığı takdirde jandarmaya kabul edilecekti. Bu şartları taşıyan gönüllü efrât, kayıttan itibaren dört sene müddetle hizmet etmeyi taahhüt ettikten sonra dört sene efrâd-ı cedide mekteplerinde eğitim göreceklerdi. Jandarma efrâdından görev süresini bir yıl uzatmaya razı olanlar şayet *temditli efrât* şartlarını taşıdıkları tespit edilirse görevlerine devam edebileceklerdi.[227]

Osmanlı ülkesinin geneline yayılacak tensîkat faaliyetlerinde jandarma için en önemli konulardan biri ise karakolların inşası meselesiydi. İnşasına lüzum görülen karakolların yapımı için gerekli olan bütçe Vilâyet-i Selâse'de iane usûlünde görülen mahzurlardan ötürü her kazanın husûsî bütçesine dâhil edilmeliydi. Böylece yapılan işler mülkî idare tarafından da teftiş edilebilecekti.[228]

227 *Jandarma Mukarrerât-ı Tensîkiyesine Aid Hûlâsalarla...*, s. 13-14.
228 *Jandarma Mukarrerât-ı Tensîkiyesine Aid Hûlâsalarla...*, s. 23.

7.4. UMUM JANDARMA KUMANDANLIĞI'NIN KURULMASI VE TENSÎKAT FAALİYETLERİ

Meşrutiyet idaresi jandarma teşkilatının mükemmel ve seri bir surette ülke çapında tensîkattan geçmesini istiyordu. Modern jandarmanın yalnızca Makedonya ile sınırlı kalmaması, bütün ülke sathına yayılması gerekiyordu. Bu yüzden 1909'dan itibaren jandarmanın ıslah ve tensîkatı ile ilgili çalışmalar ülke çapına yayıldı. Bunun için Selanik'te bulunan Jandarma Tensîkat Dairesi'nin İstanbul'a taşınması ve diğer işlemlerin hızlı bir şekilde yapılması icap ediyordu. Bunun için Robilant Paşa tarafından yapılan planlamaya göre Selanik'te bulunan daire 1 Temmuz 1909'da kapatılacak ve hızlı şekilde İstanbul'a taşınması sağlanacaktı. Selanik'teki işlemlerin takibi için Binbaşı Kâmil Bey'in orada kalması uygun görülmüştü. Selanik'teki okulun işlerini ise Firuzan Bey takip edecekti. Robilant Paşa sivil tercümanlardan memnun olduğu için jandarma kadrosundan bir tercüman talep etmemişti. Robilant, İstanbul'da açılacak daire ile ilgili şu isteklerde bulunmuştu:

- Açılacağı yerin bir an önce tespiti ve mümkünse personelin rahatlığı için Taksim ve çevresinde bir binanın tahsisi,
- Daire personelinin maaş ve harcamaları ile ilgili hususların Selanik'te olduğu gibi devam ettirilmesi ve büro malzemelerinin taşınması.[229]

Yabancı subayların ikâmetgâhlarının bir an önce belirlenerek kendilerine tahsis edilecek konutlardan haber edilmeleri gerekiyordu. Böylece seyahat etmeleri ve gereksiz seyahat

229 *BOA*, BEO, 3567/267468.

masraflarının önüne geçilebilirdi. Kaymakam Lamoş ve Yüzbaşı Castoldi'nin dairede görev yapması uygun görülmüştü. Yüzbaşı Carrossier ise Miralay Albera'nın maiyetine atanacaktı. Bunun dışında kalan İtalyanlardan Ridolfi Selanik'teki okulda, Yüzbaşı Borgna bölgeye hâkimiyetinden ötürü Manastır'da, Binbaşı Lodi Şam veya Halep'te ikâmet ederek Beyrut'ta, Yüzbaşı Lauro İzmir'de, Yüzbaşı De Mandato Miralay von Alten'in maiyetinde Trabzon veya Erzurum'da görev yapacaktı.[230]

Selanik'te bulunan Jandarma Tensîkat Dairesi'nin İstanbul'a taşınması sonrasında birtakım hesap edilmeyen sorunlar ortaya çıktı. İstanbul'da bulunan Jandarma Dairesi'nin memur sayısı zaman içerisinde 110'a yükselmişti. Fakat doğrudan ilgilendikleri bir konu ve iş yoğunlukları söz konusu olmadığı için Selanik'ten gelen Tensîkat Dairesi'ne ait evrakı tetkik ve tenkit etmeye başladılar. Bu durum tensîk işlemlerinin yavaşlamasına hatta tehir edilmesine sebep olacak derecede can sıkıcı bir hâl almaya başladı. Bunun yanında jandarma ıslah ve tensîki görevlerini üzerinde bulunduran Tensîkat Dairesi, Jandarma Dairesi'ne muhalefet ettiği için birbirlerine muhalif iki yapı ortaya çıktı. Yaşanan bu çekişme ülke menfaatlerine aykırı durumların yaşanmasını beraberinde getiriyordu. Jandarma Dairesi'nin Tensîkat Dairesi muamelatını tetkik edebilmesi için o kabiliyette ve yetkide olması gerekiyordu. Kaldı ki Jandarma Dairesi'nin böyle bir kabiliyeti olsaydı Tensîkat Dairesi'ne asla gerek kalmazdı. Bu yüzden Jandarma Dairesi'nin kaldırılması gerekiyordu.[231]

230 *BOA*, BEO, 3567/267468.
231 *BOA*, DH.MUİ., 1/41.

Jandarma Tensîkat Dairesi, İstanbul'a taşındığı mevcut haliyle Osmanlı ülkesindeki jandarmayı tensîk ve ıslah etmekten oldukça uzak bir görüntü sergiliyordu. Bunun için Rumeli'de görev yaptığı dönemdeki gösterdiği ilerleme ve başarılardan İstanbul'a nakledildikten sonra kısa sürede eser kalmamıştı. Rumeli'de jandarmanın tensîkatına ait muâmeleyi îfâ ederken askerî muâvinlerden aldığı emirleri uygulamaktaydı. Askerî muâvinler, Osmanlı zâbitanı ve memurları ile temas halinde bulunan diğer tensîkat zâbitanının mütalaalarını bir araya getirerek ortak akıl ile hareket edilme ilkesini uygulamışlardı. Daire, Selanik'te bulunduğu dönemde iyi bir jandarma zâbiti olan Kont Caprini'nin yönetiminde olduğu için başarılı olmuştu. İstanbul'a nakledilmesinin ardından jandarmalıktan anlamayanların yönetiminde başarısızlığa sürükleniyordu.[232]

Jandarmanın büyük bir ıslah ve tensîkattan geçebilmesi için öncelikli olarak tek bir merkezden yönetilmeye ihtiyacı vardı. Fazla olan jandarma daireleri ise kaldırılmalıydı. Tensîkatın başlamasından itibaren rol model olarak kabul edilen İtalyan Jandarma Umum Kumandanlığı'nın yapısının analiz edilmesi gerekiyordu. İtalya'da jandarmanın başında yüzbaşı veya mülâzım rütbesinde iken ordudan jandarmaya geçmiş ve kurmay eğitimini tamamlamış *ferik* rütbesinde bir subay bulunuyordu. Muâvinleri ise jandarmadan yetişmiş, yüzbaşı veya mülâzım rütbelerinde iken ordudan nakledilmiş iki mirliva ve bir miralay/kaymakam veya binbaşıdan oluşuyordu. Mirlivalar biri komutanın yokluğunda vekâletten sorumlu iken diğeri görülecek lüzum üzerine jandarmayı

232 *BOA*, DH.MUİ., 1/41.

teftiş vazifesini yerine getirirdi. Diğerleri ise komutanın muâvinliğini yerine getirmekte komutanlık dairesinde bulunan şubelerin müdürlüklerini îfâ etmekteydiler. Bunların yanında komutanlık kâtibi bütün muâmeleyi takipten sorumluydu. Bunların dışında komutanlık dairesine ait bütün muâmeleyi takip etmek üzere bir yüzbaşı, bir mülâzım ve bir mülâzım-ı sâlis ile birkaç küçük zâbitten oluşan üç şube bulunuyordu. Meşhur İtalyan Jandarma Kumandanlığı oldukça basit şekilde düzenlenmişti.[233] Tüm bunlar dikkate alındığında Osmanlı jandarması için hazırlanan projenin esasları şu şekildeydi:

- Jandarma Harbiye Nezâreti'ne bağlı ve bir kolordu yetkisine sahip, Umum Jandarma Kumandanlığı namına haiz bir ferik idaresinde,
- Umum Jandarma Kumandanlığı Dâhiliye Nezâreti ile münasebette bulunduğu gibi icap eden konularda diğer Nezâretlerle de muhabere edebilir yapıda,
- Askerî bir oluşum olduğu düşünüldüğünde Harbiye Nezâreti'ne doğrudan bağlı,
- Jandarma Umum Kumandanı ve iki yardımcılı,
- Bütçe, levazım ve muhasebeden oluşan idare şubeler.[234]

Yapılması düşünülen düzenleme ile jandarma askerî organizasyon kabul edildiği için kolordu yetkisine sahip olmasında bir sorun bulunmuyordu. Vilâyetlerdeki jandarma alay kumandanlıkları vazifeleri gereğince vali ile münasebette bulunduğu gibi Umum Jandarma Kumandanı'nın da vilâyetlerle murahhas olan Dâhiliye Nezâreti ile münasebet kurması

233 *BOA*, DH.MUİ., 1/41.
234 *BOA*, DH.MUİ., 1/41.

doğaldı. Umum Jandarma Kumandanlığı görevine ilk olarak Ferik Robilant Paşa'nın atanması düşünülmekteydi. Bunun dışında tensîkatta bulunan erkân-ı harbiye ümerâsından herhangi biri de bu görevi yerine getirebilirdi. Muâvinliklerden birini ise devam etmekte olan tensîkatta görevli Kaymakam Lamoş Bey diğerini ise tensîk görmüş jandarma zâbitanından birisi yapabilirdi. Kâtiplik görevini ise önceki görevlerindeki başarılarından ötürü Kont Kapri'nin yapması uygun olabilirdi. Bütçe, levazım ve muhasebe dairelerini ise İstanbul Tensîkat-ı Umûmîye ve Mahallîye Dairesi'nde memur yabancı zâbitandan birer müdür ile Osmanlı zâbitanında birer yüzbaşı ve mülâzım-ı evvel ile gerektiği kadar da yazıcı tayin olunabilirdi.[235]

10 Kasım 1909'da Jandarma Tensîkat Dairesi ve Jandarma Dairesi arasındaki yetki karmaşası ve sürtüşmeye son verilerek jandarmanın ıslahının bir an önce bitirilmesi, teşkilat şemasının tamamlanması adına Jandarma Dairesi kaldırılarak yerine Harbiye Nezâreti'ne bağlı kolordu yetkisinde Umum Jandarma Kumandanlığı[236] kuruldu. Bu görevin bir ferik tarafından îfâ edilmesi gerekiyordu. Tensîkatın sağlıklı yürümesi adına yeni bir tensîkat dairesi kuruldu.[237] Nisan 1910'da Umum Jandarma Kumandanlığı görevine Mirliva Nazif Paşa atandı.[238] Nazif Paşa Temmuz 1910'da görevinden istifa edince göreve İkinci Süvari Fırkası Kumandanı

235 *BOA*, DH.MUİ., 1/41.

236 Belgelerin bazılarında Umum Jandarma Kumandanlığı bazılarında ise Jandarma Umum Kumandanlığı ifadelerine yer verilmiştir. Bu durum 1935'te Jandarma Genel Komutanlığı adını alana kadar devam etmiştir.

237 *BOA*, MV., 134/83.

238 *BOA*, DH.EUM.THR., 31/31.

Ferik Hilmi Paşa atandı.[239] Şubat 1912'de Umum Jandarma Kumandanı Ferik Hilmi Paşa Altıncı Redif Müfettişliği'ne atanınca yerine 7. Kumandanı Mirliva Cavid Paşa Umum Jandarma Kumandanı olarak atandı.[240] Kısa bir süre sonra Temmuz 1912'de Umum Jandarma Kumandanlığı görevine Süvari Dairesi Reisi Mirliva Nazif Paşa atandı.[241] Ocak 1913'te göreve Umum Jandarma Kumandanlığı Birinci Şube Müdürü Miralay Rasim Bey tayin edildi.[242]

Nisan 1910'da Jandarma ve Tensîkat-ı Umûmîye dairelerinin birleştirilerek Umum Jandarma Kumandanlığı namıyla bir daire teşkili ile Ferik Robilant Paşa'nın Jandarma Müfettiş-i Umûmîsi olarak istihdam edilmesine karar verildi. Buna göre Jandarma Müfettiş-i Umûmîliği tarafından jandarma alaylarının kadro eksiklikleri tespit edilerek askeriye ile birlikte ihtiyaç fazlası efrâdın ikmâli ve bunların jandarma alaylarında münasip sürelerle tâlim ve terbiye edilmeleri sağlanacaktı. Böyle Jandarma Umum Kumandanlığı görevine getirilmesi için gerekli çalışmalar yapılan Robilant Paşa, Jandarma Müfettişi Umûmîliği adında ihdas edilen kurumun başına geçirildi.[243] Jandarma tensîkatı altı müfettişlik bölgesine ayrılarak her mıntıkanın başına bir müfettiş atandı. Müfettişlik mıntıkaları ise şunlardı; İstanbul, Selanik, Trabzon, İzmir, Beyrut ve Bağdat.

239 *BOA*, BEO., 3779/283411.
240 *BOA*, BEO., 3998/299824.
241 *BOA*, İ..HB.., 119/32.
242 *BOA*, BEO., 4138/310285.
243 *BOA*, BEO., 3727/279525.

7.5. MEŞRUTİYET DEVRİ JANDARMA TENSÎKATI

Meşrutiyet'in ilanından ibaren ülkedeki çok sayıdaki kurum ve kuruluşun görev tipi ve tanımı değiştirildi. Bunlardan biriside jandarma teşkilatıydı. Rumeli tensîkatından sorumlu subaylar ülkelerinde gönderildiği gibi Robilant Paşa gibi çok sayıda subay geri çağrılarak jandarma tensîkatının tüm ülke çapına yayılması için çalışmalara başlandı. İhdas edilen Jandarma Umum Müfettişliği makamına Robilant Paşa atandı. Böylece Türk jandarmasının ikinci tensîkat devri başladı.

Meşrutiyet'in ilanı tek başına ülkedeki huzuru sağlama konusunda yeterli olmadı. Neredeyse tüm vilâyetlerde asayiş sorunları yaşandığı gibi çeteler de asayişin bozulmasının temelinde yatan unsurdu. Bunun önüne geçilebilmesi için *çeteler kânunu* hazırlanmaya başlandı. Harbiye Nezâreti tarafından hazırlanması öngörülen bir tâlîmatnameyle çetelerle mücadele için askerî birliklerden yardım alınacağının duyulması başta vali ve mutasarrıflar olmak üzere mülkî idarenin heyecanla ilgili yerlere müracaat etmelerine neden oldu. Selanik Vilâyeti'nin III. Ordu'ya yaptığı başvuruya verilen cevapta kânun yapılmadan yardımın mümkün olmadığı bildirilmişti. Çeteler ve eşkıya ile mevcudu noksan olan jandarma ile mücadele etmek ve takip yapmak mümkün değildi. Kaldı ki, Selanik gibi jandarma tensîkatının merkezinde dahi jandarma sıkıntısının çekildiği düşünüldüğünde diğer vilâyetlerin ne durumda olduklarını tahmin etmek zor olmayacaktı.[244]

Tensîkat yapılmak istenilen coğrafyanın genişliği ve barındırdığı yapıların farklılığı yapılacak işin bir başka boyutunu ortaya koymaktaydı. Osmanlı ülkesinin büyük bir kesiminin

244 *BOA*, DH. MUİ., 13/21.

asayişinin sağlanmasından birinci derecede sorumlu olan jandarmanın kadim kadrosu kifayetsiz görülerek Jandarma Tensîkat-ı Umûmîye Dairesi tarafından tanzim edilecek yeni kadrolarla değiştirilmesi gerekiyordu. İlk etapta elde bulunan efrât ile bu değişim sağlanmak istenilmesine rağmen sayının azlığı bunu mümkün kılmadı. Jandarmaya elverişli efrâdın tedariki hususunda vilâyetler tarafından çıkarılan birtakım zorluklar kadronun ikmâlini güçleştiriyordu. Bunun için merkez tarafından bazı vilâyetlerdeki ihtiyatlar silahaltına davet edilerek jandarma bu şekilde ikmâle çalışılmıştı. Yirmi altı yaşında olanlar dört sene, yirmi dokuz yaşında olanlar ise iki sene hizmete mecbur edilerek bunlara ikinci sınıf jandarma maaşı verilecekti. Bazı yerlerde bu şekilde de ikmâl başarılı olamadı.[245]

Vilâyetlerden jandarmaya efrâd gönderilmesine yönelik istekler aynı zamanda ülkedeki asayişin durumunu gözler önüne seriyordu. 1909 yılının ilk aylarında Osmanlı ülkesi jandarma sayısı bakımından kaotik bir durumdaydı. Edirne'de jandarma efrâdı yok denecek kadar azdı, ihtiyat askerlerinden ise yeterince temin edilememişti.[246] Bingazi jandarma ihtiyacını Suriye ve Beyrut'taki ihtiyatlardan karşılamaya çalışırken,[247] Halep'te de durum aynıydı. İyi bir jandarma teşkilatı olmadığı için İskenderun Postası'nı soyanlar yakalanamıyordu.[248] Başkentin yanı başında bulunan Kastamonu, Edirne, Bolu ve Kırkkilise jandarma birliklerinin gerek tensîki gerekse ikmâlî konusunda oluşan isteklere cevap verilemi-

245 *BOA*, DH.MUİ., 1/33.
246 *BOA*, DH.MUİ., 1/19.
247 *BOA*, DH.MUİ., 1/25.
248 *BOA*, DH.MUİ., 1/24.

yordu. İstanbul'da bulunan Tensîkat-ı Mahallîyye Dairesi Riyasetine konuyla ilgili yapılan tebligata alınan cevapta Ağustos 1909 itibariyle oldukça sınırlı bir tensîkatın söz konusu olduğundan bahsediliyordu. Tüm ülke çapına tensîkatın yayılabilmesi için mekteplerden yetiştirilecek kâfi miktardaki zâbitan, küçük zâbitan ve nefer ile tensîkatın genişletilmesi mümkün olabilecekti.[249] Kastamonu Vilâyeti jandarmasının tensîk edilmesi için dört zâbit ile 100 nefere ihtiyaç duyuluyordu.[250] Konya Vilâyeti'ne bağlı olan Burdur Sancağı'nın jandarmasının hâli içler acısı bir durumdaydı. Fakat Ocak 1910 itibariyle henüz Konya'da dahi tensîkat başlamamıştı.[251] Trablusgarp'ta Mart 1910 itibariyle korkunç bir tablo vardı. Bir yandan kuraklıkla mücadele edilen vilâyette diğer yandan bir türlü kurulamayan adliye ve jandarma teşkilatları sorunun büyümesine neden oluyordu.[252]

Valilik ve bağımsız mutasarrıflıklara; jandarma teşkilat ve tensîkatının icrâsına kadar, jandarma ihtiyacının askeriyeden karşılanması, vilâyetlerin ise bu süre zarfında ihtiyaç duydukları jandarma sayılarını bildirmeleri istendi. Buna göre Aydın alayı için 773, Konya alayı için 254, Bahr-ı Sefid alayı için 174, Trablusgarp alayı için 115, Bingazi alayı için 92 nefere ihtiyaç vardı. Bazı vilâyetler ise toplam ihtiyaçlarını şu şekilde bildirmişti; Medine-i Münevvere Muhafızlığı için 3.169, Suriye Vilâyeti için 1.724, Beyrut için 617, Kudüs için 266, Musul için 522, Zor için 204, Bingazi için 215 jandarma

249 *BOA*, DH.MUİ., 5/28.
250 *BOA*, DH.MUİ., 1/8.
251 *BOA*, DH.MUİ., 1/41.
252 *BOA*, BEO, 3722/279103.

efrâdına ihtiyaç vardı. Fakat tensîkatın yapılmasından sonra alay ve taburların gerçek ihtiyaçları ortaya çıkarılabilirdi.[253]

Şubat 1910 tarihi itibariyle İstanbul Jandarma Mektebi'nden neşet eden ve sayıları 1.600'e ulaşan efrât ile kadroların ikmâline çalışılacaktı. Fakat bu yöntemle başarılı olunabilmesi için efrâdın *terk-i hizmet* etmemesi veyahut farklı bir durumla karşılaşmamaları gerekiyordu. İstanbul Jandarma Mektebi'nden mezun olan efrât ile 20-30 sene içerisinde dahi tüm ülkedeki jandarma kadroları ikmâl edilemezdi. Bu durum ülkenin uzun müddet asayiş ve inzibattan mahrum kalmasına neden olabilirdi. Bu yüzden ihtiyaç olan efrâdın askeriyeden karşılanması dışında bir seçenek kalmıyordu. Bunun için her vilâyet merkezinde ve mümkün olduğu takdirde ordu ile temasta bulunan vilâyetlerde jandarma kadrolarını ikmâl için askeriyeden her sene 500-600 civarında alınacak efrâda jandarma tipi eğitim verilmesi gerekiyordu. Eğitim verilebilmesi için her vilâyette birer jandarma mektebi açılmalıydı.[254] İzmir'de 1907'den beri faaliyetlerine devam eden jandarma mektebi mezun sayısı açısından yalnızca Aydın Vilâyeti ve çevresinin ihtiyacını karşılayabilir düzeydeydi. Fakat mektebin bina konusunda yaşadığı sıkıntı en büyük engellerden birisiydi. Ekim 1909'da İzmir Kışlası'ndaki Sevkiyat Dairesi'nin mektebin faaliyet göstermesi için jandarmaya terk edilmesine karar verildi.[255]

Aydın Vilâyeti devlet eliyle asayişi bir türlü düzeltilemeyen, jandarma ıslahı sağlanamayan yerlerin başında geliyordu. 1895'te Abdülhamid tarafından Aydın'a vali olarak sürgüne

253 *BOA*, DH. MUİ., 1/15.
254 *BOA*, DH.MUİ., 1/33.
255 *BOA*, DH.MUİ., 1/49.

gönderilen Sadrazam Kâmil Paşa on iki yıl boyunca Aydın Valisi olarak görev yaptı. Göreve geldiğinde emniyet ve asayişi bitmiş, polis ve jandarma kuvveti ise oldukça azalmış bir vilâyet ile karşılaşmıştı. Yasal düzenlemeye göre her nahiye merkezinde en az bir polis bulunması gerekirken 47 nahiyede hiç polis yoktu. Jandarma kuvveti polis ile karşılaştırıldığında sayısal bakımdan oldukça iyi durumdaydı. 2.500 jandarma olması gerekirken 2.035 jandarma bulunuyordu. Jandarmalardan 80'i Bodrum hapishanesinin, 53'ü ise Aydın ve Kasaba demiryollarının güvenliğinin sağlanması için görevlendirilmişti. Diğer jandarmalarda sancak, kaza, hapishanelerin korunması, adli ve mülkî rutin işlerin yapılması için görevlendirildiğinde elde jandarma kalmıyordu. Kâmil Paşa'nın on iki yıllık valiliği boyunca Aydın'ın asayişi her geçen gün bozuldu. Alınan tedbirler yetersiz kaldı. Valiliğinin ilk yıllarında türeyen ve eşkıyalığa yeni bir boyut kazandıran *Çakırcalı Çetesi* yetersiz jandarma kuvveti yüzünden bir türlü tenkil edilemedi. Jandarmanın yedi ayda bir kere maaş alması, elindeki silahın yetersizliği mücadeleyi olumuz etkileyen faktörler olarak öne çıkıyordu.[256]

Mart 1911'de Aydın'da jandarma alayı yeniden yapılandırıldı. Yeni düzenlemeye göre Aydın Jandarma Alayı altı taburdan oluşacaktı. Taburlar: 1. İzmir Merkez, 2. Ödemiş, 3. Aydın, 4. Manisa, 5. Muğla ve 6. Denizli şeklinde düzenlendi. Alayda 2.530 piyade ile 350 süvari olmak üzere 2.835 jandarma görev yapacaktı.[257]

256 Sabri Yetkin, *Ege'de Eşkıyalar,* İstanbul 2003, s. 73-75.
257 Yetkin, *Ege'de Eşkıyalar,* s. 158.

Yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı ülkesinde en fazla sorun çıkaran unsur olma özelliğini taşıyan Ermenilerin yaptıkları taşkınlıklar özellikle doğu vilâyetlerinde jandarmanın bir an önce tensîk edilmesi gerektiğinin en büyük göstergesiydi. Haziran 1907'de Van şehri yakınlarında jandarmayla Ermeni fesatçıları arasında çıkan çatışmada asker ve jandarmanın yetersizliği dikkatlerden kaçmamıştı.[258] Eğitimli ve güçlü jandarmanın kısa sürede kontrol altına alabileceği küçük çaplı olaylarda dahi askerî takviye istenilmek zorunda kalınıyordu.

Jandarma tensîkatına en fazla muhtaç olan yerlerden birisi de Yemen'di. Bölgede bulunan zaptiye taburlarının köy ve kasabalardaki halka kötü davranmaları üzerine ilk kez 1898'de Yemen'deki zaptiye teşkilatı jandarmaya dönüştürüldü. Uygunsuz iş görenler jandarmaya alınmazken kabile yapısı dikkate alınarak bunların ileri gelenlerinin alınmasına karar verilmişti. Yemen'de iki sınıf jandarma oluştu; birisi hükûmetin emrinde diğeri ise siyâsî amaca hizmet ediyordu. Bunlar kabile şeyhlerinden ve ileri gelenlerinden seçiliyordu. Böylece hükûmetin emir ve yasaklarının her köye ulaştırılması amaçlanmıştı. Bazıları sadâkat gösterirken bazıları ise silahlarıyla birlikte isyan dönemlerinde firar ediyorlardı. Maaşların düzenli olarak ödenemiyor olması jandarma kuvvetinin zaman içerisinde etkisini yitirmesine ve bozulmasına neden olmuştu.[259]

---

258 *BOA*, BEO., 3086/231435.

259 Yasemin Barlak, *Dinî ve Siyasî Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen (1872-1909)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2013, s. 118-119.

Yemen'de jandarma vazifesi görenler tüm ahâliyi bıktırmıştı. Köylüler tahsilat için köylerine 20 jandarma geleceğine bir tabur askerin gelmesini tercih edeceklerini vali paşaya bildirecek kadar jandarmadan memnun değildiler. Asker köyün içine girip ahâlisine zarar vermezdi. Böyle bir durumun yaşanma ihtimaline kumandanlar müsaade dahi etmezlerdi. Bu durum Yemen'de yapılacak jandarma tensîkatının ne denli önem addettiğini ortaya koyuyordu. Böyle olumsuzlukların yaşanmaması ve isyanların önüne geçilebilmesi için Yemen'de *Jandarma Tensîkat Komisyonu* kuruldu. Kısa süre içerisinde faaliyetlerine başlayan komisyon bir de *jandarma mektebi* açtı. Beş altı ay gibi kısa bir sürede gösterdiği yoğun faaliyet sonucunda Temmuz 1909'da üç aylık ilk eğitimlerini tamamlayan jandarmaların imtihanları sırasındaki tavırları göz doldurdu. Eğitiminin ilk aşamasını tamamlayan jandarmalar intizam ve inzibat konusunda görenleri kendilerine hayran bırakmayı başardılar. Tensîkat gören jandarmalara Yemen'de ceket ve pantolondan oluşan yeni elbiseler verildi. Ayrıca başlarına sardıkları mai renkli bir buçuk arşın dokuma bez yerine artık fes giymeye başladılar. Fakat bölgenin ikliminden ötürü neredeyse hiç pantolon/don giymemiş bu kişilerin böyle bir kalıba sokulması birtakım sıkıntıların yaşanmasına neden oldu. Eski jandarmalardan yararlanma imkânı yok denecek seviyelerdeydi. Yapmaları gereken vazifeleri yerine getirmediklerinden bu işler de askeriyeye yaptırılıyordu. Bu hâliyle Yemen'de bulunan askerî personel hiç vazifeleri olmayan tahsilat gibi işlerle meşgul oluyordu. 1909 yılı itibariyle Yemen

jandarması 2.112 kişiden oluşurken, 1910 yılında sayının 2.871 nefere çıkarılması plan dâhilindeydi.[260]

Adana ve çevresinin jandarma ihtiyacının temini adına Adana Jandarma Mektebi kurulması için Binbaşı Lodi Bey şehre gönderildi. Mektebin açılabilmesi için uygun bir mekân Adana Valiliği tarafından tahsis edildi. Hazırlıkların tamamlanmasının ardından Eylül 1909 itibariyle mektebin faaliyetlerine başlaması yönünde bir sakınca bulunmuyordu. Adana'daki asayiş probleminin jandarma tensîkatının tamamlanmasıyla çözüme kavuşması bekleniyordu. Mektebe okuma yazma bilenlerin yanı sıra gayrimüslim tebaadan da efrât alınacaktı. Beyrut'ta açılması düşünülen Jandarma Efrâdı Cedide Mektebi'nin ilk mezunlarını en erken bir yıl içerisinde vermesi bekleniyordu. Fakat Adana Vilâyeti'nin bu kadar bekleyecek durumu yoktu. Adana Vilâyeti şehirdeki nizamiye taburlarına yeni gelen efrâddan jandarma nizamnâmesine uygun olarak 200-300 kadar efrâdın acilen mektebe alınmasını talep ediyordu. II. ve V. Ordulara mensup genç ve muktedir zâbitandan alınarak bu efrâdın tâlim ve terbiye edilmesiyle iki üç ay içerisinde jandarma eksiği giderilebilirdi. Bu teklifte görüldüğü üzere vilâyetler henüz jandarma tensîkatının maksadını tam olarak kavrayamamışlardı. Ancak haklı olarak şehirlerin asayişini düzenlemek için hızlı çözüm yolları arayışı ise devam ediyordu.[261]

Beyrut'ta bir jandarma mektebi açılarak bölgenin asayişinin hızlı şekilde temini arzu ediliyordu. Bu yüzden Ekim 1909'da Beyrut'tan uygun bir binanın açılması, planlanan

260 "Yemen Vilâyeti Jandarma Tensîkatı ve 1326 Senesi Bütçesi", *Mülkîye*, 1 Teşrînisânî 1325, C. 2, S. 10, s. 49-51.

261 *BOA*, DH.MUİ., 1/42.

mektep için hazırlanması talep edildi. Beyrut'ta bulunan sanayi mektebi binasıyla askerî kışladan hangisi münasip görülürse tensîk heyetine terk edilmeye hazır hâle getirildi. Bu ve benzeri yaklaşımlar vilâyetlerin jandarma sorununu bir an önce çözmek istediklerinin en güçlü kanıtıydı. Yeniden bina yapım süreleri ve inşa masrafları dikkate alındığında mevcut imkânlardan faydalanılması en akılcı olanı olarak göze çarpıyordu.[262] Beyrut Jandarma Efrâdı Cedide Mektebi'nin açılmasını takiben Temmuz 1910'da 300 efrât eğitimlerini tamamlayarak mezun olmaya hak kazandılar. Bunlardan 80 kadarı Beyrut Vilâyeti jandarma hizmetleri için görevlendirilirken geriye kalan kısmının ise Suriye ve Halep vilâyetlerine gönderilmesi Jandarma Tensîkat Dairesi tarafından uygun görüldü. Beyrut, Hayfa ve Trablusşam'da daha fazla jandarmaya ihtiyaç vardı. Merkezde 100, Hayfa ve Trablusşam'da yirmişerden kırk neferin tayinleri yapılmıştı. Bu hâliyle Beyrut'ta açılan jandarma mektebi Suriye, Kudüs, Halep, Şam ve Beyrut'un jandarma ihtiyaçlarını karşılamaya başlamıştı.[263]

Lazistan havalisinin asayiş ve emniyetinin sağlanması adına Trabzon Jandarma Alayı bölgede dört tabur ile görev yapıyordu. Mayıs 1907'de zâbit ve efrât toplam mevcudu 1.082 olan bu alaya ihtiyaca cevap verebilmesi için 160 kişilik kadro eklenmişti.[264] Fakat bu haliyle Trabzon jandarması asayişi sağlamaktan uzaktı. Ağustos 1910'da Doğu Karadeniz/Lazistan havalisinin jandarma birimlerinin oluşması ve gerekli tensîkatın yapılabilmesi için Trab-

262 *BOA*, DH.MUİ., 1/39.
263 *BOA*, DH.MUİ., 117/82.
264 *BOA*, MV., 116/29.

zon Tensîkat Dairesi kuruldu.[265] Ticarete yönelik alınan sıkı tedbirler neticesinde Suriye, Trablusgarp, Bağdat, Musul ve Basra vilâyetlerinin gelirlerinde artış görülüyordu. Benzer tedbirlerin Anadolu vilâyetlerinde de alınması gerekiyordu. Fakat birtakım işsiz güçsüz ve yersiz yurtsuz serseriler ellerinde Martini tüfekler olduğu halde kurdukları çetelerle özellikle Karadeniz sahillerinden başlayarak iç bölgelere doğru silah, barut, dinamit gibi yasaklı malzeme ile kaçak tütün nakliyat ve ticareti yapıyorlardı. Sayıları çoğu zaman 40-50 olan bu çeteler bazı durumlarda ise iki yüz kişiye ulaşabiliyorlardı. Geçtikleri yerlerde halka cebir ve şiddet uyguluyorlardı. Trabzon ve Erzurum arasında cereyan eden olaylarda çeteler bir gün dahi ceza almadıkları için cüretleri her geçen gün artıyordu. Bu olayların yaşanmasının temel sebebi ise jandarma efrâdının aciz ve kifâyetsiz olmasıydı.[266]

Trabzon ve Erzurum bölgelerinin tensîkatına ayrı bir önem verilmesi gerekiyordu. Çünkü bu iki vilâyet hem Çarlık Rusya hem de İran ile hudut oldukları için kaçakçılık ve çetecilik gibi faaliyetlerin sınır boylarında önlenebilmesi adına tensîkat bir an önce başlamalıydı. Eylül 1909 tarihi itibariyle Erzurum jandarma tensîkatı için görevlendirilen Fransız bir binbaşı ile Yüzbaşı İsmail Bey kente üç ay geçmesine rağmen ulaşmamışlardı. Erzurum vilâyetinin jandarmasının durumu içler acısı bir haldeydi. Jandarmalar yakalamaları gereken kaçakçılardan korkarak ellerindeki tüfekleri dahi onlara teslim ediyorlardı. Kırk jandarma üç tane kaçakçıdan korkarak

265 *BOA*, DH.MUİ., 3/40.
266 *BOA*, Y.PRK.DH., 14/35.

kaçıyordu. Jandarmalar sevkiyat için verilen mahpusları dahi ellerinden kaçırıyorlardı.[267]

Trabzon'da inzibat ve asayişin sağlanabilmesi için bir nizamiye taburunun Ekim 1909'da Trabzon'a gönderilmesine karar verildi. Dersim bölgesinde devam eden isyan ve tenkil harekâtı asayişin sağlanmasını engelliyordu. Ağustos 1909'da jandarma tensîkatına henüz yeni başlanmıştı.[268] Bölgenin jandarma ihtiyacının karşılanması için Trabzon'da bir jandarma mektebinin kurulması gerekiyordu. Osmanlı ülkesinde jandarma ve polis tensîkat faaliyetleri aynı anda yürütülmekteydi. Fakat her bölgede hem jandarma hem de polis mektebi açmak mümkün olmadığı için mülkîye müfettişleri tarafından verilen rapor doğrultusunda açılması planlanan mektebe bir de polis sınıfının eklenmesi uygun görüldü.[269] Mektepte kullanılmak üzere polis deposunda bulunan Mannlicher marka tüfekler mektebe verildi.[270] Ocak 1912'de 75 nefer Trabzon Jandarma Mektebi'nden mezun olmaya hak kazandı. Mezun olacak neferler Lazistan Sancağı jandarma kuvvetinin güçlendirilmesi için kullanılacaktı. Hâlihazırda jandarma alayının kadrosu oldukça eksikti. Buna bağlı olarak Gümüşhane ve Giresun jandarma alaylarının güçlendirilmesi için bağlı bulunan yerle takviye edildi.[271]

Tensîkatın ülke çapında başarılı olabilmesi için birtakım önlemler alınmıştı. Jandarma mekteplerine kayıt edilecek efrâdın ait oldukları orduya bakılmaksızın vilâyet dâhilindeki

267 *BOA*, DH.MUİ., 1/67.
268 *BOA*, DH.MUİ., 10/43.
269 *BOA*, DH.MUİ., 2/12.
270 *BOA*, DH.MUİ., 71/15.
271 *BOA*, DH.MUİ., 138/33.

taburlardan alınarak vilâyet jandarma alayına kayıt ile istihdam edilmek üzere hemen zâbitan mektebine sevkleri sağlanacaktı.[272] Jandarma mekteplerine yeni efrât alımı için Ocak 1910'dan itibaren bağlı oldukları orduya bakılmaksızın alım yapılması konusunda vilâyetlere yetki verildi.[273]

Meşrutiyet devri tensîkat çalışmalarında karşılaşılan sorunlardan biri de mülkîye memurları ile jandarmanın emir-komuta sorunuydu. Uzun yıllardır jandarmaları kendi husûsî hizmetlerinde çalıştıran mülkî idareciler bu alışkanlıklarını devam ettirmek istediklerinde, Robilant Paşa'nın müdahalesi ile karşılaştılar. Bu tarz girişimlere ülke çapında izin verilmedi.[274] Fakat aslî vazife konusunda mülkî idarenin haklı şikâyetleri söz konusuydu. Adli memurların cezanın infazı ve mahkûmun derdest edilmesi konusundaki talepleri polis ve jandarma tarafından görevleri olmadığı iddiasıyla reddediliyordu. Kendi görevlerinin yalnızca asayişi teminden ibaret olduğunu dile getiriyorlardı. Mülkî idareciler aynı zamanda odacı ve hademe kadroları temin edilene kadar jandarmayı diğer işlerde kullanabilmek adına Dâhiliye Nezâreti aracılığıyla baskı oluşturma gayretlerine durmaksızın devam ediyorlardı.[275]

Jandarma ve polis kuvvetlerinden 1910 itibariyle İstanbul'da ciddi şikâyetler gelmeye başlamıştı. Kalabalık yerlerde vazifelerini îfâ ettikleri sırada ahâliye karşı şiddetli bir lisan kullandıkları hatta bazı durumlarda tüfek kundağıyla darp edecek kadar ileri gittikleri tespit edilmişti. Kalabalık-

272 *BOA*, DH.MUİ., 1/15.
273 *BOA*, DH.MUİ., 1/57.
274 *BOA*, DH.MUİ., 1/9.
275 *BOA*, DH.MUİ., 1/71.

lara karşı güç kullanma yetkileri olmasına rağmen ortada olay olmadığı hâlde böyle bir tavır takınıyor olmaları kabul edilemezdi. Konuyla ilgili gerekli uyarılara yapılarak kolluğa karşı kin ve nefretin oluşmasının önüne geçilmeye çalışıldı.[276]

Jandarma tensîkatının devam ettiği sırada Rumeli'de olduğu gibi Anadolu'da da tüfek problemi baş gösterdi. Tensîkat yapılan bölgelerde jandarmalar Mauser tüfeği kullanıyorlardı. Mektepten yetişen efrât kıtalarına gittiklerinde yine Mauser kullanmaya devam ediyordu. Ancak Aralık 1910'dan itibaren Mauser verilemeyeceği tüm jandarma teşkilatına bildirildi. Mauserler, Martini Henry tüfeklerle değiştirilecekti. Jandarmaların ellerindeki silahlar değiştirilmek istenilmesine rağmen jandarma Mauseri terk etmeye yanaşmıyordu. Eşkıyanın elinde bulunan silah mukarrer ateşli Rus mavzeri iken jandarmanın elindeki ise Martini tüfekleri olduğu hâlde eşkıyaya mukavemet edilemiyordu. Bu durum jandarmanın manevi kuvvetinin kırılmasına neden oluyordu. Bu yüzden jandarma efrâdı büyük çaplı Mauser tüfekleri ile donatılmalıydı. Jandarma Umum Kumandanlığı bazı bölgelerdeki hassasiyetin dikkate alınarak Mauser kullanmaya devam etmenin daha akılcı olacağına inanmasına rağmen Harbiye Nezâreti bu konuda ısrar etti. Van, Trabzon, Erzurum, Mamuretü'l-Aziz, Diyarbakır, Bitlis vilâyetlerinde, IV. Ordu bölgesinde 5.000 adet büyük çaplı mavzer ile 1.000 sandık cephane ordu vasıtasıyla gönderildi.[277]

Jandarma ihtiyacının her geçen gün artması ve ihtiyaçların tamamına cevap verilememesi üzerine, 23 Ağustos

276 *BOA*, DH. EUM. THR., 30/70.
277 *BOA*, DH.İD.., 27/8.

1911 tarihli *İkinci Sınıf Jandarmalardan Birinci Sınıfa Nakil Olunacaklar Hakkında Nizamnâme* ile askerlik mükellefiyetlerini tamamladıktan sonra ihtiyata nakledilenlerden yaşları 29'u geçmemiş olanlar doğrudan doğruya jandarmaya kabul edileceklerdi. Kayıt ve kabullerinin gerçekleşmesinin ardından birinci sınıf jandarma maaşı alacaklardı. Kabul olunanlar mektepte eğitim göreceklerdi, aksi durumda hiçbir şekilde jandarma hizmetine kabul edilmeyecekleri gibi ihraç edileceklerdi. Jandarma alaylarında hizmet eden ikinci sınıf eski jandarma efrâdından vasıf ve şartları uygun olanlar üç sene mektepte eğitim gördükten sonra birinci sınıfa nakledilecekti.[278]

1912 yılında çıkarılan bir kânun ile askerlik hizmetinde bulunan deniz, kara ve jandarma zâbit ve efrâdının o zamana kadar var olan oy verme hakkı kaldırıldı. Ordunun siyasete karışmasını önlemek veyahut son vermek için çıkartılan geçici kânun diğer sınıflarla birlikte jandarmanın da seçme ve seçilme hakkını elinden aldı.[279]

Meşrutiyet idaresi zaptiyenin halk nezdinde bıraktığı kötü izlenimi ortadan kaldırmak ve ülkedeki asayişi modern jandarma teşkilatıyla sağlamak için eski personeli genel olarak jandarmada kullanma taraftarı değildi. Fakat uygun görülenlerin bir kısmı sistem içerisinde tutulmaya devam edildi. Fakat fikren yeniliğe ayak uyduramayacağı düşünülenler tamamen sistemin dışına çıkarıldılar. Jandarmanın çekirdek kadrosunun oluşturulabilmesi için kısmen yurtdışından getirilen yabancı zâbitler ile mektepte eğitim gören yerli zâbitten istifade

278 *Düstur, Tertibi Sani*, C. 3, Dersaadet 1330, s. 732.

279 Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki (Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi)*, C. 3, s. 166.

edilmeye çalışıldı. Meşrutiyet idaresiyle birlikte jandarmanın temel mantığı anlaşılmıştı. Giyilen kıyafet, sakaldaki aklık veya farklı meziyetler jandarma olmak için yeterli değildi. Asıl mesele iyi bir eğitim görmüş efrâdın sevk ve idaresiydi.[280]

Jandarma Umum Kumandanı Ferik Mustafa Hilmi Paşa, Meclisi Mebusan kürsüsünden jandarma ile yapılmak istenileni şu şekilde izah ediyordu: *"Memleketin asayişini temin etmek lazımdır, ahâli çift sürmek için öküzünü, çift âlâtını ve edevâtını alarak tarlaya gitmek, tarlasında kemal-i emn ü rahatla arzu ettiği gibi başka hiçbir şey düşünmemek üzere çalışmak ve bu sa'yinin semeresini Cenab-ı Hakk'ın vereceği bereket derecesinde her türlü tecavüzden masun bir hâl idrak etmek için asayişin takarrürü elzemdir. Eğer ahâlinin kalbinde bu emniyet olmazsa, bazı mülahazat ile ekinini alamaz, ektiği bir şeyi tamamıyla idrak edemez, binaenaleyh onun istifâdesi mahdut olur. Bir tüccar bir yerden bir yere ticaret için gideceği vakit yolda emniyet olmazsa birçok külfetlerle kendisini muhafaza ettirmek parasıyla müsellah adamlar tedarik edecek. İşte biz bugün bir yerden bir yere gidecek olanların muhafazasını jandarmaya tevdi ediyoruz. Tarlasına gidip ekinini sürerek, öküzünü otlattırmak ve kendisinin rahat rahat iş görmesini temin etmek için jandarmayı vazifedar ediyoruz. Devletin postası, bir şehirden diğer şehire gidecek; bunu muhafaza için jandarmayı veriyoruz."*[281]

Jandarma alımı konusunda karşılaşılan zorlukların başında insanların jandarma olarak görev yapmak istememeleri geliyordu. Talep olmadığı için vilâyetlerin istedikleri sayılarda jandarma vermekte mümkün olamıyordu. 18 yaşını

280 *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, 71. İnikad, 21 Mart 1327, s. 558-560.
281 *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, 71. İnikad, 21 Mart 1327, s. 561.

dolduranlardan alınan jandarma efrâdı ise halk tarafından kabullenilememe gibi bir sorunla karşılaşmıştı. Günde en az 2-3 saat devriye görevi yapıp, 8 saat dolaşacak gönüllüler bulmak ise oldukça zordu. Fakat iyi bir tâlim terbiyeden geçen kişinin kaç yaşında olduğunun pek bir önemi yoktu. Efrâdı Cedide Mektepleri bu alanda oldukça önemli gelişmelere kapı araladı. 1911 itibariyle mektepler Trabzon, İzmir, Beyrut, Selanik ve İstanbul'da eğitime devam ediyordu. Efrâdı Cedide Mekteplerinden Nisan 1911 itibariyle 20 bine yakın efrât tâlim ve terbiyelerini tamamlayarak görev yerlerine dağıtıldı. Eski zâbitlerden ise 250'si yeni usûllere göre eğitim aldıktan sonra alaylara sevk edildi. Ordudan ise 700 kadar mektepli zâbitan jandarma kadrolarına alındı. Mekteplerin oldukları bölgelerde açılan depolar vasıtasıyla jandarma kıyafetinin dağıtımı sağlandı. Jandarmanın kendisine has kıyafeti onu kolayca tanınır hâle getirmesi açısından oldukça önemliydi.[282]

Ülkedeki memur kadrolarının yetersiz olmasından ötürü jandarma vazifesi olmayan birçok işi yapmaya devam ediyordu. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür; mülkîye ve adliye işleri, meclis-i idare işleri, kur'a, bakaya, redif ve ihtiyat efrâdının celbi, ağnam ve aşar vergilerinin tahsilatı, hapishane, şimendifer hatları, mâlî kurumlar ile dalyanların korunması, reji, rüsumat, duyun-ı umûmîye. Bu şekilde uzayıp giden liste jandarmanın aslî görevi dışındaki görevleri yapmaya devam ettiğinin en büyük göstergesiydi. Bu arada Meşrutiyet'ten bir yıl önce jandarmanın masrafı 139 milyon kuruş iken 1911'de 184 milyon kuruşa yükselmişti.[283]

282 *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, 71. İnikad, 21 Mart 1327, s. 563.
283 *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, 71. İnikad, 21 Mart 1327, s. 564-565.

7.6. RUMELİ SEYYAR JANDARMA TABURLARI'NIN KURULUŞU

Rumeli vilâyetlerinde artan eşkıyalık, yol kesme, adam kaçırma, gasp, tecavüz gibi türlü suçlarla mücadele edilebilmesi için karakollarda sabit bekleyen veyahut sıradan devriye görevini yerine getiren jandarma birliklerinden ziyade sürekli aktif ve hareketli jandarmaya duyulan ihtiyaç her geçen gün artmaktaydı. Eylül 1909'da *Rumeli Vilâyetinde Şekavet ve Mefsedetin Men'i ve Mütecasirlerinin Takib ve Tedibi Hakkında Kânun-ı Muvakkat* ile her vilâyette kurulacak olan seyyar jandarma taburlarının teşkillerine kadar nizamiye kıtaatından alınacak neferlerden takip müfrezeleri kurulmasına karar verildi.[284] Ekim 1909'da ayrıca *Şekavetin Men'i ve Mütecasirlerinin Takib ve Tedibi Hakkında Kânun-ı Muvakkat* yayınlandı. Bununla da ele geçirilmesi mümkün olamayan eşkıyanın takip ve tenkili vazifesi için seyyar jandarma taburları kurulana kadar nizamiye efrâdından ayrılacak müfrezeler sorumlu hâle getirildi.[285] Ayrıca vilâyet merkezlerinde eşkıya takip işlemlerinde tecrübeli mülkî ve askerî idareciler ile zâbıtadan oluşacak üç kişilik *Istıtlâ Komisyonları* kuruldu. Bu komisyonun başlıca görevi ise eşkıyalık ve fesat çıkaranlar hakkında mâlûmat edinmekti. İcap ettiği durumlarda takip müfrezelerinin teftişi, eşkıyanın uğradığı köylerde tedbirler almak, takip kuvvetini lüzumuna göre kullanmak, istihbarat elde etmek komisyonun diğer görevlerindendi.[286]

Her iki muvakkat kânunun üzerinden yaklaşık üç yıl geçtikten sonra merkezleri Selanik, Manastır ve Üsküp olmak

284 *Düstur, Tertib-i Sani*, C.1, 1329, s. 757-758.
285 *Düstur, Tertib-i Sani*, C.1, 1329, s. 767-768.
286 Alyot, *Türkiye'de Zabıta*, s. 275.

üzere biner mevcutlu üç seyyar jandarma taburu kuruldu. Mart 1912'de yayınlanan *Rumeli Seyyar Jandarma Taburlarının Teşkilatı ile Vezaif ve Harekâtı Hakkında Nizamnâme* ile taburların kuruluşu resmîleşti. Kurulan taburlar Selanik, Manastır ve Kosova jandarma alaylarına bağlı olacaklardı. Selanik Seyyar Jandarma Taburu'nun mıntıkası; Selanik ve Siroz sancakları, Manastır Seyyar Jandarma Taburu'nun mıntıkası; Manastır ve Serfice sancakları, Üsküp Seyyar Jandarma Taburu'nun mıntıkası ise Üsküp sancağı olarak tespit edildi.[287] Zaman içerisinde görülen lüzum üzerine seyyar jandarma taburlarının sayısı artırıldı.[288] Seyyar jandarma taburlarının görevleri ise şu şekilde belirlenmişti:

- Seyyar jandarmalar sıradan jandarma işlerinde kullanılamayacakları gibi sabit müfrezelerde dahi tutulamazlar,
- Takım, bölük ve tabur mıntıkaları dâhilindeki asayişten sorumludurlar. Çetelerin mevcutları, mahalleri, silah ve cephaneleri, nerelerde bulundukları ile mâlûmatı toplamakla yükümlüdürler,
- Çeteler karşısında ahâlinin manevi kuvvetinin yükseltilmesi için devamlı surette müfrezeler şeklinde gezerler,
- Alınan istihbaratı üstleriyle paylaşırlar.[289]

2 Nisan 1912'de Umum Jandarma Kumandanı'na tâbi olmak üzere Rumeli Jandarma Kumandanlığı kuruldu. Dirayetli bir zatın emrine verilmesi kararlaştırılan kumandanlığın

287 *Düstur, Tertib-i Sani*, C.5, 1331, s. 133.
288 *BOA*, BEO., 4015/301090.
289 *Düstur, Tertib-i Sani*, C. 5, s. 134-135.

hâkimiyet sahası ise şu şekilde belirlenmişti; Selanik, Kosova, Manastır, Yanya, İşkodra.[290]

7.7. ÜNİFORMA

1911 yılında jandarma kıyafetini düzenleyen kapsamlı bir nizamnâme yayınlandı. Nizamnâmeye göre jandarma ümerâ ve zâbitanının iki türlü üniforması olacaktı. Birincisi büyük ikincisi ise küçük üniforma. Büyük üniforma, en büyük merasimlerde bütün teferruatıyla, ikinci dereceli merasimlerde ise küçük apoletliyle giyilecekti. Küçük üniforma her nevi hizmet esnasında giyilecek, tâlim ve manevralarda ise meşin bel kayışı takılacaktı. [291]

Büyük üniformanın giyileceği durumlar şöyleydi; büyük apolet, kuşak, nişan ve madalyalar takılmak şartıyla: Mevlid-i nebevi, millî bayramlar, hükümdar alayları, dinî bayramlar, cülûs-ı hümayun ve yıldönümleri, padişah ve ailesinin bulunduğu resmîkabuller. Hırka-i Şerif ziyaretlerinde ise büyük apoletler takılırken nişan ve kılıç takılmayacaktı. Bunun dışında cuma selamlıklarında, resmî ve teklifli ziyaretlerde, resmîgeçitlerde küçük apoletler takılacaktı. Büyük üniforma; serpuş, kaytanlı setre, büyük apolet ve sırma kuşak, sübyeli fotin pantolonu, mahmuzlu düz fotin/potin (rugan veya siyah glase mahmuzlu düz fotin), beyaz renkte glase eldivenden oluşuyordu. Jandarma ümerâ ve zâbitanına mahsus serpuş numunesine göre başlık; siyah renkte ince kıvırcık deri veya astragandan ve tepesi yakaya konulan açık kırmızı çuhadan

290 İsmail Efe, "1909-1914 Yılları Arasında Jandarmanın Islahı ve Müfettişlik Teşkilatının Kuruluşu", *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Cumhuriyete Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu vd., Ankara 2018, s. 32.

291 *Jandarma Elbise Nizamnâmesi*, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1327.

îmal olunan kalpaktı. Ümerâ kalpağının üzerinde iki, erkânda ise üç santimetre uzunluğunda düz sarı sırma bulunacaktı. Ayrıca bu kalpakların tepe noktasında sarı renkte yarım daire şeklinde bir düğme konulacaktı. Jandarma sınıfına mensup tabur kâtipleri, idare eminleri ve idareye memur binbaşıların kalpakları, düğmesi beyaz olmak koşuluyla aynıydı. Kaytanlı setre mavi çuhadan dikilecekti. Yani tensîkattan sonra mavi üniforma kullanılmaya devam ediliyordu.[292]

Küçük üniforma ise; serpuş, ceket, sübyeli fotin pantolonu veyahut külot pantolon, siyah vidala veya glaseden mahmuzlu düz fotin, rugan veya deve derisinden mahmuzlu çizme, gümüş renkte eldivenden oluşurken, serpuş büyük üniforma ile aynı olacaktı. Küçük üniformanın ceketi mavi çuhadan yapılacaktı. Ceketin ön kısmında birer buçuk santim aralıklı olarak yedi adet yıldızlı düğme dikilecekti. Manevra kayışları sefer ve kıra çıkıldığında ceketin üzerine takılacak, 4,5 cm genişliğinde ve sarı renkli köseleden îmal edilecekti. Potin ve çizme pantolonu koyu renkli mavi çuhadan veya trikodan îmal edilebilirdi. Çizmeler topuktan dize kadar yapışık nizamda ve dar olacaktı. Apoletler orduyla aynı olacaktı. Ümerâ apoletleri üç sıra örme sarı sırma kaytandan beş santim eninde yedi burma olacaktı. Kaytanlar üzerinde kırmızı çizgiler bulunacaktı. Miralaylar iki kaymakamlar ise bir adet beyaz kabartma yıldız takacaklardı. Binbaşıların apoletlerinde yıldız olmayacaktı. Zâbitan apoletlerinin ortası çukur ve üzerinde bir santim kırmızı çizgi bulunan yassı ve birer santim uzunluğunda sarı sırma şeritten dört adet yan yana dikilerek yapılacaktı. Apoletler bir sıra omuz boyunca dizi-

292 *Jandarma Elbise Nizamnâmesi*, s. 6-7.

lirken kolağaları 3, yüzbaşılar 2, mülâzımlar ise 1 adet beyaz kabartma yıldız takacaklardı. Kâtip sınıfına mensup zâbitan apoletleri düz beyaz sırmadan yapılacaktı. İdare eminleri 3, tabut kâtipleri ise 1 sarı kabartma yıldız takacaktı. Onbaşı ve diğer küçük rütbeler kolun üzerine koyulan kırmızı şeritle belirlenecekti. Kaputlar koyu kurşuni renkte çuha veya kasatordan îmal edilecekti. Kılıç setre veya ceketin altından bağlanırdı. Ayrıca kılıçlar tepesinden itibaren çamurluğuna kadar 85 ila 90 cm uzunluğunda ve namlusu 2,5-3 cm genişliğinde olacaktı. Kın ise cilalı olacaktı.[293]

Jandarma efrâdının üzerinde gömlek, don, serpuş, koyu mavi renkte şayak ceket, aynı renk pantolon, boz renkli şayaktan başlıklı kaput, koyu mavi renkte bezden yazlık ceket ve pantolon, piyadelerde fotin ve dolak, kırlarda görevli olanlara çarık, süvarilerde mahmuzlu çizme, çikolata renginde eşya torbası, aynı renkte ekmek torbası, matara, yünden mâmul battaniye, gümüş renkli eldiven bulunacaktı. Serpuşları ise siyah renkte astragandan tepelikli kalpaktı. Ayrıca silah ve kasatura taşınacaktı.[294]

21 Aralık 1912'de jandarmanın serpuşları yayınlanan irade-i seniyye ile yeniden düzenlendi. Düzenleme ile tepedeki düğme kaldırıldığı gibi serpuşların tepesi yumuşak olacaktı. Düzenlemeye göre Şubat 1918'den itibaren jandarma mensupları siyah kalpak giyilecekti. Seferber olan zâbitanda siyah kalpak giyeceği gibi yalnızca üzerine hâkî renkte kumaş sarılacaktı.[295]

293 *Jandarma Elbise Nizamnâmesi*, s. 9-17.
294 *Jandarma Elbise Nizamnâmesi*, s. 20-21.
295 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Kânûnusânî 1328, No:15.

17 Kasım 1913'te jandarma elbisesini düzenleyen nizamnâmenin bazı kısımları değiştirildi. Buna göre süvari jandarma efrâdı kırmızı kordonlu kılıç ile piyade hizmetinde istihdamlarının icap etmesi hâlinde ise kılıç yerine kasatura taşıyacaklardı. Piyade ve süvari efrâdına ceket kumaşından pantolon verilecekti. Ayrıca piyade ve süvari efrâdının pantolonlarına kırmızı renkte ince bir piyade zıhı çekilecekti.[296]

7.8. JANDARMA EVAMİR MECMUASI

Umum Jandarma Kumandanlığı'nda Meşrutiyet devri yeniliklerinden biriside basım hayatına önem verilmesi oldu. Jandarma alay/tabur kumandanlıkları ile mıntıka müfettişliklerine tebliğ edilecek emir ve diğer hususların yayınlanması için 1912 yılında *Jandarma Evamir Mecmuası* adıyla hizmete özel bir mecmua yayınlanmaya başladı. Böyle bir mecmuanın çıkmasına Heyet-i Fenniye-i Tensîkiye tarafından karar verilmişti. Mecmua ilk etapta on beş günde bir yayınlanacaktı. Mecmuanın isminin altında şu ifadelere yer veriliyordu; *Umum Jandarma Kumandanlığı Tarafından Suret-i Resmiyede Tertip Olunur.* Mecmua resmî bir hüviyet taşıdığı için üzerindeki emirlerin yerine getirilmesi mecburiydi. Mecmua, özellikle taşrada emir ve yasakların geç ulaştığı hatta hiç ulaşmadığı karakol ve birlikler için oldukça değerliydi.[297]

İlk sayıdan itibaren kânun, nizamname gibi genel konuların yanında teşkilat içerisindeki terfiler, cezalar ve genel teblîgatlara mecmuada yer verildi. İkinci sayıdan itibaren eşkıya ile mücadele konusunda ayrıntılı bilgiler veriliyordu. Aydın'ın Nazilli kazasında Hacı Sami çetesine mensup şa-

296 *Düstur, Tertibi Sani*, C.6, Dersaadet 1334, s. 34-35.
297 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Haziran 1328, No:1.

hıslardan üçü ölü ikisi ise yaralı olarak ele geçirilmişti. Ayrıca Ödemiş kazası hududunda dört şaki ile Yanık Hüseyin'in biraderi Mehmet kumandasında bulunan dört kişiyi yakaladıkları için Aydın Jandarma Alay Kumandanlığı zâbitanına özel teşekkür edilmişti.[298] Mecmuadaki bir başka örnekte ise İpek hadisesindeki askerî harekât esnasında muhasara hattını yararak silah arkadaşlarının yardımına yetişip, cephane taşıyarak saldırı girişimini sonuçsuz bırakan jandarma efrâdının bazıları derece bazıları ise maaşla ödüllendirilmişti.[299] Hizmete özel yayınlanan mecmuada bu tarz olayların ayrıntılarına yer verilerek hem suçluları yakalayan zâbitan ve efrât ödüllendiriliyor hem de ülkenin diğer kesimlerindeki jandarma mensupları teşvik edilmek isteniyordu.

7.9. TRABLUSGARP VE BALKAN HARPLERİ

Sömürgecilik yarışından geri kalmak istemeyen İtalya, Afrika'da yeni topraklar elde etmek amacıyla yüzyılın başından itibaren diğer Avrupalı devletler nezdinde çok sayıda girişimde bulunmuştu. 1908'de Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakına engel olamayan Rus Çarı II. Nikola 1909'da İtalya'ya gitti. Çarlık Rusya, Boğazları kendi gemilerine açtırma telaşındaydı. Eylül 1909'da İtalya ile Çarlık Rusya gizli bir anlaşma yaptı. Anlaşmaya göre Çarlık Rusya, İtalya'nın Trablus ve Bingazi'deki, İtalya ise Çarlık Rusya'nın Boğazlar bölgesindeki emellerini destekleyecekti. Diğer Avrupa devletlerinden gerekli müsaadeyi alan İtalya 28 Eylül 1911'de Osmanlı Devleti'ne ültimatom verdi. Görev başında olan Hakkı Paşa kabinesi olayı daha önceden sezip gerekli

298 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 15 Haziran 1328, No:2.
299 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Temmuz 1328, No:3.

önlemleri almak şöyle dursun bölgedeki askeri Yemen'e sevk etmişti. Trablus'ta savaşın başında 1.200 civarında asker vardı. Vilâyetin başında bir vali bile bulunmuyordu. İtalya ise 32 bin asker, 6 bin beygir, 102 top ile savaşa girişmişti. Dünya harp tarihinde ilk kez bir savaşta balon ve uçak kullanılacaktı. İtalya büyük bir üstünlük ile savaşa başladı. Trablus'un iki komşusundan Tunus Fransa, Mısır ise İngiltere işgali altındaydı. Osmanlı Devleti'nin bölgeye asker gönderme imkânı yoktu. Buna rağmen İtalya umduğunu bulamadı. Enver (Paşa), Mustafa Kemal (Atatürk), Süleyman Askerî, Kuşçubaşı Eşref, Ali Fethi (Okyar) Beyler başta olmak üzere gönüllü çok sayıda Türk zâbiti bölgeye farklı kılıklarda giderek yerel halkı silahlandırıp gerekli örgütlenmeyi yaparak İtalyan ordusuna zor günler yaşattı. İtalyanlar uzun süre yalnızca sahil kısımlarında tutunabildiler.[300]

Trablusgarp Harbi sırasında iki jandarma bölüğü emniyet hizmetinde bulundu. Tensîk edilmiş olan az sayıdaki jandarma efrâdı savaş sırasında gündelik hayatın devam ettiği mahallerde emniyet ve asayişi sağlamak için çalıştı. İtalyanlar tarafından Enver Bey'e yapılmak istenilen sûikastta eski bir Osmanlı jandarma neferi kullanılmak istenildiyse de girişim teşebbüs boyutunda kaldı.[301]

Nisan 1912'de İtalyan donanması Boğazlara yönelerek Çanakkale'yi bombaladı. Rusya buğday satamayıp ticari olarak zarar edince İtalya bu durumdan vazgeçti. Bunun

300 Rıfkı Selim Burçak, "İtalyan Dış Politikası (1882-1945)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. I, S. 4, 1943, s. 728-730; Hale Şıvgın, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara 2006.

301 *Enver Paşa'nın Trablusgarp Günlüğü*, Çev. Neslihan Bilge, İstanbul 2005, s. 114-125.

üzerine İtalya 12 adayı bombalayarak buralara asker çıkardı. Osmanlı Devleti, Trablus'un ilhakıyla birlikte adaların işgalini tanımadı. İtalya'nın kısa sürede bitireceğini beklediği savaş yedi ay geçmesine rağmen bitmedi. İttihat ve Terakki ile savaş esnasında kurulan Hürriyet ve İtilaf partileri arasında yaşanan çekişme sırasında Balkan Devletleri Osmanlı'ya karşı bir blok oluşturarak savaş hazırlıklarına girişmişlerdi. Balkanlardan gelecek tehlikeyi durdurmanın kısa sürede mümkün olamayacağı anlaşılınca 18 Ekim 1912'de İtalya ile Uşi Antlaşması imzalandı.[302]

Balkanlarda artan hareketlenme her geçen gün yeni ittifaklara kapı aralıyordu. Uluslararası arenada Bâbıâli bu durumun önüne geçememişti. Ekim 1912'de Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmesiyle başlayan süreç Mayıs 1913'te imzalanan Londra Barış Antlaşması ile sona erecekti. Balkan Harbi başladığında Harbiye Nezâreti'ne bağlı olarak jandarma ve zaptiye alayları bulunuyordu. Bunlar Osmanlı ülkesi içerisinde dağılmış vaziyetteydi. 30 alay ve 5 bağımsız taburdan oluşan bu kuvvet ülkenin asayişini sağlamakla yükümlüydü. Balkan Harbi başladığında genel kuvvesi 2.371 zâbit ile 39.268 efrâddan ibaretti.[303]

Jandarma, Balkan Harbi'nde cephedeki mücadeleye kıta olarak katılmadı. Meşrutiyet'in ilanını takip eden süreçte yeniden organize edilen jandarma teşkilatı istenilen seviyeye ulaşamamıştı. Buna rağmen firarilerin yakalanması, hastaların nakli, çetelerle mücadele gibi konularda savaş boyunca yararlılıklar gösterdi. Ekim 1912'de Balkan Devletleri tarafından

302 Burçak, "İtalyan Dış Politikası (1882-1945)", s. 730-732.

303 *Balkan Harbi (1912-1913) I nci Cilt Harbin Sebepleri, Askerî Hazırlıklar ve Osmanlı Devletinin Harbe Girişi*, Ankara 1970, s. 91.

kurulan ittifak, Bâbıâli tarafından doğrulandıktan sonra askerî önlemler alınmaya başlandı. Bulgar, Sırp, Karadağ ve Yunan çetelerinin demiryolu köprü ve tünellerini havaya uçurma ihtimalleri bulunuyordu. Çetelerin faaliyetlerinin engellenmesi, istasyon, demiryolu, köprü ve tünellerin korunması için lüzuma göre jandarma ve askerin gerekli tedbirleri alması için gerekli emirler verildi.[304]

14 Ekim 1912 tarihinde Balkan Devletleri, Osmanlı Devleti'ne ortak bir nota verdiler. Bu notada Rumeli vilâyetlerinde altı ay içerisinde yapılması istenilen birtakım reform isteklerinden bahsediliyordu. Bu notada Osmanlı ülkesindeki milletlere muhtariyet, Hristiyanların yaşadıkları yerlerde memuriyete alınmaları gibi isteklerin yanında bir de jandarmayı doğrudan ilgilendiren talep bulunuyordu. Taleplerden birisi şöyleydi: *"İsveçli veya Belçikalı muallimlerin fi'len kumandası tahtında olarak Memâlik-i Osmaniyye'de her vilâyetde ayrı ayrı jandarma tensîkatı icrâsı."*[305] Fakat bahsedilen bölgede tensîkat çalışmaları yabancı subayların gözetiminde başlamış ve hâlihazırda da devam etmekteydi. Yapılan tensîkat çalışmalarından da oldukça iyi sonuçlar elde edilmişti. Bâbıâli uzayıp giden istekleri reddetti. Harbin başında Osmanlı Şark Ordusu'nun geri çekilmesi sırasında askerin bir kısmı firar etti. Çatalca'da bir savunma hattı kurulması için çalışmalar devam ederken jandarma ve polisin ortak çalışmasıyla firari askerlerin toplanarak birliklerine teslim edilmesi için yoğun çaba sarf ediliyordu.[306] Balkan Harbi sırasında orduda büyük bir kolera salgını görüldü.

304 *BOA*, BEO, 4091/306769.
305 *BOA*, İ.HR., 437/110.
306 *BOA*, MV., 170/59.

Salgının başkente ulaşmasının engellenmesi için jandarma kuvvetinden faydalanıldı. Koleralıların Ayestefanos'tan daha yakına gelmesi engellenecekti. Hastaların yerleştirildikleri camiler yeteri miktarda jandarma ve asker tarafından kontrol altında tutuldu.[307]

Kasım 1912'de Selanik, Yunan ordusuna teslim edildi. Şehrin teslim anlaşmasında Osmanlı jandarma ve polisinin anlaşma yapılana kadar görevine devam etmesi iki taraf ça da kabul edildi.[308] Fakat Yunan ordusu Selanik'e girer girmez anlaşmayı ihlal etti. Şehre gelen Prens Konstantin, jandarmanın görevinin bittiğini söyleyerek karakolların boşaltılıp teslim edilmesini istedi. Yunan askerleri tarafından basılan karakollardaki efrâd silahları alınarak tartaklanmışlardı. Selanik, Kosova ve Manastır jandarma alaylarına mensup taburlarda sayıları 2.000'e ulaşan jandarma efrâdı, iki yüz kişinin dahi sığamayacağı koğuşlara doldurulmuştu. Basılan karakollardaki jandarma efrâdının parası ve silahı gasp edildiği gibi günlerce aç bırakıldılar. Kaymakam Foulon Bey'in çabaları ile jandarmaya günler sonra yalnızca ekmek verilebilmişti. Jandarma süvarilerinin hayvanlarına el konulduğu gibi zâbitanın evlerine dahi saldırılmıştı. Foulon Bey bu gibi olayların artması üzerine efrâdın Kuşadası'na nakli için çarelere arıyordu.[309] Mezalime maruz kalan yalnızca jandarma değildi, Müslüman halk da bu durum karşısında İstanbul istikâmetinde göçe başladı. Foulon Bey'in girişimleri neticesinde jandarma efrâdı esir muâmelesi görmekten zor da olsa kurtarıldı.

307 *BOA*, MV., 171/13.
308 *BOA*, HR. SYS., 1970/2.
309 *BOA*, HR. SYS., 1970/3.

7.10. JANDARMA MÜFETTİŞLİK MINTIKALARININ KURULMASI

Türk-İtalyan ilişkilerindeki bozulmanın savaşa evrilme ihtimali belirdiği anda Robilant Paşa'nın hükûmetinden aldığı 27 Eylül 1911 tarihli emirde ülkeye dönmesi isteniyordu. Türkiye'de görev yapan tüm İtalyan subaylar da bir an önce ülkelerine döneceklerdi. Savaşın ilan edildiği gün olan 28 Eylül 1911'de İtalyan heyetinin tamamı ülkeyi terk etti. Robilant Paşa da en az Türkler kadar yaşananlara şaşırmıştı. Kral Yaveri General Brusati'ye şöyle yazmıştı: *"Bundan birkaç gün önce buna kimse inanmazdı, yemin ederim, asker sınıfının terhisinden, donanmanın büyük manevralarından ve yeni elçinin gelişinin ilan edilmesinden yola çıkarak, hükûmetin gerçek niyeti hakkında ben bile faka bastım."*[310] İtalyan subayların ülkeden ayrılmaları üzerine jandarma teşkilatının tensîkatı sekteye uğrayabilirdi. Fakat Robilant'ın yardımcılığını yapan Fransız Baumann Paşa'nın görevi devam ettirmesi uygun görüldü. Haziran 1912 kontratları bitecek olan yabancı jandarma subaylarının kontratları iki sene müddetle uzatıldı. Robilant Paşa'nın ülkeden ayrılmasından itibaren Jandarma Müffetişi Umûmîliği'ne vekâlet eden Ferik Baumann Paşa da Robilant Paşa'dan kalan 150 liralık maaşla Jandarma Müffettişi Umûmîsi olarak atandı. Baumann Paşa'nın yardımcılığı için ise iki küçük rütbeli zâbitin Fransa'dan getirilmesine karar verildi.[311]

Osmanlı Devleti'nde yapılması planlanan ıslâhatların tamamına yakını yabancı uzmanların denetim ve gözetiminde yapılıyordu. Mâlîye Islâhat Komisyonu ve Genel Müfettişi

310 Biagini, *İtalyan Raporlarında Balkan Savaşları 1912-13*, s. 86.
311 *BOA*, BEO, 4049/303607.

Mösyo Jolie mâlî işleri, Fransız General Baumann jandarmayı, Amiral Limpus ve maiyeti bahriye işlerini, İngiliz müfettişler mülkîyeyi, Alman subaylar ise orduyu ıslah edeceklerdi.[312] Osmanlı Devleti'nin farklı ülkelerden getirdiği uzmanlar ile ıslâhatlar konusunda doğrudan müdahaleyi engellemeye çalıştığı ise başka bir gerçekti. General Baumann başkanlığındaki heyet ülkede yaptığı incelemelerden sonra jandarma konusunda alınacak tedbirleri hayata geçirmeye başladılar.[313]

Aralık 1913'te General Baumann, jandarma ıslahının da Limon von Sanders başkanlığındaki Alman ıslah heyetinin emrine verileceği endişesinden ötürü kaygılanmaya başladı. Fakat jandarmanın ıslahından yalnızca kendisinin sorumlu olacağına yönelik güvence verildi.[314]

16 Mart 1913 tarihinde yayınlanan *Umum Jandarma Kumandanlığı Dairesinin Teşkilat ve Mezkûr Kumandanlık ile Jandarma Müfettiş-i Umûmîliğinin Münasebeti Hakkında Nizamnâme* ile uzun süredir devam eden yetki karmaşasının önüne geçilerek, ilişkiler net olarak düzenlendi. Buna göre, Umum Jandarma Kumandanlığı iki şube, özel kalem ve evrak kaleminden oluşuyordu. Şubeler ve işlevleri ise şu şekildeydi:[315]

Şube	Kısım	Görevi
Birinci Şube	*Birinci Kısım*	Teşkilât
	İkinci Kısım	Muamelat-ı Zatiye
	Üçüncü Kısım	Tekaüt Muamelatı

312 Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, C. 1, İstanbul 2017, s. 182.
313 Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C.II/III, Ankara 1991, s. 44.
314 Bayur, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C.II/III, s. 295.
315 *Düstur*, *Tertib-i Sani*, C. 5, 1332, s. 174.

İkinci Şube	*Birinci Kısım*	Bütçe
	İkinci Kısım	Tetkîkat
	Üçüncü Kısım	Teçhizat ve Levazımat
	Dördüncü Kısım	Muamelat-ı Merkeziye

Tablo 4: Jandarma Umum Kumandanlığı'nın Kuruluşu

Şubeler birer müdür ve yardımcısı tarafından yönetilirdi. Her kısımda birer kısım amiri ile gerektiği kadar zâbit ve memur bulunurdu. Şube müdürleri Jandarma Umum Kumandanı'na karşı doğrudan sorumluydu. Nizamnâme ile şubelerin görev ve yetkileri de düzenlenmişti. Birinci Şube jandarma kadrosunun oluşturulması, düzenlenmesi ve dağıtımından, İkinci Şube asayişin korunması, suçluların takip ve yakalanmaları ile icrâ dairelerine yardımcı olmaktan sorumluydu.[316] Müfettişlik makamı, ordu kumandanlığından daha üst bir mevkiye sahipti.

Jandarma Müfettiş-i Umûmîliği ise tensîkatın yapılması için gerekli işlemlerin plana uygun yapılıp yapılmadığını, mevzuata uygunluğunu kontrol etmekle yükümlüydü. Umum Jandarma Müfettişi aynı zamanda Jandarma Kumandanlığı Müşaviri ve Jandarma Heyet-i Tensîkiye-i Fenniye Reisi idi. Müfettiş, müşavir sıfatıyla jandarma için faydalı gördüğü tedbirleri alabilirdi. Alınacak tedbir eğer Jandarma Umum Kumandanı yetkisinde ise ve ihtilaf çıkmışsa konu Harbiye Nezâreti'ne bildirilirdi. Umum Müfettiş ayrıca her türlü hizmete nezâret edeceği gibi mektep ve depo ile diğer jandarma işlerinin yürütülmesi konusunda gördüğü eksiklikleri bildirmekle yükümlüydü. Heyet-i Fenniye-i Tensîkiye ise şubelerin görevi dışında kalan işlerden sorumluydu.[317]

316 *Düstur*, Tertib-i Sani, C.5, 1332, s. 175-177.
317 *Düstur*, Tertib-i Sani, C.5, 1332, s. 175-177.

Ülke coğrafyası jandarmanın daha kolay ıslah edilebilmesi için altı müfettişlik bölgesine ayrıldı. *Jandarma Mıntıka Müfettişliği Talimnamesi*'ne göre Jandarma Mıntıka Müfettişlikleri'nin bulundukları bölgeler ve kapsamları şu şekildeydi:[318]

Müfettişlik	Mirliva (Müfettiş)	Miralay (Müâvin)	Binbaşı (Müâvin)	Yüzbaşı (Mülhak)	Başçavuş (Yazıcı)	Çavuş (Yazıcı)	Nefer	Müfettişlik Mıntıkalarında Bulunan Alaylar
İstanbul	1	1	1	1	1	4	4	Dersaadet, Edirne, Hüdavendigar, Ankara, Kastamonu
Selanik	1	1	2	1	2	6	5	Selanik, Kosova, Manastır, Yanya, İşkodra
Trabzon	1	1	2	1	2	6	5	Trabzon, Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Van, Mamuret-ül-Aziz
İzmir	1	1	0	1	1	3	3	İzmir, Konya, Cezâyir-i Bahri Sefid
Beyrut	1	1	0	1	1	3	3	Beyrut, Şam, Halep, Adana
Bağdat	1	1	0	1	1	3	3	Bağdat, Basra, Musul

Tablo 5: Jandarma Müfettişlik Mıntıkaları

Trabzon müfettişlik mıntıkasının genişliği ve ulaşım imkânlarının kısıtlı olması sebebiyle Mamuretü'l-Aziz mücavir alaylarının tensîkat ve muamelatıyla ilgilenmek için

318 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 15 Kânûnuevvel 1328, No:14, s. 4.

ikinci muâvinin Harput'ta ikâmet etmesi uygun görülmüştü. Yemen ve Hicaz Vilâyetleri ilk etapta teftiş mıntıkalarının haricinde bırakıldığından bu vilâyetlerin jandarma alaylarının teftişleri daha sonra yapılacaktı. Jandarma Müfettişi Umûmîsi Fransız olduğu için evrak ve diğer işlemlerden sorumlu olacak zâbitanın Fransızca bilenlerden seçilecek, emir erleri ise müfettişlik merkezinden temin edilecekti. Mıntıka müfettişlikleri dâhilinde bulunan alay, mektep ve depolar doğrudan doğruya mıntıka müfettişinin emrine verilmişti. Mıntıkalarda yapılacak olan teftişler doğrudan müfettişler veyahut muâvinler tarafından yapılabilirdi. Jandarma mekteplerinin tedrisatı ile efrâd-ı cedide mekteplerinin kontrol ve teftişleri ile sınavları müfettişlerin kontrolüne verildi. İstanbul, Selanik, Trabzon, İzmir, Beyrut ve Bağdat mıntıka müfettişlikleri refakatinde yabancı tensîk zâbitleri bulunacaktı. Bu zâbitlerin en büyük rütbelisi mıntıka müfettişi müşaviriydi. Yabancı zâbitan mümkün olduğunca Osmanlı zâbitleri ile birlikte teftişe çıkacaklardı.[319]

7.11. JANDARMA KUVVESİ VE VAZİYET

Ocak 1913 itibariyle Osmanlı jandarmasında tensîkat ve ıslah faaliyetleri devam ediyordu. Fakat Balkan Savaşlarının olumsuz etkileri sonucunda gerekli tahsisatın ayrılamamış olması tensîkat faaliyetlerini geciktirmişti. Buna rağmen modern anlamda jandarmanın temelleri atılmıştı. Ülkedeki jandarma alay ve taburları ile piyade ve süvari sayısı şu şekildeydi;[320]

319 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 15 Kânûnuevvel 1328, No:14, s. 5-6.
320 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 15 Kânûnuevvel 1328, No:14, s. 3.

Kıtaat	Piyade	Süvari	Yekûn
İstanbul Jandarma Alayı	1.780	325	2.105
İzmir Jandarma Taburu	450	80	530
Kale-i Sultaniye Jandarma Taburu	320	85	405
Ankara Jandarma Alayı	340	500	840
Hüdavendigar Jandarma Alayı	730	415	1.145
Karesi Jandarma Taburu	280	170	450
Kastamonu Jandarma Taburu	300	110	410
Bolu Jandarma Taburu	160	90	250
Aydın Jandarma Alayı	2.030	290	2.320
Konya Jandarma Alayı	440	530	970
Trabzon Jandarma Alayı	760	95	855
Canik Jandarma Taburu	200	80	280
Sivas Jandarma Alayı	660	575	1.235
Mamuret-ül-Aziz Jandarma Alayı	620	360	980
Bitlis Jandarma Alayı	710	580	1.290
Erzurum Jandarma Alayı	540	575	1.115
Diyarbakır Jandarma Alayı	540	640	1.180
Van Jandarma Alayı	720	575	1.295
Beyrut Jandarma Alayı	540	274	824
Kudüs-ü Şerif Jandarma Alayı	200	171	371
Suriye Jandarma Alayı	620	975	1.605
Medine-i Münevvere Jandarma Taburu	270	130	410
Halep Jandarma Alayı	590	475	1.065
Zor Jandarma Taburu	118	155	272
Urfa Jandarma Taburu	153	130	283
Adana Jandarma Alayı	602	300	902
Bağdat Jandarma Alayı	1.150	985	2.135
Basra Jandarma Alayı	1.150	340	1.490
Musul Jandarma Alayı	840	690	1.530
Hicaz Jandarma Alayı	510	300	810
Yemen Jandarma Alayı	2.435	440	2.975
Asir Jandarma Taburu	150	100	250

Tablo 6: Ocak 1913 Jandarma Kuvvesi

Tablo incelendiğinde alay ve taburların kuvvelerinin stratejik bölgelerle eşkıya faaliyetlerinin yoğun olarak görüldüğü yerlerde sayısal anlamda fazla olduğu dikkati çekmektedir. İsyanların yoğun olarak görüldüğü Yemen, eşkıyalık ve çeteciliğin fazla olduğu Aydın, Ermenilerin faaliyetlerini yoğunlaştırdıkları Van ve Erzurum, stratejik bölgeler olması hasebiyle Basra ve Bağdat'ın jandarma kuvvetinin diğer vilâyetlere göre sayısal fazlalığından söz edilebilir. Savaş dışındaki barış dönemlerinde ülke nüfusu düşünüldüğünde jandarmanın bu sayısal yapısıyla asayişi bazı bölgelerde sağlaması mümkün değildi. Başçavuş, çavuş, onbaşı ve nefer sayısı 32.577 iken bu rakama bir de zâbitler eklendiğinde jandarmanın 35.000'e yaklaşan bir kuvveti oluşmuştu.

Yoğun çalışmalara rağmen jandarma kuvveti 1913 yılı itibariyle istenilen seviyeye getirilememişti. Özellikle Aydın gibi vilâyetler eşkıya baskısı altında kıvranırken öte yandan jandarmanın yerel halka karşı tavırları nedeniyle iç barışı kısa sürede sağlamak mümkün görünmüyordu. Bunun en önemli sebebi iyi bir eğitim göremeyen ve maaşlarını düzenli alamayan jandarmanın asıl görevinden uzaklaşıyor olmasıydı. Aydın Vilâyeti'nde hükûmet tarafından asayişin sağlanması için yoğun çaba sarf ediliyordu. Özellikle İzmir Polis Müdürü Cemil Bey'in yoğun gayretlerine rağmen eldeki polis miktarıyla kentin asayişinin sağlanması mümkün değildi. Vilâyette öteden beri devam eden eşkıyalık karşısında hükûmetin bunun önüne geçmesi mümkün olamamıştı. Şekavet, Mayıs 1913 itibariyle azalmak bir yana artarak devam ediyordu. Vilâyet memurları bir yerden başka bir yere gitmeleri gerektiğinde yanlarında jandarma olmadan yola çıkamıyorlardı. Hatta tamamına yakını silah taşıyordu. Bura-

da yerel idare tarafından kavranması gereken temel gerçeklik asayişin temel sağlayıcısının jandarma olduğuydu. Yapılması gereken alay mevcutlarını artırmaktı. Geçici olarak müstahfız taburlarından alınacak 1.200 civarındaki bir kuvvet ilk etapta faydalı olabilirdi. Vilâyetin hemen her köşesinde bulunan hapishaneler fena vaziyetteydi. Hükûmet tarafından bunların ıslahına gayret ediliyordu fakat muhafazalarının kolayca sağlanmasına uygun olarak inşa edilmemişlerdi. İnşadaki bu yanlışlık mühim miktardaki jandarma kuvvetinin hapishanelerin korunması için ayrılmasına neden oluyordu. Ayrıca vilâyet dâhilindeki yollar berbat durumdaydı. Hatta yol yok denilebilirdi. Avrupalı hükûmetlerin yaptığı gibi halkın yol yapımında çalıştırılması soruna kökten çözüm sağlayabilirdi. İyi bir yol ağıyla örülü vilâyette eşkıyanın tenkili de oldukça kolay yapılabilirdi.[321]

Baumann Paşa müfettiş olmasıyla birlikte tensîkat bölgelerini yerinde incelemek adına Yafa'dan Halep'e kadar olan mıntıkada bir seyahate çıktı. Seyahatin devam ettiği tarihlerde Cebel-i Lübnan jandarmasında birtakım isyan emareleri görüldü. Fransızların bölgedeki emellerinin farkında olan Sadrazam Mahmud Şevket Paşa, tüm ısrarlarına rağmen soruşturmada Baumann'ı görevlendirmedi. İstanbul Jandarma Teftiş Heyet Reisi Miralay Tayyar Bey (Bağana) konuyu araştırmak üzere Beyrut'a gönderildi. Cebel-i Lübnan jandarması 1.000'den fazla mevcuduyla Türk, Arap, Mârûnî, Dürzî, Rum diye uzayıp giden farklı milletlere mensup efrâddan oluşuyordu. İsyana bu jandarmaların dörtte biri kadarı dâhil olmuş fakat silahlar patlamamıştı. Alay çavuşlarından Vedi

321 *BOA*, DH.İD., 65/36.

Abut adında birisi etrafında toplayabildiği yüzden fazla efrât ile birlikte mutasarrıflık merkezinde serkeşane tavırlar sergilemişti. Hükûmet avlusunda cebinden çıkardığı bir kâğıtta yazılı olanları okumuştu. İstekleri şöyle sıralanıyordu: *"Beyrut ve Trablusşam şehirlerinin Cebel-i Lübnan mutasarrıflığına ilhakı, Cebel-i Lübnan dahilindeki devlet askerlerinin kaldırılması, Cevniye limanının ticarete açılması ve liman varidatının Cebel sandığına aktarılması.."* İstekler dikkatli incelendiğinde sıradan bir jandarma çavuşunun taleplerine hiç benzemiyordu. Vedi Abut'un kız kardeşi Beyrut Fransız Konsolusu'nun evinde hizmetçiydi. Yani konsolosun kurduğu düzenekte jandarma çavuşu maşa olarak kullanılmıştı. Fransa, Beyrut'un Cebel-i Lübnan mutasarrıflığının merkezi olmasını öteden beri istemesine rağmen muvaffak olamamıştı. Tayyar Bey'in tahkikatının devam ettiği günlerde Baumann Paşa da bölgeye geldi. Tayyar Bey ile yaptığı özel görüşmede: *"Muhterem arkadaşım, bilirsiniz ki ben Türkleri çok seviyorum. Çok da çalışıyorum; hâl böyle iken şimdi hükûmetimizin Şark vilâyetleri jandarmasını tensik ve ıslah için, İngiliz zâbitleri getirmek fikrinde olduğunu haber alıyoruz, İngilterede jandarma teşkilâtı yoktur, Fransa jandarması ise mükemmel teşkilâta malik olduğu hâlde İngiliz zâbitlerinin Fransız zâbitlerine tercihen alınması benim hükûmetim nazarında büyük muvaffakiyetsizliğime işaret olur. Zaten sefirimiz tarafından ikide bir de muahezeye uğramaktan kurtulduğum yoktur. Size arkadaşlık namına çok rica ederim: Şu Cebel tahkikatında Fransız hükûmetini şüphede bırakacak kayıtları raporunuzda bulundurmayınız bunu hassaten sizden bekler ve rica eylerim."* Baumann'ın bu konuşmasından da anlaşılacağı üzere Cebel-i Lübnan olayında Fransız parmağı vardı. Ayrıca Şark vilâyetlerindeki ıslahat

için getirilmesi düşünülen İngiliz zâbitler Fransızları ziyadesiyle rahatsız etmişti. Tayyar Bey tahkikatı da Fransız hükûmetinin olaya dâhlini açıkça ortaya koymuştu. Tam bu esnada Haziran 1913'te Sadrazam Mahmud Şevket Paşa uğradığı suikast sonucu hayatını kaybetti. Rapor Jandarma Umum Kumandanlığı'na teslim edilmesine rağmen İttihat ve Terakki kadroları arasında gereken alakayı uyandırmadı.[322]

Balkan Savaşları sonrasında ciddi prestij kaybeden Osmanlı Devleti'ne İngiltere, Almanya ve Rusya başta olmak üzere Batılı ülkeler tarafından Ermeni meselesine yönelik ıslahat yapılması için ciddi bir baskı ortamı kuruldu. Osmanlı hükûmetinin oluşan bu koalisyona karşı durması mümkün görünmüyordu. Hükûmet İngiltere'den bölgeye bir müfettiş ile jandarma subayı göndermesini istedi. Müfettiş teklifi kabul görmezken bölge jandarmasının ıslah edilmesi için İngiliz subay Havker Kasım 1913'te gönderildi. Takip eden süreçte uzun tartışmalar sonucunda *Vilâyât-ı Şarkiye Islahat Müfettişliği* kuruldu ve iki yabancı müfettiş görevlendirildi. Beraberlerinde bazı jandarma subayları da getirerek jandarmayı da tensîk etmeyi planlıyorlardı. Fakat müfettişlerin göreve başlamasından kısa süre sonra seferberliğin ilan edilmesiyle birlikte dış müdahale ile oluşturulmuş olan bu kurumun faaliyetleri sona erdi.[323]

Osmanlı ülkesinin her yanındaki şekavet meselesi yalnızca yerel idarecilerin sorunu gibi gözükse dahi, jandarmanın modern bir yapıya kavuşması için çalışan Heyet-i Fenniye-i

322 *Kurun*, 25 I. Kanun 1936, No: 6810-750.

323 Müfettişlik ve faaliyetleri için ayrıntılı bilgi için bkz. Zekeriya Türkmen, *Vilayât-ı Şarkiye (Doğu Anadolu Vilayetleri) Islahat Müfettişliği 1913-1914*, Ankara 2006.

Tensikiye de konuyla yakından ilgileniyordu. Bu yüzden ülke genelinde yapılan teftişler, geziler ve ulaşan raporlar doğrultusunda Temmuz 1914'te jandarma teşkilatında yapılması gereken düzenlemeler ve atılması gereken adımlarla ilgili hazırladıkları rapor Dâhiliye Nezâreti'ne sunuldu. Jandarmanın temel vazifesi emniyet ve asayişin sağlanması kadar onu muhafaza etmekti. Jandarmanın bunu sağlamak için yapması gereken başlıca görevi ise hâkimiyet bölgesinde dolaşan çeteleri takip etmek ve eşkıyayı etkisiz hâle getirmekti. Fakat bu görevini yerine getirmesi bazı sebeplerden ötürü çoğu zaman mümkün olamıyordu. Takip müfrezeleri eşkıya takibi yaparken her karakoldan belirli miktarda jandarma efrâdını yanına alıyordu. Mevcutları gündelik işlerini yapacak seviyede olmaktan dahi uzak karakollardan efrâdın alınmasıyla büyük bir boşluk oluşuyordu. Çoğu karakolun mevcudu 3-4 neferden ibaretti. Karakolların mevcutlarının azaltılması takibatın devamı müddetince ilgili karakolun hareket ve faaliyetini hiç hükmüne düşüyordu. Bunun yaşanmasının en büyük sebebi ise hapishanelerin muhafazasından jandarmanın sorumlu olmasıydı. Jandarma mevcut kuvvetinin büyük bir kısmını bulunduğu bölgelerdeki hapishanelerin korunması için ayırıyordu. Buraya ayrılan efrâddan takip ve tenkil hususlarında hiç istifade edilemiyordu. Tensîk heyeti yaptığı incelemelerde hapishaneler için ayrılacak efrâdın yeniden jandarma sistemine dâhil edildikleri takdirde asayişin sağlanması hususunda yapacakları katkı yadsınamaz derecede fazla olacaktı. Bunun gerçekleşmesi hâlinde mümkün olan her yerde seçilecek zâbit ve küçük zâbit kumandasında kırlarda, merkeze yakın yerlerde kurulmak üzere müfrezeler teşkil edilebilecekti. Jandarmaların yerine ise hapishanelerin

korunması için Harbiye Nezâreti'nden asker talep edilebilirdi. Bu durumun Avrupa'daki örnekleri dikkate alındığında ordunun tâlim ve terbiyesine halel gelmeyeceği görülüyordu. Bunun gerçekleşmesi hâlinde mevcut kuvvetini muhafaza edecek olan jandarma karakolları, vazifelerini kesintisiz şekilde yerine getirecekleri için gerek efrât gerekse halk bu durumu zaman içerisinde kanıksayacaktı.[324]

Meşrutiyet'ten önce zaptiye mesleğinin ülkeye verdiği zarar jandarmanın tensîkatında yakalanan başarıdan sonra herkesin dikkatini çekmeye başladı. Zaptiyelerin milletin parasıyla hükûmet kisvesi altında eşkıyalık yaptığı herkesçe mâlûmdu fakat dile getirilemiyordu. Meşrutiyet'in ilanından önce Rumeli'de görülen lüzum üzerine başlayan jandarma tensîkat faaliyetleri büyük gelişmelerin yaşanmasını sağladı. Meşrutiyet'in ilanından sonra hükûmet görülen gelişmeyi tüm ülke sathına yaymak için altı müfettişlik mıntıkası tesis etti. Jandarma Tensîk Heyeti'nin jandarmayı tensîk edebilmesi için iki kaynağı bulunuyordu. Birisi iyi efrât ikincisi iyi zâbit yetiştirmekti. Efrât yetiştirmek için açılan Jandarma Efrâd-ı Cedide Mektepleri sayesinde istenilen düzeyde efrât yetiştirilmeye başlandı. İşe yaramayan eski jandarmalar işten el çektirilirken kendisinden istifade edilme ihtimali bulunanlar teşkilat bünyesinde tutuldu. Eski ve yeni efrât karıştırılarak iyi bir sonuç elde edildi.[325]

1913'ün sonlarında oluşturulan Muhtalit Komisyon, ülkedeki jandarma kadrosunu belirlemek için jandarma alay ve taburlarını gezdi. Fakat gezdikleri vilâyetler eksiksiz jandarma

324 *BOA*, DH.EUM.EMN., 117-49.

325 *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi (İçtima-ı Fevkalâde)*, 15. İnikad, 3 Temmuz 1330, s. 285-293.

alaylarına sahip olanlardı. Komisyonun yaptığı çalışma sonrasında 58 bin kişilik bir jandarma kadrosunun yeterli olacağına yönelik layiha hazırlandı. Fakat hükûmetin teklifi üzerine bütçeden %15 kesintiye gidilmesi gerekti. Talat Paşa'nın ısrarı üzerine yapılan %16'lık bir azaltma ile jandarma kadrosu 45 bine geriledi. Mektepler vs. yerlerdeki sayıda göz önüne alınca rakamın 43 bin olması uygun görüldü. Polisin eksik kaldığı yerler ile mübaşirlerin kaldırılmasıyla oluşan boşluk jandarma tarafından doldurulmak istenilince tüm yük yine jandarmanın üstünde kaldı. 1914'te orduya bağlı olan *estersüvar* örgütü jandarmaya nakledildi. Jandarma ester tedarikinde ciddi sorun yaşadı.[326]

Birinci Dünya Savaşı'na giden süreçte jandarma büyük bir dönüşüm geçirmiş, Rumeli'de başlayan tensîkatın Osmanlı ülkesinin umumuna yayılabilmesi içinse yoğun çaba sarf edilmişti. Fakat gerek bürokratik ve ekonomik nedenler gerekse de yetişmiş eleman azlığı gibi sebeplerden ötürü eskisiyle kıyaslanamayacak kadar iyi fakat istenilen normlardan uzak görünümde bir jandarma teşkilatıyla ülke büyük bir savaşa doğru sürüklenmişti. Daha iyi bir teşkilat kurulmuş olmasına rağmen jandarma şikâyetlere konu olmaktan hâlâ uzak değildi. Bitlis'te yaşanan jandarmanın ihmali şöyle ifade ediliyordu: "*Âhiren derdest olunmuş ise de muhafazasındaki jandarmaların teseyyübü ile firar iderek muhafızlar hakkında muâmele-i kanûniye ifâ olunduğu gibi merkûmanın taharri ve ta'kiblerine devam olunmakda bulunmasına nazaran..*"[327] İhtiyaca cevap verecek sayıda jandarma zâbitinin yetiştirilememiş olması

326 *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi (İçtima-ı Fevkalâde)*, 15. İnikad, 3 Temmuz 1330, s. 285-293.

327 *BOA*, DH. EUM. EMN., 52/18.

karşı karşıya kalınan olumsuz tablonun temel sebebiydi. İşinin ehli olmayan zâbitler gerek olaylara ilk müdahalede gerekse de devam eden süreci yönetemiyorlardı. Yine Bitlis'te bir Müslüman'ın Ermeniler tarafından katledildiği adi bir olayda tarafların heyecanını teskin edemeyen jandarma kumandanının beceriksizliği olayların farklı boyutlara tırmanmasına neden oldu. Vilâyetin talebi ise durumu başlı başına ortaya koyuyordu: *"Bir jandarma kumandanı lâzım olan evsaf ve cüretinden baki olmayan ve memuriyetince eser-i mevcudiyet gösteremeyen müma-ileyhin arz-ı sabık cihetle kat'i asliyesine nakli ile mukaddem ve gayur birinin ta'yini.."*[328]

7.12. JANDARMA MUVAKKAT KÂNUNU VE JANDARMANIN BAĞLILIĞI

Tüm girişimlere rağmen zâbitan ve komuta heyetlerinin yetiştirilmeleri konusunda ciddi sorunlar yaşanıyordu. Bu hususta ihtiyacının karşılanması için ordudan yetişen ve zâbitliğe uygun görülenlerden bazıları jandarma teşkilatına alındı. Fakat bu zâbitan doğrudan doğruya jandarma mesleğine kaydedilmedi. Orduyla bağı devam etmek şartıyla jandarmaya nakledildi. Ordu ile bağı devam eden zâbitan kararsızlık dönemi yaşadığı gibi mensubiyet konusunda da sıkıntılı sürece girdi. Harbiye Nezâreti'nin istediği zaman jandarma bünyesindeki zâbitleri geri çağırabilmesi süreci çıkmaza sürükleyen âmillerin başında geliyordu. Fakat jandarma istediği zaman ordudan kolayca zâbitan alamıyordu.

328 *BOA*, DH. EUM. EMN., 52/18.

Bu durumun tamamen önüne geçmek isteyen Kâmil Paşa Kabinesi jandarmayı orduya bağlamak için çalışmaya başladı.[329]

Jandarma zâbiti doğrudan doğruya mülkî idareye, adli işlerde ise adliye memuruna bağlıydı. Yalnızca elinde taşıdığı silah açısından askeriye ile bağı bulunuyordu. Bu durum Osmanlı Devleti'nde jandarmanın orduya mı yoksa mülkî idareye mi bağlanması gerektiği konusunda ciddi tartışmalar yaşanmasına neden oldu. Avrupa'daki bazı muadilleri gibi askeriyeye mi yoksa askerî polis rolünde mülkîyeye mi bağlı olmalıydı?

Jandarmanın karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan birisi hiç şüphesiz ki nereye ve kime bağlı olduğu sorunuydu. Bu durumun kesin olarak çözüme kavuşturulabilmesi için 21 Safer 1330/10 Şubat 1912 tarihli *Jandarma Kânun-ı Muvakkatı* yayınlandı. Geçici bu kânunun birinci maddesine göre jandarma, emniyet ve asayişi kânun ve nizamnâmelerdeki hükümlere göre uygulayıcı silahlı bir güç olarak tanımlanıyordu. İkinci maddeyle, Umum Jandarma Kumandanlığı, askerî kânun ve nizamnâmelere bağlı olan zâbitanının terfi ve terbiyesi açısından Harbiye Nezâreti'ne, emniyet ve asayişle ilgili her türlü hizmet ve vazife yönünden ise Dâhiliye Nezâreti'ne bağlıydı. Bu anlamda jandarma kuvveti bulunduğu mıntıkanın en büyük mülkîye memuruna bağlıydı.[330] Bu kânun tek başına tartışmalara nokta koymaktan yine uzaktı. Jandarma silahlı bir güç olarak kabul edildiği için Harbiye Nezâreti'ne, ülkenin emniyet ve asayişini sağlamakla yükümlü olduğu için ise Dâhiliye Nezâreti'ne bağlanıyordu.

329 *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi (İçtima-ı Fevkalâde)*, 15. İnikad, 3 Temmuz 1330, s. 285-293.

330 *Takvîm-i Vekâyi*, 28 Safer 1330, No:1053.

Bağlılık noktasında tartışmaların odağında olan jandarmaya bu düzenleneme ile yeni bir yorum getirildi. Teşkilat silahlı olması bakımından askerî bir yapılanma görev açısından ise idârî bir mekanizmaydı.

Kânunla Umum Jandarma Kumandanlığı asayişi sağlayacak kadroları istihdamdan mesul hâle getirildi. Valiler vilâyetteki jandarma kuvvetini takdir edecekleri surette uygun gördükleri mevkilere gönderip dağıtabileceklerdi. Bu yönüyle jandarma vilâyetin güvenliğinin yanında kânun, nizam, emir ve yasakların uygulanmasında da valinin emrinde olacaktı. Umum Jandarma Kumandanlığı zâbit ve efrâdın hakkında ödül ve ceza işlemlerini, yetkisini kullanarak yerine getirecekti. Jandarma silahlı bir kuvvet olduğu için *muhafaza-i emniyet ve asayişe memur olan sunuf-ı muhtelife-i askeriyenin* mükellef olduğu *1326 tarihli* tâlîmatnameye göre hareket etmek zorundaydı. Tâlîmatnameye göre jandarmanın görevi sırasında yetkilerini aşması durumunda dîvân-ı harbde yargılanmaları öngörülmüştü.[331]

Liman von Sanders'e göre bu düzenlemenin sebebi bambaşkaydı. Alman askerî heyetinin Türk ordusunun ıslahı için ülkeye geldiğinde jandarmanın ıslahından sorumlu olan Fransız General Baumann idi. Almanlarla yapılan sözleşmeye göre Türk ordusunda çalışacak olan yabancı subayların alınmasında Sanders'in görüşü alınmak zorundaydı. Buna bağlı olarak başta Baumann Paşa olmak üzere jandarmadaki subaylar için görüşü alınmalıydı. Sanders'e göre Harbiye Nezâreti muhtemel bir çatışmayı önlemek için kendisi gelmeden birkaç gün önce (!) jandarmayı ordu emrinden

331 *Takvîm-i Vekâyi*, 28 Safer 1330, No:1053.

alarak Dâhiliye Nezâreti'ne bağlamıştı.[332] Fakat Liman von Sanders'in söylediği gibi düzenleme birkaç gün önce değil bir yıldan daha uzun bir süre önce yapılmıştı. Kaldı ki o esnada ıslah anlaşması dahi yapılmamıştı. Dahası bu düzenleme mülkî idarecilerin yoğun istekleri karşısında duramayan Bâbıâli tarafından yapılmak zorunda kalınan bir düzenlemeydi.

332 Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Yıl*, Çev. M. Şevki Yazman, İstanbul 1968, s. 28.

Jandarmanın ordu saflarındaki hizmetleri ve askerî harekâttaki kahramanlıkları için anıtlar dikmek gerekir.

Mareşal Fevzi ÇAKMAK

İKİNCİ BÖLÜM

SAVAŞ-MÜTAREKE-MÜCADELE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA JANDARMA

1. OSMANLI DEVLETİ'NİN BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİRİŞİ

Balkan Devletleri karşısında yaşanan beklenmedik yenilgiler, Osmanlı Devleti'ne ciddi bir prestij kaybettirdi. Avrupa'daki güçlü imajını yitiren devletin topraklarının işgal edilmesi için her geçen gün yeni planlar geliştiriliyordu. İçişlerinde ise sorunun tek kaynağı Ermeniler değildi. Arap ve Kürt unsur da bağımsızlıklarını ilan etmek için sabırsızlanıyordu. Zâbitanın çoğunluğu ise kötü savaş performanslarını siyasetle ilişkilendiriyordu.[1] Fakat ordunun tüm kademelerinin ciddi bir ıslahata ihtiyacı vardı.

Bâbıâli Baskını öncesinde Osmanlı Hâriciye Nazırı Noradunkyan Efendi tarafından Alman sefiri Wangenheim'a üst düzey bir subay başkanlığında Alman askerî heyetinin Osmanlı ülkesine gelmesine yönelik bir talep iletilmişti. Konuyla ilgili Berlin Sefiri Mahmud Muhtar Paşa 1913'ün başlarından itibaren Almanya'da birtakım gizli görüşmelerde bulundu. Kayzer II. Wilhelm, Haziran 1913'te heyet reisliğine General Otto Liman von Sanders'i getirdi.[2] 14 Ocak 1913'te Heyet-i İslâhiye Reisi Alman General Liman Von Sanders

1 Mesut Uyar, Edward J. Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, İstanbul 2017, s. 469-471.

2 Mustafa Aksakal, *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Son Savaşına Nasıl Girdi*, İstanbul 2010, s. 89.

ve heyeti İstanbul'a geldi. Bu durum büyük savaş çıkıncaya kadar gerek İstanbul gerekse diğer Avrupa başkentlerinde siyasetin önemli konularından biri olmayı sürdürecekti. Türk hükûmetinin süreç boyunca izleyeceği politikayı göstermesi açısından heyetin gelişi ayrı bir önem arz ediyordu.[3]

Liman von Sanders'in Türkiye'ye gelme meselesi geçmiş örneklerine pek benzemiyordu. Daha önceki dönemlerde Almanya ile kurulan ilişkiler sürecinde Alman General Von der Goltz Osmanlı ordusunu tâlim-terbiye maksadıyla Türkiye'ye gelmişti. Yine İngiliz Amiral Limpus, İngiltere Bahriye Nezâreti tarafından Osmanlı donanmasının ıslah edilmesi için gönderilmişti. Jandarma teşkilatının ıslahı için önce İtalyan daha sonra Fransız subaylar görev yapmıştı ve yapmaya devam ediyordu. Bu kez durum diğerlerinden farklıydı. Çünkü Liman von Sandres heyetinin geliş amacı orduyu tâlim terbiye etmekten ziyade Boğazların hâkimiyetini elde tutmak maksadını taşıyordu. Atamalar bu maksada yönelik olarak yapılacaktı. Ayrıca heyette bulunan General Bronsart von Schellendorf Erkân-ı Harbiye Umûmîye Reisliğine getirildi. Bunun yanında diğer Alman zâbitleri Osmanlı ordusunda önemli görevler üstlendi.[4] Sanders, başarılı bir asker olmasının yanında kişilik yapısı ve özellikleri açısından askerî bir yardım heyetine başkanlık edecek diplomatik yeteneklere sahip değildi.[5]

3 *Çarlık Belgelerinde Anadolu'nun Paylaşılması*, Derleyen: E.E. Adamof, İstanbul 2001, s. 72.

4 Jean Pichon, *Cihan Harbinin Şarka Ait Kaynakları (Avrupa'nın Yakın Şarka Hulûlünün Tarihçesi)*, Çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul 1939, s. 176-177.

5 Uyar, Erickson, *Osmanlı Askeri Tarihi*, s. 473.

İttihat ve Terakki ise Almanlarla dirsek temasındaydı. Fırkanın mensupları Çarlık Rusya'da ihtilalcilerle aynı kefeye konuldukları için hoş karşılanmıyorlardı. İttihat ve Terakki'nin ülkeyi ileriye götüreceği görüşü ve kurmak istedikleri idare tarzı Rusya tarafından tehlikeli bulunuyordu.[6] Kasım 1913'te Liman von Sanders'in Boğazlar bölgesini koruyacak kolorduya atanacağı dedikoduları bile Rusya'yı rahatsız etmeye yetti. Almanya ile büyük bir rekabet içerisinde olan Rusya böyle bir durumda boğaz ticaretinden büyük bir darbe yiyeceğine inanıyordu.[7]

1914'te Osmanlı hükûmeti dış politika açısından dört büyük güçlükle karşı karşıyaydı. Bunların her biri ciddi sorunlar yaratacak mahiyetteydi. Doğu Anadolu'da Ermeni reform projesi, Ege Adaları sorunu, Avrupa devletlerinden alınacak kredi meselesi ve General Liman von Sanders olayı karşı karşıya kalınan sorunların en önemlilerindendi. 1914'e gelindiğinde Osmanlı Devleti, keskin sınırlarla ayrılmış bir toplum haline dönüşmüştü. Bu sınırların oluşmasında etnik ve dinî çizgiler etkili oluyordu. 19. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu ülke sınırlarında yaşanan ciddi değişimlere tahammül etmişti. Parçalanan ve yeniden çizilen sınırlar, göç dalgaları yaratan, haritaların yeniden çizilmesine neden olan bir süreç yaşanmıştı. Yaşanan bu süreç halk tabakalarında ciddi kutuplaşmalara neden olmuştu. 1914'e gelindiğinde imparatorluğun askerî güvenliği demografik yapısıyla paralel bir hâl almıştı.[8]

6 Akdes Nimet Kurat, *Türkiye ve Rusya XVII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Ankara 2011, s. 198.

7 Sean McMeekin, *I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü*, Çeviren: Nurettin Elhüseyni, İstanbul 2013, s. 50.

8 Aksakal, *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Son Savaşına Nasıl Girdi*, s. 5.

Osmanlı Devleti son savaşlardaki kayıplarını telafi etmek için silahlanıyordu. İtalya ve İngiltere ile zırhlı savaş gemileri satın almak için anlaşmalar yapılmıştı. Boğazları ele geçirme planları yapan Ruslar bir anda çok farklı bir senaryo ile karşılaşabilirdi. Osmanlı hükûmeti, İstanbul ve Çanakkale Boğazlarına yerleştirilecek toplar için Alman Krupp firmasıyla anlaşma imzaladı. Ayrıca yakın dönemde aralarında husumet bulunmasına rağmen İtalya ile top ve küçük savaş gemileri konusunda anlaşma yapılmak üzereydi. Ruslar için asıl endişe verici gelişme ise İngiliz tersanelerinde Osmanlı Devleti için son model iki zırhlının îmal edilmesiydi. Rus Donanma Kurmay Heyeti, Dışişleri Bakanlığını uyararak bu zırhlılardan birinin dahi suya indirilmesinin tüm Karadeniz filosunu işe yaramaz hâle getireceğini bildirmişti. Rusya'nın İstanbul Büyükelçisi Girs, Rus Dışişleri Bakanı Sazonov'a Kasım 1913'te gönderdiği telgrafta zırhlıların Mart-Nisan 1914'te Osmanlı'ya teslim edileceğinden bahsediyordu. Liman von Sanders gibi tecrübeli bir Alman subayının da Boğazları kontrol edeceği düşüncesi Rusları olası bir krizde endişelendiriyordu. Türk donanmasının Boğazları tutması, Rusya'nın temel ekonomisini oluşturan ihracat hattının da kesilmesi anlamına gelebilirdi.[9]

Balkan coğrafyasındaki tabloda ise Sırplar ve Romenler Rus yanlısı iken, Bulgarlar Alman taraftarıydı. Son derece istikrarsız bir siyâsî havanın hâkim olduğu Avrupa'da Sırplar, Avusturya-Macaristan'ın etkisinden kurtulabilmek için her türlü girişime taraftar olabilecek bir durumda idiler. Bu gerginliği Sırplar birtakım siyâsî sûikast girişimlerinde bulunarak

9 McMeekin, *I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü*, s. 54-55.

daha da tırmandırdı.[10] 28 Haziran 1914'te Gavrilo Princip adında genç bir Sırp milliyetçisi Saraybosna'da Avusturya arşidükü Franz Ferdinand'ı vurarak öldürdü. Sûikasttan sonra 23 Temmuz'da Sırbistan'a verilen ültimatom reddedilince 28 Temmuz'da Avusturya, Sırbistan'a savaş açtı. Böylece Avrupa genel bir savaşa sürüklenmeye başladı.[11] Hâlihazırda gergin olan Osmanlı-Rus ilişkileri de bu olaydan nasibini aldı. Temmuz krizinin Saraybosna sûikastından çıktığı, sûikastın Balkanlar'da Avusturya-Rusya mücadelesini karar noktasına getirdiği ve bunun en büyük nedeninin 1912-1913 Balkan Savaşları'nda olduğu açıkça görülmekteydi. Osmanlı Devleti'nin zayıflamasının Türk-Rus ilişkilerindeki gerginliğin temel sebebi olduğu ise net bir şekilde görülüyordu. Savaşın genel seyri içerinde ilk çarpışmaların Fransa ve Belçika'da yaşanmasına rağmen, bu durum savaşın asıl nedeninin Doğu sorunu olduğu değiştiremeyecekti.[12] Savaşın patlak vermesinin ardından Avrupa devletleri sırayla Türkiye'ye, gerek tehdit gerekse de ikna yoluyla savaşa girme veya tarafsız kalma seçeneklerinden birisini kabul ettirmeye çalıştılar.[13]

Temmuz 1914'te jandarma tensîkatından sorumlu yabancı zâbitlerin kontratları uzatıldı. Bunlar; Ferik Baumann ve Mirliva Havker Paşalar ile Miralay Foulon idi. Kontratlarının sona erdiği tarihten itibaren üç yıl süreyle daha ülkede

10 Vernadsky, *Rusya Tarihi*, s. 337-338.

11 "İttifak-ı Müselllese" ve "İtilâf-ı Müsellese" devletleri birbirlerine karşılıklı savaş ilan ettiler. 1 Ağustos'ta Almanya Rusya'ya, 3 Ağustos Almanya Fransa, 4 Ağustos'ta İngiltere Almanya'ya savaş ilan etti. Böylece Birinci Dünya Savaşı resmen başladı. *Bkz.* Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 226.

12 McMeekin, *I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü*, s. 125-126.

13 Edward J. Erickson, *Size Ölmeyi Emrediyorum Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, Çeviren: Tanju Akad, İstanbul 2003, s. 45.

kalmaya devam edeceklerdi.[14] Kâğıt üzerinde oldukça iyimser görünen bu durum birkaç ay içerisinde ülkenin sürükleneceği savaş ile birlikte bambaşka bir hâl alacaktı.

Siyâsî krizin derinleşmesi ve Rusya'nın Kafkaslarda askerî anlamda hareketlenmeye başlaması üzerine Harbiye Nazırı Enver Paşa 30 Temmuz 1914'te kısmi seferberlik 2 Ağustos'ta da genel seferberlik ilan etti. 3 Ağustos'ta ülke genelinde *örfî idare* ilan edildi. Türkiye silahlı olarak tarafsızlığını korumaya karar vermiş görünüyordu.[15] Sıkıyönetim sonrası Meclis-i Mebusan tatil edildi. Seferberliğin ilan edildiği gün Rus donanması Osmanlı gemilerini durdurup aradıysa da sonraki günlerde gemilere karışmadı.[16]Avrupa'da siyâsî ve askerî ortamın gerildiği bir dönemde Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın savaş ilan etmesi akabinde 30 Temmuz 1914'te Rusya'nın genel seferberlik ilanıyla Türk tarafının da orduyu seferber etmemesi için hiçbir sebep kalmamıştı. Buna bağlı olarak yayınlanan padişah iradesi ile VII. Kolordu ile 21 ve 22. Tümenler müstesna tutulmak üzere; kara ve deniz orduları, müstahkem mevkilerin tamamına seferberlik emri verildi. Seferberlik emri 3 Ağustos 1914'ten itibaren geçerli olacaktı. Verilen seferberlik emri hızlı bir şekilde tüm ordulara bildirilerek birliklerin savaş durumuna geçmeleri emredildi.[17]

Seferberliğin ilan edilmesinin ardından ortada resmî bir savaş ilanı olmamasına rağmen ciddi tedbirler alınmaya başlandı. 3 Ağustos 1914'te ordu haberleri hakkında yayın yasağı getirildi. Günlük ya da haftalık gazetelerde orduyla ilgili

14 *BOA*, MV., 235/154.
15 Kurat, *Türkiye ve Rusya*, s. 227.
16 Aksakal, *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Son Savaşına Nasıl Girdi*, s. 120.
17 *BOA*, HR. SYS. 2097/1.8-28.

haber yayınlayanlar vatana ihanet suçuyla yargılanacaktı.[18] 7 Ağustos 1914'te ise harp haberleri üzerine sansür uygulanmaya başladı. Buna göre tüm gazete ve dergilerle telgraflara sansür uygulanmaya başladı. Sansür kararına uymayanların yayın organları kapatılacağı gibi bir daha gazete veya dergi çıkarmaları yasaklanacaktı. Ayrıca karara uymayanlar dîvân-ı harbde yargılanacaklardı. Ordu ve donanma hakkında, imzasız telgraflar ile iç ve dış politika haberleri yayınlanamayacaktı. Ancak sansür kurulunun verdiği izinler doğrultusunda haber yapılabilecekti.[19]

Türk halkı kısa süre öncesinde yaşanan Balkan Savaşları sırasında büyük acılar ve kayıplar yaşamasına rağmen seferberliğin ilanını gayet sakin karşıladı. Halk sükûnet ile birlikte silahaltına koşmakta herhangi bir tereddüt göstermiyordu. 10 Ağustos 1914'te yapılan hesaplamalar neticesinde 1.200 kişinin silahaltına alınacağı tahmin edilen bölgelerden dahi 6.000'den fazla başvuru oluyordu. Nüfus müdürlüklerinde resmî kayıtları olmayanlar dahi orduya yazılıyordu. Ordunun ihtiyacı olan asker sayısından fazla başvuru olmuştu. Merkezden tren ile yapılan nakliyatlarda da hiçbir sıkıntı göze çarpmıyordu. Bu durum 1. Şube tarafından geçmiş felaketlerden alınan bir ders olarak nitelendiriliyordu.[20]

Ağustos 1914'ün ilk günlerinde Almanya ile imzalanan gizli müttefiklik anlaşması sonrasında, Goben ve Breslau isimli iki Alman zırhlısı Çanakkale Boğazı'ndan geçerek Osmanlı Devleti'ne sığındı. Seferliğin ilanını müteakip yaşanan bu gelişmeler Osmanlı'nın savaşta safını seçtiğinin en

18 *BOA*, HR. MA. 1104/81.
19 *BOA*, HR. MA. 1105/18.
20 *BOA*, HR. SYS. 2097/1.8-29.

büyük deliliydi. Diplomasi savaşı şeklinde geçen birkaç ayın ardından 29 Ekim 1914'te Türk donanmasına ait gemiler Karadeniz kıyılarındaki Ruslara ait bazı mevkileri bombalayınca Rus ordusu 1 Kasım 1914'te Türk-Rus sınırını geçerek Osmanlı Devleti'ne karşı resmen savaş ilan etti.

2. JANDARMA'NIN SAVAŞ KUVVESİ

Seferberliğin ilanını takip eden süreçte, olası bir savaşta jandarmadan daha fazla yararlanabilmek adına jandarma teşkilatında birtakım değişiklikler yapıldı. Jandarma kuvvetleri *seyyar* ve *sabit* olmak üzere iki kısma ayrıldı. Buna göre sabit jandarmalar idârî ve inzibati işlerde, seyyar jandarma ise askerî kuvvetler gibi harp sahasında istihdam olacaktı. Hudut bölükleri tüm teşkilatlarıyla birlikte tamamen seyyar jandarma birliklerine dâhil edildi. Seyyar jandarma taburunun her biri 1.000 kişilik kuvveye sahip olacaktı. Kadro teşkilatına nazaran ordu taburlarıyla aynı teşkilata sahipti. Sabit ve seyyar jandarma birlikleri harpte kendi kıyafetlerini giyeceklerdi ve kollarında kırmızı bir şerit takılı olacaktı. Ellerinde ise Muaddel Martin, Mauser ve Rus-Alman tüfekleri bulunacaktı.[21]

11 Ağustos 1914'te seyyar jandarma birliklerinin dâhili asayişin sağlanmasından sorumlu oldukları vilâyetlere bildirildi. Lüzum görülmedikçe seyyar jandarma birlikleri mıntıkaları haricine sevk edilemeyeceklerdi.[22] Seyyar jandarma taburlarına alınacak ikmâl efrâdı ordu tarafından, sabit jan-

21 Necdet Koparan, *Türk-Jandarma Teşkilâtı (1908-1923)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2007, s. 108-109.

22 *BOA*, DH.ŞFR., 44/45.

darma birliklerine alınacak efrâd ise jandarma tarafından sağlanacaktı.[23]

Seferberliğin ilanıyla, jandarma kuvvetinin büyük bir kısmı seyyar birliklere alındı ve bazı bölgeler ikinci sınıf jandarmalara terk edildi. Sabit jandarma birliklerindeki zâbit ve efrâdın üçte ikisiyle toplam mevcudu 50 bine yaklaşan seyyar jandarma birlikleri kuruldu. Seferberlikle birlikte ülkede birisi sabit diğeri seyyar olmak üzere iki jandarma birimi ortaya çıkmıştı. Sabit birlikler jandarmaya ait işleri yaparken seyyar jandarmalar cepheye sevk edilecekti. Kurulması planlanan seyyar jandarma birlikleri ilk etap dört tümen şeklinde teşkilatlandırılmak istendi. Bunlar:

- İstanbul Seyyar Jandarma Tümeni
- Edirne Seyyar Jandarma Tümeni
- Erzurum Seyyar Jandarma Tümeni
- Van Seyyar Jandarma Tümeni idi.

Planlanan bu tümenler dışında İzmir ve Çanakkale Müstahkem Mevkileri emrinde 11 bağımsız seyyar jandarma alayı ile bir hecin jandarma süvari alayı bulunuyordu. Bazı kolordu ve menzil müfettişlikleri emrinde ise birer sahra jandarma birliği teşkil edilmişti. Kuruluşu planlanan tümenlerden yalnızca Van Seyyar Jandarma Tümeni seferberliğe yetiştirildi.[24]

Seferberlik hazırlıkları çerçevesinde yeni birliklerin kuruluşunu ve mevcut birliklerin kadrolarını arttırmak adına herhangi bir değişiklik yapılmadığı için ordu, kolordu ve tümenlerin kuruluşlarında barış dönemindekine göre bir

23 *BOA*, DH.ŞFR., 44/8.

24 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, Ankara 2002, s. 3-4.

farklılık oluşmadı. Yalnız, çoğunluktaki tümenlerin piyade alayları üçer tabura, taburlar da dörder bölüğe çıkarıldı. Alayların çoğunda barış kuruluşunda mevcut olmayan ikişer makineli tüfek bölüğü ile tümenlere bağlı birliklere cephane kolları kuruldu. Sınır ve seyyar jandarma birliği olarak III. Ordu bölgesinde 22 sınır taburu kuruldu. Seyyar jandarma birlikleri de, seferberlik planına göre yalnız Doğu Anadolu Bölgesi'nde Van Seyyar Jandarma Tümeni olarak kuruldu. Kurulan yeni jandarma birlikleri ise taburlar ve alaylar halinde kıyı bölgelerinin korunması amacıyla müstahkem mevki komutanlıklarının emrine verildi. Her kolordu bölgesinde 5-10 seyyar jandarma taburu kuruldu ki; önemine binaen III. Ordu bölgesinde 22 seyyar jandarma taburu kuruldu. Sınır birlikleri ile beraber seyyar jandarma birliklerinin ülke genelindeki mevcudu 250 bine ulaşıyordu.[25]

8 Aralık 1914 tarihli *Hal-i Seferberide Bulunan Jandarmanın Muhassasatı Hakkında Kânun-ı Muvakkat* ile jandarmanın Birinci Dünya Savaşı'ndaki pozisyonu kesin olarak belirlendi. Buna göre orduya bağlanan jandarma *seyyar* ve *sahra* olarak ikiye ayrıldı.[26]

3. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA JANDARMANIN SAYISAL MEVCUDU

Balkan Harbi'ndeki toprak kayıplarından sonra jandarma mıntıka müfettişliklerinde birtakım düzenlemelere gidildi.

25 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik*, Ankara 1985, s.96; Cemal Akbay, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyâsî ve Askerî Hazırlıkları ve Harbe Girişi*, Ankara 1991, s. 120.

26 *Takvîm-i Vekâyi*, 30 Teşrînisânî 1330, No:2021.

1915'te bazı sancakların müstakil liva hâline gelmesinden sonra 1918'e kadar ufak değişikliklerle devam jandarma müfettişlik teşkilatı devam etti. Mıntıka müfettişlikleri ile bağlısı olduğu alay ve taburlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibiydi.

İstanbul Mıntıka Müfettişliği	İzmir Mıntıka Müfettişliği	Beyrut Mıntıka Müfettişliği	Trabzon Mıntıka Müfettişliği	Bağdat Mıntıka Müfettişliği	Mamuret-ül-Aziz Mıntıka Müfettişliği	Bağlantısızlar
İstanbul	Aydın	Beyrut	Trabzon	Bağdat	Mamuret-ül-Aziz	Hicaz
Edirne	Konya	Suriye	Erzurum	Basra	Diyarbakır	Yemen
Bursa	Adana	Halep	Van	Musul	Sivas	Medine
Kastamonu	Muğla	Zor	Bitlis		Canik M.T	Asir
Ankara	Antalya	Urfa				
Çatalca	Silifke	Kudüs				
İzmit	Niğde	Maraş				
Çanakkale						
Balıkesir						
Kütahya						
Afyonkarahisar						
Bolu						
Eskişehir						
Kayseri						

Tablo 7: Savaş Yıllarında Jandarma Müfettişlik Bölgelerinin Kapsamı

Tablo incelendiğinde İstanbul Jandarma Mıntıka Müfettişliğinin en geniş kapsama sahip bölge olduğu görülmektedir. Bunun dışında Canik Müstakil Taburu 1917'den itibaren Samsun Müstakil Taburu olarak Trabzon Mıntıka Müfettişliği bölgesine dâhil edildi. Değişikliklerin yaşanmasında hiç şüphesiz işgal sonucunda kaybedilen topraklar oldukça etkiliydi.

Vilâyet ve livaların 1915-1916 yıllarındaki jandarma, polis ve nüfus sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.[27] Tablodaki rakamlar incelendiğinde polis kuvveti en fazla başkent İstanbul'da en az ise Silifke'dedir. İstanbul dışında kalan bölgelerde tam manasıyla jandarma tahakkümü söz konusudur. Bunun en önemli sebebi nüfusun kırsal bölgelerde yaşamasıdır. Buna bağlı olarak asayiş yükünün jandarmanın üzerinde olduğu kolaylıkla görülmektedir.

Bölgesi	Nüfus	Jandarma	Polis
İstanbul	1.072.799	1.632	2.806
Edirne	554.147	1.676	260
Hüdavendigar	579.237	814	136
Ankara	818.340	770	91
Kastamonu	732.053	1.026	112
Aydın	1.575.506	2.750	535
Konya	804.371	898	108
Adana	342.119	977	138
Suriye	1.007.465	2.585	208
Halep	661.626	1.470	121
Beyrut	888.769	1.288	185
Cebel-i Lübnan	427.413	1.099	-
Trabzon	1.047.700	1.447	136
Erzurum	597.000	1.966	145
Van	430.000	2.203	141
Bitlis	460.000	2.057	123
Mamuret-ül-Aziz	493.177	1.349	107
Diyarbakır	501.942	1.540	97
Sivas	992.176	1.723	168
Musul	117.611	2.270	86
Bağdat	1.178.270	3.964	145
Zor	78.000	830	26

27 *BOA*, PLK.p.., 6747.

Asir	?	265	-
Çatalca	65.500	182	18
İzmit	331.116	549	57
Kale-i Sultaniye	163.754	382	41
Karesi	469.133	635	65
Kütahya	313.821	301	12
Afyonkarahisar	270.000	278	21
Bolu	400.000	417	34
Kayseri	205.566	266	41
Eskişehir	153.674	168	27
Muğla	209.716	463	26
Niğde	261.287	244	17
Canik	375.327	380	60
Antalya	252.739	331	40
Silifke	136.779	330	9
Urfa	162.004	626	27
Kudüs	440.009	442	148
Maraş	167.318	492	18

Tablo 8: 1915-1916 Döneminde Ülkenin Nüfus, Jandarma ve Polis Sayısı[28]

1915-1917 yıllarında jandarma müfettişlik bölgelerinin sayısal durumu ise şu şekildeydi;

Müfettişlik Mıntıkası	**1915**	**1916**	**1917**
İstanbul	9.148	9.097	7.616
İzmir	6.031	5.997	6.168
Beyrut	7.860	8.934	10.241
Trabzon	7.721	7.673	5.136
Bağdat	6.586	6.563	6.563
Mamuret-ül-Aziz	4.629	4.612	7.149
Canik Müstakil Taburu	381	380	380
Hicaz Alayı	507	502	502

28 *BOA*, PLK.p.., 6747.

Yemen Alayı	2.256	2.226	862
Medine Taburu	454	862	2.226
Asir Taburu	269	265	265
GENEL TOPLAM	45.841	47.111	47.108

Tablo 9: 1915-1917 Jandarmanın Sayısal Durumu[29]

1915-1917 yıllarında jandarmanın sayısal mevcudunu gösteren tablo incelendiğinde, üç yıl boyunca sayısal anlamda istikrarın korunduğu görülmektedir. Tablodaki rakamlara zâbit ve efrâdın tamamı dâhildir. Tabloda görülen Medine Jandarma Taburu 20 Şubat 1915 tarihli *Medine-i Münevvere'de Bir Jandarma Alay Kumandanlığı Teşkili Hakkında Nizamnâme* ile alaya dönüştürüldü. Hecinli ve jandarma taburlarının birleştirilmesiyle alay kuruluşu tamamlandı.[30]

Mart 1918 tarihi itibariyle yapılan değişikliklerle müfettişlik mıntıkaları ve jandarmanın sayısal durumu şöyle bir manzara arz ediyordu:

Jandarma Mıntıkası	**1918**
İstanbul Birinci Mıntıkası	5.645
İstanbul İkinci Mıntıkası	2.949
*İzmir Mıntıkası**	5.258
Suriye Mıntıkası	9.438
Trabzon Mıntıkası	5.533
Mamuret-ül-Aziz Mıntıkası	7.038

29 Tabloda yer alan bilgiler Jandarma Evamir Mecmuası'nın farklı sayılarından derlenmiştir. *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Haziran 1331, No:72; *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Mart 1332, No:85; *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Mart 1333, No:100.

30 *Düstur, Tertib-i Sani*, C. 7, 1336, s. 232.

* Aydın Jandarma Alayı'nın merkezinin İzmir'de bulunması, isminde Aydın ifadesi geçmesi ve ulaşım başta olmak üzere karşılaşılan birçok sorundan ötürü ismi Nisan 1917'de İzmir Jandarma Alayı olarak değiştirildi. *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Nisan 1333, No:102, s. 15.

Irak Mıntıkası	7.303
Hicaz	502
Medine	862
Asir Müstakil Taburu	267
GENELTOPLAM	**47.028**

Tablo 101918 Jandarma Bölgeleri ve Mevcudu[31]

Ekim 1917'de jandarma müfettişliklerinde yapılan düzenlemeyle birlikte mıntıkalar ve kapsamları yeniden belirlendi. Buna göre İstanbul iki farklı mıntıkaya ayrılırken, İzmir, Suriye, Trabzon, Mamuretü'l-Aziz ve Irak mıntıkaları oluşturuldu.[32]

4. ÜNİFORMA

Jandarmanın kıyafeti 23 Cemaziyülevvel 1329 tarihli *Jandarma Elbise Nizamnâmesi* ile düzenlenmişti. *Takvîm-i Vekâyi*'de, 10 Şubat 1915'te yayınlanan muaddel nizamnâme ile yeniden düzenlendi. Buna göre savaşın ilk dört aylık döneminde 1911 düzenlenmesine uygun kıyafetler giyilirken bu tarihten sonra kıyafette değişikliğe gidildi. En temel değişim mavi olan rengin hâkî olarak değiştirilmesiydi.[33] Buna göre:

1. Jandarma ümerâ ve zâbitanının küçük üniformaya dâhil olan ceket, pantolon ve külotu hâkî renkte olacaktı. Üniforma yaz için ketenden kış için ise şayaktan îmal edilecekti. Ayrıca kıyafetlerin trikodan îmalinde bir sakınca yoktu. Zâbitan ve efrâd ceket yakası diğer sınıfların ceket yakaları biçiminde devrik olacaktı. Ya-

31 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Mart 1334, No:119.

32 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 15 Teşrînisânî 1333, No:111.

33 *Takvîm-i Vekâyi*, 28 Kânûnusânî 1330, No:2079.

kanın ön kısmı apolet düğmesi hizasına kadar açık kırmızı ve geri kalan kısmı koyu mai çuhadan yapılacaktı.

2. Jandarma efrâdının ceket ve pantolonları ile süvari jandarma efrâdına mahsus külotlar hâkî renkte yaz için bezden kış için ise abadan îmal edilecekti.
3. Ümerâ ve zâbitan pantolon ve külotlarında beş santimetre genişliğinde açık kırmızı renkte zıh olacaktı. Efrât pantolon ve külotlarında ise zıh olmayacaktı.
4. Serpuşlar diğer sınıflarda olduğu gibi kalpak ve kabalaktı. Sıcak bölgelerde ise kefye ve ikâle giyilecekti.
5. Hangi mıntıkada kalpak hangisinde kabalak hangisinde ise kefye/ikâle giyileceği Harbiye Nezâreti tarafından ayrıca bildirilecekti.
6. Kefyeler hâkî renkte olacaktı. İkâleler ise ümerâ ve zâbitan için kırmızı renkte ipten, burmaları ise sarı sırmadan îmal edilecekti. Efrâda mahsus ikâleler kırmızı yünden ve burmaları iplikten olacaktı.
7. Manevra kayışı ile birlikte sol tarafta revolver, sağ tarafta dürbün, sağ kalça boşluğu üzerinde harita ve evrak çantası bulunacaktı.
8. Piyade efrâdı siyah deriden bağlı ve uzun konçlu postal, süvari efrâdı çizme giyecekti.

Eski nizamnâmenin aykırı olmayan yönleri yürürlükte kalmaya devam ederken, bir yıl içerisinde nizamnâmede belirtilen kıyafetlerin giyilmesi ise zorunlu tutulmuştu. Yayın tarihinden itibaren eldeki eski tip kumaşlar bitene kadar üretime devam edilecekti.[34]

34 *Takvîm-i Vekâyi*, 28 Kânûnusânî 1330, No:2079.

Mevcut savaş ve ekonomik koşullar nizamnâmedeki kuralların tamamının uygulanmasını önledi. Öyle ki cepheye mavi üniformayla sürülen seyyar jandarma efrâdı, ordu birlikleri tarafından düşman zannedilerek Çanakkale Cephesi'nde ateşe maruz kaldı. Bir başka örnekte ise Galiçya Cephesi'nde muharebeyi seyreden Alman subayı Türk siperleri üzerinde siyah üniformalı bazı askerlerin dolaştığını görerek bunları Rus askeri zannetmişti. Fakat bir müddet sonra siyah giyimli askerlerin boz kıyafetli Rus askerlerini yakalayıp getirdiğini görünce hayreti katlanarak artmıştı. Sonradan siyah üniformalıların Türk jandarması olduğunu öğrenmişti.[35] Bu olayda da görüldüğü üzere üniformanın rengi değiştirilmesine rağmen savaş koşullarında bir anda uygulanması mümkün olmadı.

Mart 1917'de jandarma elbise nizamnamesinde yeniden değişikliğe gidildi. Buna göre, büyük üniformadaki saçaklı büyük sırma apoletler, kaşık şeklindeki büyük sırma apoletlerle bunlara mahsus köprüler kaldırıldı. Jandarma ümerâ ve zâbitanı için biri büyük üniformaya mahsus olan siyah diğeri hizmet elbisesine mahsus hâkî renklerde olmak üzere iki çeşit kalpak kullanılacaktı. Kalpakların tepe ve gövdeleri yumuşak olup tepeleri düğmesiz olacaktı. Ordu sınıfı ile aynı tipte giyilecek olan ceketler yaz için ketenden kış için şayaktan îmal edilecekti. Hâkî renkli ceketlerin devrik yakalarının üst kopçasından itibaren köşelerine kadar kırmızı ve köşelerden itibaren yakanın alt kenarının tamamına mai zıh çekilecekti. Hizmet elbisesine mahsus pantolon ve külotların rengi hâkî olacaktı. Yaz için keten kış için şayaktan îmal edilecek

35 *Harb Mecmuası*, Teşrînisânî 1332, No:14.

pantolon ve külotlar trikodan da îmal edilebilecekti. Ümerâ ve zâbitan pantolonlarında beş santimetre genişliğinde açık kırmızı zıh bulunacaktı. Çizme pantolonlar ise zıhsız giyilecekti. Serpuşlar diğer sınıflarda olduğu gibi kalpak ve kabalak iken sıcak bölgelerde ise kefye ve ikâle giyilmeye devam edilecekti. Efrât kalpaklarının tepesi mai olacaktı. Astragan kalpağın rengi hâkî olacaktı. Gövde ve tepe kısımları yumuşak olacaktı. İstanbul, İzmir, Trabzon ve Mamuretü'l-Aziz (Diyarbakır hariç) müfettişlik mıntıkasında bulunan efrât kabalak, Beyrut, Bağdat müfettişlik mıntıkası ile Diyarbakır, Hicaz, Medine, Yemen ve Asir alay ve taburlarındaki efrât kefye ve ikâle giyecekti. Kefyeler hâkî, ikâleler ise kırmızı renkte giyilecekti. Efrâdın ceketleri yaz için bezden kış için abadan îmal edilecek ve rengi hâkî olacaktı. Yakalarının üst kopçasından itibaren köşelerine kadar kırmızı ve köşelerden itibaren yakanın alt kenarının tamamına mavi zıh çekilecekti. Efrât pantolonunda zıh bulunmayacaktı. Bu düzenlemede küçük zâbitlerin rütbe alametleri de ayrıntılı şekilde tasvir edildi. Buna göre; beş milimetre aralıkla onbaşılar bir, çavuşlar iki, başçavuşlar ve bunların kâtiplerinin dört açık hâkî ipek şeritleri içeren kırmızı omuz apoleti takacaklardı. Bölük kâtiplerinin şeritleri ise dört adet ve gümüşi renkte olacaktı.[36]

5. SEYYAR VE SABİT JANDARMA KARMAŞASI

14 Mart 1915'te yapılan düzenleme ile 5. Kolordu mıntıkasında bulunan seyyar jandarma taburları îfâ ettikleri vazifeyi sabit jandarmaya devrederek nizamiye taburu haline dönüştürüldü. Bu birlikler tayin edilen suret ve sürede orduya

36 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 15 Mart 1333, No:101.

katılacaklardı. Seyyar jandarma taburları bu maksat için daima hazır tutulacaklardı. Yalnız bunun dışında Boğaziçi'ndeki Üsküdar Jandarma Alayı'na ait iki tabur ile Çanakkale'deki Beyoğlu Alayı'na mensup iki tabur bulundukları bölgelerde kalmaya devam edeceklerdi. Bunun dışında Rus donanmasının uğrak noktalarından olan Zonguldak ve Sinop'ta birer seyyar jandarma taburu bulundurulacaktı. Bu altı taburda nizamiye taburuna dönüşmek için hazır tutulacak ve mensup oldukları kumandanlıkların emrinde tutulacaklardı. Sakarya Nehri'nin doğduğu yerden Terkos'a kadar olan sahil mıntıkası dahi sabit jandarmaya verilecek, İstanbul Boğazı Kumandanı'nın emri altında bulunan iki seyyar jandarma taburu en ufak bir olayda dahi toplanarak bahsedilen sahil mıntıkasının gerisinde bulundurulacaktı.[37]

Seyyar jandarma taburlarının seferî kadroları küçük ve büyük ağırlıkları dâhil olmak üzere 800 kişi ve tüfekten oluşuyordu. Geriye kalan 200 kişi ise Ocak-Şubat 1915 tarihli emirler çerçevesinde yüzde yirmi oranında artırım yapmak için kullanılacaktı. Boğaziçi'ndeki jandarma taburlarının teşkilatı 1. Kolordu tarafından, Çanakkale'dekilerin ise 3. Kolordu tarafından ve ait oldukları kumandanlıklar tarafından yapılacaktı. Her taburda seferberlik dolayısıyla seyyar jandarmanın sabit jandarmadan almış olduğu efrâddan en az 100 esas jandarma neferi bulunacaktı. Eğer ki seyyar jandarma taburlarında 200-300 kadar jandarma esas efrâdı bulunacak olursa kolordu komutanı tarafından daha fazla tabur kurulabilecekti.[38]

37 *BOA*, DH.İ.UM.EK., 6/102.
38 *BOA*, DH.İ.UM.EK., 6/102.

Seyyar jandarma taburlarında müstahfiz efrât bulunması hâlinde bunlar ülkenin iç kesimlerindeki sabit jandarma kuvvetlerine gönderildi. Nizamiye taburlarına dönüştürülecek seyyar jandarma taburları ile yeniden kurulacak taburlardan ayrılacak müstahfızların yerine ise asker alma şubeleri vasıtasıyla alınacak yeni efrât veyahut ihtiyat efrâdı verildi. Seyyar jandarma taburlarındaki zâbitan ve küçük zâbitan içerisinde harp kabiliyeti yetersiz olanlar, sabit jandarmada yetenekli olanlarla değiştirildi. Zâbitan eksiklikleri ise Harbiye Nezâreti ve Ordu Dairesi tarafından karşılanmaya çalışıldı.[39]

Taburlar küçük çaplı mavzer ve muaddel martin ile silahlandırıldı. Bağlı oldukları kolordulardan silah anlamında ihtiyaçlarını giderecek derecede istifade ettiler. Seyyar jandarmada mevcut olan tüm küçük çaplı silahlar, sabit jandarma, ağır topçu ve inşaat istihkâm taburlarından alınan küçük çaplı silahlarla desteklendi. Seyyar jandarma taburları cephede jandarmanın kendi kıyafeti olan mavi üniforma giyerken, ihtiyat efrâdı hâkî renkte elbise giydi. Durumun düzelmesi hâlinde mavi elbiselerin iadesiyle yeni elbiselerin verilmesi düşünülmesine rağmen bu hiçbir zaman gerçekleşmedi.[40]

Mart 1915'ten itibaren seyyar jandarma taburları tarafından îfâ edilen sahil gözetlemesi, şimendifer hatlarının korunması, hudut ve menzil hatlarının muhafazası görevleri sabit jandarmaya geçti. Sabit jandarmaların yeni görevlerini eksiksiz olarak yerine getirebilmeleri için seyyar jandarmadan verilecek müstahfız efrât kullanılabilecekti. Fakat bu efrâdın Müslüman olmaları şarttı. Bu teşkilat içinde 45-50 yaşındaki

39 *BOA*, DH.İ.UM.EK., 6/102.
40 *BOA*, DH.EUM.SSM., 1/13.

Müslümanlar kendi arzularıyla gönüllü olarak bu teşkilata alınabilecekti. Kolordular tarafından uygun görülmesi halinde bu kişiler aileleri yanında kalıp iaşelerini bu şekilde sağlamalarına müsaade edilecekti. Belirlenen saatlerde ise kendilerine verilen görevleri îfâ edeceklerdi. Mart 1915'in başlarından itibaren ülkenin birçok yerinde bu şekilde uygulama başlamıştı. Bu kişiler görevlerini sivil kıyafetlerle yapmalarına rağmen asker oldukları anlaşılması için kollarında bir kırmızı bağ taşırlardı. Bu kişilerin askerî kumandana tâbi ve jandarma kıtaatına mensup oldukları hükûmet tarafından da tanınabilmeleri için ceplerinde birer vesikaları bulunurdu. Silahlarını ise herkesin görebileceği şekilde taşırlardı. [41]

Şubat 1915 tarihli emir Mart 1915'te yürürlükten kaldırıldı ve sahillerin gözetlenmesinden yalnızca sabit jandarma sorumlu hâle geldi. Bu görevi eksiksiz yerine getirebilmesi için sabit jandarma kadrosuna fazladan verilecek ikmâl efrâdına aynı nizamiye efrâdı gibi maaş ve bunların iaşesi için aylık nefer başına 87,5 kuruş verilecekti. Seyyar jandarmaların görevleri sabit jandarmaya verilmesine rağmen bu görevin yerine getirilememesi hâlinde jandarma taburları kolordulardan geri alınacaktı.[42]

6. SABİT JANDARMA: ASAYİŞ VE FİRARİ ASKERLER MESELESİ

Seferberlik döneminde jandarma piyade, süvari ve zâbıta olarak orduya verdiği sahra jandarma birlikleri dışında seyyar jandarma teşkilatına tâbi tutuldu. Buna bağlı olarak jan-

41 *BOA*, DH.EUM.SSM., 1/13.
42 *BOA*, DH.EUM.SSM., 1/13.

darma zâbitan ve efrâdının büyük bir kısmı ordu emrine geçti. Seyyar jandarma fırkaları bilahare cepheye sevk edildi. Seyyar jandarma birlikleri tarafından yapılmakta olan sahillerin gözetlenmesi, şimendifer hatlarının korunması, ordu hizmeti ve çete takibi gibi işler sabit jandarmanın üzerine kaldı. Bunlara ek olarak sabit jandarma birliklerinin mülkî ve askerî birtakım diğer vazifeleri de yerine getirmeleri gerekiyordu.[43] Savaş sırasında düşmandan alınan esirlerle ilgili yapılan düzenlemede esir komisyon başkanlarına jandarma birlikleri kurup düzenleme yetkisi verilmişti. Oluşturulacak esir kamplarında jandarma birlikleri kurulabilecekti.[44]

Seferberliğin ilanından sonra mülkiye memurları başta olmak üzere tüm devlet kademesinin eksiksiz şekilde hizmet ve vazife başında bulunmalarından istifade edilmek suretiyle yol kesme, adam yaralama ve cinayet şüphelileri ile firarileri yakalamak için uygun fırsatı yakalamıştı. Fakat seferberlikle birlikte jandarma kadrolarında düzenlemeye gidilmesi, orduya verilen efrâdın yerine verilen ve karakollara dağıtılan efrâdın ise hemen hepsinin silah atmayı bilmeyen, verilen vazife ve hizmetin ehemmiyetini anlayamayan kadrolardan ibaret bulunması jandarma hizmetinin savaşın ilk günlerinden itibaren bozulmasına neden oldu. Karakolların çoğunda kumandan bulunmamasına, hizmet ve vazifenin çokluğu da

43 *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesi Hakkında*, s. 4. (Defter, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu'nda yer almaktadır. Nazmi Göker tarafından bağışlanmış, rik'a yazı türü ile kaleme alınan eserin yazarı bilinmemektedir. Rapor şeklinde yazılması ve ihtiva ettiği bilgilere göre yazarın 1914-1918 döneminde Jandarma Genel Komutanlığı'nda çalıştığı düşünülebilir. Yer Numarası: 06 Mil Yz A 1499.)

44 Nebahat Arslan, *Birinci Dünya Savaşında Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri*, İstanbul 2008, s. 50.

eklenince nizam ve intizam ile askerî tâlim ve terbiyeden yoksun bir jandarma efrâdı ortaya çıktı.[45]

Sabit jandarma adı altında jandarma aslî vazifesini îfâ ile mükellef tutulan teşkilat, gerektiği kadar ikmâl efrâdı alabilmişti. Bunun yanı sıra ordu ve jandarmadan emekli olan zâbitan sabit jandarmaya verildi. Efrâdın ekseriyetini ise yerli ikmâl efrâdı oluşturuyordu. Savaş boyunca karakolların hemen hemen hepsi komutasız kaldı. Kazaların neredeyse hiçbirinde jandarma zâbiti yoktu. Bazı kazalarda küçük zâbit dahi bulmak mümkün değildi. Eldeki ikmâl efrâdı zor şartlar altında jandarma hizmetine alıştırılmıştı. Fakat ikmâl efrâdından yaşı genç olanlarda ordunun ihtiyacına binaen değiştirilmek zorunda kalındı. Tüm bunlara rağmen yetenekli zâbit ve efrâdı elinden alınmış olan jandarmadan savaş boyunca hizmet beklenmeye devam edildi.[46]

Savaş yıllarında esas jandarmalara 200 kuruş ikmâl jandarmalarına ise 120 kuruş ekmek ve katık bedeli verilmekteydi. Savaş ile artan fiyatlarla birlikte ülkenin hemen her köşesinde ekmek fiyatları 40-50 kuruşa yükselmişti. Yalnızca yediği ekmek ile görev yaptığı düşünüldüğünde bir süvari jandarmanın 1.000 kuruştan daha fazla paraya ihtiyacı vardı. Karnını dahi doyuramayan jandarmaların aslî vazifelerinden uzaklaşması doğaldı. Süvari jandarmaların önemli parçaları olan bineklerinin de yem ihtiyaçları karşılanamıyordu. Buna bağlı olarak süvari jandarmalar bir müddet sonra piyade sınıfına kaydırıldı. Bu durum jandarma efrâdının farklı yollara tevessül etmesini kaçınılmaz hâle getirdi. Jandarma köylü-

45 *BOA*, DH.EUM.6.Şb, 31/12.

46 *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesî Hakkında*, s. 5.

lerden yem ve yiyecek istemeye başladı. Bu durum zaman içerisinde köylünün jandarmadan bezmesine neden oldu.[47] Savaş yıllarında jandarma, Zaptiye Nezâreti devrinde olduğu gibi halk nazarında olumsuz bir imaj kazandı.

Savaş sırasında sahillerin gözetlenmesi, şimendifer hatlarının korunması ve askerî hizmetle yükümlü bulunan jandarmalar, sabit jandarmadan ayrıldı. Böylece jandarma zâbit ve efrâdı hüviyetiyle yetiştirilmiş olan jandarmaların büyük bir kısmı ordu emrine girmiş oldu. Savaş sırasında ülke içerisindeki asayişi sağlaması beklenen jandarma birlikleri bir anda kendilerini cephede buldular. Resmî uygulamanın dışında bir de gayri resmî uygulamalar olduğu muhakkaktı. Askerî kumandanlar hâlihazırdaki idare-yi örfinin uygulanması için mahallî jandarmadan gördükleri lüzuma göre istifade ettiler. Bu suretle büyük miktar jandarma kuvveti yine ordu emrine girmiş oldu.[48]

Savaş sırasında kadrolarının büyük kısmı ordu tarafından gasp edilen jandarma bozulan asayişle birlikte olumsuz bir görünüm kazandı. Fakat bazı örneklerde ise sabit jandarma birliklerinin cansiperane çalışmaları takdir gördü. Aralık 1914'te Sinop'a Rus donanması tarafından yapılan bombardımanda canlarını hiçe sayarak mücadele eden jandarma ve mevki kumandanları Rıza, Emin ve Ömer Beyler ile jandarma tabur kâtibi İsmail'in görevlerini îfâda tereddüt göstermemiş olmaları olumlu örneklerdi.[49]

Jandarma zâbitleri savaş boyunca *Teşkilat-ı Mahsusa* veyahut *Umur-ı Şarkiye Dairesi* olarak bilinen özel harp dairesi

47 *BOA*, DH.EUM.6.Şb, 31/12.
48 *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesi Hakkında*, s. 5.
49 *BOA*, DH.EUM.2.ŞB., 4/19.

bünyesi gibi kritik noktalarda görev aldılar.[50] Bu durum jandarma vazifesini yerine getirmek için yetiştirilen zâbitanın savaş boyunca istihdam edildikleri alanları göstermesi açısından önemlidir.

1917'de jandarma bütçe görüşmelerinde soruları yanıtlamak için kürsüye çıkan Umum Jandarma Kumandanı Rasim Bey, jandarmanın görevini yerine getirmediğini kabul ediyordu. Bunun temel sebebi olarak jandarmanın nereye bağlı olduğunun belli olmayışını öne sürüyordu. Jandarma, teşkilat itibariyle Harbiye Nezâreti'ne, istihdam itibariyle de Dâhiliye Nezâreti'ne bağlıydı. 1917 yılı itibariyle jandarma 70 ilâ 80 bin arasında bir kuvveti cephelere göndermişti. Askerlik dışı tutulan ülkedeki 40-50 yaş grubuna mensup kişilerinse jandarmalık yapmaları bekleniyordu. Dolayısıyla bu grup jandarmalık vazifesini yerine getiremiyordu.[51]

Orduya verilen personelin boşluğunu doldurmak için jandarma mekteplerinde yeni jandarma efrâdı yetiştirilmeye çalışıldı. Savaş döneminin zorluklarına rağmen bir miktar jandarma yetiştirilebilmişti. Fakat bunlardan yalnızca belirli bir kısmı jandarma birlikleri bünyesine verilebildi. Büyük bir kısmı yine ordu emrine alındı.[52]

Karadeniz Cephesi'nde Rus kuvvetleri karşısında başta Teşkilat-ı Mahsusa ve jandarma birliklerinden kurulu Türk kuvvetlerinin tutunamaması üzerine civar şehirlerdeki tüm sabit jandarma birlikleri cepheye sürüldü. Bu durum bölgedeki asayişin tamamen bozulmasına neden oldu. Samsun-Canik bölgesinde faaliyet gösteren Rum eşkıyaların halka

50 *ATASE*, BDH., 1846.79.13/6.

51 *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, 49. İnikad, 5 Mart 1333, s. 68.

52 *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesi Hakkında*, s. 5.

karşı zulüm ve tecavüzlerinde büyük artış görüldü. Cepheye gönderilen jandarmanın geri dönme imkânının olmadığını bilen mülkî idareciler İstanbul'dan takviye istemekten başka bir şey yapamadılar.[53]

Jandarma zâbitanının çoğunluğunun orduya alınmasından dolayı, müfettişler faaliyet yapamadığı için jandarma teşkilatında teftiş ve denetim sistemi bozuldu. Savaş boyunca jandarmaya elbise verilemediği gibi iaşe yönünden de ihmal edildiler. Tüm bunlar jandarmanın bazı konularda acziyet ve zaaf göstermesine neden olduğu gibi suiistimallerin yaşanmasını da beraberinde getirdi. Jandarmanın savaş boyunca karşı karşıya kaldığı sorunların üçte biri meslekî sebeplerden kaynaklanırken üçte ikisi ise genel sebeplerden kaynaklıydı. Savaşın son yılı olan 1918'de ordudan geri alınabilen jandarma zâbitanı ile sevk ve intizam sağlanabildi. Fakat savaşın sonunda ülkenin karşı karşıya kaldığı yenilgi durumu asayişin bozulmasına da neden olduğu için takviyelerin dahi işe yaraması oldukça zordu. Jandarmanın yeniden teşkilatlanabilmesi için elbise, iaşe ve kadro şartlarının iyileştirilmesinden çok daha fazlasına ihtiyaç vardı.[54]

Jandarmanın asayişi sağlama noktasında yetersiz kalmasının temel sebebi insan gücü eksikliğiydi. Konuyla ilgili yapılan bütün başvurular savaş boyunca karşılıksız kaldı. Eylül 1918'de ise ilginç bir çözüm bulundu. Buna göre kendi istekleri ile teslim olan firarilerin bazı kıstasları sağlamaları halinde jandarma olarak istihdam edilmeleri söz konusu olabilecekti. Seferberlikten askere gidip daha sonra firar

53 *ATASE*, BDH. 203.664.137.01.
54 *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesî Hakkında*, s. 6-7.

edenler, firardan sonra eşkıyalık yapmayanlar, mülkî ve askerî amirler tarafından uygun görülenlerle sağlıklı olanlar jandarmada istihdam edilebilecekti. Bu durum savaş sonundaki çaresizliğin en önemli göstergesiydi.[55]

Eşkıyalık ve çetecilik savaştan önce olduğu gibi savaş sırasında da önü alınabilir olmaktan oldukça uzaktı. Önüne geçilemediği gibi savaş sırasında şekil ve hâl değiştiren eşkıyalık faaliyetleri, savaşın sonlarına doğru umûmîleşerek endişe verici bir hâl aldı. Kır ve karyelerde görülen şekavet hadiseleri her bölgede, eşkıyanın kabiliyetine göre değişken durumlarda görülür oldu. Jandarma zâbit ve efrâdının çoğunluğunun orduya alınmış olması ile savaşın beklenenden daha uzun sürmesi şekavet hadiselerinin artmasının başlıca sebepleriydi. Yenilgiler, salgın hastalıklar ve muhaceret gibi sebeplerden gittikçe artan firar hadiseleri de asayişin bozulmasına sebep olan diğer nedenlerdi. Jandarma savaş boyunca firarilerin tamamını yakalayıp birliklerine teslim etme konusunda yetersiz kaldı.[56]

Yetersiz jandarma kuvvetiyle asayişin bozulmasından mutlu olan yegâne unsur çetelerdi. Özellikle Rus işgalinin yayılım gösterdiği Karadeniz kıyıları çetelerin istedikleri ortamı sağlamıştı. Türk donanmasının yok denecek kadar az olan faaliyetleri ise deniz üzerinden yapılacak baskınları kolaylaştırıyordu. Bu yönüyle III. Ordu mıntıkası Rum ve Ermeni çetelerin yoğun olarak faaliyet gösterdikleri yerlerin başında geliyordu. Ekim 1916'da Ordu'da jandarma tarafından yakalanan bir çetecinin ifadesine göre çetelerin asgari

55 Mehmet Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, İstanbul 2015, s. 327.

56 *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesî Hakkında*, s. 8-9.

sayıları 100 ilâ 150 arasında değişiyordu. Türk kıyılarında yağma faaliyetleri yaptıktan sonra kayıklarla Rus limanlarına kaçıyorlardı.[57] III. Ordu Komutanı Vehip Paşa ise denizden gelen çetecilerle mücadelenin imkânsız olduğunu bildiğinden İstanbul'dan acilen en az iki tane motorbot talep ediyordu.[58] Asıl korkunç olan çetelerin Rus torpidoları tarafından Türk kıyılarına bırakılıyor olmalarıydı. Kasım 1916'nın ilk günlerinde Terme'ye giren Rum ve Ermeni çeteleri kasabayı neredeyse tamamen yaktılar. Çetenin durdurulması için Çarşamba'dan gönderilen jandarma müfrezesi ile bölge takviye edildi. Çetecilerin Rus torpidolarıyla kıyıya bırakıldıkları kısa sürede anlaşıldı. 100 çeteci torpido ile getirilirken kıyıda onları bekleyen 200 Ermeni ile birleşerek terörist eyleme başlamışlardı. Galeyana gelen halk Çarşamba'ya çekiliyordu. Erbaa ve Niksar'dan takviye jandarma kuvveti gönderildiğinde kasaba tamamen yağmalanmıştı.[59] Fatsa civarında bir Rum çetesini takip eden jandarma kuvveti çatışmaya girdiği esnada civar Rum köylerinden gelen 1.000 kadar silahlı kişi tarafından kuşatıldıktan sonra devam eden müsademede bir zâbit ve yedi nefer şehit oldu. Bir başka olayda ise Vezirköprü'deki eşkıyalık faaliyetleri üzerine sevk edilen 100 kişilik kuvvetle Pontus çeteleri arasında çıkan çatışmada iki zâbit ile 25 nefer şehit oldu.[60] Karadeniz bölgesinde durumun giderek kötüleşmesi üzerine yalnızca jandarma kuvvetiyle

57 *ATASE*, BDH. 140.208.670.034-02.

58 *ATASE*, BDH. 140.208.670.042.

59 *ATASE*, BDH. 140.208.670.045-011.

60 Mehmet Okur, "Karadeniz Bölgesi'nde Rum Çete Faaliyetleri ve İtilaf Devletleri'nin Rolü", *Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Rahmi Çiçek, Mehmet Okur, İstanbul 2019, s. 62.

mücadele edilmeyeceği anlaşılınca bölgeye Kafkas Süvari Tümeni sevk edildi.

Çetelerin faaliyetleri çoğu zaman yol kesme, adam kaçırma, köy basma gibi adi olaylar gibi gözükse de bazı durumlarda uluslararası boyutları olan çetecilik faaliyetleri göze çarpıyordu. İngilizler kendi esirlerini kurtarmak için bazı çetecilere para, silah ve çeşitli mükâfatlar vererek amaçları doğrultusunda kullanmak istemişlerdi. Sinop-Boyabat hattında muhafızları şehit ederek İngiliz esirleri kurtarıp Rusya'ya firar eden Musa ve Ragıp çetesi Odesa'da İngilizler tarafından para ve bol miktarda silah-cephane ile ödüllendirilmişlerdi. Mevcudu 5 nefer olan Sinop Jandarma Taburu'nun böyle büyük bir organize ile başa çıkması beklenemezdi. Olayın yaşanması üzerine mevcut 200'e çıkarıldı.[61] Ocak 1918'de ise Sadoz karyeli Çerkes Mehmed oğlu Cafer ve aynı karyeden Hasan oğlu Şuayib ve Veli Artin oğlu Kirkor'un onar lira maaşla diğer İngiliz esirlerini kaçırmaları için Sinop'a gönderildikleri haber alındı. Aralarında çıkan anlaşmazlıktan yararlanılarak Sinop jandarması tarafından İngiliz işbirlikçisi çeteciler derdest edildi.[62]

Birinci Dünya Savaşı yıllarında jandarmayı asayiş bakımından uğraştıran unsurların başında Ermeni çeteleri geliyordu. Henüz harbin başında firar ederek çeteler kuran Ermeniler savaşın sonuna kadar ülkenin çeşitli bölgelerinde faaliyetlerine aralıksız devam ettiler. Seferberliğin başında bazı Ermeniler jandarma bünyesinde görev yapıyorlardı. Savaşın başında jandarmada görev yapan Ermenilerde herhangi

61 *BOA*, DH. ŞFR., 567/89.
62 *BOA*, DH. ŞFR., 576/78.

bir olumsuzluk gözlemlenmemesine rağmen Rusların Saray kazasını işgal etmelerinin ardından Ermeni çetelerine yardım ettikleri tespit edilince jandarmayla olan ilişkileri kesildi.[63]

1914'ün sonlarında Ermeniler telgraf hatlarını keserek bölgeye sevk edilen jandarma birliklerini pusuya düşürmek[64] ve posta jandarmalarına pusu atmak suretiyle şehit etmek[65] gibi cürümleri defalarca işlediler. Çoğunluğu kendi rızaları ile askere gitmek istemedikleri gibi ellerindeki silahları da teslim etmeye yanaşmadılar. Ermenilerin artan faaliyetleri karşısında Osmanlı Devleti, Mayıs 1915'te Sevk ve İskân Kânunu'nu çıkarmak zorunda kaldı. Buna göre Ermeniler geçici göçe tâbi tutuldular. Sevk sırasında Ermenilerin güvenlikleri çoğunlukla jandarma tarafından sağlandı.

Kafkas Cephesi'nde iyi eğitimli ve düzgün bir teşkilata sahip olan seyyar jandarmaların çoğunluğu atlıydı. Bu birlikler savaş boyunca cephede nizamiye birliği gibi kullanıldı. Çoğunluğu yaya piyadelerden oluşan sabit jandarmalar ise bölgenin sükûn ve asayişini sağlamaları için cephe gerisinde bırakıldılar. Bölgedeki Kürt çeteleri sebebiyle sabit jandarmaların yerlerinde bırakılmaları mecburiydi. 1914-1915 kışında Türk ordusu tarafından icra edilen Sarıkamış Harekâtı'ndaki zayiatın yüksek olması sebebiyle sabit jandarmaların büyük kısmı seyyar ordu saflarına katılmak zorunda kaldı. Oldukça iyi eğitimli olan jandarmalar cephede kısa sürede âdeta eridi. Eşkıyalık ve isyan hareketlerinin bastırılması için duyulan jandarma ihtiyacının karşılanması adına yeni jandarma birlikleri kurulmak istenilmesine rağmen bu birlikler eskilerinin

63 *BOA*, HR. SYS. 2872/4.
64 *BOA*, DH.ŞFR., 48/85.
65 *BOA*, DH.ŞFR., 48/220.

yerini tutamadılar. Eğitimsiz jandarmaların asayiş ve emniyeti sağlama noktasındaki başarısızlıkları karşısında çoğu zaman cepheden iç bölgelere kuvvet sevk edilmek zorunda kalındı.[66]

Meslekten yetişen jandarmaların Teşkilat-ı Mahsusa efrâdı gibi takibat ve inzibata memur kuvvetlerin yanında bulunması aksi tesirlerin görülmesine neden oldu. Seferberlik ve harbin ilanından sonra emniyet ve asayiş askeriyeye intikal etmişti. Askerî harekât icrâ edilen mıntıkaların idare ve asayişinin askeriyeye intikali fiilen zarûrîydi. Fakat bunun gerçekleşmesi maddeten mümkün olmasına rağmen askerî birlikler bu konuda özel teşkilatlar kurmadılar. Asayiş vazifesinin askeriyeye geçmesi idare ve inzibat memurlarının askeriyenin emri altında kalması dışında bir fayda sağlamadı.[67]

Jandarmanın Birinci Dünya Savaşı yıllarında en çok zorlandığı meselelerden birisi de firari askerler meselesiydi. Harbiye Nezâreti'nin Nisan 1914 tarihli tâmimine göre köyler ve civarında başıboş şekilde bulunan efrâdın toplanarak kıtaatlarına sevki jandarmanın vazifesi olarak belirlenmişti. Barış dönemlerinde de aynı şekilde ötede beride tesadüf edilecek askerler yine jandarma tarafından derdest edileceklerdi. Derdest edilen askerler en yakın askerî birime jandarma tarafından sevk edilecekti.[68]

Henüz seferberliğin ilk günlerinde ayrılıkçı emelleri bulunan Ermeniler birliklerinden firar etmeye başladılar. Ekim 1914 itibarıyla sayıları artmakla birlikte Türk ordusunda

66 Guze [Felix Guse], "Büyük Harpte Kafkas Cephesindeki Muharebeler", Çev. Hakkı, *79 Numaralı Askerî Mecmuanın Tarih Kısmı*, 1 Kânûnusânî 1931, S.20, s. 10.

67 *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesî Hakkında*, s. 9.

68 *BOA*, DH.İD.. 180/41.; *BOA*, DH.İ.UM.EK., 87/54.

görev yapan Ermeni askerlerin firar hadiselerinde ciddi artışlar görülmeye başlandı. Firara karşı henüz savaşın başında alınacak tedbirlerin daha da sertleştirilmesi gündemdeydi. Kaçan ve vatan hainliği yapanların aileleri hakkında şiddetli önlemler alınması, çeteleri koruyan köylülerin aynı şekilde cezalandırılması ve köylerde çeteye rastlanılması halinde o köyün dağıtılarak bulunduğu yerden uzaklaştırılması ve bunun her tarafa duyurulması düşünülüyordu. Bu durum normal akışına bırakılmayacak kadar ciddi bir sorundu.[69] Kafkas Cephesi bölgesinden firar eden Ermenilerin bir kısmı sınırı geçip Rus ordusundaki Ermeni gönüllülere katılırken diğer kısmı Anadolu'nun asayişini bozmak için çeteler teşkil etti. Nisan-Mayıs 1915 itibariyle bir araya gelen Ermeni asker firarileri Sivas'ta jandarma neferlerini şehit edecek kadar ileri gitmeye başladılar.[70]

Firarilerin yakalanarak birliklerine teslim edilmeleri konusunda bütün yük sabit jandarmanın omuzlarına yüklenmişti. Firariler arasında her dine ve millete mensup olanı bulmak mümkündü. Ayrıca jandarmayla karşılaştıklarında rüşvet teklif etmekten çekinmiyorlardı. Bunların bazıları tekliflerinde muvaffak olurken bazıları ise kalebentlikten idama kadar değişen derecelerde cezalara çarptırıldılar.[71]

Savaşın beklenenden uzun sürmesi ve cephelerin memleketlerine olan uzaklığı askerler arasındaki firar hadiselerinin artmasına neden oldu. Yetersiz beslenme, aileden haber alamama, bıkkınlık, sanitasyon koşulları ve izin alamama

69 *ATASE*, BDH, 2811.26.15.

70 *BOA*, DH.EUM.2.Şb, 7/44.

71 Cengiz Mutlu, *Birinci Dünya Savaşında Amele Taburları (1914-1918)*, İstanbul 2007, s.133-138.

firarın en büyük sebepleriydi. Firari askerler kânun önünde kaçak statüsünde oldukları için köylerine dönemiyorlardı. Birliklerinden firar ederken yanlarına aldıkları silah ve cephanelerle dağlara çekilmeye başladılar. Zaman içerisinde başlayan gruplaşmalar irili ufaklı çetelerin doğmasına neden oldu. Bazı çetelerin sayıları 150'ye ulaşıyordu. Özellikle Bursa ve çevresini neredeyse ele geçirmişlerdi. Baskınlar düzenleyip soygunlar yapıyorlardı.[72] İtilaf kuvvetlerinin Çanakkale'den çekilmesinden sonra müstahkem mevkiinde görevli askerler arasında artan firar hadiselerinin önüne geçmek mümkün olamamıştı. Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından gönderilmesi beklenen jandarmalar ise Kasım 1917 itibariyle bölgeye ulaşmamıştı. Aylardır bir çavuşun elinde kalan ve tamamen düzenden çıkan Çanakkale merkez jandarma bölüğüyle firari ve çetecilerle uğraşması mümkün değildi. Yaşanan çatışmalarda jandarma mülâzımlarının bazıları şehit olurken bazıları ise yaralanmıştı. Bu durum çetecilerin cüretlerini arttırırken jandarmanın manevi gücünün ise kırılmasına neden olmuştu. Bölgeye gönderilecek ve işini hakkıyla yapacak jandarmalara ihtiyaç vardı. Mevcut dört çavuşla yirmi neferin Edirne Alayı'ndaki kudretli jandarmalarla becayişi sorunun çözümü için tek yol gibi gözüküyordu.[73]

Firar eden askerlerin cephe hattının hemen gerisindeki bölgelerdeki jandarma birlikleri tarafından memleketlerine ulaşmadan tespit edilip yeniden cepheye sevkleri ordu birliklerinin mevcudundan asayişin sağlanmasına kadar çok sayıda olumlu sonuca tesir edebilirdi. Kafkas Cephesi'nin hemen

72 Ahmet Emin Yalman, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Çev. Birgen Keşoğlu, İstanbul 2018, s. 305.

73 *BOA*, DH.ŞRF., 572/31.

gerisinde bulunan ve yolların kavşak noktası olma özelliği taşıyan Sivas Vilâyeti bu yönüyle öne çıkıyordu. Silahlı olarak firar eden askerler tekli veyahut toplu olarak vilâyetin çeşitli noktalarındaki güzergâhlarından geçerken ahâliden ekmek ve katık istedikleri gibi kendilerine katılan yerli firariler ve eşkıya ile birlikte köylere baskın yapıyorlardı. Baskınlarda köylülerin mallarını gasp ettikleri gibi katliamlar yapıyorlardı. Bu durum kısa sürede Sivas'ta asayişin bozulmasına neden oldu. Sivas, Kafkas Cephesi'nin lojistiğinin en önemli ayağı olduğu için bu durum cepheye ulaştırılmak istenilen cephane ve iaşede aksamalara neden oldu. Jandarma sayısındaki yetersizlik sebebiyle firariler yakalanıp birliklerine teslim edilemedikleri gibi vilâyetin asayişinin de bozulmasına neden oldular. Baskınlardan bıkan köylülere askeriyeden alınan silahlar dağıtılarak kendilerini korumaları istendi. Ordudan verilen ikmâl erlerinin silah kullanma yetisine dahi sahip olmadıklarından firarilerin takibinde fayda sağlanamadı. Vilâyet dâhilindeki asker firarileri ile eşkıyanın toplamı 45.828 kişi olarak tespit edilmişti.[74] Bu büyüklükteki firari ve eşkıya sürüsünü durdurabilmek için oldukça büyük bir kuvvete ihtiyaç vardı.

1915'in yaz aylarında Müslim ve gayrimüslim askerlerden firar edenler ülkenin çeşitli bölgelerinde cemiyetli çeteler kurarak orduların menzil hatları üzerine eşkıyalık faaliyetlerine hız vermişlerdi. Bunların takip ve tenkilleri için ordunun bir parçası hâline gelen seyyar jandarmanın tahsis edilmesi gündeme geldi. Fakat Harbiye Nezâreti bunun gerçekleşmesi hâlinde ordudaki jandarmaya ait olan işlerin

74 *BOA*, DH.EUM.6.Şb, 31/12.

aksayabileceği gerekçesiyle karşı çıktı. Sabit jandarmaların bu çetelerin tenkil ve takibinde ellerindeki kuvvetin azlığından ötürü başarılı olamaması ihtimaline karşı Harbiye bütçesinden verilecek nakdî mükâfat ile ahâliden bu konuda yardım alınması vilâyetlere bildirildi. Fakat ahâlinin firari askerler ve çete takibine katılması çok sayıda suiistimale neden olabilirdi. Buna bağlı olarak tâlîmatnamede geçen *"Firari efrâddan birini derdest edenler"* ifadesi *"ihbar edenler"* şeklinde değiştirildi. Asayiş Şubesi Müdürü Cemil Bey'e göre sabit jandarma ile müştereken, ahâliden gönüllü müfrezeler teşkil edilip, jandarmanın kumandası altında birleştirilmesi ve Harbiye bütçesinden efrâdın her birine üç dört lira kadar aylık maaş verilerek firarilerin takip edilmesi teklif edildi. Fakat Harbiye Nezâreti şekavet hadiselerini her yanda görülüyor olması sebebiyle kurulması planlanan gönüllü müfrezelerin sayılarının oldukça fazla olacağını düşünüyordu. Harbin devam ediyor olması ve artan masraflar, eli silah tutanların çoğunun silahaltına alınmış olmaları dolayısıyla kurulmak istenilen sistemin uygulanması pek mümkün değildi.[75]

Ocak 1916'da Kütahya jandarması tarafından 250 firari askerin yakalanarak askerlik şubesine teslim edilmişti. Ancak bu askerlerden bir kısmı kıtalarına teslim edilmeden yine firar ettiler.[76] Bazı ordu komutanlıkları tarafından firarilere sert cezalar uygulanmadığı için firarın önüne geçmek mümkün olamıyordu. 14 Temmuz 1916-14 Temmuz 1917 tarihleri arasında Aydın ve Konya jandarma alayları ile Muğla, Antalya, Niğde, Kayseri, Kütahya, Karahisar-ı Sahib, Karesi jandarma taburlarının sorumluluk bölgesinde 106.735 firari

75 *BOA*, DH.EUM.3.Şb, 8/48.
76 *BOA*, DH.EUM.5.Şb, 20/29.

asker ele geçirildi.[77] Rakamın büyüklüğü firar hadisesinin ülke içerisinde ulaştığı boyutları göstermesi açısından ayrıca anlamlıdır.

Firari askerler 1916 sonlarından itibaren ciddi bir soruna dönüştü. 1917'de ise sayıları 300 bin civarındaydı.[78] Savaş sonunda seferber edilen asker sayısı göz önüne alındığında firarilerin toplam sayısı 500 bine ulaştı.[79] İsmet Bey (İnönü) firari askerler meselesini şöyle açıklıyordu: *"Tarihimizde görülmemiş sayıda asker firarisi oluyordu. Memleket içinde bütün idare makamları ve cephelerde ordu karargâhları, bu firari hadiseleri ile mücadele ediyorlardı. Derdin esasına çare bulmak gerçekten güçtü. Vatan müdâfaası için canını severek vermeye alışmış Türk askerî neden ailesi içinde kendisine utanç verecek bir harekete kapılıyordu? Harp lüzumundan fazla uzamış, memleket içinde mahrumiyetler artmış ve mahrumiyet zamanları mübalağa ile dillerde dolaşan suiistimal hikâyeleri manevi mukavemetleri yıpratmıştı. En fenası, cephede muharebe edenlerin bakımlarından ailelerin şikâyetleri ciddi idi."*[80]

Mevcut jandarma kuvvetiyle ülkede asayiş ve sükûnun sağlanması mümkün gözükmüyordu. Çünkü jandarma imgesi 1917 yılı itibariyle savaşla geçen üç sene zarfında tamamen bozulmuştu. Jandarma çoğu bölgede asayişi sağlaması gereken unsur iken âdeta bozan unsura doğru eviriliyordu. Bunların önüne geçebilmek için tam da savaş koşullarına uygun bir uygulamanın hayata geçirilmesine karar verildi. Buna göre

77 Hakan Yaşar, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Firari Askerler Sorununa Dair Genel Bir Değerlendirme", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/32, Bahar 2016, s. 10.

78 Yalman, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, s. 305-306.

79 Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, s. 272.

80 İsmet İnönü, *Hatıralar*, Haz. Sabahattin Selek, Ankara 2009, s. 123.

jandarma efrâdı aslî görevini yapması (!) durumunda ayrıca ödüllendirilecekti. Jandarma efrâdının mükâfatlandırılması için tanzim olunup Heyet-i Fenniye-i Tensîkiye tarafından onaylanan düzenlemeyle Nisan 1917 tarihinden itibaren yeni bir safhaya geçildi. *Jandarma Efrâdının Mükâfatları Hakkında Tâlimatname* ile jandarma efrâdı dört suretle ödüllendirilecekti;

1. Fevkalade terfi,
2. Nişan ve madalya ile taltif,
3. Nakdî mükâfat ile taltif,
4. Alenen veya âdiyen taltif.

Fevkalade terfi, nişan ve madalya ile taltif konularında nizamnamelere göre hareket edilecekti. Eşkıya ve katillerin yakalanmaları, silahlarının ele geçirilmesinde gayreti görülenler, bir kişinin hayatını kurtaranlarla vazifesini yapmak için canını hiçe sayanlar nakdî taltifte mükâfatlandırılacaklardı. Mükâfat işleminin yapılabilmesi için ilgili jandarma birimi tarafından *Jandarma Efrâd-ı Mükâfatına Mahsus Teklif Varakası* doldurularak Jandarma Umum Kumandanlığı'na gönderilecekti.[81] Tâlimatnamenin yayınlanmasını takip eden aylarda *Jandarma Evâmir Mecmuası* mükâfat listelerini yayınlanmaya başladı. Elde edilen mükâfat için yapılan hizmetlerse şöyle sıralanıyordu: *katil derdesti, firari derdesti, eşkıya müsademesinde hizmet ve fedakârlık, hapishaneden firar eden mahkûmu derdest, askerî firari derdesti, eşkıya takip ve tenkili, firariler tarafından verilen rüşveti kabul etmemek.* Eşkıya faaliyetleriyle ilgili mükâfatlar Batı Anadolu şehirlerinde,

81 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Nisan 1333, No:102, s. 13-14.

firari askerlerin derdestleri ise Sivas'ta yoğunlaşıyordu.[82] Temmuz 1917 tarihli mükâfat listesine göre İskenderun'da eşkıya derdesti, Kudüs'te askerî hapishaneden firar, Sivas'ta askerî firariler, Diyarbakır'da eşkıya takibinden ötürü verilen mükâfatlar öne çıkıyordu.[83] Suçlularla mücadele konusunda mükâfat sisteminin işe yarayıp yaramadığına yönelik kesin bir veri olmamasına rağmen takip eden süreçte ülke asayişinde dikkati çeken bir düzelme görülmemesi olumlu sonuçlar noktasındaki soru işaretlerini artırmaktadır.

Mayıs-Haziran 1918 itibariyle ülke emniyet ve asayiş yönünden endişe verici bir durumdaydı. 15 Temmuz 1918'te firariler meselesine çözüm bulunamaması üzerine on beş günlük *Afv-ı Umûmî* ilan edildi. Af ile birlikte firariler, 15 gün içerisinde en yakın askerlik şubesine teslim olmaları durumunda koşulsuz af edileceklerdi. Affin tek istinası ise cephelerde ihanet suçu işleyenlerdi.[84] Affin ilan edilmesini müteakip Temmuz başındaki asayiş durumu ile Ağustos sonlarındaki durum arasında gözle görülür bir iyileşme görüldü. Fakat bu durum temelde alınan kararlarla ilgili olduğu için uzun vadede sürdürülebilir değildi. Asayiş bu şekilde sürdürülebilir olmadığı için kısa süre içerisinde Mayıs-Haziran 1918'dan daha kötü bir hâle sürüklendi. Hüdavendigar Vilâyeti ile Karesi Livası'nda asayişsizlik ve başıbozukluk ihtilal şekil ve mahiyetini aldı.[85]Aralık 1918'de İstanbul ve civarındaki hapishane ve tevkifhanelerdeki tutuklu ve hü-

82 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 30 Haziran 1333, No:105.
83 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 31 Temmuz 1333, No:106.
84 Beşikçi, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, s. 330.
85 *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesî Hakkında*, s. 11.

kümlüler firar etmeye başladı. Jandarmanın daha sıkı tedbirler alması istenmesine rağmen bu mümkün gözükmüyordu.[86]

1918 itibariyle ülkenin her yanını saran kaçak, firari veyahut eşkıya olarak nitelendirilen kitlelerin çoğu yiyecek ve içecek temin etmek için savaştan biçare duruma gelmiş olan köylüleri kendilerine kolay hedef olarak görüyorlardı. Jandarmalar ise bu durum karşısında ahâliyi, "Siz eşkıyaya ekmek veriyorsunuz." diyerek sıkıştırıyordu. Piyade veya süvari olan jandarmalar gittikleri yerlerde gerek kendi gerekse de hayvanlarının ihtiyaçlarını karşılayamadıklarında baskılarını artırıyorlardı. Dâhiliye Nazırı Talat Paşa, jandarmanın içerisinde bulunduğu durumu ve yapılan yanlışları şu şekilde izah ediyordu: *"Mâlûm-ı âlîleridir ki, Seferberlik ilânını müteakip jandarma dahi seferber hâle vaz edildi ve bittabi o vakit bu harbin böyle dört sene devam edeceğine kimse hükmedemiyordu. O vakit yalnız bir gaye vardı ki, o da harbi kazanmak ve harbi kazanmak için de her türlü vesaite müracaat etmek, binaenaleyh, jandarmanın gerek zâbit ve gerek efrâd kısmı seferber edildi. O vakte kadar jandarmanın ıslahı için Dâhiliye Nezâreti pek çok meşgul olmuş ve son zamanlarda da jandarma muntazam denilecek bir hâle gelmişti. Dâhiliye Nezâreti'ne şeklî merbutiyyetinden dolayı ufak tefek ihtilâfât zuhur ediyorsa da, yine o kuvve-i zâbıtadan bihakkın istifâde edilmekte idi. Burada jandarmanın ne şekilde seferber edildiği hakkında izahat arz etmeyeceğim. Çünkü bu cümlenize malûmdur. Bu suretle jandarmanın en değerli efrâdıyla, en değerli zâbitânı orduya girdi ve orada cansipârâne hidemâtta bulundular ve hattâ Çanakkale Muharebesinde, Anafartalar Harbinde de pek büyük yararlıklar*

86 *BOA*, DH.MB.HPS., 109/1.

gösterdiler. Bu da memleketin en mühim bir ihtiyacı idi. Bittabi buna karşı Dâhiliye Nezâreti başka bir mütâlâada bulunamadı, harp uzadı, seferber edilen jandarmanın yerine alınan efrâd bittabi mahallî ve müsin olan efrâd Jandarma Mektebinde tahsil görmemiş olan efrâddır. Kezalik bunların başına getirilen bir kısım zâbitân da pek büyük evsâf hâiz değildiler. Bundan dolayı pek çok müessif hâdisât vukua geldi ve bittabi Dâhiliye Nezâreti de bunları şiddetle takip etti." Dâhiliye Nezâreti Müsteşarı Mustafa Abdülhalik Bey'in verdiği bilgilere göre savaş öncesi dönemde zâbit sayısı 1.600 kişi iken Şubat 1918 itibariyle 650'ye gerilemişti. 650 zâbit kadrosu boş olan yerlere dağıtılmasına rağmen üç yere bir zâbit düşüyordu. Çok sayıdaki bölgenin boş olmasının sebebi ise zâbit bulunamamasıydı.[87]

Savaşta ve barışta Jandarma Umum Kumandanlığı ülkenin emniyet ve asayişini sağlamaktan sorumluydu. Fakat bu konunun Dâhiliye Nezâreti'ndeki takipçisi Emniyeti Umûmîye Müdüriyeti idi. Ancak seferberlik dolayısıyla emniyet ve inzibata yönelik işler askeriyeye intikal ettiğinden Emniyeti Umûmîye Müdüriyeti gerektiği kadar bu işlerle meşgul olamamıştı. Temmuz 1918'de İsmail Canbulat Bey'in Dâhiliye Nazırı olmasıyla emniyet ve inzibatın sağlanmasından yeniden mülkî idare sorumlu hâle getirildi. Asayiş ve takibata yönelik bilgiler Jandarma Umum Kumandanlığı ile doğrudan paylaşılmaya başlandı.[88]

Mütarekeye giden süreçte ülkedeki asayişin yeniden sağlanabilmesi adına jandarmanın istekleri şu şekildeydi:

– Tâlîmatların mülkî idare tarafından uygulanması,

87 *Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi*, 57. İnikad, 26 Şubat 1334, s. 522-533.
88 *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesi Hakkında*, s. 12.

- Orduda görev yapan jandarma zâbitan ve efrâdının iadesi,
- İade edileceklerin yetersiz kalması ihtimaline karşı ordudan mülâzım rütbesinden zâbit ve yeteri miktarda zâbit gönderilmesi,
- Her vilâyette, vilâyetin jandarma mevcudundan takip müfrezeleri teşkili ve bunların yeterli olmadığı mahallerde jandarmadan ayrıca takip kıtaatı oluşturulması,
- Jandarma zâbit ve efrâdının gerek iaşe gerekse elbiselerinin temini.

Yukarıda sıralanan talepler doğrultusunda tertibatın icrâsına başlandı. Hüdavendigar Vilâyeti'nde üç bölüklü bir takip kıtaatı oluşturuldu. Ayrıca ihtiyaçların karşılanması için 50 bin lira jandarma bütçesine ilave edildi. Vilâyetlerin ihtiyaçları oranlarında dağıtım yapıldı. Fakat vilâyetlerde takip müfrezeleri lüzumu gibi teşkil edilemediği gibi eşkıya ve çete takipleri de layıkıyla yapılamadı. Özellikle I. ve V. Ordu mıntıkaları haricindeki vilâyetler Dâhiliye Nezâreti tarafından düzenlendi. Bu bölgede Üsküdar dışında asayiş ve takibat konusunda kısa sürede başarı sağlanamadı. Askerî mıntıkalarda da aynı şekilde emniyet ve asayiş temin edilemedi.[89]

Karesi, asayiş ve emniyet konusunda büyük sorun yaşanan bölgelerinden birisiydi. Bölgenin tamamında kontrol yitirilmek üzereyken jandarmaya 500 nefer takviyesi yapıldı. Takip kıtaatının bir bölüğü Hüdavendigar Vilâyeti'nde bı-

89 *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesi Hakkında*, s. 13.

rakılarak iki bölüklü jandarma birliği Karesi Mutasarrıflığı emrine geçti.[90]

Savaşın son günlerine kadar Umum Jandarma Kumandanlığı görevini, Ocak 1913'te bu göreve önce vekâleten daha sonrada asaleten atanan Miralay Rasim Bey yürüttü. 17 Ekim 1918'de göreve Miralay Refet (Bele) Bey atandı.[91]

7. CEPHELERDE SEYYAR JANDARMA BİRLİKLERİ

7. 1. ÇANAKKALE CEPHESİ

Çanakkale Muharebelerinde büyük yararlılıklar gösteren, Çanakkale Müstahkem Mevki bölgesinde bulunan jandarma birliklerinin seferberliği 15 Temmuz 1914'te verilen emirle başladı. Verilen emirde 9. Tümen ile bölgede bulunan seyyar jandarma birliklerinin sahilin gözetlenmesi ve savunmasından sorumlu oldukları bildirilmişti. Müstahkem mevki seferberlik emrinde belirtildiği üzere görevleri sahillerin korunması ve düşman askerinin Çanakkale Boğazı'ndan geçip karaya çıkmasının engellenmesiydi. Jandarma görevi îfâ edebilmek için 9. Tümen emrinde olacaktı. Jandarma düşmanın karaya çıkmak için yapacağı her türlü teşebbüsü zamanında görüp anlamak ve düşmanın çıkarma yaptığı bölgedeki sahil bataryalarının ele geçirilmesini engellemekle görevliydi.

19 Temmuz 1914'te barış durumuna geçilerek jandarma taburlarının gözetleme görevlerine son verilerek bölgelerine dönmeleri istendi. Ancak sahilin gözetlenmesi, jandarmanın bölgeden çekilmesi ile boş kaldığından ne yapılacağı Harbiye

90 *Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesi Hakkında*, s. 14.
91 *BOA*, BEO., 4538/340346.

Nezâreti'nden soruldu. 3. Kolordu Kumandanlığı tarafından verilen 3 Ağustos 1914 tarihli jandarma birliklerinin seferberliklerine dair emirde şu hususlar öne çıkıyordu:

1. Jandarma birlikleri bir ay önce olduğu gibi seferberliğini tamamladıktan sonra derhal demiryolu ve sahillerin korunmasında görev almak üzere sevk edilecek.
2. Seyyar jandarmanın nakliyatı ile ilgili emirler düzenlenip gönderilecektir. Uşak, Akhisar bölüklerinin seferberliği tamamlanıncaya kadar Soma-Bandırma Hattı'nın korunması 8. Tümen'e aittir.
3. Çayağzı-Ayvalık sahil mıntıkası 23. Alay tarafından gözetlenecektir. Seyyar Edremit Jandarma Alayı veya hiç olmazsa Edremit Taburu seferber oluncaya kadar bu görevi yapmaya devam edecektir.
4. Çerkez-Lüleburgaz hattı seyyar jandarma seferberliğini tamamlayana kadar Muratlı'daki taburun bir bölüğü ile koruma altına alınacaktır.
5. Jandarmanın seferberliği tümenler tarafından yapıldığından, jandarma kumandanlarının doğrudan kolordu kumandanlarına müracaatları uygun değildir.[92]

27 Ağustos 1914 tarihi itibariyle 3. Kolordu bölgesindeki jandarma birliklerinin sefer olma tarihi, kapsamı ve mevcudu şu şekildeydi:[93]

92 *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915)*, V. Cilt I. Kitap, Ankara 2012, s. 45-46.

93 *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915)*, V. Cilt I. Kitap, Çizelge:1.

Birliği		Mevcudu		Seferberlik Tarihi
Alay	Taburu ve Bölük	İnsan	Hayvan	(Tamamlama)
Çanakkale Seyyar Jandarma Alayı	*Çanakkale Seyyar Jandarma Tb.*	994	79	9 Ağustos 1914
	Balıkesir Seyyar Jandarma Tb.	395	81	9 Ağustos 1914
Bursa Seyyar Jandarma Alayı	*Bursa Seyyar Jandarma Tb.*	1.016	87	12 Ağustos 1914
	Gelibolu Seyyar Jandarma Tb.	872	91	6 Ağustos 1914
Edremit Seyyar Jandarma Alayı	*Edremit Seyyar Jandarma Tb.*	837	94	13 Ağustos 1914
	Alaşehir Seyyar Jandarma Tb.	640	85	13 Ağustos 1914
	Akhisar Seyyar Jandarma Tb.	625	60	-
	Akhisar Jandarma Bölüğü	238	-	-
	Uşak Jandarma Bölüğü	280	-	9 Ağustos 1914
Toplam		12.917	577	

Tablo 11: Çanakkale bölgesindeki Seyyar Jandarma Alaylarının Seferberlik Durumu

Tablo incelendiğinde bölgede bulunan seyyar jandarma birliklerinin seferberliğin ilanını takip eden haftada seferberliklerini tamamladıkları görülmektedir. Seferberliklerini hızlı tamamlamalarındaki en önemli faktör Temmuz 1914 tarihinde erken seferlik emri almalarından kaynaklanıyordu. Efrât sayıları bakımından kıyı gözetleme ve koruma faaliyetlerini yerine getirebilecek durumdaydılar. Aynı şeyi hayvan sayısı açısından söylemek mümkün değildi.

7.0.1 Çanakkale Seyyar Jandarma Alayı

Seferliğin ilanını müteakip her kolordu bölgesinde önemine göre 5 ilâ 10 arasında değişen sayılarda jandarma taburu teşkil edildi.[94] Çanakkale Sancağı dâhilinde ve 9. Tümen bölgesinde ise üç tabur kurulmasına karar verildi. Çanakkale'de bir sabit bir de seyyar jandarma taburu kurulacaktı. Sabit

94 *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915)*, V. Cilt I. Kitap, s. 41.

jandarma taburu şehrin emniyet ve asayişinin sağlanmasından sorumlu olacaktı. Kurulan Seyyar Jandarma Taburu'nun 1. Taburu şehrin emniyet ve asayişini sağlamaktan sorumlu olacak *Çanakkale Sabit Jandarma Taburu* idi. Alayın 2. Taburu, Çanakkale Seyyar Jandarma Taburu olup Geyikli ve Akçay İskelesi'ne kadar olan alanı örtecekti. Alayın 3. Taburu Karesi (Balıkesir) Seyyar Jandarma Taburu idi. 25. Piyade Alayı'nın emrinde olan tabur, kuzey sınır Çanakkale, güney sınırı ise Geyikli olan bölgede görev yapacaktı.[95]

Çanakkale Seyyar Jandarma Taburu kıyıyı gözetleyerek olağandışı durumlar ile düşmanın şüpheli hareketlerini vakit kaybetmeden 9. Tümen Kumandanlığı ile Müstahkem Mevki Kumandanlığına bildirecekti. Ayrıca bölgesinde konuşlu kara birlikleri ile yapacağı iş birliği ile düşmanın olası çıkartma harekâtının önüne geçmeye çalışacaktı. Kritik bir görev üstlenmiş olan tabur, ikmâl efrâdını beklemeden sabit jandarmanın üçte birini bünyesine alarak vazifeye başladı. Alay Kumandanı Binbaşı Ali Rıza Bey iken Tabur Kumandanı Yüzbaşı Vehbi Bey'di. Alay karargâhı ise Çanakkale'de bulunuyordu.[96]

7.0.2 Bursa Seyyar Jandarma Alayı

Bursa Seyyar Jandarma Tabur efrâdının üçte ikisi esas jandarmalardan kuruluydu. Taburun efrât eksiği ise Bursa, İnegöl, Karacabey ve Kirmasti'de ikâmet eden rediflerden tamamlandı. Gemlik, Orhaneli ve Gelibolu sabit jandarma birliklerinden ise Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu kuruldu. Her iki taburda ilk etapta üçer taburlu olarak kuruluşunu

95 Işık, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, s. 74-75.
96 Işık, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, s. 74-75.

tamamladı. Uşak'tan gelen jandarma bölüğünün katılımıyla Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu dört bölüklü hâle geldi. Taburlar, Martini Henry marka tüfeklerle donatılmıştı. Buna rağmen tahkimat malzemesi ile iaşe yönünden ciddi eksiklikler söz konusuydu. Bursa ve Gelibolu Seyyar Jandarma Taburları'nın birleştirilmesiyle Bursa Seyyar Jandarma Alayı kuruldu. Ağustos 1914'te alayın Gelibolu'ya geçmesinin ardından alay karargâhı lağvedildi. Bursa Jandarma Taburu 9. Tümen emrine girerek Eceabat'a intikal etti. Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu ise 20. Alay'ın emrine girdi.[97]

Bursa Seyyar Jandarma Taburu'nun toplam mevcudu 1.016 kişiydi. Taburun bir bölüğü Ece Limanı'ndan Büyük Kemikli'ye kadar olan mıntıkanın, 3. Bölük ise Kabatepe'den Teke Burnu'na kadar olan sahilin gözetlenme ve örtülmesiyle görevliydi. Taburun ihtiyat bölüğü Kumköy'de bulunuyordu. V. Ordu'nun kurulmasından sonra Gelibolu'daki birliklerin konuşlarına değişiklikler yaşandı.[98] 1 Nisan 1915'ten itibaren Bursa Seyyar Jandarma Taburu'na Koyun Limanı'ndan Büyük Arıburnu'na kadar olan mıntıkanın örtülmesi görevi verildi. Taburun bir bölüğü Ece Limanı, Kabaca Dağları, Büyük Kemikli Burnu bölgelerini; diğer bölüğü Ağıldere ve Küçük Kemikli Burnu bölgelerini gözetlerken, ihtiyat bölüğü Küçük Anafarta'da bulunuyordu.[99]

25 Nisan 1915'te İngiliz kara ve deniz birlikleri güneyde Seddülbahir'e Anzak birlikleri ise Arıburnu'na çıkarma yap-

97 Hüseyin Işık, *Çanakkale ve İstiklâl Savaşında Türk Jandarması*, Ankara 1974, s. 6-8.

98 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, s. 10.

99 *Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915)*, V. Cilt I. Kitap, s. 197.

maya başladılar. 26 Nisan 1915 tarihli muharebeler Bursa Seyyar Jandarma Taburu Hisartepe'yi savundu. Güçlü bir direniş sergileyen tabur müttefik güçleri tarafından cephesinden sökülemedi. 26 Nisan'da taburu 110 şehit, 280 yaralı ve 50 kayıp olmak üzere 440 zayiat verdi. Taburun direnişi ihtiyatların cepheye sürülmesi için gerekli zamanı kazandırdı.

27 Nisan'da harp tarihinin acı sahnelerinden birisi yaşandı. Seferberlik ilan edildiğinde yeterli ödenek ve bütçe olmadığı için jandarma mavi üniformasıyla cepheye sürülmüştü. Hisartepe'yi savunmakta olan Bursa Seyyar jandarma Taburu'nun da dolayısıyla üniforması mavi renkliydi. Fransız askerleri mavi renkli üniforma giydiklerinden Alçıtepe'den ilerleyen Türk ordusuna ait unsurlar jandarma taburunu Fransız kuvveti zannederek 300 metre mesafeden yoğun ateş altına aldılar. Taburun, Türk birliği olduğunun anlaşılması zaman aldı. İrtibatsızlık yüzünden çıkan çatışma sona erdiğinde 20'ye yakın zayiat vardı. Gün içerisindeki diğer çatışmalarda taburun 90 şehit ve 51 yaralısı vardı.[100]

Bursa Seyyar Jandarma Taburu 28 Nisan'da 26. Piyade Alayı cephesinde savaşa katıldı 1-2 Mayıs'ta yapılan taarruzda 9. Tümen'in sol kanadında bulundu. Büyük zayiat veren taburun kuvvesi kısa süre içerisinde 1.200'den 200'e geriledi. Kısa sürede kuvvetinin altıda beşini kaybetti. Kuvvetinin büyük bir kısmını kaybettiği gibi oldukça yıpranmış olan tabur 26-27 Mayıs 1915'te bölgesini piyade birliğine devrederek Soğanlıdere mevkiine çekildi. 8 Temmuz'a kadar burada dinlenen tabur Anafartalar Grubu emrine girdi.[101] İhtiyatta bekleyen

100 Hüseyin Işık, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, Ankara 1999, s. 13-14.

101 Işık, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, s. 14.

tabura 600 yeni efrât verildi. Taburun mevcudu kısa süre içerisinde 1.200'e çıkarıldı. 7-27 Ağustos tarihleri arasında devam eden muharebelerde İsmailoğlu ve İbrikçe tepeleri arasındaki hattı savunan tabur düşman taarruzlarına karşı mukavemet gösterdi. Anafartalar Muharebeleri'nin ardından tabur zâbitleri ödüllendirildi. Müttefiklerin Gelibolu'dan çekilmelerinin ardından bir müddet kıyı gözetleme faaliyetlerinde bulunan tabur daha sonra 1916'da itfaiye taburları ile birleştirilerek 20. Kolordu'ya bağlı 50. Tümen'in 169. Alayı'nı oluşturdu.[102]

7.0.3 Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu

Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu kurulduğunda üç bölüklüydü. Daha sonra Uşak Jandarma Bölüğü, 4. Bölük olarak tabur emrine girdi. 872 personeli ve 91 hayvanı vardı. Çanakkale Boğazı tahkimat açısından üç bölgeye ayrılmıştı. Birinci Bölge: Karaçalı-Bakla Burnu-Despot Limanı-Saz Limanı arasındaydı ve bölgenin sorumluluğu 27. Piyade Alayı ile Gelibolu Seyyar Jandarma Taburu'na aitti. Tabur savaşın bitimine kadar Gelibolu Yarımdası'nda görev yaptı. Müttefik orduları tarafından çıkarmanın yapıldığı 25 Nisan 1915 tarihine kadar seyyar jandarma birlikleri kıyı gözetleme faaliyetlerine aralıksız devam ettiler. Çıkarmanın yapıldığı gün Mirliva Esad Paşa tarafından tabura verilen emirde: *"Taburun köylerde asayişi koruması, köylerin düşmana haber ulaştırmasının engellenmesi"* isteniyordu. Bölüklere iletilen emirde köylerin asayişinin sağlanması, denizden gelecek casusların karaya çıkarılmaması ve köylülerle irtibat sağ-

102 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, s. 16.

lamalarının engellenmesi için yoğun çaba sarf edilmesine vurgu yapıldı. Ağustos 1915 boyunca Anafartalar Muharebelerinde, tabur tarafından Kireçtepe'de düşmana karşı büyük mücadeleler verildi. Koni biçimli ve üç yandan ateşe açık olan tepenin savunulması tahkimat yapılamadığı için oldukça zordu. Siper kazmak mümkün olmadığı için öldürücü ateşe maruz kalmak kaçınılmazdı. 8 Ağustos'ta bu zorluklara rağmen Saros Grubu'nun cepheye ulaşmasına kadar taburun yaptığı savunmayla gerekli olan iki gün kazanıldı. Anafartalar Grup Kumandanı Mustafa Kemal Bey[103] (Atatürk) tarafından Bursa Seyyar Jandarma Alayı'nın her iki taburunun zâbitanı gösterdikleri kahramanlıktan dolayı birer derece ile taltif edildiler.[104]

7.1.3. Beyoğlu Seyyar Jandarma Alayı

Seferberliğin ilanından sonra Beyoğlu ve İstanbul Seyyar Jandarma Taburlarının birleştirilmesiyle Beyoğlu Seyyar Jandarma Alayı kuruldu. İstanbul Yıldız'daki yeni erat barakaları konuş yeri olarak belirlendi ve 10 Ocak 1915'e kadar alay burada kaldı. 30 Kasım 1914'e kadar çeşitli askerlik şubelerinden 981 efrât aldı. 13 Ocak 1915'te Çanakkale'ye sevk edilen alay Erenköy bölgesinde konakladı. 9. Tümen'in ihtiyatını teşkil ediyordu. Bir bölüğü şehirdeki emniyet ve asayişi denetlemek için görevlendirdi. Diğer bölükleri ise Nara Burnu ve Tuzlu Köy arasındaki bölgenin sorumluluğunu üstlendi. Beyoğlu Seyyar Jandarma Taburu daha sonra Menderes Nehri ve Karantina arasındaki bölgenin sorum-

103 Mustafa Kemal Bey (Atatürk), Hareket Ordusu ile İstanbul'a gelmeden önce bir müddet Selanik Efrâd-ı Cedide Mektebi Müdürlüğü görevinde bulundu.
104 Işık, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, s. 113-115.

luluğunun yanı sıra topların korunmasından sorumlu oldu. Tabur 13 Mart 1916'da sorumluluk bölgesini İstanbul Seyyar Jandarma Taburu'na devrederek iki bölüğü ile Çanakkale'nin emniyet ve asayişini üstlenmek için görev değişikliği yaptı. Diğer iki bölüğü ise Rumeli'ye geçerek Kerevizdere-Soğanlıdere arasına konuşlandı.[105]

İstanbul Seyyar Jandarma Taburu 13 Ocak 1915'te Erenköy'e konuşlandı. Sorumluluk bölgesinde kıyı gözetleme faaliyetini icrâ ederken tahkimat ve eğitime devam etti. 4 Nisan 1915'e kadar Anadolu yakasına yerleştirilmiş topların korunması görevine de devam etti. 6 Nisan'da Gelibolu Yarımadası'na geçen tabur Salim Bey Çiftliği ile Tenker Tepe'deki obüs bataryalarının korunması görevini üstlendi. 2 Mayıs 1915'te 7. Tümen emrine girmek için Kerevizdere'ye hareket eden tabur düşmanın topçu ateşine yakalandı. 4 Mayıs'ta Hisarlık sırtlarına yapılan taarruzda mürettep birliğin başarılı olmasında önemli katkılar sağlayan taburun, 3 şehit ve 33 yaralısı vardı. Bu tarihten sonra 19. Alay'ın ihtiyatı olarak geri çekildi. Kirte Muharebeleri'ndeki zayiatı ise 21 şehit ve 54 yaralıydı.[106]

7.1.4. Ankara Seyyar Jandarma Alayı

Seferberliğin ilanından sonra kurulan Ankara Seyyar Jandarma Alayı, Kastamonu ve Yozgat Seyyar Jandarma Taburlarının birleştirilmesiyle vücuda getirildi. Kastamonu Jandarma Alayı'ndan alınan zâbit ve efrât ile kadrosu oluşturulan tabur, üç bölükten oluşuyordu. Zâbitlerin üçte ikisi efrâdın ise üçte biri esas jandarmaydı. Geriye kalan kısmı yedek personel-

105 Işık, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, s. 12-17.
106 Işık, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, s. 12-13.

den ikmâl edildi. Jandarma depolarındaki malzeme yeterli olduğundan tabur herhangi bir donatım sorunu yaşamadı. Tüfekler önce Martini Henry iken daha sonra Muaddel Martin harbin sonlarına doğru ise Rus ve Alman mavzerleri verildi. Kastamonu'da bulunan tabur seferberliğin ilanını takip eden 15 gün içerisinde hazırlıklarını tamamladıktan sonra 9 günlük yürüyüşün ardından Ankara'ya ulaştı. Kastamonu'dan hareket eden taburun mevcudu 1.048'di. Bunlardan 350'si esas jandarmaydı. Geri kalan mevcudu bölgedeki genç ikmâl efrâdı, müstahfız ve redifl erden tamamlandı. Yozgat'tan gelen tabur ile Kastamonu taburu birleştikten kısa bir süre sonra iki taburlu Ankara Seyyar Jandarma Alayı kuruluşunu tamamladı. Komutanlığına Binbaşı Nazmi Bey tayin edildi.[107] V. Kolordu'ya verilen emri müteakip alay trenle İzmir'e sevk edildi.[108]

Ankara Seyyar Jandarma Alayı, İzmir'e sevk edildikten sonra İhtiyat-ı Umûmî Fırkası'nın 2. Alayı'nı oluşturdu. 29 Ekim 1914'te Menemen'e sevk edilen alay bir müddet eğitim, tatbikat ve tahkimat ile meşgul oldu. Harbiye Nazırı Enver Paşa ile Mareşal Colmar von der Goltz tarafından denetlendikten sonra alayın savaşa katılmasında bir sakınca olmadığına karar verilerek 62. Alay adıyla 20. Tümen'in emrine verildi. 1915'in bahar aylarında İzmir'de kıyı gözetleme faaliyetlerini îfâ eden alaya İstanbul'dan gelen İmalât-ı Harbiye Muhafız Taburu'ndan 4. Tabur kuruldu. 24 Temmuz 1915'te sancak alan alay, 8 Eylül 1915'te Enver Paşa tarafından de-

107 Yüzbaşı Nureddin, "Büyük Harbte; Ordu Emrinde Jandarma'nın Yaptığı Vazife ve Muharebelerin Tarihçesi", *Jandarma Mecmuası*, S. 16, 1928, s. 207; Işık, *Çanakkale ve İstiklâl Savaşında Türk Jandarması*, s. 1-2.

108 *BOA*, DH. ŞFR., 44/51.

netlendikten sonra Eylül 1915'te Çanakkale'ye gönderildi. Ekim 1915'te 41. Piyade Alayı'nın sorumluluk bölgesini devralarak Seddülbahir, Arıburnu cephesinin sol kanadında Kerevizdere'yi savundu. Kerevizdere'de başarılı mücadeleler sergileyen alay 22-29 Kasım 1915 taarruzlarında düşmanı durdurmayı başardı. Çarpışmalarda 2 zâbit ile 70 efrât şehit olurken 5 zâbit ile 130 efrât da yaralandı.[109]

Müttefik ordularının Çanakkale'den çekilmeleri üzerine 20. Tümen'e bağlı 62. Alay 15. Kolordu emrine girdi. Trakya bölgesinde bir müddet eğitim ve manevra yaptıktan sonra Temmuz 1916'da Galiçya Cephesi'ne gitmek üzere tren ile hareket etti. Almanların Galiçya'daki güney ordularına katıldı. 3-4 Eylül 1916'daki çarpışmalarda kendisinden dört kat üstün Rus kuvvetleri karşısında mücadele eden alay, Avusturya kuvvetlerinin çekilmesi üzerine cephede tek kaldı. Fakat sonuna kadar cephesini savunarak 15. Kolordu'yu korkunç bir akıbetten kurtarmayı başardı. Bu çarpışmalarda büyük zayiat verdiği için kolordu ihtiyatına alındı. 17 Eylül'de cephe için stratejik öneme sahip 419 ve 421 rakımlı tepeler alay tarafından kanlı çarpışmalar sonrasında ele geçirildi. Bu çarpışmalarda Mülâzım-ı Evvel Cevad Bey şehit olurken Mülâzım-ı Evvel Rıza Bey ise yaralandı. Tepelerin isimleri bu duruma atfen Cevad ve Rıza olarak değiştirildi. Galiçya'ya hareket ettiğinde 5.000 olan mevcut bir aylık savaşlarından 1.300'e geriledi. Kış mevsiminin çetin geçmesinden ötürü savaş olmayan cephede Temmuz 1917'de başlayan Rus saldırıları 20. Tümen tarafından durduruldu. 23 Temmuz'da başlayan karşı saldırıda ise Ruslar 150 km geri sürüldü. Takip harekâtı

109 Işık, *Çanakkale ve İstiklâl Savaşında Türk Jandarması*, s. 3.

sırasında 62. Alay, Kaiser Wilhelm tarafından denetlenerek zâbit ve erlerine gösterdikleri kahramanlıktan ötürü nişanlar verildi. Alay adına bir şehitlik yaptırılarak anıt dikildi. Alay daha sonra demiryolu ile ülkeye geri döndü. Alay 1918'de Jandarma Umum Kumandanlığı emrine girdiğinde mevcudunun beşte biri kalmıştı. Eylül 1918'de Filistin Cephesi'ne yapılan taarruz karşısında bu cepheye sürülen alay mevcudu ile birlikte esir edildi. Alayın sancağında harp madalyası, kılıçlı liyakat ve imtiyaz madalyaları bulunuyordu. [110]

8. KAFKAS CEPHESİ

Jandarma seferberlik emrine göre, seferberliğin ilanından itibaren 9. Kolordu bölgesinde sekiz, 10. Kolordu bölgesinde beş, 11. Kolordu bölgesinde ise 12 olmak üzere toplam 25 adet seyyar jandarma taburu kurulacaktı. Bu taburlar dörder bölüklü ve biner mevcutlu olmak üzere kuruluşlarını tamamlayacaklardı. Bunun üzerine 9. Kolordu bünyesinde Beyazıt, Erzurum ve Bayburt Seyyar Jandarma Alayları'ndan Erzurum Seyyar Jandarma Alay Kumandanı'nın emrinde olmak üzere Erzurum Seyyar Jandarma Tümeni kuruldu. Tümene, kolordu sorumluluk sahasındaki sınırların korunması görevi verildi. Sonradan bu tümen 10 Ekim 1914'te lağvedilerek kuruluştan çıkarıldı. 11. Kolordu bünyesinde Van Seyyar Jandarma Alayı ve İran sınırındaki hudut birliklerinden Van Seyyar Jandarma Tümeni kuruldu. Diğer vilâyetlerdeki jandarma alay ve taburları dikkate alındığında III. Ordu bölgesinde toplam 47 taburluk bir jandarma kuvvesi vücuda getirildi.

110 Nureddin, "Büyük Harbte; Ordu Emrinde Jandarma'nın Yaptığı Vazife ve Muharebelerin Tarihçesi", s. 210-213.

Fakat bu jandarma birlikleri seferberliğin 25. gününde dahi seferî olamadılar.[111]

2 Ağustos 1914 tarihli seferberlik emrine göre, III. Ordu; 13. Kolordu (37. Tümen), 9. Kolordu (17, 28 ve 33. Tümenler), 2. Nizamiye Süvari Tümeni, ihtiyat süvari tümenleri, jandarma ve hudut birliklerinden oluşuyordu. III. Ordu'nun görevi Rus birliklerinin ilerlemesini engelleyerek olası bir geri çekilmede taarruz etmekti.[112] Muharebeler başlamadan hemen önce ordunun kuruluşunda birtakım değişiklikler yapıldı. Yeni kuruluşa göre cephede; 10 ve 11. Kolordular, 13. Kolordu (37. Tümen), Van Seyyar Jandarma Tümeni, Van İhtiyat Süvari Tugayı, 2. Nizamiye Süvari Tümeni, İhtiyat Süvari Tümeni, İhtiyat Süvari Kolordusu (1,2,3 ve 4. İhtiyat Süvari Tümenleri), Erzurum Müstahkem Mevki birlikleri görev yapacaktı.[113]

Seferberliğin başlangıcından itibaren Erzurum'da bulunan 9. Kolordu ile Van'da bulunan 11. Kolordu bünyesinde seyyar jandarma tümenleri kurularak Ağustos 1914'ün başından itibaren III. Ordu emrine verildi. Buna göre:

Beyazıt Seyyar Jandarma Taburu Karakilise'ye,

Erzurum Seyyar Jandarma Taburu Köprüköy'e,

Bayburt Seyyar Jandarma Taburu İspir'e,

111 *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, C. 1, Ankara 1993, s. 82.

112 Fevzi Çakmak, *Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri Şark Vilâyetlerimizde, Kafkasya ve İranda (1935 de Akademide Verilen Konferanslar)*, Ankara 1936, s. 23-24.

113 *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, C. 1, s. 39-40.

Erzincan Seyyar Jandarma Taburu Pülümür'e, (Erzincan-Erzurum yolunu ve Dersim'in Pülümür'e mücavir olan aksamının temini vazifesiyle)

Karahisar Seyyar Jandarma Taburu Kelkit'e,

Trabzon, Lazistan ve Gümüşhane Seyyar Jandarma Taburları sahil bölgesinde kalacaktı.

Takip eden süreçte bu jandarma birliklerin şu şekilde yeni bir teşkilat yapıldı:

Erzurum Seyyar Jandarma Tümeni:

- Birinci Beyazıt Seyyar Jandarma Alayı (Beyazıt jandarma ve sırasıyla 5 hudut taburu)
- İkinci Erzurum Seyyar Jandarma Alayı (Erzurum jandarma ve sırasıyla 5 hudut taburu)
- Üçüncü Bayburt Seyyar Jandarma Alayı (Bayburt jandarma ve sırasıyla 5 hudut taburu)
- Erzincan Jandarma Taburu

Müstakil Trabzon Jandarma Alayı

- Trabzon, Lazistan, Gümüşhane Seyyar Jandarma Taburları ile Hopa Hudut Taburu

Müstakil Karahisar Seyyar Jandarma Taburu

Bu jandarma taburlarından Beyazıt Seyyar Jandarma Taburu hudut bölgesinde, Erzincan Seyyar Jandarma taburu menzil emrinde, Trabzon ve Lazistan Seyyar Jandarma Taburları sahilde istihdam edildi. Mütebakisi ise Erzurum Kalesi'nde tutuldu.[114]

114 Erkan-ı Harb Binbaşı Hidayet, "Harb-i Umumide Osmanlı Kafkas Cephesi Üçüncü Ordu", *Mecmua-i Askeriye*, C. 1, S. 1, 1 Mart 1335, s. 13-14.

Ordunun toplanması esnasında hudutların korunması görevi hudut ve jandarma taburlarına ve ihtiyat süvari tümenlerine verilmişti. Hudut bölgesinde bulunan 16 hudut bölüğü tabur seviyesine çıkarıldı. Hudut mıntıkası şu şekilde taksim edilmişti:

1. Beyazıt Mıntıkası (Üç tabur ve bir ihtiyat süvari alayı)
2. Karaköse Mıntıkası (Üç tabur ve bir ihtiyat süvari alayı)
3. Köprüköy Mıntıkası (Üç tabur ve bir ihtiyat süvari alayı)
4. Kaleboğazı Mıntıkası (Üç tabur ve iki süvari alayı)
5. Çoruh Mıntıkası (Üç hudut taburu)
6. Deniz Mıntıkası (Bir hudut taburu ve Trabzon Jandarması)

Normal şartlarda bir ayda bitirilmesi gereken seferberlik 42 ilâ 52 günde tamamlanabildi. 11. Kolordu'nun bulunduğu bölgede Ermeni ve Kürtlerin çoğunlukta bulunmasından dolayı seferberliğe icap etmeyenler ve firar edenler yüzünden daha fazla gecikti ve bu kolordu seferî kadrosunu tam manasıyla tamamlayamadı. Kolordu eğitim, elbise ve teçhizat konusunda da kötü bir durumdaydı.[115]

Seyyar jandarma birlikleri savaş sırasında hem sahra jandarması görevini yürütmek hem de orduya yardımcı olmak için kurularak cephelere gönderilmişti. Jandarma teşkilatında oluşacak boşluk ise redliflerle kapatılacaktı. Jandarma Seferberlik Tâlîmatı gereğince 9. Kolordu bölgesinde sekiz, 10. Kolordu bölgesinde beş, 11. Kolordu bölgesinde ise on iki

115 Çakmak, *Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri Şark Vilâyetlerimizde, Kafkasya ve İranda (1935'de Akademide Verilen Konferanslar)*, s. 25.

olmak üzere toplamda yirmi beş Seyyar Jandarma Taburu kuruldu. Taburlar dörder bölüklü ve biner mevcutlu olacaktı. Erzurum Seyyar Jandarma Taburu Gez-Topalak-Ağzıaçık tabyalarının olduğu bölgede konuşlandı.[116]

9. Kolordu Bünyesindeki Seyyar Jandarma Taburları

1. Erzincan Seyyar Jandarma Taburu 1.500 mevcuduyla ordu emrinde,
2. Erzurum Seyyar Jandarma Taburu 240 mevcuduyla valilik emrinde Köprüköy civarında,
3. Gümüşhane Seyyar Jandarma Taburu müstahkem mevkie bağlanmış olup, Erzurum inzibat hizmetlerinde,
4. Bayburt Seyyar Jandarma Taburu 11. Kolorduya gönderilirken efrâdı taburlara dağıtılmış,
5. Şark-i Karahisar Seyyar Jandarma Taburu zâbitleri ile Erzurum'da.
6. Trabzon Seyyar Jandarma Alayı ise Hopa Hudut Taburu ile Doğu Karadeniz, Trabzon, Giresun seyyar jandarma taburlarından oluşmakta.

Hudut taburu ile Trabzon Seyyar Jandarma Taburu'ndan 2,5 bölük ve Doğu Karadeniz, Giresun taburlarından üç bölük Rıza Bey müfrezesindedir. Geri kalan kısmı Trabzon valisinin emrindedir.[117]

116 İsmail Eyyüpoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2-1962)*, Erzurum 2009, s. 53.

117 Aziz Samih, *Büyük Harpte Kafkas Cephesi Hatıraları Zivinden Peteriçe*, Ankara 1934, s. 25-26.

10. Kolordu Seyyar Jandarma Taburları

10. Kolordu bünyesinde 4 seyyar jandarma taburu bulunuyordu. Üçü sahil muhafazasına diğeri ise Sivas-Ulukışla-Erzincan menzil hattının muhafazasına memurdur. Dört taburun mevcudu 3.415 efrâddır. 1.111 efrâdı ile birliklere gönderilmek üzere hazırlanarak Erzurum'a sevk edilmişti.

11. Kolordu Seyyar Jandarma Taburu

Harput ve Diyarbakır seyyar jandarma taburları birliklere dağıtılırken kadroları Erzurum civarındaki köylere gönderildi. Kolordunun diğer seyyar jandarma taburları Van seyyar jandarma tümenindedir.

- Van Seyyar Jandarma Alayı (Van-Erciş-Başkale Seyyar Jandarma Taburları)
- Bitlis Seyyar Jandarma Alayı (Bitlis-Siirt-Muş Seyyar Jandarma Taburları)
- Diyarbakır Seyyar Jandarma Alayı (Diyarbakır-Mardin-Maden Seyyar Jandarma Taburları)
- Elâzığ Seyyar Jandarma Alayı (Elâzığ-Malatya-Dersim Seyyar Jandarma Taburları)

11. Kolordu mıntıkasında bulunan hudut taburlarıyla, Van ve Bitlis Seyyar Jandarma Alayları başlangıçta İran hudut mıntıkasına tahsis edildi. Diyarbakır, Elâzığ alayları ise mahallerinde bırakıldı. 33. Tümen'in yığınak mıntıkasına hareketinde, Van Seyyar Jandarma Alayı ile İran hudut taburları Van Jandarma Kumandanlığına ilhak edildi. Siirt, Mardin, Dersim Jandarma Taburları asayişin temini için

mahallerinde bırakıldı. Bitlis, Diyarbakır, Elâzığ Alayları ikişer taburla Erzurum Kalesi'ne tahsis edildi.[118]

8.1. Van Seyyar Jandarma Tümeni

İran sınırına yakın jandarma taburları, seyyar jandarmaya dönüştürüldükten sonra bunlardan bir tümen yapıldı. Tümenin komutanlığına ise Yarbay Kazım Bey atandı. Tümenin kuruluşu ilk etapta aşağıda gösterilen tablodaki gibi olmasına rağmen hudut taburlarının bazılarının mevcudu tamamlanamamıştı. Taburlardaki Ermeni efrâdın firarıyla birlikte sayılar ciddi oranda azaldı. Zâbit sayısı yeterli olmadığından kuruluşunda bazı değişikliklere gidilmek zorunda kalındı.[119]

1. Alay	Van Seyyar Jn. Tb.	Erciş Seyyar Jn. Tb.	Başkale Seyyar Jn. Tb.
2. Alay	1. Beyazıt Jn. Tb.	2. Beyazıt Hd. Tb.	2. Sinit Hd. Tb.
3. Alay	Engiz Hd. Tb.	Saray Hd. Tb.	Dir Hd. Tb.
4. Alay	Halkva Hd. Tb.	Bacirgehu Hd. Tb.	Şemdinan Hd. Tb.
Van İhtiyat Süvari Tugayı	18.	19 ve 29.	30.
Topçu	1 adi dağ bataryası	1 Adi 8 cm'lik grup bataryası	

Tablo 12: Van Seyyar Jandarma Tümeni'nin Kuruluşu

Tabloda görülen 12 taburdan Dir Hudut Taburu'na, Sint Hudut Taburu ile 29. İhtiyat Süvari Alayı'nın Şemiski Aşireti'nden oluşan piyadeleri ilave olunarak Sint Taburu kaldırıldı. Vatkiz Hudut Taburu, Van Seyyar Jandarma Taburu'na bir bölük olarak eklendi. Bunun gibi Saray Hudut Taburu, Erciş Jandarma ve Halkova Hudut Bölüğü, Beyazıt Hudut Taburu'na, Şemdinan Hudut Taburu ise Besirge Hudut Taburu'na katıldı. Böylece Van Seyyar Jandarma Tümeni

118 *Hidayet*, "Harb-i Umumide Osmanlı Kafkas Cephesi Üçüncü Ordu", s. 14.
119 Samih, *Büyük Harpte Kafkas Cephesi Hatıraları*, s. 25-26.

yedi taburlu bir yapıya dönüştü. İhtiyat Süvari Birlikleri'nin kuruluşlarında görev alan aşiretler şöyleydi: 18. İhtiyat Süvari Birliği Takuri ve Mansuri aşiretleri, 29. İhtiyat Süvari Birliği Şemski, Milan ve Yezidi aşiretlerinden, 19. İhtiyat Süvari Birliği Mezkiri, Şidan, Şokat, Piyatiş aşiretlerinden, 30. İhtiyat Süvari Birliği ise Boylu ve Sinli aşiretleri tarafından meydana getirilmişti. Bu birlikler Hanik muharebesinden sonra Saray civarında iken Dir ve Başkale'nin düşmesi üzerine Van'a gelecek düşmanı durdurmak için görevlendirildi. Tümen Hoşap istikâmetine hareket ederken, Saray tarafının muhafazası da süvari tugayına verildi. Fakat bu birlikler savaşmadan alay sancakları ile birlikte düşmana teslim oldular. Silahlarını teslim ettikten sonra ise evlerine dağıldılar. Fakat tümenin Ruslar karşısında başarılı olup Saray'ı kurtarması üzerine takip harekâtı sırasında köyleri yağma için yeniden bir araya geldiler. Bunların düzen altına alınamaması üzerine 25 Aralık 1914'ten sonra askerî birlikler emri altına alınarak piyade sınıfında değerlendirildiler.[120]

20 Nisan 1915'te Van'da yaşayan Ermeniler silahlı bir isyan başlattılar. Van'a gelen yolları kesmek suretiyle, Türk kuvvetlerinin şehre girişini engellemek isteyen Ermenilerin başlattığı isyan kısa süre içerisinde endişe verici bir boyut kazandı. Durumun ciddiyetinin anlaşılması üzerine III. Ordu Kumandanlığı Erzurum'da bulunan, Erzurum ve Erzincan Seyyar Jandarma Taburlarını 21 Nisan'da Muş-Bitlis-Çatak üzerinden Van'a hareket ettirdi. 20-21 Nisan tarihlerinde Van'da devam eden çatışmada Ermeniler Duyun-ı Umûmîye, posta ve Reji binaları ile Osmanlı Bankası'nı tahrip ettiler.

120 Samih, *Büyük Harpte Kafkas Cephesi Hatıraları*, s. 23.

Müslüman mahallelerine yapılmak istenilen saldırılar önlenirken, Gevaş yolu dışındaki yollar Ermeniler tarafından kapatılmıştı. Gönderilen takviye kuvvetlerin yolları açmasıyla 23 Nisan'da Van'a girildi. Çoğunluğu asker firarisi olan Ermeni isyancıların askerî düzen içerisinde hareket ettikleri ve sayılarının 2.000 civarında olduğu biliniyordu. Bölgedeki Türk askerî varlığı 2.300 civarındaydı. Dir ve civarından toplanan 1.200 kadar aşiret piyade ve süvarisi bölgeye sevk edildi. Bu esnada Hakkâri'de bulunan Nasturiler de isyan başlattılar. Kuvvet göndermek mümkün olmadığından sabit jandarma ve Müslüman halktan yardım alınması en akıllıca yol olarak görülüyordu. 1. Kuvve-i Seferiye Kumandanı, Van'daki tehlikeli durumdan ötürü 24 Nisan'da Kerimabat-Kuşçu istikâmetinde harekete geçti. Bu esnada özel bir durum olmadığı müddetçe Van Seyyar Jandarma Tümeni yerini muhafaza ederek Dir'de kalmaya devam etti. Van Seyyar Jandarma Tümeni devam eden çatışmalara takviye olarak sürekli kuvvet gönderdiği için Kotur Müfrezesi 700, Dir Müfrezesi ise 1.000 kişi kaldı. Sınırdan girme ihtimali bulunan Ermeni çetelerinin Rus süvarisinden yardım alma ihtimali tümen komutanının hattı zayıflatmak istememesine neden olmuştu. 700 kadar Ermeni'nin Van Kalesi'ni ele geçirme isteğine ise Van Valisi Cevdet Bey karşı koyuyordu. Van'ı takviye için gönderilen Erzurum ve Erzincan Seyyar Jandarma Taburları 6 Mayıs 1915'te şehre ulaştılar. Bazı mevzilerde Rus bayrakları görülmekteydi.[121]

Erzurum'u ele geçirme planları çerçevesinde, Erzurum'u kuzeyden ve güneyden kuşatmak için Rus 2. Türkistan Ko-

121 *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, s. 591-599.

lordusu ile 4. Kafkas Kolordusu'nun ilk amacı Van'ı ele geçirmekti. Van'da başlayan Ermeni isyanının duyulmasının ardından Ruslar harekete geçti. Bunun üzerine Van'daki Ermeni isyanını tamamen bastırmak isteyen Başkumandanlık Vekâleti 10 Mayıs 1915'te 1. Kuvve-i Seferiyeyi III. Ordu emrine verdi. 9 Mayıs 1915 günü itibariyle Van Seyyar Jandarma Tümeni, Erciş, Başkale Jandarma Taburları, tümen karargâhı dâhil olmak üzere Şorgel'de bulunuyordu. 1. Kuvve-i Seferiye komutanı geç kalmış olmasına rağmen Van'a Ruslardan önce ulaşmak için harekete geçti. Bu sırada Selmas Ruslar tarafından kuşatılmıştı. Van istikâmetinde yapılacak çekilmede Van Seyyar Jandarma Tümeni'nden 1.000 kişilik bir müfreze artçı olarak Şorgel'de bırakıldı. Müfreze Rumiye'yi örtmeye çalışacak zorda kalırsa Türk topraklarına girecekti. 12 Mayıs'ta çekilme başladı. Van Valisi Cevdet Bey, Rus tehlikesinin artması üzerine şehirde yaşayanların göç etmesine müsaade etti. 40 gemi dolusu insan Tatvan'a gönderildi. Hem göç edenlerin korunması hem Tekirova Geçidi'nin tutulması için Türk kuvvetleri 17 Mayıs 1915'te Van'dan çekildi. Şorgel'deki jandarmadan kurulu müfreze ise baskıyı kaldıramayıp geri çekildi. Van üzerine 1. Kuvve-i Seferiye tarafından yapılması planlanan taarruz planlarında başarı ihtimali çok düşüktü. Bunun üzerine Bitlis'te yeni taarruz hazırlıkları gözden geçirilmeye başlandı. 6 Haziran 1915 itibariyle Van Seyyar Jandarma Tümeni'nin mevcudu 2.400 civarındaydı. Gerek jandarma tümeni gerekse 1. Kuvve-i Seferiye iaşe sorunu yaşıyordu. Van, stratejik bir

yanlış sonucunda Rusların eline geçmiş, yeniden kurtarılması ise mevcut şartlarda zor görünüyordu.[122]

Van Seyyar Jandarma Tümeni efrâdı, Van'ın boşaltılması üzerine ailelerinin hayatları ile ilgili duydukları endişe üzerine firar ediyorlardı. Yerelden asker alan tüm askerî birliklerde bu tarz hadiselere rastlamak mümkündü. Karışıklıkların giderilmesi için yeni bir düzenleme yapma yoluna gidildi. Buna göre; Başkale, Erciş, Beyazıt taburlarından *Van Seyyar Jandarma Taburu*, 15, 16, 17 ve 21. Hudut Taburlarından *Dir Hudut Taburu*, 14, 18, 19 ve 20. Hudut Taburlarından *Bacirge Hudut Taburu*, Erzurum ve Erzincan Seyyar Jandarma Taburlarından *Erzurum Seyyar Jandarma Taburu* kurularak Van Seyyar Jandarma Tümeni dört taburlu hâle getirildi.[123] Van Seyyar Jandarma Tümeni, 17 Temmuz 1915'te Sağ Cenah Grup Kumandanlığı emrine girdi.

8.2. Trabzon Seyyar Jandarma Alayı

Barış döneminde Karadeniz kıyı şeridinde yani Lazistan bölgesinde Hopa Hudut Taburu bulunuyordu. Çoruh mıntıkasında ise alay karargâhı Yusufeli'nde bulunan Sarıgöl, Milo ve Hot Hudut taburları konuşlanmıştı. Kafkas Cephesi'nde muharebeler başladıktan sonra bu bölgelerin korunabilmesi için mevcut hudut birlikleriyle bölgede yeni kurulan Trabzon, Lazistan ve Gümüşhane Jandarma Taburlarından kurulu müstakil Trabzon Jandarma Alayı ve gönüllü birliklerden faydalanılma yoluna gidildi. Bölgeye ayrıca düzenli birlikler gönderilmedi.

122 *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, s. 680-686.

123 *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, s. 688.

Trabzon Seyyar Jandarma Alayı'na verilen vazife ve sorumluluk mıntıkası şu şekildeydi:

1. Kopmuş-Atina (hariç) mıntıkası Hopa Hudut Taburu,
2. Atina (dâhil)-Sürmene (hariç) mıntıkası Lazistan Seyyar Jandarma Taburu,
3. Sürmene (dâhil)-Görele (hariç) mıntıkası Trabzon Seyyar Jandarma Taburu.

Bunların dışında Hopa Hudut Taburu için İspir veya Bayburt, Lazistan Seyyar Jandarma Taburu için Bayburt, Trabzon Seyyar Jandarma Taburu ise Gümüşhane zorunlu hâllerde geri çekilme mıntıkaları olarak belirlendi. Karadeniz sahilleri ile hududun korunma ve gözetlenmesi için tahsis edilen kıtaat kendi mıntıkalarında ileri karakol tertibatı almıştı.[124]

Karadeniz bölgesinde düzenli birlikler bulunmamasına rağmen bölgeye sevk edilen Teşkilat-ı Mahsusa birlikleri jandarma, çete ve diğer unsurlarla birlikte Rus kuvvetlerine karşı mücadele etti. Gayri nizami bir harp örgütü olarak teşkilatlanan[125] bu yapılanma Kafkasya içlerindeki Müslümanları ayaklandırma gayesiyle hareket ediyordu. Savaşın başlamasıyla beraber İstanbul'dan Anadolu'ya birçok çete gönderildi. Bu çeteleri hapishanelerden çıkartılan mahkûmlar, gönüllüler ve bazı askerî birliklerden çetelere dâhil edilen askerler oluşturuyordu. Erzurum'un kuzeyinde faaliyet gösteren çeteler Bahaeddin Şakir Bey, Yakup Cemil ve Rıza Bey gibi önde gelen İttihatçıların komutasında idi.[126] Gönüllü

124 *Hidayet*, "Harb-i Umumide Osmanlı Kafkas Cephesi Üçüncü Ordu", s. 17.

125 Polat Safi, "Fiilden İsim: Teşkilat-ı Mahsusa", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 243, Mart 2014, s .74-79.

126 Süleyman Tekir, *Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi'nde Türk-Rus Mücadelesi (1914-1917)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler

birlikler kurularak bunlardan faydalanma fikri gayrinizami harp kuralları içerisinde incelendiği teoride iyi düşünülmüş ancak uygulama konusunda özellikle Kafkas Cephesi'nde ciddi sıkıntılar yaşanmıştır. Bunun en büyük sebebi komuta kademelerinde yaşanan zafiyetlerden kaynaklanmıştır.[127]

Kafkas Cephesi'nin Karadeniz hattında Ruslar, Türk tarafına karşı askerî bir hareket planı hazırlamamışlardı. Fakat Türk hudutlarını korumakla görevli taburların baskın tarzında Batum istikâmetinde yaptıkları saldırılar sonrası Ruslar, Batum ve çevresine askerî anlamda takviye yaptılar. Kasım 1914 itibariyle bölgede Trabzon Seyyar Jandarma Alayı (Trabzon, Lazistan ve Gümüşhane Tb.), Teşkilat-ı Mahsusa ve hudut taburları bulunuyordu. Sarıkamış Harekât planı çerçevesinde Ardahan'ın ele geçirilip Rus ordusunun çevrilmesi için Alman Christian August Stange Bey komutasında bölgeye gönderilen müfreze ilk etapta amacına ulaşmasına rağmen, ana hattaki harekât başarısız olunca Ocak 1915'in ilk günlerinde Ardahan'dan geri çekilmek zorunda kaldı. Bu ana kadar kıyı gözetleme faaliyetlerine devam eden Trabzon Seyyar Jandarma Alayı ise Rıza Bey Müfrezesi'ni takviye etmesi için emir aldı. Bu tarihten sonra alay, aktif şekilde cephede görev aldı. Trabzon Jandarma Alay Kumandanı Kâzım Bey bizzat Hopa'ya gitti. Ocak 1915'in sonlarında

Enstitüsü, Kars 2015, s. 179.

127 Gönüllülerin oluşturdukları birlikler genel olarak kullanılagelen "çete" kelimesiyle de adlandırılmıştır. Askerî birim olarak müfreze ve pişdar kelimeleri de bu gruplar için zikredilmiştir. Savaş boyunca gönüllü birlikler için 16 Mart 1913 tarihli yönetmelik uygulanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Ahmet Tetik, *Teşkilat-ı Mahsusa (Umûr-ı Şarkiyye Dairesi)*, İstanbul 2014, s. 5-9.

Hopa'da bulunan iki jandarma bölüğünün kuvvesi 9 zâbit 1.313 efrâttan oluşuyordu.[128]

Ruslar, sürekli deniz yoluyla taze kuvvet aldıkları için sayısal anlamdaki azalmalardan hiç etkilenmedikleri gibi manevi olarak da diri kalıyorlardı. Kıyı bölgelerinde yapılan muharebelerde deniz desteğinin önemi bir kez daha açık ve net şekilde Hopa'da görülüyordu. Türk müfrezeleri ise Giresun'dan gelmesi beklenen seyyar jandarma birliklerine ümit bağlamıştı. Rıza Bey ise Talat ve Enver Paşalara hitaben gönderdiği telgraflarda: *"Donanma acaba bize yardım edemez mi? Hopa'nın ehemmiyeti zat-ı alilerinizin mâlûmudur."* demekteydi. 17-18 Ocak 1915'te yapılan muharebelerde Ab-ı Islah ve Sultan Selim mıntıkalarının muhafaza edilemeyeceği anlaşılmıştı.[129]

Müfrezenin çok zor durumda olduğu iyice anlaşıldığı 18-19 Ocak tarihlerinde Trabzon Valisi, Giresun taburlarından 200 neferi beş motorla, gönüllü efrâttan 760 kişiyi kayıklarla, Atina Seyyar Jandarma Taburu'nu ise karadan bölgeye gönderdi. Lazistan ahâlisinden toplanan ve gönüllü olarak cepheye gönderilen askerler bir noktaya kadar Rus bombardımanı karşısında tutunabiliyordu. Ruslar devlet hududunu geçerek ilerliyordu. 19 Ocak'ta yapılan muharebeler oldukça kanlı geçmiş Mülâzım Şahin Efendi ile seyyar jandarmadan 20 şehit, çetelerden ise daha fazla kayıp ve yaralı vardı. Hopa'nın düşmesi halinde Ruslar kolayca Artvin'e ulaşabilirdi. Rıza Bey ise Murgul'u müdâfaa ile Potuçor istikâmetinde çekil-

128 Tekir, *Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi'nde Türk-Rus Mücadelesi (1914-1917)*, s. 295-307.

129 *ATASE*, BDH.140.337.641.054-06.

meyi Arhavi mıntıkasında yeni bir savunma hattı kurmayı planlıyordu.[130]

Trabzon Vilâyeti imkânları dâhilinde bölgeye takviye göndermekteydi lakin sorunlar asker göndermekle bitmiyordu. Giresun'dan gönderilen seyyar jandarma efrâdı yeni tip martin tüfekleriyle donatılmıştı. Fakat bu silahlardan cephede bulunmadığı için cephanelerinin ikmâl edilmesi mümkün değildi. Hopa'nın her noktasında telaş hâkimdi, Ab-ı Islah ve Sultan Selim'deki jandarma bölüğü ile 50 kişilik çete efrâdı dağılıp mevziilerini terk ettikten sonra Buçak sırtlarına çekilmişti. Zalona taraflarındaki kuvvetlerin de durumu pek parlak değildi. Zalona'da Stange Bey Müfrezesi'nden 100 asker bulunuyordu, bunların işe yarayan 60 kadarı Ab-ı Islah'a sevk edilerek yeniden bir tertibat yapılacaktı. Rusların cephede kurdukları üstünlük sonucunda iyice telaşa kapılan bölge ahâlisi iç kısımlara ve geri bölgesine çekilmekteydi. Hopa hem stratejik bir çıkarma noktası hem de bir erzak deposu olması hasebiyle ayrıca bir önem arz ediyordu. Bu yüzden hem ahâli hem de müfreze ve çeteler için hayat memat meselesi konumundaydı. Deniz ve kara bombardımanından dolayı sahilde hiç kuvvet kalmamıştı. Hopa Kaymakamlığı Atina'da bulunan büyük bir seyyar jandarma taburu ile Viçe'de bulunan bir takımının yetiştirilmesi hâlinde üç gün içerisinde Rusların püskürtüleceğini ümit etmekteydi.[131] Fakat Hopa'ya gönderilen Atina ve Giresun Seyyar Jandarma Bölükleri dahi içinde bulunulan durumdan kurtulmak için yeterli olmadı.[132]

130 *ATASE*, BDH.140.337.641.054-2.
131 *ATASE*, BDH.140.337.641.054-04.
132 *ATASE*, BDH.140.337.641.054.

Hopa ve civarına Rusların karadan ve denizden yaptığı taarruzlardan ötürü Türk kuvvetlerinin tutunmaları mümkün olmadı. Mart 1915'te Hopa ve Artvin Rus işgaline uğradı. Lazistan ve havalisindeki müfrezelerinin bir kısmı Müslüman Gürcüler tarafından kurulmuştu. Bölgedeki müfrezelerin böyle bir yapıda olmaları üzerine bu müfrezelerin genel komutanlığına Gürcü bir subayın atanmasına karar verildi. Bunun üzerine aslen Gürcü olan III. Ordu Menzil Müfettişi Mirliva Avni Paşa kolordu yetki ve tahsisatıyla teşkil edilen *Lazistan ve Havalisi Komutanlığına* atandı. Avni Paşa 5 Nisan 1915'te Trabzon'da görevine başladı. Bu komutanlığın kuvvetlerini sabit kıyı ve seyyar birlikler oluşturmaktaydı. Seyyar kuvvetleri, 8. Piyade Alayı ile Trabzon Jandarma Alayı ve Teşkilat-ı Mahsusa birlikleri, Rize, Trabzon ve Samsun Jandarma Alayları oluşturmaktaydı. Komutanlığın temel vazifesi takviye alana kadar savunma yapıp, birlikler dolgun miktara ulaşınca da taarruza geçmekti. Bunun için Trabzon vilâyetindeki 17-18 ve 45-50 yaş grupları silahaltına alınacaktı. 12 Nisan 1915'te Avni Paşa tüm seyyar birlikleri Lazistan Müfrezesi adı altında toplayarak komutanlığına da Yarbay rütbesiyle Stange Bey'i atadı. 14 Nisan 1915 itibariyle Lazistan Müfrezesi'nin toplam mevcudu 56 zâbit, 5.978 er, 8 makineli tüfek ve 6 toptan oluşuyordu.[133] Bu tarihten itibaren jandarma birlikleri müfrezelerle birlikte görev yapmaya başladı. Bu kuvvetler takip eden süreçte Giresun'a kadar olan mıntıkanın işgal edilmesine mâni olamadılar.

133 *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı*, s. 614.

9. IRAK CEPHESİ

Seferberliği müteakip Irak'ta konuşlu birliklerin kuruluşunda değişikliğe gidildi. Harbiye Nezâreti tarafından verilen emirle 12. Kolordu, Suriye'de kurulan IV. Ordu'nun, 13. Kolordu ise III. Ordu'nun emrine verildi. Yeni yapılan düzenleme ile Irak gibi geniş bir coğrafyanın savunma görevi jandarma ve hudut taburları ile yerli halktan kurulması planlanan milis güçlere bırakıldı. Durumun hassasiyetinin anlaşılmasıyla karargâhı Basra'da olan 38. Tümen bölgeye sevk edildi. Tümen birliklerinin dağınıklık arz etmesi ve halkın seferberliğe katılımlarındaki gönülsüzlükler yüzünden yirmi günde tamamlanması gereken seferberlik 40-50 gün sürdü. Şiî mezhebine bağlı olanlar Sünnî bir hükûmetin emirlerine uymak istemezken, Sünnî olmalarına rağmen birçok aşiret ise hükûmetten memnun olmadıkları iddiasıyla seferberliğe katılmak istemediler. Ayrıca halk seferberliğin anlam ve önemini kavrayacak durumda değildi. Buna rağmen, tümen birlikleri ile jandarma birliklerinin tam seferî kadroya yükseltilmesi mümkün olamadı. Osmanlı Devleti'nin Irak için hazırlanmış bir harekât planı bulunmuyordu. Alman Schellendorf tarafından yapılan planlamada İngilizlerin Irak'a saldırması olası görülmemişti.[134]

Hazırlanan yığınak planına göre, Irak'ta görev alan jandarma birlikleri şu taburlardan oluşuyordu:

1. Bağdat Seyyar Jandarma Taburu,
2. Hille Seyyar Jandarma Taburu,
3. Şehriban Seyyar Jandarma Taburu,

134 *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, 3'üncü Cilt, Irak-İran Cephesi, 1'inci Kısım*, Ankara 1979, s. 45-64.

4. Remodi Seyyar Jandarma Taburu,
5. Delim Seyyar Jandarma Taburu,
6. Süleymaniye Seyyar Jandarma Taburu,
7. 3. Kerkük Seyyar Jandarma Taburu,
8. Musul Seyyar Jandarma Bölüğü.[135]

Bağdat, Hille, Şehriban, Renodi ve Delim Seyyar Jandarma Taburlarından Bağdat Seyyar Jandarma Alayı teşkil edildi ve Bağdat'ta konuşlandırıldı. 2. Süleymaniye Seyyar Jandarma Taburu Süleymaniye'de, 3. Kerkük Seyyar Jandarma Taburu Kerkük'te ve Musul Seyyar Jandarma Bölüğü ise Musul'da bulunuyordu. Savaşın başlamasının ardından İngilizlerin ilk saldırdıkları yer Irak oldu.

Bölgede savaş sürerken, İngilizlerin Kurna'yı zapt etmeleri üzerine jandarma birliklerinin de kullanılmasıyla bir savunma tertibatı hazırlanmaya çalışıldı. Aralık 1914'te verilen emir üzerine buradaki müfrezede bulunan üç seyyar jandarma, bir hudut ve bir de depo taburuyla mürettep bir alay teşkil edildi. Kuruluşta bulunan Hille, Bağdat ve Ammare Seyyar Jandarma Taburlarının toplam mevcudu 1.219 kişiydi. Kuruluş bölgesinden ötürü *Şatra Müfrezesi* adı verilen müfrezenin komutanlığına Basra Seyyar Jandarma Alay Komutanı Binbaşı Ata Bey getirildi. Müfrezenin kuruluşu şu şekildeydi:

- Mürettep 1. Tabur (Hille Seyyar Jandarma Taburu-mevcudu: 667),
- Mürettep 2. Tabur (Bağdat ve Ammare Seyyar Jandarma Taburları-mevcudu 552),

135 *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, 3'üncü Cilt, Irak-İran Cephesi, 1'inci Kısım*, s. 43.

- Mürettep 3. Tabur (Bedre Hudut ve Bağdat Depo Taburları- mevcudu 490),
- Estersuvar Taburu,
- Topçu Taburu,
- İstihkam Bölüğü,
- Telgraf Müfrezesi.[136]

12 Aralık 1914 tarihinden itibaren takviyeye başlanılan müfrezeye daha sonra Süleymaniye Seyyar Jandarma Taburu ile Musul Seyyar Jandarma Bölüğü katıldı.

Irak Havalisi Genel Komutanı Süleyman Askerî Bey, harekât planının ikinci maddesi gereğince, İngilizlerin sağ yanının tespiti ile bu yandaki kuvvetleri oyalamak amacıyla bir müfreze oluşturdu. *Kerba Grubu* adı verilen bu müfreze, Birinci Rata Muharebesi'nden birkaç gün önce Ammare kasabasında, Estersuvar Taburu ve Delim Seyyar Jandarma Taburuna iki sahra taburuyla birlikte Ammare aşiretlerinden yaklaşık olarak 3.000-4.000 mücahit katılarak meydana getirildi. Bu müfreze zaman içerisinde kuruluşunu güçlendirerek alaya dönüştürüldü ve alay komutanlığına Yüzbaşı Tevfik getirildi. Türk Kerba Grubu Komutanı Yüzbaşı Tevfik Bey, özellikle Gadir Muharebesi'nin zaferle sonuçlanmasını sağlayan, gayret ve başarısı üzerine yedek Binbaşılığa terfi ettirildi. Fakat yerine Dağıstanlı Mehmed Fazıl Paşa atandı. Paşa, Mart 1915 başlarında Gadir'e gelerek emir komutayı teslim aldı. Binbaşı Tevfik Bey ise kurmay başkanı oldu.[137]

136 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, s. 83.
137 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, s. 84.

10. SİNA-FİLİSTİN CEPHESİ

Sina-Filistin Cephesi'nde jandarma; şehir, kasaba, nahiye ve karakollardaki sabit jandarma ile, teşkilatı ordu piyade ve süvari kuruluşlarıyla aynı olan seyyar jandarma birliklerinden ibaretti. Bu jandarma birlikleri tabur halinde bulunuyorlardı. Birlikler kuzeyden güneye doğru şöyle konuşlanmışlardı:

1. Osmaniye Seyyar Jandarma Taburu (Bir bölüğü Payas'ta),
2. Adana Seyyar Jandarma Taburu (Dört bölüklü; Adana, Yumurtalık, Mersin ve Silifke'de),
3. Halep Seyyar Jandarma Taburu (İskenderun, Belen ve Asi Nehri'nin denize döküldüğü nokta arasında),
4. Humus Seyyar Jandarma Taburu (İki bölüğü Humus'ta olmak üzere Hamidiye (hariç) Baalbek (dâhil) arasında),
5. Lazkiye Seyyar Jandarma Taburu (Lazkiye, Hamidiye, Trablusşam ve Cebele),
6. Şam Seyyar Jandarma Taburu (Şam, Rayak, Muakkala ve Zahle'de),
7. Beyrut Seyyar Jandarma Taburu (Trablusşam ve Sayda'da),
8. Akka Seyyar Jandarma Taburu (Sayda güneyindeki Sarafend'den Yofa'ya (hariç) kadar),
9. Der'a Seyyar Jandarma Taburu (Mesmiyye ve Der'ada (hat muhafazasında),
10. Kudüs Seyyar Jandarma Taburu (Yafa, Mecdel, Birüssebi ve Gazze'de),
11. Maan Seyyar Jandarma Taburu (Maan'da),

12.Urfa Seyyar Jandarma Taburu (Bir bölüğü Zeytin'de, iki bölüğü Halep'te) bulunuyordu.

Bölgedeki seyyar jandarma birliklerinin görevleri şu şekilde belirlenmişti;

- Sınırın Korunması,
- Kıyının korunması,
- Demiryolları ile bu yollar üzerindeki sanayi tesislerinin korunması,
- Çetelere karşı harekât yapmak,
- Yol güvenliği hizmetlerinde bulunmak.[138]

Seyyar Jandarma Taburları barışta kaç bölükse, seferde de aynı sayıda bölükten oluşuyordu. Böylece, Suriye ve Filistin'de iki jandarma tümeni teşkil edildi. Bu tümenlerin birincisi olan Halep Seyyar Jandarma Tümeni, Halep ve Adana Seyyar Jandarma Alayları'ndan kurulmuştu. Halep Seyyar Jandarma Alayı, Halep ve Urfa Seyyar Jandarma Taburları'ndan, Adana Seyyar Jandarma Alayı ise Adana ve Osmaniye Seyyar Jandarma Taburları'ndan teşkil edildi. Suriye (Şam) Seyyar Jandarma Tümeni ise Salihiye, Beyrut ve Hama Seyyar Jandarma Alayları'ndan oluşturuldu. Salihiye Seyyar Jandarma Alayı; Dar'a ve Salihiye Seyyar Jandarma Taburları'ndan, Hama Seyyar Jandarma Alayı; Humus ve Maan Seyyar Jandarma Taburları'ndan, Beyrut Seyyar Jandarma Alayı ise; Beyrut, Lazkiye ve Akka Seyyar Jandarma Taburları'ndan vücuda getirildi. Kudüs Seyyar Jandarma Taburu ise doğrudan tümen bünyesine alındı.[139]

---

138 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, s. 80.
139 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, s. 81.

Beyrut Seyyar Jandarma Alayı'nın Cebeli Lübnan'da harekât yapmasının gerekebileceği düşünülerek bu alayla birlikte sınırda görevli olan Kudüs Seyyar Jandarma Taburu kuruldu. Diğer jandarma birliklerinin sayısı ise 1/3 ile 1/2 arasında noksan bırakıldı. Başkomutanlık Vekâleti ve Harbiye Nezâreti'nden verilen emirler doğrultusunda seyyar jandarma taburlarının mevcutları 800 ilâ 1.037 arasında değişiyordu. Tabur ve alayların silahları genellikle büyük çaplı martin ve gara tüfeklerinden ibaretti. Tüfek başına 150 mermi hesap edilmişti. Seyyar jandarma birlikleri, ordu emrine göre nizamiye kıtaları gibi iaşe edilecek ancak merkezler dışında depo olmayan yerlerde bulunan birliklere para verilecek, iaşeleri bu şekilde sağlanacaktı. Seyyar jandarma birliklerine; Hama (dâhil), Rayak (dâhil), Der'a (dâhil) ve Şeria köprüsü (dâhil) arasındaki demiryollarının her yönden korunması, Lazkiye-Gazze (dâhil) kıyısının her noktasının önemine göre buralara ayrılacak sabit postalarla tutulup gözetlenmesi görevi verildi. Maan Seyyar Jandarma Taburu ise Medine'ye intikal ettirildi.[140]

11. MÜTAREKE DÖNEMİ JANDARMA

11.1. MONDROS MÜTAREKESİ

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile Osmanlı Devleti için Birinci Dünya Savaşı fiilen sona erdi. Savaştan yenik ayrılan devletin toprakları mütareke şartları gereğince müttefikler tarafından işgal edilmeye başlandı. Mütarekenin 5. Maddesi: "*Hudutların muhafazası ve asayişi*

140 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, s. 81-82.

dâhilinin idamesi için lüzum görülecek kuva-yı askeriyeden maadasının derhal terhisi (iş bu kuva-yı askeriyenin miktar ve vaziyetleri İtilaf hükümatı tarafından Devleti Aliyye ile müzakere edildikten sonra takarrür ettirilecektir)"[141] gereğince Türk orduları terhis edilecekti. Beşinci maddeye göre jandarma dışında kalan kuvvet tamamen terhis olacaktı. Bu durum ülkede tek silahlı güç olarak jandarmanın kalacağı anlamına geliyordu. Mütarekeyi takiben terhis kararının uygulanması beklenmekteydi. Padişah iradesi 3 Kasım 1918'de çıktı. Harbiye Nezâreti terhis tâlîmatnamesi üzerindeki çalışmalarını 5 Kasım'da tamamladı. Buna göre; ordu ve kolordu komutanları kadro fazlası zâbitan ve memurları ihtiyaç duyulan birliklere uygun şekilde dağıtmakta mutlak yetkiliydi. Birliklerdeki bütün jandarma zâbitleri Jandarma Umum Kumandanlığı emrine girecekti. Efrât hakkında terhis işlemleri şu şekilde yapılacaktı:

1. Terhis işlemi tümen, kolordu ve ordu komutanlıklarınca yapılacaktır.
2. Lağvedilecek birliklerdeki efrâdın terhisine diğerlerinden önce başlanacaktır.
3. Birliklerdeki jandarma efrâdı derhal jandarmaya devredilecektir.
4. Efrât terhis edilmeden önce genel sağlık kontrolünden geçirilecektir.[142]

Harbiye Nezâreti 4 Kasım tarihli bir genelgeyle doğum tarihleri dikkate alınmadan terhis edilen askerlerden uygun nitelikte olanların polis ve jandarma teşkilatlarında istihdam

141 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları, C.I,* Ankara, 1989, s. 12-14.
142 Selçuk Ural, *Mondros Mütarekesi ve Doğu Vilayetleri,* İstanbul 2008, s. 66-68.

edilmesini emretti. Fakat devletin mâlî durumdan ötürü bunların tamamını istihdam etmesi mümkün değildi. Dolayısıyla ihtiyat zâbitlerinin sivil hayatta kendi gayretleriyle geçimlerini sağlamalarından başka seçenekleri yoktu. Türk ordusunun kadrolarının olabildiğince muhafaza edilmesi siyâsî ve askerî açıdan atılacak adımlar için büyük önem taşıyordu. Muhafaza edilmesi durumunda ihtiyaç duyulduğunda kadrolar doldurularak devletin çıkarları korunabilirdi.[143]

Harbiye Nezâreti Müsteşarı İsmet (İnönü) Bey imzasıyla komutanlıklara gönderilen 7 Kasım tarihli emirde Jandarma zâbitlerinin terhisine şu şekilde açıklık getirildi:

1. *Jandarma subaylarının ilişkileri süratle kesilerek en yakın jandarma birliğine gönderilecektir. Bu gelişmeler Umum Jandarma Kumandanlığı'na anında bildirilecektir.*
2. *İhtiyat müfrezeleri ancak diğer birliklerdeki aynı doğumlu askerlerin terhisi ile paralel gidecektir.*
3. *Silahaltında tutulan bütün "Darulmuallimin, Mekatib-i Sultaniye ve İdadi" muallimlerinin terhisi yapılarak, birliklerle ilişkileri kesilecektir.*
4. *Hidmet-i maksure/kısa dönem askerlerden henüz bir senelik askerlik hizmetini tamamlamamış olanlar bu süreyi tamamladıkları zaman terhis edilecektir.*
5. *Ordudaki sivil posta ve telgraf memurları ihtiyaç kalmadıkça terhis olunacaktır.*
6. *Doktor ve eczacılar kâmilen terhis olunacaktır.*

Mütareke döneminde asayişten büyük oranda Jandarma Umum Kumandanlığı sorumlu olacağından, kumandanlığın

143 Ural, *Mondros Mütarekesi ve Doğu Vilayetleri*, s. 73-74.

nitelik ve nicelik itibariyle güçlendirilmesi yeni dönemde Erkân-ı Harbiye'nin öncelikleri arasında yer alacaktı.[144] Harbiye Nezâreti küçük değişikliklerle iyi bir kadroyu elinde tutmak için uğraşırken İngiliz Genel Karargâhı tümen ve kolordu sayısından ziyade ordunun genel mevcuduyla ilgileniyordu. 12 Ocak 1919'da Harbiye Nezâreti'ne gönderilen yazıda bu hususa açıklık getirilmesi istendi. Harbiye Nezâreti 26 Ocak'ta yeni ordu teşkilatına ait taslağı gönderdi. Buna göre jandarma için şöyle bir planlama yapılıyordu; Terhisten sonra devletin elinde 9.000 kadar jandarma kalacaktı. Jandarmaya bu tarihe kadar kayıt edilen efrât sayısı yaklaşık 30.000'e ulaşmıştı. Yapılan hesaplamalara göre ihtiyaç 50.000 olarak belirlenmişti. Fakat hazeri teşkilat sayıyı 37.000 ile sınırlı tutmayı gerektiriyordu. Yapılan planlamaya göre mütareke dönemde *asgari jandarma kuvveti* 37.391 kişi olarak belirlenmişti.[145] Türk karargâhının kurmak istediği sistem ve kaliteli efrâdın jandarma bünyesinde tutulmak istenmesinin sahada karşılığının olduğunu söylemek zordu. İşgal kuvvetlerinin komutanları bölgelerindeki Türk jandarmalarının kendi emirleri altına girmesini hatta terhis edilmelerini dahi istiyorlardı.[146]

11.2. JANDARMA'NIN DÂHİLİYE NEZÂRETİ'NE BAĞLANMASI

15 Mart 1919'da Jandarma Umum Kumandanlığı'nın her türlü umur ve muamelatını Dâhiliye Nezâreti'ne bağlanması

144 Ural, *Mondros Mütarekesi ve Doğu Vilayetleri*, s. 78-82.

145 Ural, *Mondros Mütarekesi ve Doğu Vilayetleri*, s. 196-199.

146 Mehmet Okur, "Mondros Mütarekesi'nin Irak ve Suriye Cephelerinde Uygulanışında İngiltere'nin Yaklaşımı", *Atatürk Dergisi*, C. III, S. 2, Temmuz 2002, s. 237.

hakkında düzenlenen kararname Takvîm-i Vekâyi'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Damat Ferit hükûmetinin jandarmayı doğrudan hükûmet emri altına almasındaki temel amaç, Millî Mücadele hareketini bastırmak için dayanabileceği yegâne güç olarak jandarmayı görmesiydi. Yapılan düzenlemeye göre:

1. Jandarma Umum Kumandanlığı her türlü umur ve muamelatıyla Dâhiliye Nezâreti'ne rapt olundu.
2. Jandarmanın vazife ve teşkilatı hakkındaki 26 Aralık 1916 tarihli kararnamenin, yeni kararnameye muhalif aksamı yürürlükten kaldırıldı.
3. Jandarma zâbitan ve efrâdının tayin, terfi ve mahkemeleriyle ilgili usûller diğer bir kararname ile düzenlenecekti.[147]

Jandarma kuvvetinin silahlı olmasından dolayı askerî sınıfta değerlendirilmesiyle ilgili tartışmalar bu kararla yeni bir boyut kazandı. Dünyadaki bazı örneklerinde olduğu gibi jandarmaya biçilen *askerî polis* rolünün yerine getirilebilmesi için Osmanlı ülkesinde uygun bir ortamdan söz etmek mümkün değildi. Mütarekeye bağlı işgallere her geçen gün yenilerinin eklendiği günlerde vatansever subaylar bir yandan jandarmanın elindeki eski, işe yaramayan silahları depoya kaldırmadan kaliteli silahlarla değiştirmeye çalışıyor, diğer yandan ise jandarmanın sayısı artırılmaya çalışılıyordu.

Jandarma Umum Kumandanlığı'ndan vilâyet ve mutasarrıflıklarına çekilen Kasım 1918 tarihli telgrafta; terhis münasebetiyle boşalacak jandarma kadrolarının ikmâli için *eşirra ve zuafadan olmamak kaydıyla* gönüllü kaydedilmesi ve terhisi hak etmiş olup da göreve devam etmek isteyenlerin

147 *BOA*, MV., 250/59; *Takvîm-i Vekâyi*, 18 Mart 1335, No:3499.

ise istihdamlarının kabulü isteniyordu.[148] Terhislerin devam ettiği günlerde yaşanan keşmekeşe Anadolu'nun bozuk olan asayişi de eklenince müttefiklerin mütarekenin bazı maddelerini bahane göstererek işgal sahalarını genişletme imkânı ortaya çıkmıştı. Bitlis'in asayişini sağlanması için ilk etapta IX. Ordu'dan bir istihkâm taburu ile VI. Ordu'dan bir piyade bölüğü görevlendirilmişti. Buna rağmen Jandarma Umum Kumandanlığı gönüllü kaydına önem verilmesini istiyordu.[149] Savaş yıllarından itibaren asayiş konusunda ciddi sorunlar yaşanan Sivas'tan da jandarma sayısını gönüllü kaydı yaparak artırması maaşlara ise zam yapması isteniyordu.[150] Hüdavendigar Vilâyeti'nin merkezden ısrarla jandarma kuvveti gönderilmesine yönelik talebine verilen cevapta merkezden kuvvet gönderilmesinin imkânsız olduğu, gönüllü kaydı yapılarak jandarma açığının kapatılması tavsiye ediliyordu.[151] Konya Vilâyeti'nin jandarma talebi ise karşılık bulmadığı gibi kadrosunda bulunan 50 jandarma efrâdının acilen İstanbul'a gönderilmesi isteniyordu. Gönüllü jandarma kaydına imkân sağlayacak kânunun tebliğine kadar mevcut kadro ile idarenin teminine çalışılması ise özellikle belirtiliyordu.[152] Rum faaliyetlerinin yoğun olarak görüldüğü kritik bir bölge olan İzmir'den Dâhiliye Nezâreti'ne gönderilen telgraflarda başka bir bölgeden askerî kuvvet sevkine imkân olmadığı için vali ve kumandanlık tarafından jandarma kuvvetinin acilen artırılması talep ediliyordu.[153]

148 *BOA*, DH. ŞFR., 93/174.
149 *BOA*, DH. ŞFR., 93/254.
150 *BOA*, DH. ŞFR., 94/180.
151 *BOA*, DH. ŞFR., 95/247.
152 *BOA*, DH. ŞFR., 97/178.
153 *ATASE*, İSH, K-22, G-84, B-84-1.

Mütareke döneminde jandarma teşkilatında yaptığı faaliyetlerle adından sıkça söz ettiren kişi 19 Ocak 1919'da Umum Jandarma Kumandanı Miralay Refet Bey'in azledilmesiyle yerine atanan Miralay Ali Kemal Bey oldu.[154] Ali Kemal, İttihat ve Terakki'nin iktidarında emekliye sevk edilmişti. İktidar değişikliği sonrası aktif göreve geri döndü.

Ülkenin her bölgesinden jandarma sayısının artırılmasına yönelik talepler gelmesine rağmen Jandarma Umum Kumandanı Ali Kemal Bey'in teklifi doğrultusunda mâlî birtakım sıkıntılardan ötürü 1919'un ilk aylarında 7.713 jandarma efrâdı terhis edildi.[155] Vilâyet ve mutasarrıflıkların asayişi temin edebilmeleri için gerekli olan jandarma ihtiyacının merkez tarafından karşılanamaması üzerine *gönüllü jandarma* sisteminin hayata geçirilebilmesi için 23 Mart 1919 tarihinde bir kararname hazırlandı. Kararname, jandarma efrâdının maaş ve iaşe bedellerini düzenliyordu. Kararnamenin birinci maddesine göre jandarmaya gönüllü olarak kayıt olanlara verilecek maaşlar şu şekilde düzenlenmişti; namzet 200, nefer 500, onbaşı 550, çavuş 600, başçavuş ve bölük kâtipleri ise 650 kuruş. İkinci maddeye göre askerî mükellefiyetini jandarmada îfâ etmek üzere ordudan alınan efrâda verilecek maaşlar ise şu şekilde düzenlenmişti; namzet 100, nefer 200, onbaşı 250, çavuş 300, başçavuş ve bölük kâtibi 350 kuruş. Gönüllü kayıt edilenlerle, kıdemli jandarmaların toplamı jandarma efrâdının genelinin yüzde kırkını geçemeyecekti. Gerek gönüllü kaydında gerek ordudan verilecek efrâtta vilâyetlerde meskûn olan ahâlinin mezhep ve milliyet itibariyle nüfusları

154 *BOA*, BEO., 4552/341333; *Takvîm-i Vekâyi*, 21 Kânûnusânî 1335, No:3451.

155 Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, Ankara 2001, s. 78.

dikkate alınacaktı. İaşe bedeli askerî tayinat kânununa göre belirlenirken aylık 500 kuruşu geçemeyecekti. Süvariler için yem bedeli de askerî yem kânununa göre verilecekti. Jandarma efrâdının bağlı olduğu nizamnâmeye mahsusan elbise masrafları hükûmete ait olacaktı.[156] Fakat gönüllü sistemi jandarmada istenildiği gibi uygulanamadı. Halk bu sisteme rağbet göstermedi. Bazı yerlerde yalnızca on kişi bulunurken bazı yerlerde kimse jandarmaya kayıt olmadı.[157]

11.3. İŞGALLER VE JANDARMANIN DURUMU

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi, bir ateşkesten ziyade teslim anlaşması hüviyetine sahipti. Mütarekenin henüz ilk maddesinden itibaren işgaller sıralanıyordu. Çanakkale ve Karadeniz Boğazları, Toros tünelleri ve Elviye-i Selase diyerek uzayıp giden listede 7. madde ile İtilaf güçleri *güvenliklerini tehlikede gördükleri* yerleri işgal etme hakkına sahip oluyorlardı. Mütarekeyi takip eden Kasım 1918'in ilk günlerinden itibaren işgaller yaşanmaya başladı. Fransızlar Hatay, Dörtyol, Mersin ve Adana bölgelerini, İtalyanlar Antalya, Marmaris, Konya, Bodrum ve Kuşadası'nı işgal ettiler. İngilizler güneyde Musul'u hızlı bir şekilde mütarekeye aykırı şekilde işgal ederken Samsun, Çanakkale, Kars ve Batum bölgelerine asker çıkardılar. İşgallerin kırılma noktası ise 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanistan tarafından işgali oldu.[158]

156 *Takvîm-i Vekâyi*, 27 Mart 1335, No:3507.

157 *BOA*, DH. ŞFR., 632/55.

158 Mondros Mütarekesi sonrası ilk işgallerle ilgili bkz. Haluk Selvi, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, İstanbul 2018.

Mustafa Kemal Paşa ileri görüşlülüğünün bir göstergesi olarak, mütareke metninde 3 Kasım 1918'de Toros Tünelleri, Suriye ve Kilikya terimleriyle neyin kastedildiğini Harbiye Nezâreti'nden sordu. Telgraflarda mütarekenin ne derece tehlikeli hükümler içerdiğini ve her an suiistimal edilebileceğini belirtmesine karşın, Mustafa Kemal Paşa'nın mütarekenin hükümlerine ve uygulanış tarzına ilişkin yaptığı eleştiriler ve uyarılar idareciler tarafından dikkate alınmamıştır. 13 Kasım'da İstanbul'a ulaştığında İtilaf donanması şehri fiili olarak işgal etmişti. Bu durumu 23 Nisan 1920'de TBMM'de yaptığı açılış konuşmasında şöyle dile getirmekteydi: *"İtilaf donanmaları İstanbul'a girdikten sonra mütareke ahkâmı bir tarafa bırakıldı. Gün geçtikçe artan bir şiddetle, hukuk-ı saltanat, haysiyet-i hükûmet, izzet-i nefs-i millîmiz taaddiyata uğradı..."*[159]

Ordu kumandanları bir yandan işgallerin şaşkınlığını yaşarken diğer yandan ise seçme efrâttan jandarma kuvvetleri oluşturmak için çabalıyorlardı. II. Ordu Kumandanı Nihat Paşa, kendi gücü ve yetkisi dışında kalan işler için Harbiye Nezâreti'ne teklifte bulundu. Diğer taraftan jandarma gücünü ordu kaynaklarından artırmaya çalışıyordu. Bu maksatla Nihat Paşa, çekilme uygulanmadan önce, 12. Kolordu ve 24. Tümen süvari efrâdını, asayişi sağlamak adına Adana Vilâyeti emrine verdi. *Ceyhan ve İslâhiye Jandarma Süvari Alayları* adı verilen bu iki jandarma alayından biri Ceyhan'da, diğer ise Kilis'te bulunacaktı. Nihat Paşa bu iki jandarma alayından başka, yaya jandarma birliklerinin de güçlendirilmesi adına vilâyet emrine 1.200 piyade efrâdı verdi. 1.200 efrât, Toros ku-

159 Ural, *Mondros Mütarekesi ve Doğu Vilayetleri*, s. 40-41.

zeyine geçecek birliklerde ağırlıkları idare edecek kadar efrât bırakılmak suretiyle, terhis edilmeyecek olanlardan ayrılmıştı. Polis kadrosuna da terhis edilen subaylardan hukuk tahsili görmüş 15 kişi verildi. Böylece ordu Adana Vilâyeti'nden çekilmeden önce Adana ile Ayıntap ve Maraş sancaklarında asayişi korumak için mümkün olan önlemleri almış oldu.[160]

Adana ve Mersin bölgelerinin işgalinden sonra Fransızlar, Türk memuru oranında Fransız memurları işe alarak en küçük işleri dahi kendi memurlarına yaptırmaya başladılar. Adana'daki Osmanlı valisinin elinde Fransız kontrolüne girmiş olan ve arasına yüksek oranda Hristiyan unsur karıştırılan polis ve jandarmadan başka kuvvet kalmadı. Kurulan bu düzen mütareke ve hâkimiyet unsurlarına aykırıydı. Öyle ki; polis ve jandarmanın kıyafeti değiştirilmiş, o zamana kadar kalpaklarda bulunan ay-yıldız kaldırılmış, eğitim ve komuta dili Fransızcaya çevrilmişti.[161] Fransız işgal komutanları, işgal ettikleri bölgelerde Ermenilerin Türkler üzerinde hâkimiyet kurabilmeleri için yoğun çaba sarf ettiler. Adana polis müdür muâvinliğine Vahan isimli bir Ermeni komitacıyı tayin ettikleri gibi, Türk jandarmasını da dağıtmaya çalıştılar. Buna yönelik jandarma komutanlıklarına verilen emirde şu ifadelere yer veriliyordu: *"Kadronuzun yarısı İslâm, yarısı Ermeni olacaktır. Ona göre ikmâl edilmesi..."* Adana Jandarma Alay Komutanı Miralay Haşim Bey, Fransızlara boyun eğmeyince yakalanarak esir kampına gönderildi.[162]

160 *Türk İstiklâl Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, Ankara 1999, s. 85-87.
161 *TİH I*, s. 103.
162 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali Mondros Mütarekesinden Cumhuriyetin İlanına Kadar Belgesel Olaylar Zinciri C. I*, İstanbul 1987, s.198.

Musul, mütareke şartlarına uygun olmayan koşullarda İngilizler tarafından işgal edildikten sonra bölgede bulunan ordu birlikleri ve jandarma kuvvetleri Nusaybin'e çekildi. Musul'daki jandarma ve polis kuvvetlerinin uzaklaştırılmasıyla şehirde kalan yerli memurlar İngiliz kontrolünde iş görmeye başladı.[163]

6 Kasım 1918'de Çanakkale'ye gelen İngiliz Heyet Başkanı General Fuller ile Müstahkem Mevki Kumandanı Miralay Selâhattin Adil Bey arasında, Boğazların boşaltılması ve İngilizler tarafından işgali konuları görüşüldü. Buna göre işgal 8 Kasım'da başlayacaktı. 501, 502 ve 505. Kıyı Gözetleme Taburları, jandarma olarak kullanılmak üzere Karargâh'ın emri ile, Çanakkale Sancağı emrine verildi. Bu taburlardan terhis olunmayacak efrâtla, Çanakkale Jandarma Taburu takviye edildi. Fazla efrât ise İstanbul'a gönderildi.[164]

Ülkede işgallerin tüm hızıyla devam ettiği günlerde İngiliz ve Fransızlar arasında Türk topraklarını denetim altına almak için kıyasıya bir yarış vardı. Fransızların bir oldubitti ile jandarma teşkilatının başına General Foulon'u geçirmeleri karşısında İngilizlerden de bir adım geldi. 11 Ocak 1919'da İstanbul'un polis ve sağlık işlerine el konulması için emir verildi. Müttefiklerin arasındaki çekişmeden bihaber olan İstanbul hükûmeti ise hastalara daha iyi bakılacağı, asayişin sağlanacağı ve eksik ilaçların karşılanacağı gibi düşünceyle konuya itiraz etmediği gibi memnuniyet duymuştu. Fransızlar ikinci bir adım atarak polis gücüne katılması için İstanbul'a eleman gönderdiler. Şubat ayında Fransızlar jandarma yöne-

163 *TİH I*, s. 131.
164 *TİH I*, s. 167-168.

timinin tamamını kendi ellerine alabilmek için İzzet Bey ve sadrazam nezdinde görüşmelerde bulundular. Bu durumun Fransız subayların Anadolu'ya geçmesine neden olacağını düşünen İngilizlerin karşı çıkmaları gecikmedi.[165]

İtilaf Kuvvetleri Komutanı General Wilson, 17 Ocak 1919'de Osmanlı zabıtasının kontrolünü üzerine aldığını Harbiye Nezâreti'ne bildirdi:

"Harbiye Nazırı Celil Paşa Hazretlerine

1. *Mahallî idarenin memnuniyet verici şartlar içinde bulunmamasından dolayı İtilaf kuvvetlerinin yeter derecede korunması için, Osmanlı zâbıtasının fiilen kontrolünü deruhte etmeye mecbur olduğunu arz ederim. General Fuller'i bu maksatla İtilâf Komisyonu Reisliği'ne atadım.*
2. *Bu komisyon, bugünkü zâbıta usullerini inceleyecek ve lüzumlu olduğuna karar vereceğim tedbirleri uygulayacaktır.*
3. *Bunun için şehrin polis ve jandarma âmirlerine, komisyon reisinden gelen emir ve tâlîmatı uygulamaları için, gerekli emirlerin verilmesini rica ederim."*

General Wilson tarafından gönderilen yukarıdaki yazıdan sonra İtilaf makamlarının arzusuna göre İstanbul'da birtakım değişiklikler yapıldı. Beyoğlu ve Boğaz'ın Rumeli yakası ikiye ayrıldı. Her birisine İngiliz, Fransız ve İtalyan polislerinden onar polisle, İngiliz, Fransız ve İtalyan subaylarından oluşan bir heyet konuldu. İki bölgenin başına da bir İngiliz yüzbaşı getirildi. İstanbul yakası ikiye ayrılarak başına bir Fransız yüzbaşı, Üsküdar, Kadıköy ve Anadolu yakasının inzibat işlerine ise bir İtalyan subay görevlendirildi. İstanbul'un emniyet

165 Sina Akşin, *İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele (Mutlakıyete Dönüş 1918-1919) C.I*, İstanbul 1992, s. 158.

ve asayiş işlerinin İtilaf makamlarına geçmesinin ardından Türklere yapılan saldırıların ardı arkası kesilmedi.[166]

Mütarekeyle birlikte, Balkan Savaşlarını müteakip emekliye sevk edilen işe yaramaz kadrolar yeniden göreve getiriliyordu. Bunlardan birisi de Harbiye Nazırı Ali Ferid Paşa'ydı. Fransızlar, Türk jandarması üzerinde tam bir tahakküm kurmak istiyorlardı. Bunun için Ali Ferid Paşa ile görüşen Foulon jandarma kadrolarının birisi gönüllü diğeri ise askeriyeden alınma olmak üzere iki grupta ve toplamda 30.000 civarında olmasını istemişti. Jandarmaya ayrılan bütçenin artırılmasının yanı sıra, açılması planlanan jandarma mektebi için Beylerbeyi Sarayı'nın arkasında bulunan karakol Foulon tarafından talep edildi. Taleplerin yerine getirilmesi için gayret edeceğini söyleyen Ali Ferid Paşa'nın mütarekeye göre kurulması planlanan ordunun kaç tümenden oluşacağına yönelik soruya verdiği cevap ise ibretlikti: *"Maahaza inşallah şu ordu derdinden de kurtuluruz da yalnız jandarmamız bize kalır."*[167] İstanbul'da başta sadrazam ve nazırlar olmak üzere müttefiklerin kölesi ve dediklerini yapmak için bekleyen birer kuklaya dönüşmüşlerdi.

Mütarekenin 24. maddesi'ne göre Vilâyat-ı Sitte'de (Bitlis, Van, Erzurum, Diyarbakır, Sivas ve Elâzığ) bir karışıklık çıkması durumunda adı geçen vilâyetlerden herhangi bir kısmını işgal edebilecekti. Bu maddenin işletilmesinin engellenmesini isteyen Harbiye Nezâreti 4 Aralık 1918'de yayınladığı emirnâme ile adı geçen bölgedeki jandarma kuvvetlerine

166 *TİH I*, s. 185-186.
167 Kâzım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul 1960, s. 14.

yardımcı olmak üzere ordu birliklerinin memleketin önemli görülen şu bölgelerine ayrılmasını istedi;

- Doğu hudut bölgesi,
- Vilâyat-ı Sitte,
- Trabzon ve doğu bölgesi,
- Samsun, Amasya ve Sivas bölgesi.

Trabzon, Erzurum, Van ve Bitlis bir yıla yakın süredir düşman işgalinden kurtarılmış olmasına rağmen idârî anlamda gelişme görülmemişti. Bölgedeki Türkleri tehdit eden Ermeni istîlâ ve tecavüzünden başka, aşiret ağaları da başkaldırmaya yelteniyorlardı. Harbiye Nezâreti Şubat 1919'da verdiği emirde özellikle Ermenilerin göz diktikleri Van'da asayişin sağlanması için dikkat edilmesini istiyordu. Jandarma bulmak mümkün olmadığı için ordu birlikleri jandarma vazifesi göreceklerdi.[168]

Mütareke gereğince ordu terhis edilmeye başlandığı için özellikle Batı Anadolu'da Rum çeteleri bu durumu fırsata çevirerek faaliyetlerini kolayca yapabiliyorlardı. İstanbul hükûmetinin müttefikler nezdinde yaptığı teşebbüsler de çoğu zaman karşılıksız kalıyordu. Aydın vilâyeti, çetelerle gerekli mücadeleyi yapabilmek için Konya ve Karahisar gibi iç bölgelerden jandarma takviyesi talep etmişti.[169] Fakat jandarma kuvveti artırılıp suçlular yakalansa dahi sonuç değişmiyordu. İtilaf asker ve mümessilleri açık açık Rum çetecileri koruyordu. 18 Mart 1919'da Sıdkı Efendi'yi şehit eden katil Aleko adlı Rum, derdest edileceği sırada Söke'deki İngiliz subayının müdahalesiyle serbest bırakıldı. Alınan istihbarata

168 *TİH I*, s. 247-249.
169 *BOA*, DH. ŞFR., 616/118.

göre Sisam'a kaçırılmak istenilen katil Aleko'nun hükûmete teslimi için yapılan teşebbüslerden sonuç alınamadı. Ayrıca Kuşadası'nda toplanan Rum firariler, İngiliz torpil gemisiyle Sisam'a gönderiliyordu.[170] İzmir'den gönderilen Emniyeti Umûmîye Müfettişi'nin raporunda Nisan 1919 itibariyle, Aydın Vilâyeti'nin her tarafında özellikle de İzmir'de jandarma ve polis kuvvetinin artırılması isteniyordu. Böylece İzmir ve çevresinin eşkıya yatağı olmasının önüne geçilebilirdi.[171]

Harbiye Nazırı Şakir Paşa tarafından Mayıs 1919'da *Journal d'Orient*'e verilen röportajda, Bursa ve Aydın havalisinde sık sık eşkıyalık faaliyetlerinin görüldüğü ve bunu yapanların asker kaçakları olduğunu dile getiriliyordu. İstanbul'dan gönderilen jandarma ile bu tür olayların önlenebileceğinin umulduğunun ise altı çiziliyordu. Çıkan olaylar daha çok soygunculuk türündendi ve cinayetler pek nadiren görülüyordu. Diğer yandan, 2 Mayıs 1919'da Dâhiliye Nazırı Mehmed Ali Bey tarafından verilen demeçte 20.000 olan jandarma sayısının 27.000'e yükseltildiği, zaman içerisinde sayının 35.000'e yükselmesinin umulduğu dile getirilmişti. Ayrıca yapılacak çalışmalarla jandarmanın maddî gücü artırılacaktı.[172]

İstanbul hükûmetinin müttefik isteklerini yerine getirmek için çabaladığı bir dönemde, 14 Mayıs 1919 günü sabah saatlerinde İzmir istihkâmlarının işgal edileceğine yönelik nota İzmir vilâyetine tebliğ edildi. Harbiye Nezâreti ise verdiği emirde işgale kesinlikle direnilmemesini istiyordu. Amiral Calthorpe imzalı İzmir'in işgal edileceğine yönelik ikinci nota 15 Mayıs 1919'da Türk makamlarına iletildi. Vali Ahmed

170 *BOA*, DH.EUM.AYŞ., 3/27.
171 *BOA*, DH.EUM.AYŞ., 8/105-3.
172 Akşin, *İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, C. I, s. 247.

İzzet Bey durumu protesto etmekten başka bir girişimde bulunmadı. Türk halkı arasındaki gergin bekleyişe karşı Rum ahâlinin sevinç gösterileri arasında yaklaşık 12.000 Yunan askerinden oluşan işgal birlikleri 15 Mayıs 1919 tarihinde sabah erken saatlerde İzmir'e girdi. Yunan İşgal Komutanı Albay Zafirio tarafından yayınlanan beyannamede işgalin güvenliğin sağlanması amacıyla yapıldığı, memurlar dâhil herkesin işleriyle meşgul olması isteniyordu. Ancak gerek beyannamede belirtilen hususlar gerekse Amiral Calthorpe'un uyarılarına rağmen Rum metropolitinin kışkırtmaları üzerine İzmir'de 17 Mayıs 1919'a kadar devam edecek olan Türk katliamı başladı. İzmir'den ulaşan kısıtlı istihbarata göre işgal sırasında 20 yüksek rütbeli zâbit şehit edilmişti. Müslüman ahâliden yüzlerce masum kişi katledildikten sonra denize atılmıştı. İzmir ile irtibat yalnızca aracılar vasıtasıyla sağlanabiliyordu. 17. Kolordu Komutan Vekili Bekir Sami Bey aynı manzaranın Manisa'da yaşanmaması için şehirde bulunan zâbit ve efrâdın acilen Salihli'ye nakledilmesini talep ediyordu.[173]

İşgal kararının alınmasında ve uygulamasında Yunan hükûmetinin Avrupa başkentlerinde yürüttüğü propagandaların payı ne kadar büyükse, Osmanlı hükûmetinin ve İzmir valiliğinin ihmali de o derece büyüktü. Zira Osmanlı hükûmeti işgal öncesi etkili siyâsî ve askerî önlemler almak yerine, yüzeysel ve hatta yanlış kararlarla vakit kaybetti.[174] Yunanlılar, İzmir'i işgal ettikten sonra 16 Mayıs'ta Urla

173 *ATASE*, İstiklal Harbi, (İSH), K-20, G-24, B-24-1.

174 Gotthard Jaeschke, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması" Belleten Sayı:128, Ankara, 1968, s. 568; Tayyib Gökbilgin, *Milli Mücadele Başlarken I*, Ankara, 1959, s. 65.

Yarımadası'nı, 19 Mayıs'ta da Foça'yı ele geçirdi. Amiral Calthorpe, gerek bu harekâtları, gerekse yeni birliklerin getirilmesini doğuya doğru yapılan bir harekâtın işareti sayarak, Yüksek Konsey'den işgal sahasını belirten tâlîmatın derhal gönderilmesini istedi. Yüksek Konsey, 19 Mayıs'ta Yunan işgalinin İzmir sancağı ile Ayvalık kazasını kapsadığını belirten karar aldıysa da karar bilinmeyen sebeplerden dolayı Amiral Calthorpe'a ancak 23 Mayıs'ta ulaştı.[175] Bu tarihte Yunan ordusu kendileri için belirlenen hattı çoktan aşmış durumdaydı.

Yunan İşgal Komutanlığı, verilen emirler uyarınca Anadolu'nun içlerine doğru üç koldan ilerlemeyi öngören bir plan hazırladı. Birinci istikâmet Gediz Vadisi olup, Menemen'den başlayarak Manisa, Turgutlu, Salihli ve Alaşehir'i hedef alıyordu. İkinci istikâmet Menderes Vadisi'nde Torbalı, Bayındır ve Ödemiş'i, üçüncü istikâmet ise Torbalı'dan güneye saparak Aydın ve Nazilli'nin ele geçirilmesini ön görüyordu. Ayvalık'a çıkacak birlikler burayı ele geçirdikten sonra Gediz Vadisi'nde ilerleyecek olan kolla birleşerek doğuya doğru hareket edecekti.[176]

Mütarekeyi takip eden günlerde başlayan işgallere karşı halkının ilk direniş gösterdiği tarihten düzenli ordu kurulana kadar geçen zaman içerisinde jandarma birlikleri gerek Kuvâyı Millîye'nin gerekse de millî teşkilatlanmaların kurulmasında öncü oldu. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla ete kemiğe bürünen Millî Mücadele'nin

175 Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev: Cemal Köprülü, Ankara 1986, s. 85.

176 Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilâli*, C. I, İstanbul 1976, s. 237.

başlangıç aşamasından itibaren Anadolu'da bulunan jandarma birlikleri bu harekete büyük oranda destek verdi.

Yunan işgal kuvvetleri her fırsatta işgal sahasını hızla genişletmeye devam ediyordu. İç bölgelere sıçramanın en önemli adımı olan Aydın şehri, 27 Mayıs 1919'da işgal edildi. İşgali takip eden günlerde şehrin ileri gelenleri Yunanlılar tarafından tutuklandı. Yayınlanan emirnâmeyle şehirde sıkıyönetim ilan edilerek silahlarını teslim etmeyenlerin kurşuna dizileceği ahâliye bildirildi.[177] 31 Mayıs 1919 itibariyle Manisa, Tire, Aydın ve Ayvalık yeni işgal bölgelerine dönüştü.[178] 4 Haziran 1919'da Nazilli işgal edildi. 20 Haziran'a kadar kazada kalan Yunan askerleri evleri yağmaladıkları gibi çok sayıda Müslüman'ın da ölümüne sebep oldu.[179] Durumun her geçen gün kötüye gitmesi karşısında kayıtsız kalamayan bölge halkı silahlanarak Kuvâ-yı Milliye birlikleri oluşturmaya başladılar. Kuvâ-yı Milliye birlikleri, 28 Haziran 1919'da ise Aydın'da bulunan Yunan işgal komutanından şehri boşaltmasını istediler. Bu notayı ciddiye almayan Yunan kuvvetleri Türk mahallelerinde ciddi bir katliam başlattılar. Durumun haber alınması üzerine Kuvâ-yı Milliye birlikleri aynı gün harekete geçti. Yunan işgal kuvvetleri bunun üzerine şehri ateşe verdi. Tepelere yerleştirdikleri mitralyözler aracılığıyla kaçmak isteyen Müslüman ahâli üzerine yaylım ateşi başlattı. Kuvâ-yı Milliye birlikleri şehre girdiği zaman yaklaşık 2.000 Türk'ün şehit olduğu tespit edildi. Maddî zarar 12 milyon lira

177 BOA, DH.KMS, 52-2/52.
178 *ATASE*, İSH, K-18, G-41, B-41-1.
179 *BOA*, DH.KMS, 52-3/34.

civarındaydı. Yunan kuvvetleri çekiliş güzergâhında bulunan tüm köyleri de ateşe verdi.[180]

İşgallerinin genişlemesiyle birlikte yerel idareden, asayişten ve jandarmadan söz etmek mümkün değildi. Yunan mezalimine uğramak istemeyen halk büyük kitleler halinde işgal bölgelerinden uzaklaşmak için göç ediyordu. Jandarma eşkıyaya, eşkıya ise jandarmaya karışmıştı.[181] Temmuz 1919'un ilk günlerinde takviye kuvvet alan Yunan ve yerli Rumlardan oluşan işgal kuvvetleri yeniden Aydın üzerine taarruza geçti. Şehirde bulunan Kuvâ-yı Milliye birlikleri tutunabilmek adına silah ve cephane takviyesi talep ediyordu. Askerî kuvvetlerin teşebbüste bulunması mümkün görünmüyordu. Yunanlıların Aydın'daki bozgunun intikamını almak için büyük çaplı bir mezalim icrâ edecekleri şüphesizdi.[182]

İstanbul hükûmeti Anadolu'da ordudan yoksun bir şekilde tutunmanın mümkün olmadığını bildiği için iyi teçhiz edilmiş kalabalık bir jandarmayla bunun mümkün olacağını düşünüyordu. Nisan 1919'da düzenlenmiş olan Jandarma Teşkilât Projesi, Jandarma Umum Müfettişi General Foulon tarafından Temmuz 1919'da uygulamaya konuldu. Jandarmanın önemine atfen maaşlara zam yapıldı. İttihat ve Terakki'nin emekliye sevk ettiği ve mütareke sonrası göreve dönen Umum Jandarma Kumandanı Miralay Ali Kemal Bey'in rütbesi mirlivalığa yükseltildi. Bu esnada İstanbul hükûmeti Anadolu ile neredeyse tamamen kopmak üzere olan bağlarını güçlendirmek üzere Temmuz 1919'da birtakım heyetler kurarak Batı ve Doğu Anadolu bölgelerine gönder-

180 *BOA*, DH.KMS, 53-4/36.
181 *ATASE*, İSH, K-16, G-69, B-69-1.
182 *ATASE*, İSH, K-22, G-11, B-11.

meye karar verdi. Bölge jandarmasını tahkik etmek ve gelen şikâyetleri değerlendirmek üzere Ali Kemal Paşa da Uşak ve Denizli bölgelerine gönderildi. Buradaki temel amaç, Yunan işgali sonrasında Batı Anadolu'da ete kemiğe bürünmeye başlayan Kuvâ-yı Milliye hareketinin, Mustafa Kemal Paşa tarafından Anadolu'da başlatılan millî hareketle birleşmesinin önlenmesiydi. Ağustos 1919'da yapılan gezi sırasında Ali Kemal Paşa Kuvâ-yı Milliyeciler tarafından tutuklandı. Bir müddet sonra çeşitli teşebbüsler sonucunda serbest bırakıldı. Ali Kemal Paşa, İstanbul'a dönüşünü müteakip gazetelere verdiği demeçte Mustafa Kemal Paşa hareketiyle Kuvâ-yı Milliye hareketinin birleşemediğini iddia etti.[183]

Temmuz 1919'da İstanbul hükûmeti İzmir'in Yunan işgalinde bulunmayan aksamında asayişin sağlanması amacıyla tüm mercilerle irtibatlı olarak jandarma mıntıka komutanlığının kurulmasını gündeme aldı. Harbiye Nezâreti durumu 26 Temmuz'da 1 ve 2. Ordu Müfettişliklerine gönderdiği tâmim ile duyurdu. Buna göre:

1. İzmir'in Yunan işgali altında bulunmayan aksamıyla meşgul ve Umum Jandarma Kumandanlığı ile jandarma birlikleri arasında haberleşmeyi sağlayacak bir merci olarak *Jandarma Mıntıka Kumandanlığı* ihdası ve kumandanlık görevine İzmir Mıntıka Müfettişi Miralay Hilmi Bey'in tayini tensip edildi.

183 Haluk Selvi, "İstanbul Hükûmeti'nin Kuvâ-yı Millîye Hareketini Bölme Teşebbüsü: Jandarma Umum Kumandanı Kemal Paşa'nın Batı Anadolu Gezisi ve Sonuçları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XV, Sayı: 44, Temmuz 1999, s. 550-563; Süleyman Beyoğlu, "Demirci Mehmet Efe'nin Bazı Faaliyetleri", *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, S. 3, İstanbul 1996, s. 25-49.

2. Mıntıka kumandanlığının merkezi Afyon veya Denizli olabilirdi. Her bölgeyle muhabere yapabilecek bir yerin merkez olması ise tercih sebebiydi.
3. İzmir Jandarma Mıntıka Kumandanlığı, İzmir'de kalarak görevini yapmaya devam edecekti.

Kurulması planlanan kumandanlık ile gerek işgal altında gerekse işgal edilmemiş olan bölgelerdeki en büyük jandarma biriminden en küçük jandarma birimine kadar emir verilmesi düşünülüyordu. Müstakil jandarma kumandanlıklarıyla yapılacak haberleşmede, mıntıka kumandanının talep ve isteklerinin dikkate alınması zorunlu olacaktı.[184]

İzmir'in işgaliyle Anadolu'da başlayan Yunan mezalimi, Avrupa'ya da aksetti. Sulh Konferansı'nın kararından önce Avrupa'da bu gibi hadiselerin yayılmasını hiç şüphesiz arzu etmeyen Venizelos, işgal mıntıkalarında zulüm yapılmadığını iddia ediyordu. Bu durum karşısında uluslararası statüde bir tahkik komisyonunun durumu yerinde incelemesi için bölgeye gönderilmesine karar verildi. Bunun üzerine, Amerika adına Amiral Bristol, İngiltere adına General Hare, Fransa adına General Bunoust, İtalya adına General Dali'aho görevlendirildi. Türk tarafından oy sahibi olmamak üzere Yarbay Kadri Bey ve Yunanistan adına ise Albay A. Nazarakis komisyona dâhil edildiler. Tahkik Heyeti kısa zamanda Batı Anadolu'nun bazı şehirlerini ve cephe gerisini dolaşarak şikâyetleri dinledi. 7 Ekim 1919'da hazırladığı raporu konferansa sundu. Rapora göre yapılan tam bir işgal niteliği taşıyordu. Bölgedeki otorite sahibi ise sadece Yunan yüksek komiseriydi. İş başında bulunan Türk idarecilerin

184 *ATASE*, İSH, K-22, G-28, B-28-1-2-3.

hiçbir yetkileri bulunmadığı gibi polis ve jandarma ortalarda görünmediği için idareciler icrâ vasıtalarından yoksundu. Komisyonun teklifinde şu iki durum öne çıkıyordu:

Müttefik işgali tamamlanıncaya kadar, Türk jandarmasının müttefikler arası subayların idaresi ve komutası altında en kısa zamanda yeniden teşkilatlanmasının Türk hükûmetinden istenmesi.

Bu jandarma kuvvetleri en kısa zamanda bütün bölgedeki asayişi sağlayacak ve bu maksatla müttefik müfrezelerinin yerini alacak hâle getirilmesi.

Jandarmanın tensîk ve teşkiliyle beraber Türk hükûmetinin tekrar sivil idareyi kurmakla görevlendirilmesi.[185]

Yarbay Kadri Bey tarafından hazırlanan Ekim 1919 tarihli raporda da polis ve jandarmanın durumuyla ilgili çarpıcı bilgilere yer verilmişti. Rapora göre Yunanlıların, Osmanlı hükûmetinin icrâ gücü olan polis ve jandarmayı yok etmeye çalıştıkları görülüyordu. İş göremez duruma getirilen jandarmanın hiçbir yetkisi yoktu. Bulunduğu birkaç mahalle merkezinden uzaklaştığı durumda tehlikeye girmesi kaçınılmazdı. Polis ise İzmir'de manasız bir noktaydı. En küçük işlerde dahi serbest hareket edemiyorlardı.[186]

185 Mustafa Turan, "İstiklâl Harbînde "Müttefiklerarası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 8, 1991, s. 717-718.

186 *TİH I*, s. 188.

11.4. SEVR ANTLAŞMASI VE MÜTTEFİKLERİN JANDARMA ÜZERİNDE KONTROL SAĞLAMA ÇABALARI

Mütarekeyi takip eden günlerde daha önce jandarma tensîkatında görev almış olan Fransız General Foulon, İstanbul'a gelerek, jandarma teşkilatını yapılandırmak adına sadrazam tarafından yetkilendirildi. Foulon'un dolayısıyla da Fransa'nın asıl amacı tamamen Fransız kontrolünde bir jandarma teşkilatı inşa etmekti. Foulon beraberinde getirdiği birkaç Fransız subay ile hızlı bir şekilde göreve başladı. Jandarma müfettişi unvanını taşıyan general, Türk jandarma yetkililerine verdiği ilk emirde Fransız subayların direktiflerine uyulmasını emrediyordu. Fakat generalin beraberinde getirdiği subaylar ne İngiliz başkonsolosu ne de Türk hükûmeti tarafından resmen tanınmıştı.[187]

Barış yapılmadan yapılan böyle bir atama tüm teamüllere aykırıydı. Savaştan önce Osmanlı jandarmasında görev yapan Foulon gelerek sadrazamın onayı ile jandarmayla temasa geçmişti. İlk başta dolaylı, sonra da dolaysız olarak jandarmayı ve belki başka hükûmet dairelerini denetlemeye yetkili kılınmıştı.[188]

1920'de Foulon'un beklenmedik şekilde ölümü üzerine Dâhiliye Nezâreti, Foulon'un işgal ettiği pozisyona İtalyan Caprini'nin atanması uygun gördü. Kurulması planlanan Kontrol ve Organizasyon Komisyonu çalışmalarına başlayana kadar Caprini'nin jandarma genel müfettişi olması uygun görülmüştü. Fakat bir Fransız subayı olan Viet tarafından

187 *The National Archives* (TNA), CAB, 24-127-69.
188 Akşin, *İstanbul Hükûmetleri ve Millî Mücadele*, C. I, s. 109.

Türk jandarma birliklerine emir verilmeye devam edildi. Çünkü Fransızlar Foulon'un yerine yapılacak olan atamayı kendilerinin yapması gerektiğine inanıyorlardı. Viet tarafından İstanbul'da verilen konferansta, Mondros Mütarekesi'ni takip eden süreçte Türk jandarmasına ciddi yardımlar yaptıklarını buna bağlı olarak da jandarma üzerinde tam kontrol sağlamalarının gerekliliği iddia ediliyordu. Türk jandarması üzerinde hâkim olma fikri müttefikler (İngiltere, Fransa ve İtalya) arasında mütarekeyi takip eden süreçte ciddi sıkıntıların yaşanmasına neden oldu. Bu durum 10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması ile çözüme kavuşturulmaya çalışıldı.[189]

10 Ağustos 1920 tarihli Sevr Antlaşması'na göre Türkiye'nin bulundurabileceği silahlı kuvvet miktarı şu şekilde sınırlandırılmıştı:

1. Padişah'a ait hassa birlikleri,
2. Ülkenin emniyet ve asayişini temin ile azınlıkların korunması için jandarma birlikleri,
3. Karışıklık durumunda jandarmanın takviye edilebilmesi ve hudutların korunması için oluşturulacak birlikler. (Md.152)[190]

Padişahın doğrudan güvenliğinden sorumlu olan piyade ve süvariden kurulu hassa birlikleri subay ve er olmak üzere 700 kişiyi geçemeyecekti. (Md.154) Erkânıharp, subay, askerî okul görevlileri, depo birlikleri dâhil olmak üzere 152. madde'nin 2 ve 3. fıkralarında belirtilen birliklerin sayısı 50.000 geçemeyecekti. (Md.155) Jandarma neferleri Türkiye'nin taksim edileceği arazi mıntıkalarında bulunacaktı. Bunun sınırları

189 *TNA*, CAB, 24-127-69.
190 *TNA*, CAB, 24-127-69.

ise 200. madde ile çizilmişti. Her mıntıkada piyade ve süvari birliklerinden oluşan, makineli tüfeklerle donatılmış jandarma birlikleri oluşturulacaktı. Bu birliklerle vilâyet, sancak ve kazaların emniyet ve asayişleri sağlanacaktı. Çeşitli bölgelerde ise seyyar kuvvetler bulundurulacaktı. Görevlerinden ötürü jandarmalara ne top ne de ağır silah verilecekti. Ülke genelindeki jandarmanın toplam sayısı 35.000'i geçemeyecekti. (Md.156) Takviye amacıyla hazır bulundurulacak olan özel unsurların miktarı ise 15.000'i geçemeyecekti. (Md.157) Subay sayısı hizmette bulunan umûmî kuvvetin 20/1'ini, küçük rütbeli subayların sayısı ise genel mevcudun 12/1'ini geçemeyecekti. (Md.158) Boğazlar ve Adalar da (Limni, İmroz, Semendirek, Bozcaada ve Midilli adaları hariç) Osmanlı ve Yunan jandarmaları bu bölgedeki Müttefikler Arası Genel İşgal Komutanlığı emrinde bulunacaktı. (Md.161) Irk ve mezhep farkı gözetilmeksizin halkın tamamından askere alım yapılacaktı. Jandarma birlikleri mıntıkalara göre kurulacağından, her mıntıkadaki Müslüman ve Hristiyan nüfuslarına göre düzenlenecekti. (Md.165) Subaylar meslekten yetişmiş olma şartının yanı sıra 45 yaşına kadar bu görevde bulunmayı taahhüt edeceklerdi. Daha önce Osmanlı askeriye ve jandarma kurumlarında görev yapanlardan istihdam edilmeyecek olanlar derhal terhis edileceklerdi. (Md.167)[191]

Başlangıçta Müttefikler Arası Kontrol ve Organizasyon Komisyonu Başkanı'nın İngiliz olmasına karar verilmişti. Kontrol Alt Komisyon Başkanı İtalyan, Örgüt Alt Komisyon Başkanı ise yine İngiliz olacaktı. General Franks, karara uygun olarak Örgüt Alt Komisyon Başkanı olarak seçildi.

191 *TNA*, CAB, 24-127-69.

Antlaşmanın askerî maddelerini uygulanmasından sorumlu olan Müttefikler Arası Kontrol Organizasyon Komisyonu Başkanı General Harington, İstanbul'a geldiğinde, komisyon ile ilgili bazı tekliflerde bulundu. Harington, jandarma gibi önemli bir gücü yolsuzluk ve entrikalara mahal vermesi muhtemel, küçük polis örgütlenmesine dönüştürme niyetinde olmadığını açıkça ifade ediyordu. Müttefik subayların jandarmanın çeşitli birimlerinde karışık olarak istihdam edilmeleri de birtakım sıkıntılara yol açabilirdi. Çünkü böyle bir durum merkezi karargâhta sayısız sorunla karşılaşılmaya sebebiyet verecekti. Harington'a göre müttefiklerden her birine komisyon başkanı tarafından belirli bir bölgenin jandarma kuvvetinin sorumluluğu verilmeliydi. Fakat sorumluluk sahalarının tanımlanmasında tarafların büyük zorluklarla karşılaşacakları aşikârdı. Ancak söz konusu hükûmetlerin iş birliği konusunda kararlı olmaları durumda düzenleme yapılabilirdi. Konu askerî, tarihi, coğrafi veyahut insan gücüne dayandırıldığı durumlarda 35.000 jandarma ve 15.000 özel unsurun Türkiye'nin geniş coğrafyasında sınırları koruması dahi mümkün olamayabilirdi. Harington'un iddiasına göre 35.000 jandarma ile 15.000 özel unsur mümkün olduğu kadar *İrlanda Kraliyet Jandarma Teşkilatı* gibi düzenlenmeliydi. Sevr ile kurulacak konfederasyonlarla bu kuvvetlerle başa çıkmak imkânsızdı. Alan oldukça geniş ve bir araya getirildiğinde ulaşılamaz bölgelere sahip olduğundan 15 taburdan oluşan bir kuvvetin hâkimiyet kurması mümkün değildi. Ancak her bir taburu 2.000 kişiden oluşan 15 tabur daha kurulabilirdi. Bu taburların miktarı 2.000'den 5.000'e yükseltilebilirdi. Fakat 35.000 jandarmaya verilecek görevin

tanımı savaş önceki dönemdeki gibi yapılacak olursa yine sorun yaşanmayabilirdi.[192]

Haringtonʼa göre 30.000 kişilik bir ordu ile 35.000 kişilik bir jandarma teşkilatına zaman içerisinde topçu birlikleri eklenebilecekti. Jandarmanın müttefik memurlar tarafından örgütlenip kontrol edileceğini öngörülmekteydi. Jandarma teşkilatı üç parçalı müttefik hâkimiyetine uygun olarak dizayn edilecekti. Müttefikler tarafından herhangi bir yürütme eyleminin eşzamanlı olarak yapılması ise imkânsız gözüküyordu. Her birim merkezinde, diğer müttefiklerin yürütücü olarak değil, irtibat görevlisi veya gözlemci olarak temsil edilmesi daha uygun olabilirdi. Bununla İstanbul hükûmetinin de talepleri karşılanmış olurdu. Bunun dışında işgal ile birlikte İstanbulʼda kurulmuş olan Müttefikler Arası Askerî Polisʼin geleceği hakkında da birtakım endişeler söz konusuydu. Bu birim işgal ordusu tarafından bir ateşkes tedbiri olarak büyütülmüş, görevlendirilmiş ve kısmen insanlara yardım edilmişti. Albay Ballard tarafından kurulan bu sistemin kalıcı hâle getirilmesi de söz konusu olabilirdi. Gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra bu birim sivil kontrole geçirilebilir hatta kapitülasyonlardan sorumlu memurlar tarafından dahi komuta edilebilirdi. Ağustos 1921 tarihi itibariyle askerî polis içerisinde 18 İngiliz, 10 Fransız ve 10 İtalyan subayın yanı sıra 285 çeşitli rütbelere sahip kişi bulunuyordu.[193]

İngiliz, İtalyan ve Fransızlar tarafından yapılan toplantılar sonucunda şöyle bir uzlaşıya varılmıştı:

192 *TNA*, CAB, 24-127-69.
193 *TNA*, CAB, 24-127-69.

1. İstanbul'daki müttefiklerin komutanı İngiliz olacak ve bu kişi aynı zamanda İttifaklar Arası Kontrol ve Organizasyon Komisyonu Başkanı olacak.
2. Kontrol Alt Komisyonu'na bir İtalyan başkanlık yapacak.
3. Özel Unsurlar Alt Komisyonu'na bir İngiliz subayı başkanlık yapacak.
4. Jandarma Alt Komisyonu'na bir Fransız subayı başkanlık yapacak.
5. Mâlî Komisyon Genel Sekreteri Fransız olacak.
6. Gümrük Genel Müfettişi İngiliz olacak.[194]

Yukarıda belirtilenler dışında Sevr Antlaşması'nın ilgili maddesinde yer aldığı üzere bir alt komisyon tarafından ele alınacak olan jandarma ve özel unsurlar için ayrı bir alt komisyon kurulacaktı. İtalyan hükûmeti, alt komisyonların başkanlığının, İngiliz, Fransız ve İtalyanlar arasında rotasyonla yapılması gerektiğine dair bir öneride bulundu. Antlaşmanın onaylanmasından altı ay sonra, Türkiye'nin silahsızlanması tamamlandığında bu durum sona erecekti. Bu yüzden, Fransız hükûmeti, Jandarma Alt Komisyonu'ndan iki yıl sonra vazgeçmeye razı olmayabilirdi. Jandarmanın İngiliz, Fransız ve İtalyanlara tahsis edileceği alanlarla ilgili bir düzenleme yapıldı. Buna göre; Fransız ve İtalyanlara ekonomik imtiyaz alanları olarak belirlenen bölgeler aynı zamanda jandarma ve diğer askerî özel unsurlar içinde belirlendi. Üçlü anlaşma uyarınca İngilizler ise Kuzey Batı Anadolu'da aynı işlevleri yerine getireceklerdi. Hem Fransız hem de İtalyan hükûmetleri bu

194 *TNA*, CAB, 24-127-69.

teklife itiraz etti. Kuzey Batı Anadolu'nun bir İngiliz, Fransız ve İtalyan bölgesine bölünmesi gerektiğini öne sürdüler. İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Kuzey Batı Anadolu'nun bölünmesine askeriyenin karar vermesini önerdi. Sevr Antlaşması'na göre kurulacak olan Türk jandarması ile ilgili olarak çözülmeyi bekleyen sorular:

- *Jandarma alt komisyon başkanlığının, ilgili üç devletin temsilcisi tarafından rotasyon halinde olup olmadığı,*
- *Kuzey Batı Anadolu'nun, üç ülke arasında üç bölgeye nasıl bölüneceği* meseleleriydi.[195]

Geçici jandarmanın Sevr Antlaşması'nda yer alan örgütten farklı olarak örgütlenmesi sorunu ayrı bir çıkmazın yaşanmasına neden oluyordu. Fransızlar, Üsküdar jandarmasının yeniden örgütlendirildikten sonra müfrezelerin İzmit ve Şile taraflarında sorun olan bölgelere gönderilmesi istiyorlardı. Fransızlar ayrıca Viet'in jandarma müfettişi görevlerini yerine getirdiğini iddia ediyorlardı. Bu durumun Fransızların İzmit Yarımadası'ndaki özel sektöre ait malların engellenmesi için bir girişimi olduğu açıkça görülüyordu. General Harington İngiliz bölgesinde şu hususlara dikkat edilmesi karşılığında Fransız isteklerini kabul etti:[196]

- *Jandarmanın kurulması İngiliz hükûmetinin gelecekteki eylemlerine zarar vermeyecek,*
- *General Harington Jandarma şefi ile doğrudan görüşebilecek,*
- *İstediği kişiyi tayin etme yetkisine sahip olacak,*

195 *TNA*, CAB, 24-127-69.
196 *TNA*, CAB, 24-127-69.

– *Tüm subaylar İngiliz olacak.*[197]

İngilizlere göre, uluslararası arenadaki sürtüşmeleri önlemek adına Sevr Antlaşması onaylanana kadar Türk jandarmasının düzenlenmesi ve kontrolü ile ilgili alınacak kararlara halel getirmekten kaçınmak için birtakım adımların atılması gerekiyordu. İngilizler ayrıca İzmit Yarımadası'nda hukuk ve düzenin sağlanması adına Türk jandarma teşkilatıyla iş birliği yapılacaktı. Umum Jandarma Kumandanı Ali Kemal Paşa'nın verdiği mâlûmata göre jandarma teşkilatı şu şekilde faaliyet gösteriyordu:

– Her vilâyette bir jandarma alayı,
– Her sancakta bir jandarma taburu,
– Her kazada bir jandarma bölüğü,
– Her nahiyede bir jandarma müfrezesi.[198]

Bir alaydaki tabur sayısı vilâyetin büyüklüğüne göre değişiklik gösteriyordu. Taburlardaki bölük sayıları ise bulundukları sancağın büyüklüğüne göre değişmekteydi. İstanbul'daki alaya bağlı üç taburda farklı kuruluşlara sahipti. Pera Taburu bir bölüklüydü ve yaklaşık 130 askerden oluşuyordu. İki bölüklü olan İstanbul Taburu'nun mevcudu 550 idi. Üsküdar Taburu ise hâlihazırda kaldırılmıştı. Bağımsız bir sancak olan Çatalca ise sayıları 160 ilâ 180 arasında değişiklik gösteren bir tabur bulunuyordu. Bursa Jandarma Alayı'nın mevcudu 250 kişi iken, Balıkesir Alayı 300 kişiden kuruluydu. Biga ve Ezine bölgelerini içerisine alan Çanakkale Taburu'nun toplam mevcudu ise 450 kişiydi.[199]

197 *TNA*, CAB, 24-127-69.
198 *TNA*, CAB, 24-127-69.
199 *TNA*, CAB, 24-127-69.

Jandarmanın hâlihazırda Dâhiliye Nezâreti'ne bağlı olması İngilizler tarafından askerî değil sivil bir kurum olarak kabul edilmesine neden oldu. İletişim kanallarının azaltılması için şu kararların uygulanmasına karar verildi:

a-Yüksek Komiserin müdahalesini gerektiren jandarmanın kuruluşuna ilişkin politika soruları, Başkumandan tarafından kendi personeli aracılığıyla ele alınacaktır.

b- Jandarma Umum Kumandanı ile tüm irtibat ve yazışmalar, Harbiye Nezâreti'ndeki İngiliz askerî temsilcileri tarafından yürütülecekti. (Albay Beckwith). İngiliz askerî temsilci jandarmanın örgütlenme, idare ve iç ekonomisi ile ilgili sorunlar konusunda doğrudan İngiliz denetim görevlileriyle görüşecekti. Küçük çaplı sorunların merkeze yönlendirilmesinin önüne geçilecekti. Genelkurmay İstihbarat Şubesi kayıt altına almak amacıyla yapılan tüm eylemlerden haberdar edilecekti.[200]

Üsküdar'da bulunan taburun sayısı artırılacaktı ve denetiminden Binbaşı Whittall sorumlu olacaktı. Üsküdar bölüğünden Yüzbaşı Armstrong, Gebze'de Yüzbaşı La Patourel, Şile'de ise Teğmen Coghill denetleme memurları olarak görev yapacaklardı.[201]

Jandarma, söz konusu İngiliz denetleme görevlisi tarafından iletilecek olan Britanyalı otoritenin rızasına bağlı olarak yerel Osmanlı yetkililerinin emriyle güvenliği sağlama görevini normal bir şekilde yerine getirecekti. Jandarmanın bu görevlerini yerine getirmesinin önünde hiçbir engel bulunmayacak ve İngiliz otoritesi tarafından desteklendikleri

200 *TNA*, CAB, 24-127-69.
201 *TNA*, CAB, 24-127-69.

açıkça ortaya konulacaktı.[202] Fransızların teklife itiraz etmeleri durumunda, General Harington'un mevcut jandarmanın yeniden yapılandırılmasından farklı olarak, İzmit Yarımadası'nda yeni jandarma birimi kurulması düşüncesini hayata geçirdi. General Harington, 27 Nisan 1921'de, 150 jandarma ile bir miktar süvarinin görev yapmakta olduğu Üsküdar ve Şile'de yeni birimler oluşturulmasını teklif etti. Bunun zaman içerisinde Çanakkale bölgesinde de kurulması düşünülüyordu. Durumdan 4 Mayıs'ta müttefikler haberdar edildi. Fransızlar verdikleri cevapta Harington'un söylediğini yapmak için çoktan harekete geçtiği için yeniden görüşmenin anlamanın olmadığını dile getirdiler. Bu yüzden yeni jandarmanın örgütlenmesine devam edildi ve mâlîyet tahmini Sir Adam Block'a gönderildi. Jandarma Müfettişi Viet daha sonra Jandarma Komutanı Ali Kemal Paşa'ya tâlîmatlar vermek suretiyle duruma müdahale etti. Bu tâlîmat daha sonra müttefik yüksek komiserlerinin jandarmanın kurulmasını kabul ettiği toplantıya son verilmesine neden oldu. Viet'in harekete geçmesiyle Ali Kemal'in hem Viet hem de İngilizlerden tâlîmat alıyor olması durumu içinden çıkılmaz bir noktaya sürüklüyordu. Ayrıca Viet'in jandarma müfettişliği İngilizler tarafından hiç tanınmamıştı.[203]

Üsküdar taburunun örgütlenmesinin engellenmesi konusunda gerekli protestolar yapılmıştı. İtirazlardan birisi ise özel maaşların belirlenmiş olmasıydı. İngilizler bu durumu Türklerden hiç kimsenin bu işi yapmak istememeleri olarak açıklıyorlardı. İşin çıkılmaz noktaya sürüklenmesinin ardından İngiliz yetkililer, Fransız ve İtalyanlara mevcut

202 *TNA*, CAB, 24-127-69.
203 *TNA*, CAB, 24-127-69.

tutumlarını sürdürmeleri halinde tek çözümün Osmanlı hükûmetinden İngiliz yönetimi altında tabur oluşturulmasını maaş ödemelerini yapmak içinde para bulmayı isteyeceklerini söylediler. Ordu Konseyi, yaşananlardan haberdar edildiğinde, Osmanlı hükûmetinden tabur oluşturulmasının istenilmesi teklifini kabul etti. Planlanan taburun maaşlarının düzgün bir şekilde ödenmemesi, özellikle de beslenme konusunda yaşanacak sıkıntıların baş göstermesi hâlinde yararından çok zarar getireceği aşikârdı. Bu durum Ankara hükûmetinin işini kolaylaştırabilirdi. Osmanlı hükûmetinin mevcut ücret oranları oldukça yetersizdi ve hükûmetin böyle bir tabura özel mâlî muâmele yapması düşünülemezdi. İngiliz hükûmetinin aylık 3.000 sterlinlik yardım düşüncesi karşısında Ordu Konseyi fon bulmakta zorlandı.[204]

General Harington daha sonra düzen ve asayişi sağlama adına Çanakkale'de benzer bir jandarma teşkilatının kurulmasının gerekliliğini bildirdi. Fransızlar Çatalca'da, İtalyanlar ise Pera ve Boğaz'da jandarma teşkilatı kurmuşlardı. Subaylardan jandarma görevlerini yapmaları istendiği gibi düşük rütbelilerin atanmasına da izin verilmişti. Bu arada, kontrol komisyonlarının başkanlığı ve müttefik komutanlığı ile ilgili tartışma, İngiliz, Fransız ve İtalyan komiserleri tarafından aşağıdaki gibi çözüldü:

- General Harrington, İstanbul'daki tüm müttefik birliklerin komutasını üstlenecek.
- Kontrol Alt Komisyonu'na bir İtalyan tarafından başkanlık yapılacak.

204 *TNA*, CAB, 24-127-69.

- Özel Unsur Alt Komisyonu'na bir İngiliz tarafından başkanlık yapılacak.
- Mâlî Komisyon Daimî Genel Sekreteri Fransız olacak.
- Gümrük Müfettişi İngiliz olacak.

Anlaşmanın sağlanması üzerine İngiltere Dışişleri Bakanlığı, geçici jandarma konusunda Fransız ve İtalyan hükûmetlerine, Osmanlı hükûmetinin kurulması planlanan kuvvet için ödeyeceği jandarma maaşının karşılaması ilkesine razı olup olmadıklarını sordu. Buna göre kurulması planlanan kuvvet 600 kişi olacağı gibi toplam mâlîyeti aylık bazda 3.000 sterlin olacaktı. İngilizler kendi subaylarının maaşlarını ödeyeceklerdi. Fransızlar ilk etapta itiraz etmelerine rağmen sonradan şartları kabul ettiler. İzmit jandarması için önerilen düzenleme özel bir yerel ihtiyacı karşılamak maksadına sahipti ve Sevr Antlaşması kapsamında düzenlenen Türk jandarmasından oldukça bağımsızdı.[205] Karşılıklı güç mücadelelerinin uzaması Ankara merkezli Millî Mücadele hareketinin işini kolaylaştıran önemli etmenlerden oldu.

12. MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ

12.1. TBMM HÜKÛMETİ

9 Mart 1919'da Samsun ve çevresinde İtilaf Devletleri'nin kontrolü sağlamalarını müteakip İzmir Yunan kuvvetleri tarafından işgal edildi. Bu tarihten sonra bölgede meydana gelen çete faaliyetlerinin sayısında ve niteliğinde artış ve değişiklik görüldü. O ana kadar hırsızlık, gasp ve köylere saldırılar düzenleyen Rum çeteleri bu tarihten itibaren ken-

205 *TNA*, CAB, 24-127-69.

dilerinde jandarma karakollarına saldıracak cesareti görmeye başladılar. Bu gelişme bölge Rumlarının devlete karşı bir ihtilal çıkarmak niyetinde olduklarını gösteriyordu.[206]

Mustafa Kemal Paşa IX. Ordu Kıtaatı Müfettişi olarak 19 Mayıs 1919'ta Samsun'a çıktığı günden itibaren asayişin sağlanması için gerekli tedbirlerin alınması adına jandarmaya ayrı bir ehemmiyet verdi. Mustafa Kemal Paşa tarafından hükûmete gönderilen telgraflarda Samsun ve Amasya havalisinde jandarma ve nizamiye kuvvetleriyle asayişi temin için bir miktar efrâdın silahaltına alınması teklif ediliyordu.[207] 24 Mayıs 1919'da Erkân-ı Harbiye Umûmîye Riyaseti'ne gönderdiği telgrafta da yine mütarekenin beşinci maddesinin ülke sınırlarının korunması ve asayişin sağlanmasının sorumluluğunu hükûmete verdiğini hatırlatarak, jandarma başta olmak üzere bütün nizami birliklerin mevcudunun ve donanımının artırılmasını teklif ediyordu.[208] Fakat Meclis-i Vükelâ tarafından verilen cevapta teklif kabul edilmedi. Jandarmanın maaşının artırılarak meslek olarak zaten cazip hâle getirildiği, halka bunun vatan hizmeti olarak özendirilmesi telkin edildi.[209]

Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde başlayan Türk İstiklal Mücadelesi 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan TBMM ile yeni bir safhaya girdi. Millî hükûmetin kurulmasıyla birlikte

206 Selçuk Ural, "Mütareke Dönemi'nde Pontus Devleti Kurmaya Yönelik Çalışmalar ve Alınan Karşı Önlemler", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 27, 2001, s. 339-340.

207 *BOA*, MV., 215/132.

208 Erdal Aydoğan, "Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun Bölgesinde Jandarma Birlikleri Oluşturma Faaliyetleri", *19 Mayıs ve Millî Mücadele'de Samsun Sempozyumu*, Samsun 2000, s. 17-25.

209 *BOA*, DH. SFR., 99/385.

çalışmalara başlayan Müdâfaa-i Milliye Vekâleti bünyesinde Umum Jandarma Kumandanlığı kuruldu. Böylece ülkede biri İstanbul'da diğeri ise Millî hükûmetin emrinde olmak üzere iki jandarma teşkilatı ortaya çıktı. Fakat bağlı oldukları kânun ve nizamnâmeler dikkate alındığında sevk ve idare açısından aralarında farklılık bulunmuyordu.[210]

12.1.2. Kuruluş

Müdâfaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren Umum Jandarma Kumandanlığı'nın 20 Ağustos 1920 tarihli kuruluş ve kuvvet durumu göz önüne alındığında İstanbul'dan farklı olarak jandarmanın askeriyenin bir parçası olarak telakki edildiği görülmektedir. Jandarma teşkilatı sekiz bölge müfettişliği, her müfettişlik bölgesinde sayıları bir ilâ dört arasında değişen jandarma alayları ile bir ilâ üç arasında değişen sayılarda jandarma taburları bulunuyordu. Kuruluşun tamamı 17 jandarma alayı ve 13 bağımsız jandarma taburundan oluşuyordu. Bu kuruluşun esasına göre jandarma birliklerinin tamamı (alay, tabur, bölük vd.) bulundukları yerin (il, sancak, kaza vd.) adlarıyla isimlendirilmişlerdi. Jandarma alayları konuşlu oldukları bölgenin durumuna göre bir ilâ dört taburdan oluşurken taburlar ise bir ilâ yedi arasında değişen sayılarda bölüklere, bölükler ise bir ilâ altı arasında değişen sayıda takımlara ayrılıyordu.[211]

1920 yılının başlarında İstanbul'dan Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya gelen Yarbay Mehmet Atıf (Ateşdağlı) Bey o sırada kurulmakta olan Umum Jandarma Ku-

210 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)*, C.IV/I, Ankara 1984, s. 390.

211 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)*, s. 391.

mandanlığı görevine atandı.[212] Mehmet Atıf Bey'in bu görevi yapıp yapmadığı konusunda kesin bir bilgi olmamakla birlikte daha sonra Miralay Baha Hurşit (Süel) Bey Umum Jandarma Kumandanı oldu. 31 Mayıs 1922'de Ali Galip (Yenen) Bey[213] Umum Jandarma Kumandanı olarak atanırken Baha Hurşit Bey isc Müdâfaa-i Milliye Vekâleti Muamelat-ı Zatiye Dairesi emrine verildi. Galip Bey görevi 16 Temmuz 1923 tarihinde mebus seçilene kadar sürdürdü. [214]

Jandarma dairesi Ekim 1920 itibariyle yürürlükte olan kararname gereğince kadrosunun %60'ını gönüllülerden sağlamak zorundaydı. Fakat gönüllü olarak efrât bulunamadığı gibi esas kadroda da ciddi eksiklikler vardı. Jandarmanın iş görebilecek kabiliyete ulaşabilmesi için 1306, 1307,1308 ve 1309 doğumlulardan jandarma dairesinin arzu ettiği kişileri alabilmesi için İcrâ Vekilleri Heyeti tarafından yayınlanan 19 Ekim 1920 tarihli kararname ile izin verildi. Buna göre 27 ilâ 30 yaşında olanlardan jandarmaya efrât alınmaya başlandı.[215] Fakat savaş yılları boyunca jandarma kadrolarındaki eksiklikler bir türlü tamamlanamadı. Eylül 1923'te kadrolardaki eksiklikler sebebiyle 19 yaşını doldurdukları halde Müdâfaa-i Milliye Vekâleti tarafından gönüllü olarak askere alınmamış olanların jandarma olarak silahaltına alınması yayınlanan kararname ile mümkün hâle getirildi. Böylece jandarmanın üzerine düşen vazifeleri yerine getirebilmesi

212 *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanları Biyografileri,* Ankara 1989, s. 107.

213 Ali Galip (Yenen) Bey, jandarmanın çeşitli birimlerinde görev yapmış, teşkilatı yakından tanıyan bir isimdi. Bu görevden sonra Niğde mebusluğu yaptı. Bkz: *TBMM Arşivi,* Tercüme-i Hal Kâğıdı, No:596.

214 *BCA,* 30.11.1.0-3.5.22.

215 *BCA,* 30.18.1.1-1.16.3.

için Umum Jandarma Kumandanlığı'ndan gelen isteklere cevap verilmiş oldu.[216]

İcrâ Vekilleri Heyeti tarafından hazırlanan Aralık 1920 tarihli kânun layihası ile ülkedeki jandarma ve emniyet hizmetlerinin birleştirilmesi öngörülmüştü. Yeni kurulacak sistemle Umum Jandarma Kumandanlığı ve Emniyet-i Umûmîye Müdüriyeti İnzibat Umum Müdürlüğü çatısı altında birleştirilecekti. Böylece hem bütçeden tasarruf edilecek hem de asayiş tek elden yönetilebilecekti.[217] Kânun teklifi TBMM gündemine geldikten sonra uzun süre gündemi meşgul etti, Dâhiliye Vekili Ali Fethi Bey'in bütçeye 500 bin lira ek yük getirmesi söz konusu olacağını söylemesi, hükûmetin birleştirme projesini askıya aldığını gösteriyordu. Bütçe görüşmeleri sırasında tartışmalar devam etmesine rağmen iki kurumun birleştirmesi gerçekleşmedi.[218]

12.1.3. Jandarma Bölge Müfettişlikleri

Jandarmanın bölge müfettişlikleri ile bunlara bağlı alay ve taburlar şu şekildeydi:[219]

İstanbul Bölge Müfettişliği	Aydın Bölge Müfettişliği	Ankara Bölge Müfettişliği	Konya Bölge Müfettişliği	Sivas Bölge Müfettişliği	Adana Bölge Müfettişliği	Trabzon Bölge Müfettişliği	Bitlis Bölge Müfettişliği
Uda-ı mdigar (Bursa) Jandarma Alayı	Aydın Jandarma Alayı	Ankara Jandarma Alayı	Konya Jandarma Alayı	Sivas Jandarma Alayı	Adana Jandarma Alayı	Trabzon Jandarma Alayı	Van Jandarma Alayı

216 *BCA*, 30.18.1.1-7.35.4.

217 *BCA*, 30.18.1.1-2.22.17.

218 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 4 Haziran 1338, Devre:I, C. 20, s. 165.

219 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)*, s. 391.

İstanbul Jandarma Alayı	Bağımsız Muğla Jandarma Taburu	Kastamonu Jandarma Alayı	Bağımsız Niğde Jandarma Taburu	Elâzığ Jandarma Alayı	Bağımsız İçel Jandarma Taburu	Erzurum Jandarma Alayı	Bitlis Jandarma Alayı
Karesi (Balıkesir) Jandarma Alayı	Bağımsız Kütahya Jandarma Taburu	Bolu Jandarma Alayı	Bağımsız Kayseri Jandarma Taburu	Bağımsız Canik Taburu	Bağımsız Maraş Jandarma Taburu	Bağımsız Erzincan Taburu	Diyarbakır Jandarma Alayı
İzmir Jandarma Alayı	Bağımsız Afyonkarahisar Jandarma Alayı	Bağımsız Eskişehir Jandarma Taburu	Bağımsız Teke (Antalya) Jandarma Taburu				
Bağımsız Çanakkale Taburu							
Bağımsız Çatalca Taburu							

Tablo 13: Millî Mücadele Dönemi Jandarma Müfettişlik Bölgelerinin Kapsamı

Yukarıdaki tabloda görülenlerin dışında Umum Jandarma Kumandanlığı'na bağlı müfettişliklerin bölgelerinde birer jandarma efrât mektebiyle Bursa, Balıkesir, Kastamonu, Elâzığ, Erzurum, Van ve Diyarbakır'da birer alay tâlimgâhı, umûmî depo, İstanbul İmâlâthânesi, üç depo şubesi, subay okulu ve İstanbul Jandarma Hastanesi bulunuyordu.

12.1.1. Kadro ve Kuvve

Umum Jandarma Kumandanlığı'nın 1920 yılı itibariyle yürürlükte olan kadrosu şu şekildeydi;[220]

220 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)*, s. 392.

Bölge	Ümerâ ve Zâbitan	Piyade	Süvari	Erat Yekûn	Toplam
İstanbul	213	4.337	473	4.810	5.023
İzmir	118	1.590	248	1.838	1.956
Ankara	176	2.137	684	684	2.997
Konya	114	1.260	525	1.785	1.899
Sivas	188	2.784	866	3.650	3.838
Adana	68	1.310	241	1.551	1.619
Trabzon	174	2.600	336	2.936	3.110
Bitlis	208	2.090	3.120	3.120	3.328
Genel Toplam	1.259	18.108	4.403	22.511	23.770

Tablo 14: 1920 Yılında Umum Jandarma Kumandanlığı Kadrosu

Umum Jandarma Kumandanlığı merkezi dâhil olmak üzere bağlısı bulunan diğer kurumların kadrosu ise şu şekildeydi:[221]

Kurum	Komuta Kurulu	Yönetim Kurulu	Sağlık ve Diğer Memurlar	Subay	Piyade	Kâtip ve Memur	Hademe ve Diğerleri	Toplam
Umum Jn. Kum.	29	14	-	43	32	45	18	138
Sekiz Bölge Müfettişliği	24	-	-	24	32	-	-	56
Umûmi Depo	4	6	-	10	9	-	-	19
İstanbul İmâlâthânesi	1	1	-	2	5	-	-	7
Uç Depo Şubesi	3	6	-	9	9	-	-	18
Subay Okulu	23	4	2	29	88	4	46	167

221 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)*, s. 393.

Acemi Er Okulları	84	6	24	114	606	-	12
Alay Talimgahları	55	-	-	55	264	-	22
Jandarma Hastanesi	1	1	3	5	1	-	18
Genel Toplam	224	38	29	291	1.046	49	116

Tablo 15: 1920 Yılında Umum Jandarma Kumandanlığı Teşkilatı

Yukardaki tabloların ötesinde ulaşılması istenen rakamlar ise şu şekildeydi:[222]

Bölge	Hedef
İstanbul	7.369
İzmir	3.999
Ankara	4.924
Konya	3.804
Sivas	5.599
Adana	3.810
Trabzon	4.398
Bitlis	6.134
GenelToplam	40.038

Tablo 16:Umum Jandarma Kumandanlığı Kadro Hedefi

12.1.2. Seyyar Jandarma Birliklerinin Kurulması

Mahallî idarelere bağlı olarak görev yapan jandarma birlikleri gündelik asayiş olaylarıyla uğraşırken daha büyük çaplı isyanları bastırma konusunda yetersiz kalıyordu. Bu durum karşısında isyanlara müdahale edileceği zaman Kuvâ-yı Milliye birlikleri cepheden çekilerek asiler üzerine gönderilmek

222 *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923)*, s. 393-394.

zorunda kalınıyordu. Bu gibi kargaşalık ve isyanları bastırmak için Çerkez Ethem ve Çolak İbrahim kuvvetlerinin sevk edildiği durumlarda farklı sıkıntılarla karşılaşılmıştı.[223]

26 Mayıs 1920'de İcrâ Vekilleri Heyeti tarafından hazırlanan *Seyyar Jandarma Müfrezeleri Teşkili Hakkında Kânun Layihası'na* göre piyade ve süvari sınıfından oluşan seyyar jandarma müfrezeleri kurulacaktı. Ülkenin müdâfaasının temini ve asayişin layıkıyla sağlanabilmesi için Müdâfaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlı seyyar jandarma müfrezeleri teşkil edilecekti. Süvari ve piyade olmak üzere iki sınıftan oluşacak bu müfrezelere iaşe, elbise, silah ve diğer teçhizatlar hükûmet tarafından temin edilecekti. Süvariler ise hayvanlarını kendileri temin etmeye mecburdular. Piyadeye aylık 800 kuruş, süvariye ise 1.000 kuruş maaş verilecekti. Alacakları maaş dışında firarileri derdesti ile eşkıya takibi sırasında fevkalade hizmeti görülenler nakdî mükâfat ile ödüllendirileceklerdi. Kurulacak müfrezelere muvazzaf askerler dışında bir sene müddetle gönüllü olarak kayıt isteyen kayıt olabilecekti. Gönüllü sistemde süre dolmadan görevden ayrılmak söz konusu olamayacağı gibi takip eden dönemde de yenileme hakkına sahip olacaklardı. Hayvanlarını kendi temin edecek olan süvari efrâdının, savaş esnasında hayvanının telef olması durumunda devlet tarafından kendisine yeni hayvan verilecekti. Müfrezelerde görev yapanların bir yıllık hizmetleri iki yıl olarak sayılacaktı. Onbaşılara efrât maaşından yüz, çavuşlara iki yüz, başçavuşlara ise üç yüz lira fazla maaş ödenecekti. Merkezden uzak bulundukları sürelerde zâbitana günlük 40

223 Nurettin Peker, *İstiklal Savaşı Resim ve Vesikalarla İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı*, İstanbul 1955, s. 200.

kuruş yevmiye verilecekti.[224] Bu özendirici koşullarla çok sayıda gönüllünün seyyar jandarmaya katılması öngörülmüştü.[225]

Cephelere sevk edilen askerlerin tâlim ve terbiye konularındaki eksiklikleri önemli sorunlardan birisi olarak ortada duruyordu. Düzgün bir eğitim verilmeden daha da önemlisi iaşe ve elbiseleri temin edilmeden mahallî elbiseleriyle cepheye sevk edilen askerler düzenli bir ordunun göstereceği kabiliyet ve başarıyı göstermekten acizdiler. Bu yüzden seyyar jandarma birliklerinin kurulması için yasa teklifi hazırlandı. Seyyar jandarma birlikleri yalnızca iç sorunların özelliklerde asayiş ve ayaklanmaların bastırılmasında kullanılacaktı. Bu birlikler gerek görülmesi halinde cephelere sevk edilebilecekti. Seyyar jandarmanın kurulmasından sonra asayişin temini için farklı yerlere görevlendirilmiş olan nizamiye birliklerinin kolordular bölgelerinde toplanabilmeleri söz konusu olacaktı. Alay veyahut tabur düzeyinde kurulacak birliklerde askerî eğitim verilecekti. Böylece düşman karşısına düzenli birliklerle çıkma imkânı elde edilecekti. Cephelerde bu tarihe kadar Kuvâ-yı Milliye tarafından kazanılan başarılar takdire şayan olmasına rağmen kesin bir sonuç almak için düzenli birliklere ihtiyaç vardı. Bu tarz birliklerde özellikle emir komutanın düzgün olarak işletilebilmesi hayâtî öneme sahipti.[226]

7 Haziran 1920'de kânun teklifi TBMM'de görüşülmeye başlandı. Müdâfaa-i Milliye Encümeni ciddi bir değişiklik teklifinde bulunmadığı gibi konunun hassasiyetine binaen

224 *BCA*, 30.18.1.1-1.1.9.

225 İhsan Güneş, "1920'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü", *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler II*, Ankara 1983, s. 211.

226 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, 29 Mayıs 1336, Devre:I, C. 1, s. 45.

hızlı karar verilmesi hususunda ricacı oldu. Fakat teklifin yasalaşmasından önce Birinci Dünya Savaşı sırasında aynı maksatla kurulmuş olan müfrezelerin gittikleri köylerde halkla yaşadıkların sorunların göz önünde tutulması gerekiyordu. Bu yüzden müfrezelerin gittikleri mahallerde ahâliden parasız ve kıymetinden daha ucuza bir şey almalarının kesinlikle yasaklanması teklif edildi. Ayrıca müfrezelere alınacak kimselerin iyi hâl ile ahlâk sahibi olmasına dikkat edilmeliydi.[227]

Kânun görüşmeleri sırasında söz alan Erkân-ı Harbiye-i Umûmîye Reisi İsmet (İnönü) Bey seyyar jandarma müfrezeleriyle sağlanmak istenilen asayişin her türlü terakkiyatın esası olduğunu vurguladı. Mevcut jandarma teşkilatı hâlihazırdaki durumuyla asayişi sağlamaktan çok uzak bir görüntü arz ediyordu. Çünkü jandarma birliklerinin her yönden ıslah edilmesi gerekiyordu. Bu yüzden seyyar jandarma müfrezelerinin kurulmasıyla jandarma daha da güçlendirilebilecekti. Bu tarihe kadar asayiş konusunda karşılaşılan zorluklarla mücadelede doğrudan askeriyeye başvurulma usulü takip ediliyordu. Müfrezelerin kurulması durumunda askeriyeden efrât istemeye lüzum kalmayacaktı Asayişi sağlamak için eşkıyaya dağlarda ikâmet etmenin mümkün olmadığını göstermenin yolu eşkıyayı senelerce dağlarda takip ile sağlanabilirdi. Halkın, şehir haricinde asayişin olmadığı gibi bir düşünceden uzaklaşması için takip birlikleri kurulmalıydı. Bu yüzden seyyar jandarma birlikleri diğer jandarmalardan farklı olarak zâbıta ve adliye işleriyle uğraşmaması için Müdâfaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlandı. Böylece doğrudan doğruya askerî kânunlara tâbi olacaklardı. En önemlisi de

227 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 7.7.1336, Devre: I, C. 2, s. 99.

ordu birlikleri yalnızca düşmana karşı kullanılacaktı. Kuruluş yapısı itibariyle ahâliyle mümkün mertebe az temas edecek şekilde tesis edilecek olan müfrezelerin parça parça ikili, beşli veya onlu gruplar şeklinde sevk edilmelerine ise izin verilmeyecekti. Toplu birlik hâlinde başlarında zâbitleri olduğu halde sevk edileceklerdi. İlk etapta Ankara ve Sivas'ta birer seyyar jandarma birliği kurulacaktı. Kânuna göre bir müfrezenin toplam mevcudunun 2.000 olması gerekirken hükûmet tarafından kurulmak istenilen müfrezelerin her birinin 5.000 kuvvetinde olması düşünülüyordu.[228]

Kânun görüşmeleri sırasında mebusların tamamı seyyar jandarma birliklerinin kurulmasını desteklemediler. Özellikle normal jandarmadan fazla maaş alacak olmaları, geçmişteki kötü tecrübeler ve silahaltına alınacakların doğum tarihleri karşı çıkanların dayanak noktalarını oluşturuyordu. Uzun tartışmalardan sonra: "*Piyade, Süvari Sınıfından Mürekkep Olmak Üzere Jandarma Müfrezeleri Teşkili Hakkında Kânun*" kabul edilerek yürürlüğe girdi.[229]

Sivas ve Ankara'da kurulması düşünülen seyyar jandarma birlikleri birer piyade ve süvari müfrezesi şeklinde teşkil edilecekti. Bunların teşkiline 3 ve 20. Kolordular memur edildi. Müfreze, tabur ve bölük komutanları gerek jandarma gerekse nizamiye efrâdından itina ile seçileceklerdi. Takım komutanlıkları kesinlikle boş bırakılmayacağı gibi ihtiyaç hâlinde ihtiyat zâbitanından takviye edilecekti. Seyyar jandarmaya alınacak efrâdın bekâr ve iyi ahlâklı olmasına ayrıca önem gösterilecekti. Gerek süvari gerekse piyade bölükleri 120 nefer

228 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 7.7.1336, Devre: I, C. 2, s. 100-120.
229 *Ceride-i Resmîye*, 14 Şubat 1337, No:2.

ve iki makinalı tüfekten oluşacaktı. Piyade müfrezelerinde üç tabur ile bir cebel topu bulunacaktı. Kânunun uygulanması için Kastamonu bölgesinde 1316 ve 1317 doğumlu olanlar seyyar jandarma sınıfına kayıt edilmek için gönüllü olarak askerlik şubelerine davet edildi.[230]

Teklifin yasalaşmasının üzerinden bir aya yakın zaman geçmesine rağmen böyle bir birliğin kurulmasına niçin gerek duyulduğuna yönelik tartışmalar meclis gündeminde sıcaklığını koruyordu. 3 Temmuz 1920'de gizli oturum sırasında kürsüye gelen Mustafa Kemal Paşa, genel kurulda bulunanlara şöyle seslendi: *"Büyük Millet Meclisi'nin inikadından beri, İstanbul'daki hükûmetin ve hükûmete mensup olan Ali Kemal vesairelerin öteden beri ittihaz ettikleri plânlar kuva-yı muntazamayı inhilâle duçar etmek içindir. Bunun için muntazaman kararlar vaki oldu ve bu suretle muntazam kadrolar yapmaya bile muvaffak olamadığımız yerler olmuştur. Yani birçok efrât kaçmıştır ve o kaçanları getirip, o kuvvetleri ihya etmek lâzım değil mi ve bunu yapacak jandarmalarımız değil midir? Bu işi yapacak olan jandarmaların da bunu yapmadıkları veyahut bunu bir vasıta-i suiistimal ittihaz ettikleri de cümlenizin malûmudur. Yani bu çürük ve fena vasıta ile bu işin yapılamayacağını suhuletle takdir edersiniz. Buna binaen Müdâfaa-i Milliyece seyyar jandarma namı altında biraz itinalı bir kuvvet toplanmak istenildi. Bu sebebi teşekkül de yine Heyeti Âliyenizce birçok münakaşata sebebiyet verdi; maksadı teşekkül tamamen anlaşılamadı. Bu teşkilâta karar verdiğimiz günden beri de çok bir zaman geçmemiştir, yirmi şu kadar günden ibarettir. Bu müddet zarfında firari kuvvetleri cem ve kabili istifâde bir*

230 Peker, *İstiklal Savaşı Resim ve Vesikalarla İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı*, s. 200-203.

hâle koymak elbette kabil olamaz. Cephede daha faideli istifâde edeceğimiz kuvvetleri dâhilde istimal etmek mecburiyetinde kaldığımız işte bu sebeplerdendir."[231] Bu konuşmadan da açıkça anlaşıldığı üzere seyyar jandarma teşkilatının temel hedefi asker firarilerini yakalayıp birliklerine teslim etmekti. Sabit jandarmaların firariler meselesinde yaptıkları suiistimaller, seyyar jandarma birliklerinin kurulmasına neden olmuştu.

Seyyar jandarma birliklerinin kurulması Kuvâ-yı Milliye'nin kaldırılarak, düzenli orduya geçişe ilk adımların atılması hususunda hükûmetin elini güçlendirdi. Kuvâ-yı Milliye müfrezeleri Eylül 1920'de kaldırıldı. Birinci ve İkinci Kuvve-i Seyyâre adı altında yalnız iki müfrezenin bırakılmasına karar verildi. Bu müfrezelerin maaşları ise seyyar jandarma kânuna göre ödenecekti.[232] Alınan bu karar gereğince Kasım 1920'de Yörük Ali ve Demirci Mehmet Efe müfrezelerinin de maaşları bu kânuna göre ödenecekti.[233]

12.1.2.1. Seyyar Jandarma Birliklerinin Lağvedilmeleri

Şubat 1921 Bolu Mebusu Yusuf İzzet Paşa ve arkadaşları tarafından verilen kânun teklifi ile seyyar jandarma birliklerinin lağvedilmeleri talep edildi. Kânun teklifinin gerekçesinde ordunun hem cephelerde hem de dâhilde asayişi sağlayacak güç ve kudrete ulaştığı dile getiriliyordu. Bu yüzden seyyar jandarma müfrezelerine lüzum kalmamıştı. Mâlîye üzerine fazladan yük getirdiği dikkate alınarak Müdâfaa-i Milliye Vekili tarafından da kaldırılması yönünde uygun görüş beyan

231 *TBMM Gizli Celse Zabıtları*, 3 Temmuz 1336, Devre: I, C. 1, s. 72.
232 *BCA*, 030.18.1.1 -1.12.1.
233 *BCA*, 030.18.1.1 -1.20.12.

edilmişti. Teklifin yasalaşması durumunda seyyar jandarmalar Mart 1922 itibariyle terhis edileceklerdi.[234] Yapılan görüşmede teklif yasalaştı. Kânunun birinci maddesi şöyle düzenlendi: *"Müdâfaa-i memleketin temini ve asayişi umûmînin tesisi için Müdâfaa-i Milliye Vekâletine merbut olmak üzere 7 Haziran 1336 tarihli kânunla teşkili emr olunan seyyar jandarma müfrezeleri mülgadır."*[235]

12.1.3. Millî Mücadele'de Jandarmanın Üniforması

15 Mayıs 1921 tarihinde yayınlanan nizamnâme ile Millî Mücadele döneminde jandarmanın giyeceği kıyafet ile ilgili ilk resmî düzenleme yapıldı. Yapılan düzenlemeye göre jandarma kıyafetinin özellikleri şu şekildeydi:

1. Jandarma zâbitan ve efrâdının elbisesinin rengi hâkîdir. Hâki renkte kumaş bulunamadığı takdirde bu renge yakın renkteki kumaşlar kullanılabilir.
2. Jandarma ümerâ zâbitanının ceket ve pantolonunun tipi tamamiyle ordu zâbitanının ceket ve pantolonuyla aynıdır.
3. Ümerâ ve zâbitana mahsus olan ceketlerdeki rütbelerin şekli ordu tarafından belirlenenle aynı olup yalnız jandarma sınıfının ordudan ayrılması için yakadaki mai parçaların etrafına bir santim genişliğinde kırmızı zıh çekilir.
4. Şerpuşlar elbise renginde ve ordu zâbitanının kullandığı şekildedir. Şerpuşun ön yüzünde mai zeminin

234 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 7.2.1336, Devre: I, C. 8, s. 112.
235 *Ceride-i Resmîye*, 7 Mart 1337, No: 5.

üzerine sarı madenden yapılmış ay ile şuâlı bir yıldız takılır. Mai zeminin etrafına ise bir santim genişliğinde kırmızı zıh çekilir.

5. Efrât serpuşları zâbit serpuşlarının aynısı olmasına karşın ön yüzüne yalnız sarı renkli bir ay ile şuâlı bir yıldız konulur.
6. Efrât ceketleri zâbit ceketlerinin aynısıdır. Yakasına mai renkte bir müselles parça ilave edilir.
7. Efrât pantolonlarının paçaları ilikli veya bağlı külot tipidir.
8. Piyade efrâdı fotin üzerine elbise renginde dolak sarar.
9. Süvari efrâdının ayakkabıları uzun konçlu siyah çizmedir.
10. Rütbeli efrâdın rütbe alametleri ceket ve kaputların sol koluna mai bir parçanın üzerine konulur. Onbaşılar için bir, çavuşlar için iki, başçavuşlar için üç kırmızı yıldızdır. Bölük kâtipleri de aynı şekildeki mai zemin üzerine üç sarı yıldız takarlar.
11. Kâtip sınıfının serpuşlarına takılan ay ve yıldızlar ile rütbe alametlerinin rengi beyazdır.
12. Bu nizamnameye uygun olmayan kıyafetler yayınlandığı tarihten itibaren bir yıl müddetle giyilebilir.[236]

15 Mayıs 1921 tarihli *Muaddel Jandarma Elbise Nizamnamesi* 10 Eylül 1921 tarih ve 9 numaralı tâmim ile bütün kıtalara bildirilmişti. Fakat o sırada birçok jandarma kıtası işgal altında bulunduğundan nizamnamenin tam manasıyla uygulanması mümkün olmadı. 1 Şubat 1924'te yapılan ila-

236 *BCA*, 30-18-1-1.3- 19-19.

velerle birlikte nizamname *Jandarma Evamir Mecmuası*'nda yeniden yayınlandı. Yeniden düzenlenen nizamnamede şu hususlar ön plana çıkıyordu:[237]

1. Jandarma ümerâ ve zâbitanının büyük üniforması koyu mai renkte gaytanla işlemeli setre olup yalnız saçaklı büyük sırma apoletlerle kaşık şeklindeki büyük sırma apoletler ve bunlara mahsus köprüler artık kullanılmayacaktır.
2. Büyük üniformaya takılması gereken apoletler sırmalı olanlardır. Büyük üniforma giyildiği zaman sırma kuşak takılır.
3. Büyük üniforma ile koyu mai renkte yanları beş santimetre genişliğinde açık kırmızı zıhlı sübyeli pantolon giyilir. Eğer hayvana binilecekse kırmızı renkli külot pantolon giyilir.
4. Jandarma ümerâ ve zâbitanıyla efrâdının elbiselerinin rengi hâkîdir. Bu renk bulunamadığı takdirde yakın renkli kumaşlar kullanılabilir.
5. Ceketler orduda kullanılanların aynısıdır. Yaz için ketenden kış için kumaştan yapılırlar. Ceketler devrik yakalı ve dört ceplidir.
6. Jandarma ümerâ ve zâbitanının iki çeşit serpuşu vardır. Büyük üniformayla kullanılacak serpuş kuzu derisinden mâmul tepesi mai kumaştan ve üstü üç çapraz sırmalı kalpaktır. Küçük üniformanın serpuşu hâkî renkli kumaştan mâmuldür. Ordu serpuşu ile aynı olmakla birlikte yalnızca kenarına beş santim mai zıh çekilir. Bu

237 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Şubat 1340, No: 169-2.

zıhın üzeriyle ön yüze sarı madenden yapılan bir ay ile şuâlı yıldız takılır. Bu kısmın takılacağı mavi zeminin kenarına bir santim genişliğinde kırmızı zıh çekilir.

7. Jandarma ümerâ ve zâbitanını büyük üniforma ile siyah deve derisinden veya rugan veya glaseden düz fotin veyahut çizme giyerler. Küçük üniforma ile çizme veya fotin giyerler. Veyahut hâkî dolak sarılır. Külot giyildiği zaman kayışlı mahmuz kullanılır.
8. Jandarma ümerâ ve zâbitanını kurşuni renkte kumaştan mâmul kaput veya pelerin kullanırlar.
9. Jandarma küçük zâbitan ve efrâdının ceketlerinin yakasına müselles bir parça ilave edilir.
10. Jandarma küçük zâbitan ve efrâdının pantolonlarının paçaları ilikli veya bağlıdır.
11. Jandarma efrâdının serpuşunun cephesinde jandarma alâmet-i fârikası olan sarı madenden mâmul ay ile şuâlı yıldız ile altına mensup olduğu kıtaata ait numarayı gösteren madeni bir levha takılır.
12. Jandarma küçük zâbitan ve efrâdı siyah deriden konçlu postal ve süvari küçük zâbitan ve efrâdı siyah vidaladan mâmul mahmuzlu çizme giyer. Piyade efrâdı hâkî dolak veya dolak yerine deriden mâmul tozluk takarlar.
13. Piyade efrâdı kırlarda çarık giyebilir.
14. Jandarma küçük zâbitan ve efrâdının rütbeleri ceket ve kaput üzerine solda pazu üzerine mai bir çuhaya konulur. Onbaşılar bir, çavuşlar iki, başçavuş ise üç kır-

mızı renkli ipek işlemeli yıldız takarlar. Bölük kâtipleri aynı zemin üzerine üç madeni sarı yıldız takarlar.[238]

Yapılan düzenlemeyle serpuşların üzerine takılmaya başlayan birlik numaralı metal levhalar serpuşlar eskiyince onunla birlikte atılmaya başlandı. Bunun üzerine tüm birlikler bunların atılmaması uzun süre muhafaza edilmeleri hususunda uyarıldı.[239]

Gerek Millî Mücadele'nin gerekse de Cumhuriyet'in ilk yıllarında jandarmanın kıyafetinin orduda kullanılan üniformayla aynı olmasına özen gösterildi. Jandarmalar askerî sınıftan ayrı olmakla birlikte hizmet esası açısından askerî mahiyette kabul edilmelerine rağmen hususi kıyafet giyiyorlardı. Yani ordudan farklı şekillerde kıyafetler jandarmada kullanılmıştı. Dönem şartlarındaki yabancı örnekleri dikkate alındığında jandarmaların ordu mensuplarına benzemeyen hususi şekil ve kıyafet giydikleri dikkat çekiyordu. Buna bağlı olarak jandarma kıyafeti genellikle uzaktan teşhis olunacak ve derhal göze çarpacak renk ve şekilde seçiliyordu. Özellikle zâbıta memurlarının kıyafetleri yerli ve yabancı herkes tarafından tereddütsüz surette tanınabilecek bir hâle gelmesi için kıyafetlerin kesin olarak tespitinden sonra sık sık değiştirilmemesi usulüne özen gösteriliyordu. Fakat ordu tarafından üniforma rengi olarak kabul edilen hâkînin seçilmesinin en önemli sebebi yaz kış demeden arazide fark edilmemek esasına dayanıyordu. Fakat jandarmanın her mevsimde uzaktan fark edilmesi gerekiyordu. Örneğin tarlasında çalışan bir çiftçi uzaklardan geçen silahlı adamların kim olduklarını

238 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Şubat 1340, No: 169-2, s. 19-24.
239 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Mayıs 1340, No: 175-8.

tayin ve teşhis edebilmeliydi. Jandarmaların fark edilmeleri halka emniyette olduğu mesajını vermesi açısından oldukça önemliydi.[240] Umum Jandarma Kumandanlığı personeli kabul edildiği tarihten itibaren üniformanın renginden memnun olmadı.

12.1.4. Millî Mücadele'de Jandarmanın Hizmeti

Millî Mücadele'nin ete kemiğe büründüğü günlerde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bulunan jandarma subayları Kuvâ-yı Milliye'nin kuruluşuna öncülük ederek, işgalcilere karşı ilk silahlı tepkinin verilmesinin mimarlarından oldular. Bunun dışında jandarma, TBMM hükûmetine karşı çıkan isyanların bastırılması, hükûmetin emirlerinin uygulanması, eşkıya ile mücadele, firarilerin derdest edilmeleri ve İstanbul'dan Anadolu'ya silah kaçırılması gibi kritik görevler üstlendi. Jandarma buna rağmen *askerî kıta* olarak cephelerde görev almadı. Fakat subayları düzenli orduyla birlikte cephelerde mücadele etti.

Mustafa Kemal Paşa tarafından Temmuz 1920'de vilâyet ve sancaklara gönderilen telgrafta Anadolu ve Rumeli Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yereldeki idarelerinin en büyük mülkîye memurunun tahtı emrinde olduğu vurgulanıyordu. Ayrıca asayiş için jandarmaya yardımcı olmak üzere mülkîyenin emrinde vücuda getirilen ve getirilmekte olan tüm Kuvâ-yı Milliye birliklerinin kayıtsız şartsız jandarma komutanının emrine gireceği bildiriliyordu.[241] Bu kararname-

240 *Jandarma Mecmuası*, 1 Nisan 1341, No: 2.

241 Peker, *İstiklal Savaşı Resim ve Vesikalarla İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı*, s. 222.

de de görüldüğü üzere jandarma, Kuvâ-yı Milliye'ye yerelde komuta eden unsurların başında geliyordu.

Millî Mücadele'nin kritik safhalarında haberleşme için jandarma teşkilatından faydalanıldı. Ayrıca telgraf haberleşmesinde vilâyet ve jandarma şifreleri kullanılmak suretiyle gizlilik ön planda tutuldu.[242]

İstanbul hükûmetinin kontrol sahasında görev yapan jandarma personelinin çoğunluğu İstiklal Mücadelesini destekliyordu. İstanbul, Karamürsel ve İzmit civarında görev yapan jandarmaların büyük bir kısmı Kuvâ-yı Milliye'ye katılmak için 1920 yılından itibaren firar etmeye başladılar. Başta büyük ve küçük rütbeli zâbitler olmak üzere artan firar hadiselerinin ciddi boyutlara ulaşması üzerine Umum Jandarma Kumandanlığı firarların önüne geçebilmek için bölgede kurulması düşülen Teşkilat-ı Mahsusa'nın bir an önce hayata geçilmesini Harbiye Nezâreti'nden talep etmişti. Kuvâ-yı Milliye'ye katılmak için firar eden jandarmalar yalnızca İzmit'in değil İstanbul'unda asayişinin bozulmasına neden olabilirdi.[243]

İstanbul hükûmeti emrindeki jandarma içerisinde bulunan zâbitanın en önemli hizmetlerinden birisi Millî Mücadele'ye katılmak isteyenlerin, Anadolu'ya geçişlerini sağlamalarıydı. Bu isimler arasında şüphesiz en önemlilerinden birisi Fevzi (Çakmak) Paşa'ydı. Paşa, Ankara'ya geçmeye karar verdikten sonra Anadolu'ya subay kaçırma işiyle görevli, Üsküdar Jandarma Komutanı Binbaşı Remzi Bey ile ince bir plan yapmıştı. Plana göre, Paşabahçe Jandarma Müfrezesi

242 *Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CBA)*, 01000289/907050; *CBA*, 01000289/907051.
243 *BOA*, DH. KMS., 53-4/48.

Komutanı Salih Bey'in[244] yardımıyla 17 Nisan 1920 gecesi Beykoz'dan hareketle, Polonezköy-Alemdağ, Paşaköy-Kandıra üzerinden Adapazarı'na uğramamak suretiyle, Geyve Boğazı'na ulaştılar. Buraya kadar olan yolculuğu, gündüz bulunduğu yerde saklanarak, gece yola devam ederek atla yaptılar. Geyve'den drezinle Lefke'ye oradan da trenle 27 Nisan 1920'de Ankara'ya geldiler.[245]

Millî Mücadele'nin aleyhinde bulunan İstanbul hükûmetinin yürütme kuvvetini teşkil eden jandarma, faaliyet alanındaki değer ve kudretini büyük ölçüde yitirdi. Emniyet ve asayişi sağlama noktasında kânun dışı davranışlara karşı millî müfrezeleri kullanmak zorunluluğu hâsıl oldu.[246]

İstanbul'da Türkleri korkutmak amacıyla zaman zaman İngiliz savaş gemilerinden karaya asker çıkarılarak sokaklarda süngü takılı büyük yürüyüş kolları hâlinde gösteri yürüyüşleri yapılmaktaydı. Bu törenler sırasında Ermeniler ve Rumlar Türkler hakkında ağızlarına geleni söylemekten ve cinayetler işlemekten de geri kalmıyorlardı. Bu taşkınlıklar ve saldırılar karşısında İstanbul'daki Türk toplumu arasında birtakım milliyetçi faaliyetler ortaya çıkmaya başladı. 4-11 Eylül 1919 tarihli Sivas Kongresi'ni takip eden günlerde faaliyetler daha da sıkılaştı. Bu bağlamda İstanbul'da ilk millî yapı, *Karakol Cemiyeti* adıyla kuruldu. 13 Kasım 1919'da Baha Sait, Refik

244 Salih Kılıç, Millî Mücadele günlerinde Ankara'da kurulan Müstakil Jandarma Bölük Kumandanı olarak görev yaptı. Cumhuriyetin ilanından sonra Ankara'da jandarma bando ve borazanlarını kurdu. Bkz: "Eski Sinop Valisi Salih Kılıç'ın Hatıraları 2, Kurtuluş Savaşı'nda Ankara", *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 1, Şubat 1968, s. 42-45.

245 *TİH II*, s.104.; Fevzi Çakmak'ın Anadolu'ya geçiş hikâyesi için ayrıca bkz: "Eski Sinop Valisi Salih Kılıç'ın Hatıraları Mareşal Fevzi Çakmak Anadolu'ya Nasıl Kaçtı", *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 12, Ocak 1968, s. 23-26.

246 *Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi II. Cilt 2. Kısım*, Ankara 1999, s. 55.

İsmail, Albay Kara Vasıf, Kafkas Tümeni Komutanı Çolak Kemal (Kemalettin Sami Paşa), Karadeniz Boğazı Komutanı Albay Galatalı Şevket, Sevkiyatçı Ali Rıza (İstanbul Mebusu Ali Rıza) ve Albay Edip Servet (Tör) Beyler tarafından kurulmuştu. Cemiyet, özellikle Anadolu için silah ve cephane tedarik etmek ve bunları gizlice Anadolu'ya geçirmek, İstanbul içinde silahlı bir teşkilât kurarak Türk halkına öncülük etmek gibi maksatlarla kurulmuştu. Kısa süre içerisinde halkın her kesiminden büyük destek gören cemiyet 22 farklı gezici birim kurdu. Her ne kadar İstanbul hükûmetinin emrinde olsalar dahi bölgedeki jandarma komutanlarının cemiyeti ve millî hareketi destekleyici faaliyetleri işleri kolaylaştırıcı etmenlerin başında geliyordu. Üsküdar Jandarma Komutanı Binbaşı Remzi Bey, Jandarma Taburu Mülhakı Atıf Bey, Gebze Jandarma Komutanı Nail Bey, Kartal Jandarma Komutanı İzzet Bey, İzmit Jandarma Komutanlığı Mülhakı Kerim Bey'in büyük yardımları görüldü.[247]

İstanbul'da kurulan gizli cemiyetler aracılığıyla depolardan ele geçirilen ve para ile satın alınan silah ve cephaneler deniz yoluyla İnebolu'ya sevk ediliyordu. Buradan itibaren bölge halkı tarafından işler hâle getirilen hat üzerinden Ankara'ya oradan ise cepheye sevk ediliyordu. Jandarma sevkiyatın sağlıklı şekilde yapılabilmesi için her safhasında önemli hizmetler yaptı. İnebolu-Ankara şosesi üzerinde bulunan jandarma karakolları ve hanlar sevkiyatların uğrak noktalarındandı. Sevkiyatın sağlıklı yapılabilmesi için gerekli olan araç-gereçte jandarma tarafından temin edilmekteydi.[248]

247 *TİH II*, s. 64-65.

248 İnebolu-Ankara hattındaki silah ve cephane sevkiyatının ayrıntısı için bkz. Peker, *İstiklal Savaşı Resim ve Vesikalarla İnebolu-Kastamonu ve Havalisi*

Anadolu'da başlayan millî harekete ilk destek verenler vilâyet ve livalarda bulunan jandarma komutanları oldu. Adapazarı jandarma bölük komutanı, Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'dan emir aldıktan sonra kaymakama haber dahi vermeden ulema ve eşrafı belediyede toplayarak millî harekete bir an önce katılmak için faaliyetlere başlanmasını sağladı.[249] Jandarma subayları Anadolu'nun çok sayıda yerinde millî cemiyetlerin kurulmasında öncülük ettiler. Sinop'ta ilk Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Jandarma Yüzbaşı Rıza (Vamık) Bey iken Yüzbaşı Asım Bey Cide Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, Safranbolu Jandarma Komutanı Cemil Bey ise Safranbolu Müdâfaa-i Hukuk Cemiyeti'nin ilk üyeleri arasındaydı. Bunun dışında Antep'te ilk millî teşkilatı kuranlar arasında Jandarma Bölük Komutanı Esad Bey bulunmaktaydı. Fethiye'de Kuvâ-yı Milliye'nin kuruluş ve örgütlenmesinde Ulalı Jandarma Yüzbaşı Cavit (Aker) Bey büyük yararlılıklar gösterdi. Isparta Jandarma Komutanı Tahsin Bey halk ile birlikte hareket ederek İtalyanlara geçit vermedi. Kastamonu Jandarma Komutanı Binbaşı Emin Bey yaptığı faaliyetlerden ötürü Mustafa Kemal Paşa'nın takdirini kazandı.[250]

Batı Anadolu'da Yunan işgalinin genişlemeye başlaması üzerine 57. Tümen Komutanı Şefik (Aker) Bey tarafından Harbiye Nezâreti'ne gönderilen raporda acilen Kuvâ-yı Mil-

---

Deniz ve Kara Harekâtı, s. 205-206; Eyüp Durukan, *Günlüklerde Bir Ömür IV, Meşum Mütareke ve Meşru Mücadele (1918-1922)*, Haz. Murat Uluğtekin, İstanbul 2018.

249 *BOA*, BEO. SYS., 34-64/26.

250 Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C. 1, İstanbul 1970, s. 166; Peker, *İstiklal Savaşı Resim ve Vesikalarla İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı*, s. 205-206.

liye birliklerinin kurulması teklif ediliyordu. Bu fikri ortaya atan Şefik Bey'e ilk olumlu cevap jandarma subayları tarafından verildi. Ödemiş Jandarma Komutanı Yüzbaşı Tahir Fethi (Özerk) Bey halka silah dağıtırken, Arap Yüzbaşı olarak bilinen Nazilli Jandarma Komutanı Nuri (Vural) Bey, Demirci Mehmet Efe ile anlaşarak dağdan inmesini sağladı. Böylece Yunanlılara karşı Aydın Cephesi kurulabildi.[251] Bölge jandarma komutanlarının faaliyetleri sayesinde çok sayıdaki efe mili kuvvetlere katıldı. Gökçen Efe durumu şöyle anlatmıştı: *"Ah, biz ne kadir kıymet bilmez insanlarmışız. Kendi jandarmamızı gördüğümüz zaman ona bir düşman gibi bakardık. Allah memleketimizi bize bağışladığı zaman sağ kalırsam ilk işim, köyüme ayak basacak ilk jandarma erinin önünde yere kapanarak onun ayağının altını öpmek olacaktır."*[252] Gökçen Efe'nin sözleri yıllardır Batı Anadolu'da jandarma-eşkıya mücadelesinin bir özeti niteliğindeydi. Yıllarca jandarma kovalayıp efeler kaçmıştı. Fakat Yunan işgalini müteakip jandarma ve efeler düşmana karşı sırt sırta savaşmaya başladı.

Adana ve çevresinin Fransız kuvvetleri tarafından işgaline karşı oluşturulan Kuvâ-yı Milliye birliklerine Jandarma Yüzbaşı Ali Ratip Bey (Tekelioğlu Sinan) komuta etti. Yüzbaşı Ali Ratip, Ermenilerin zulümlerinden kaçarak yaylalara sığınan halktan ciddi bir kuvvet oluşturdu. Böylece Fransızların Toros geçitlerinden iç bölgelere geçmesini engelleyecekti. Mustafa Kemal Paşa tarafından Batı Kilikya Cephesi Komutanlığına atanan Ali Ratip Bey'e Tekelioğlu Sinan takma adı verildi. Toros Dağları üzerinde Fransızların iç bölgelere geç-

251 *Jandarma Genel Komutanlığı 50 Yıl Cumhuriyetin Hizmetinde III. Kitap*, Ankara 1973, s. 28.

252 Işık, *Çanakkale ve İstiklâl Savaşında Türk Jandarması*, s. 166-167.

melerinin engellenmesi için çok sayıda savaş yapıldı. Hacıkırı Savaşı'nda 2-3 Nisan 1920'de Pozantı'nın 25 km güneyindeki Hacıkırı bölgesindeki yaklaşık 1.000 kişilik Fransız kuvveti, millî kuvvetler tarafından sarılarak büyük zayiatlar verdirildi. Aynı gün Tepeçaylak Jandarma Karakol Komutanı Zekeriya Bey tarafından Kelebek İstasyonu'nundaki Fransızlara baskın düzenlendi. Uzun çatışmaların ardından istasyon millî kuvvetlerin eline geçti. 7 Nisan'da yaşanan Belemedik çarpışmalarında tünel mühendisleri başta olmak üzere Fransız Kuvvetleri Komutanı Menil'in eşi Madam Menil esir edildi. 8 Nisan'da Zekeriya Bey bu kez Durak İstasyonu'na baskın düzenleyerek burayı ele geçirdi. Adana-Pozantı arasındaki istasyonların sırasıyla ele geçirilip telgraf ve telefon hatlarına zarar verildikten sonra Pozantı'daki Fransız taburunun tüm bağlantısı kesilmişti. 32 subay ve 1.250 erden oluşan kuvvet, millî kuvvetler tarafından ablukaya alındı. Teslim olmayı reddeden Binbaşı Menil'i kurtarmak için Mersin'den gönderilen kuvvet zırhlı araçların yanında ağır silahlarla donatılmıştı. Buna rağmen millî kuvvetler tarafından durdurulan bu birliklerin ilerlemesine müsaade edilmedi. Menil beraberindeki tabur ile birlikte Mersin'e gitmek için yola çıktığında 28 Mayıs 1920'de millî kuvvetler tarafından Karboğazı'nda sıkıştırıldı. Yoğun çatışmalar sonrasında Binbaşı Menil ve beraberindeki Fransız kuvveti, Jandarma Komutanı Hasan (Karaafet) Bey tarafından esir alındı. Esir alınanlar 6 subay ve 334 erden oluşuyordu.[253]

253 Işık, *Çanakkale ve İstiklâl Savaşında Türk Jandarması*, s. 45-132; *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, s. 140-168; Ali Ratip Bey'in faaliyetleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: *Kuvayımilliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü*, Ankara 2012.

Mersin ve çevresinde Kuvâ-yı Milliye hareketi Mersin Jandarma Tabur Komutanı Yüzbaşı Haydar Bey ile Silifke Jandarma Komutanı Hasan Hüsnü Bey'in girişimleri ile başladı. Kozan'dan başlayıp Feke, Saimbeyli, Tufanbeyli'yi içine alıp Develi'ye kadar uzanan Adana'nın kuzey hattında Ermeni nüfusun fazlalığı ve arazinin bozuk yapısı mücadeleyi etkileyen temel faktörlerdi. Bölgedeki işgallere karşı Jandarma Tabur Komutanı Osman Nuri Bey ilk Kuvâ-yı Milliye hareketini başlattı. Kozan'a Adana'yı işgal eden Fransızlar tarafından 100 kadar Ermeni jandarma gönderilerek, Türk jandarmaların terhis edilmeleri istendi. Osman Nuri Bey'in Konya'ya tayini çıktıktan sonra bölgedeki mücadele devam etti. Yerine atanan Ali Saip (Ursavaş) Bey de Kuvâ-yı Milliyeci kimliğiyle ön plana çıkıyordu. Ceyhan bölgesinde ise Jandarma Yüzbaşı İbrahim Mete Bey, halkın bilinçlenmesi için yoğun çaba sarf etti.[254]

Urfa, Maraş ve Antep bölgelerinde Kuvâ-yı Milliye'nin örgütlenmesinde jandarma subayları önemli rol oynadı. Urfa'da Fransız işgali karşısında Jandarma Komutanı Ali Rıza Bey'in yoğun gayretlerini takiben, kendisinden sonra bu göreve gelen Jandarma Binbaşı Ali Saip Bey tarafından mücadele faaliyetleri yürütüldü.[255]

Millî Mücadele sırasında TBMM hükûmetinin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlarından biri ise Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde çıkan isyanlar oldu. Jandarma isyanlara ilk müdahale eden teşkilat olurken çoğu zaman isyanları

254 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, s. 168-175.

255 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C.2, s. 178.

büyümeden bastırmayı başardı. Daha büyük çaplı isyan hareketlerinde ise ordu birlikleri gelene kadar durumu idare etti. Ordu birliklerinin gelmesini müteakip, orduyla birlikte tenkil harekâtında görev aldı. Jandarmanın mücadele ettiği bazı ayaklanmalar şöyle sıralanabilir; *Şeyh Eşref Ayaklanması, Ali Batı Ayaklanması, Haçin Ayaklanması, Bozkır Ayaklanması, Anzavur Ayaklanması, 1. ve 2. Düzce Ayaklanması, Konya Ayaklanması, Koçgiri Ayaklanması, Pontus Ayaklanması, Yozgat ve Zile Ayaklanması.*[256]

Millî Mücadele döneminde özellikle merkezden uzak bölgelerde çıkan isyan hareketlerinde doğrudan jandarma muhatap olmuştur. Gerek asilerin isyanı başlatmak için kendilerine ilk hedef olarak jandarmayı seçmeleri gerekse de taşrada tek silahlı unsur olması hasebiyle olaylara ilk müdahale edenin jandarma olması süreç içerisinde jandarma misyonunu ortaya koyması açısından önemlidir.[257]

Pontuscu Rumların Karadeniz sahillerinden iç bölgelere doğru zorunlu göçünden, Rum çetelerin Karadeniz bölgesindeki faaliyetlerine kadar geniş bir yelpazede jandarmanın faaliyetleri dikkat çekmektedir.[258] Ayrıca Millî Mücadele boyunca Yunanistan ve İngiltere donanmasına ait gemiler tarafından Karadeniz sahillerinde İnebolu, Sinop, Samsun,

256 *Jandarma Genel Komutanlığı 50 Yıl Cumhuriyetin Hizmetinde III. Kitap,* Ankara 1973, s. 30.

257 Mehmet Evsile, "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Cephe Gerisindeki Güvenlik Problemleri ile İlgili Tartışmalar", *History Studies,* S.3/2, 2011, s. 219-231.

258 Mesut Çapa, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik Aldığı Tedbirler", *Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda,* Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Rahmi Çiçek, Mehmet Okur, İstanbul 2019, s. 204-205.

Trabzon ve Rize limanlarına yapılan bombardımanlar[259] esnasında halkın zarar görmemesi için jandarma ve polis tarafından önemli tedbirler alındı.[260]

Millî Mücadele döneminde asayişin ve güvenliğin sağlanması konusunda en yetkin güç olan jandarma sınıfının iyileştirilmesi adına mevcut savaşa rağmen jandarma mekteplerinin sayısının çoğaltılması için yoğun bir çaba içerisine girildi. 1 Mart 1923'te yasama yılının açılışında konuşan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Ankara'daki Jandarma Zâbitan ve Karakol Kumandanları Mektepleri ile Kayseri ve Giresun'daki mekteplerden 30 zâbit, 270 küçük zâbit ve 950 erin eğitimlerini tamamlayarak birliklerine dağıtıldıklarını söyledi. Ayrıca Kars'ta efrâdı cedide ve karakol kumandanları sınıflarını bir arada barındıran yeni bir mektep açıldı. 80 küçük zâbit ile 800 neferin eğitimleri ise tamamlanmak üzereydi. Mustafa Kemal Paşa konuşmasının devamında, ülkenin güvenlik ve asayişini sağlamakla mükellef jandarma birliklerinin aynı zamanda adli görevlerini de iyi bir şekilde yaptıklarını dile getirdi. Buna göre 1922 yılı içinde yerine getirilmesi gerekli; 84.516 çağrı, 59.460 hazır etme, 17.338 tutuklama, 708 yakalama, 10.476 süre tanıma kararı, 6.516 karar sonucu ve 6.561 davetiye müzekkeresinin gereği jandarma tarafından yerine getirildi. 1922 yılı içinde meydana gelen 16.561 suçun 38.518 kişiden oluşan sanıklarından 21.419'u yakalanarak adliyeye teslim edildi. Jandarmanın hizmetlerini takdir eden Mustafa Kemal Paşa jandarma konusunda ayrıca şu husus-

259 Rahmi Doğanay, *Milli Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)*, Ankara 2017, s. 112-166.

260 Rahmi Çiçek, "Millî Mücadele Dönemi'nde İnebolu, Trabzon ve Samsun Bombardımanları", *Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Rahmi Çiçek, Mehmet Okur, İstanbul 2019, s. 191.

lara değindi: *"Derdest edilen eşhastan birçoğunun müteaddit cürümlerde methaldar olmaları itibariyle maznunlardan derdest olunanların miktarı daha ziyade addolunmak icab eder. Bu arada efrâd-ı askeriyenin celb ve cemi, bakaya ve firari derdesti ve vesait-i nakliye celb ve sevki gibi mesail-i mühimmenin ifası dahi ilâve olunursa jandarma idaresinin meşkûr bir hizmet îfâ eylediği görülür."* Jandarmanın tensîk ve ıslahı ile jandarma mekteplerinin sayılarının artırılması için İzmir, İstanbul, Adana'da karakol kumandanları kısımları olan birer efrâdı cedide mektebi ile Edirne, Bursa, Konya ve Sivas'ta karakol kumandanları mekteplerinin açılması tasarlanıyordu. Ayrıca jandarma tahsisatı artırılmıştı.[261]

12.1.5. Mudanya Mütarekesi ve Jandarmanın Doğu Trakya Misyonu

Yunan ordularının Eylül 1921'de Sakarya Meydan Muharebesi'nde yenilgiye uğratılmasını müteakip savaşta inisiyatif Türk ordusuna geçti. Ankara'ya ulaşan ve Sevr'in değiştirilmişi olan mütareke teklifleri ise kabul görmedi. 26 Ağustos 1922'de Türk ordusu tarafından başlatılan Büyük Taarruz Harekâtı ile 9 Eylül'de İzmir'de Yunan işgaline son verildi. 11 Eylül'de Bursa'nın kurtarılmasının ardından Türk ordusunun nihâî hedefi olan Boğazlar ve İstanbul'a yöneleceğini anlayan Müttefikler, 23 Eylül'de verdikleri nota ile ateşkes teklif ettiler. 3 Ekim'de Mudanya'da başlayan görüşmeler sonucunda 11 Ekim 1922'de Mudanya Mütarekesi imzalandı. Mütareke ile Türk-Yunan çarpışması durdurulacaktı. (Md. 1) Mütarekenin yürürlüğe girmesiyle birlikte Trakya'daki Yunan kuvvetlerinin gerisine çekilmesi istenecek çizgiyi, Adalar

261 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 1.3.1339, Devre: I, C. 28, s. 4.

Denizi ağzından Trakya ile Bulgaristan sınırının kesiştiği yere dek, Meriç'in sol kıyısı oluşturacaktı. (Md.2) Doğu Trakya ateşkesin yürürlüğe girmesini müteakip Yunan kuvvetleri tarafından boşaltılacaktı. (Md.5) Yunan jandarması dâhil olmak üzere sivil memurlar en kısa sürede çekilecekti. Onların boşalttığı yerler önce Müttefik memurlarına onlardan da Türk yetkililere teslim edilecekti. Bu işlem en çok otuz gün içerisinde son bulacaktı. (Md.6) TBMM hükûmeti memurlarıyla birlikte asayiş ve düzeni sürdürebilmesinin yanında sınır ve demiryollarının korunması için yeteri miktarda jandarma kuvveti bulunduracaktı. Bu kuvvetlerin toplamı ise subaylarla birlikte 8.000'i aşmayacaktı. (Md.7) İşlemlerin düzenli şekilde sağlanabilmesi için Müttefik memurlarının yanı sıra yedi taburluk bir kuvvet bölgeyi işgal edecekti. (Md.8-9) TBMM hükûmeti ve jandarması bölgede asayiş ve düzeni sağladığında otuz gün beklemeden bölge boşaltılabilecekti. (Md.10) TBMM hükûmeti, barış antlaşması yapılana kadar Doğu Trakya'ya kuvvet geçirmeyecekti. (Md.13).[262]

Mudanya Mütarekesi ile birlikte jandarma önemli bir vazife ile görevlendiriliyordu. Misyonun yerine getirilebilmesi için hızlı bir şekilde hazırlıklara başlandı. Hükûmet tarafından hazırlanan kararnamede şu noktalar öne çıkıyordu:

1. Mütareke gereğince sevk olunacak jandarmanın miktarı 8.000'e yükseltilecektir.
2. Daha önceden hazırlanmış olan 4.000 efrâddan oluşan jandarma kuvveti İzmit'te toplanacaktır.

262 İsmail Soysal, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, C. 1, Ankara 1989, s. 69-74; İsmail Eyyupoğlu, *Mudanya Mütarekesi*, Ankara 2002, s. 240-244.

3. Bu rakamın 8.000'e ulaşması adına jandarmadan efrât alma imkânı olmadığı için eksik olan 4.000 efrât ordudan alınacaktır.
4. Ordudan alınacak 4.000 efrâda jandarma serpuşları Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından tedarik edilecektir. Bu neferlerin elbise, silah ve teçhizatı ordu tarafından karşılanacaktır.
5. Jandarma subaylarının Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından tedarik edilmesi gerekirken daha önce bu zâbitlerin memleketin muhtelif yerlerine görevlendirildikleri için kâfi miktarda zâbit bulunmamaktadır. Bu yüzden jandarmaya ilave olarak mülâzım-ı sânî ve mülâzım-ı evvel rütbelerinde olmak üzere 30 kadar zâbit ordudan jandarmaya görevlendirilecektir.
6. Jandarma birlikleri Trakya'ya sevk edilinceye kadar iaşeleri ordu tarafından karşılanacaktır.[263]

Jandarmanın 4.000 efrâdı kendi bünyesinden çıkartarak kısa sürede İzmit'e göndermesi mümkün değildi. Ancak jandarma mektebiyle birliklerden toplanan 750 jandarma İzmit'e gönderilebilirdi. Bunun dışında 2.750 efrâda daha ihtiyaç vardı. Bu miktarın ordudan alınmasından başka imkân ise bulunmuyordu.[264]

Mütareke gereği bölgeye gönderilmesi gereken 8.000 jandarmanın hazırlanması için yoğun bir gayret içerisine girildi. Bir anda bu kadar büyük sayıda jandarmanın toplanması mümkün olamayabilirdi. Yapılan planlamaya göre; Ankara'dan gönderilecek 750 jandarma neferinden başka

263 *CBA*, 01000931/527482.
264 *CBA*, 01000931/528242.

Batı Cephesi birliklerinden dörder yüz mevcutlu 16 piyade taburuyla beşer yüz mevcutlu iki süvari alayının 1311 ve 1317 doğumlu efrâddan oluşmak üzere İzmit, Bandırma ve Gemlik'te toplanacaktı. Fevzi ve Refet Paşalar ile İsmet Paşa arasında yapılan görüşmede hazırlanan taburlarda 1'den 16'ya kadar numara verilmesine karar verildi. Her bölükte altı makinalı bir ağır makinalı tüfek bölüğü bulunacaktı. Her piyade bölüğünde ise altı otomobil bulunacaktı. Subay ve erlerin üniformalarının üzerine jandarma işareti konulacaktı.[265]

Trakya'ya sevk edilecek jandarmaların İstanbul'a gönderilmesine ait karar Başkumandanlığa bildirilmesinin ardından hazırlıklar oldukça hızlı şekilde yapıldı.[266] Müdâfaa-i Milliye Vekâleti ambarlarından temin edilen kıyafetler efrâda giydirildi. Sabit jandarma alayı için Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından seçilen 750 efrât, 20 Ekim'de İzmit limanında hazır hale getirildi. Ordudan seçilenlerden kurulan tabur ve süvari alayı ise 23 Ekim itibariyle hazır durumdaydı. 750 mevcutlu Seyyar Jandarma Alayı hariç Trakya Jandarma Teşkilatı'nın kuruluş ve mevcudu şu şekildeydi:[267]

Jandarma Tabur No	Subay Sayısı	Asker Sayısı	Hayvan Sayısı	Ağır Makineli Tüfek Sayısı	Hafif Makineli Tüfek Sayısı
1	22	400	105	6	18
2	21	400	107	6	18
3	22	400	109	6	18
4	20	400	101	6	18

265 *CBA*, 01000931/527919.

266 *BCA*, 030.10.0.0-125-891-17.

267 Veysi Akın, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1994, s. 95-96.

5	22	400	104	6	18
6	20	400	100	6	18
7	21	400	126	6	18
8	18	400	111	6	18
9	22	400	105	6	18
10	22	400	126	6	18
11	21	400	127	6	18
12	22	400	128	6	18
13	21	400	110	6	18
14	21	400	110	6	18
15	21	400	110	6	18
16	21	400	110	6	18
1. Süvari Alayı	27	543	628	4	6
2. Süvari Alayı	30	509	682	4	6
Muharebe Bölüğü	4	178	66	-	-
Telsiz Bölüğü	3	51	35	-	-
Toplam	***401***	***7.681***	***3.200***	***104***	***300***

Tablo 17: Trakya Jandarma Teşkilatı Kuruluş ve Mevcudu

Mudanya Mütarekesi gereğince Doğu Trakya'yı, TBMM hükûmeti adına Refet Paşa'nın teslim almasına karar verilmişti.[268] Refet Paşa İstanbul'a gitmek üzere 19 Ekim 1922'de beraberinde 120 jandarma eri olduğu halde Gülnihal Vapuru ile yola çıktı. İstanbul'a girişinde halkın coşkun tezahüratları ve sevgi gösterileri ile karşılandı. Tramvay işçileri tarafından Trakya'ya gidecek olan jandarma kuvveti için özel olarak işletilen sancak Refet Paşa'ya teslim edildi. Refet Paşa sancağı aldıktan sonra: *"Sancağı şükranla alıyorum. Ülkemin mutluluğunu kol gücünün çalışmasında görenlerdenim. Hükûmetim, doğrudan doğruya halk hükûmetidir. Gücünü halktan almıştır. Arkadaşlarınızı benim adıma öpünüz.."* ifadelerini kullandı.

268 *BCA*, 030.18.1.1-5.30.15.

Fakat Refet Paşa ile kente gelen 120 jandarmanın karaya çıkmasına mütareke ahkâmına aykırı olduğu gerekçesiyle İngiliz işgal kuvvetleri tarafından izin verilmedi. İngilizler, Trakya'ya geçmesi gereken jandarmaların İstanbul'dan karayoluyla gitmesi gerektiğini bir türlü anlamak istemediler. General Harrington ile yapılan görüşmede jandarmanın karaya çıkmasına izin verildi. Fakat vakit geç olduğu için uygulama ertesi sabaha kaldı. Sabah saatlerinde jandarma bölüğü karaya çıktığında İstanbul halkının sevinç gösterileri katlanarak arttı. Bölük Komutanı Kazım Bey ve jandarma erlerine yoğun sevgi gösterileri yapıldı. Bando takımı beraberinde on binlerce insan çevrelerinde olduğu halde 120 kişilik jandarma kuvveti yürümeye başladı.[269]

Bölgenin teslim alınması için Başkumandan Mustafa Kemal Paşa imzasıyla jandarma müfettişleri atandı. Atamalar şu şekildeydi: Edirne Valiliği'ne Şakir (Kesebir) Bey atanırken, Tekirdağ bölgesine Cemil Cahit (Toydemir) Bey, Edirne bölgesine Albay Mümtaz Bey, Çerkezköy bölgesine Yarbay Mümtaz Bey, Keşan bölgesine İsmail Hakkı Bey atandı. Kurmaylar kurulunu ise Binbaşı İzzet, Binbaşı Mithat, Binbaşı Osman Beyler oluşturuyorlardı.[270]

28 Ekim 1922'de Trakya'yı teslim almakla görevlendirilen jandarmaya ait ilk alay 29 Ekim 1922'de İzmit'ten İstanbul'a hareket etti. 28 Aralık'tan itibaren ise Bilecik-İstanbul arasında tren nakliyatı başlamıştı. Alınan istihbarata göre İngilizler Seddülbahir'den Maydos'a kadar olan mıntıkada hummalı bir tahkimata girişmişlerdi. Adalardan gelerek Saros Körfezi'ne

269 Hasan İzzet Dinamo, *Kutsal Barış Ulusal Kurtuluş Savaşı Sonrasının Gerçek Hikayesi*, İstanbul 2007, s. 50-67.

270 Dinamo, *Kutsal Barış*, s. 68.

çıkan Yunan çeteleri Gelibolu ve Maydos arasındaki Müslüman köylerini basarak, köylüleri katlediyorlardı. Durumdan rahatsız olan Marmara adalarındaki Rumlar dahi göçe başlamıştı.[271] 31 Ekim'de Gemlik ve Bandırma'da toplanan jandarma birlikleri deniz yolunu kullanarak Rumeli'ye hareket etti.[272] 2 Kasım'da Bandırma limanına gelen Akdeniz vapuruna bindirilen bir kısım jandarma kıtaatı 3 Kasım'da Bandırma'dan Trakya'ya hareket etti. Bir yandan jandarma kuvveti sevk edilirken diğer yandan ise Trakya'nın teslim muâmelesi devam ediyordu. 2 Kasım'a kadar Vize, Çorlu, Saray, Silivri, Muratlı ve Midye'de TBMM hükûmetinin idaresi tesis etti. Yunanlılar çekilirken tüm telefon ve telgraf hatlarına zarar verdikleri için haber akışı oldukça yavaştı.[273]

Mülkî memurlar ve jandarma kuvveti 2 Kasım'da Demirköy kazasını teslim alarak görevlerine başladılar. Bu suretle 2 Kasım itibariyle Doğu Trakya'nın birinci teslim mıntıkasını teşkil eden beş kazanın devir teslimi sükûnetle tamamlandı. 5 Kasım günü Bandırma'dan iki vapurla bir miktar jandarma Trakya'ya nakledildi.[274] Mütarekede belirtilen 8.000 rakamına ulaşmak adına hızlı bir şekilde jandarma sevkiyatı devam ederken bölgeye ulaşan jandarma ve mülkîye memurları halkın yoğun sevgi gösterileri ve tezahüratları ile karşılanıyordu. 8 Kasım'da Lüleburgaz ve Pınarhisar'a, 9 Kasım'da Babaeski'ye, 10 Kasım'da ise Kırkkilise'ye (Kırklareli) mülkî idare ve jandarma ulaştı.[275]

271 *BCA*, 030.10.0.0-54.356.4.
272 *BCA*, 030.10.0.0-54.356.4.
273 *BCA*, 030.10.0.0-54.356.4.
274 *BCA*, 030.10.0.0-54.356.4.
275 *BCA*, 030.10.0.0-54.356.4.

Tekirdağ'da bulunan İngiliz komutanının Tekirdağ ve civarını derhal teslim etmeye hazır olduğuna yönelik Edirne Vilâyeti'ne yazdığı bir tezkire üzerine mülkî memurlar ve jandarma kuvveti Tekirdağ'da gönderildi. 13 Kasım 1922 günü kasaba teslim alınarak hükûmet idaresi tesis edildi. Hayrabolu ve Malkara'nın teslimi ile ilgili işlemler ise devam ediyordu.[276] 21 Kasım 1922 itibariyle 8.000 jandarmanın Trakya'ya sevki tamamlandı. Keşan ve Şarköy'e kısa sürede jandarma kuvvetleri ulaştı. 21 Kasım'da Yunan mülkîye memurları ile jandarması Edirne'yi tamamen tahliye etti. Bunu müteakiben hükûmet idaresi Edirne'de tesis edildi.[277]

Trakya Jandarma Teşkilatı'nın kuruluşunun tamamlanması üzerine Refet Paşa tarafından bir tâlîmatname hazırlandı. Doğu Trakya jandarma mıntıka müfettişliklerine ayrılırken, müfettişliklere bağlı birisi seyyar diğeri sabit olmak üzere iki nevi jandarmanın hizmet yapmasına karar verildi. Sabit jandarma bölgenin asıl jandarmasını oluşturacak ve bütün bölgenin karakol hizmetleri, ilçelerin iç inzibat işleri gibi görevleri yapacaktı. Seyyar jandarmalar ise inzibat ve asayişin sağlanması konusunda sabit jandarmaya yardım, sınırların gözetlenmesi, demiryollarının muhafazası gibi görevleri îfâ edecekti. 1914 Bulgar hududu ile Çatalca ve Meriç sınırlarında gözetleme vazifesi bu birlikler tarafından yapılacaktı. Bilahare Refet Paşa'nın girişimleriyle bölgede konuşlanacak jandarmanın sayısı artırıldı. Yapılan düzenlemeden sonra Trakya'daki jandarmanın genel durumu şöyle bir görünüm kazandı:[278]

276 *BCA*, 030.10.0.0-54.356.4.
277 *BCA*, 030.10.0.0-54.356.4.
278 Akın, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, s. 97-106.

Birlik	Subay	Asker
Seyyar Jn. Teşkilatı	440	7.781
Sabit Jn. Teşkilatı	75	1.645
Refet Paşa Karargâhı	43	313
Toplam	558	9.739
Genel Toplam	10.297	

Tablo 18: Trakya Jandarma Teşkilatı Mevcudu

Cumhuriyet'in, dâhilî siyaseti, vatandaşın yaşayışını, hiçbir nüfuz ve tasallutun tesirinde bırakmaksızın, temin etmektir. Bu hususta, Cumhuriyet jandarma ve zabıtasının, hizmet ve fedakârlığı yüksek takdirinize lâyıktır.

Mustafa Kemal ATATÜRK

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYET DEVRİ JANDARMA TEŞKİLATI

1. ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ TEŞKİLAT

Uzun ve yorucu savaş yılları, düzenli maaş alamayıp geçimini dahi sağlayamayan jandarmanın farklı yollara tevessül etmesine neden olmuştu. Osmanlı'nın son yıllarında halkın nazarında jandarma; seferberlik, vergi, tutuklanma, iaşe talebi gibi çok farklı anlamlar ihtiva ediyordu. Yanlış birtakım politikalar sonucunda birkaç gün önce halkın yolunu kesen eşkıyaya kıyafet giydirilerek jandarma yapılmıştı. Buna benzer uygulamalar jandarma imajının zaman içerisinde sarsılmasına neden oldu. Erken cumhuriyet dönemi aynı zamanda jandarmanın bu imajını düzeltme mücadelesinin de bir tezahürü olması açısından önemlidir.

5 Eylül 1923'te TBMM kürsüsünde konuşan Başbakan ve Dâhiliye Vekili Ali Fethi (Okyar) Bey jandarma ile ilgili şöyle diyordu: *"Jandarmamızı asrî bir kuvvei zabıta heyetinde terakki ettirmek için jandarma zâbitanının tasfiye ve ıslahı ve jandarma müfettişlikleri ihdas ederek gerek zâbitan gerek efrâdın daimî bir murakabe altına alınması derece-i vücübdadır. Aynı zamanda elyevm Ankara, Kayseri, Giresun, Kars ve Diyarbekir'de mevcut jandarma zâbit ve karakol kumandanları ve efrâd-ı cedide mekteplerine ilaveten İzmir, İstanbul, Adana, Edirne, Bursa, Konya ve Sivas'ta bir Jandarma Karakol Mektebi ve İzmir, İstanbul, Adana'da Efrâd-ı Cedide mektepleri açmak*

lazımdır."[1] Yeni süreçte ülkenin her alanda olduğu gibi jandarma konusunda da ciddi atılımlar yapması gerekiyordu.

Cumhuriyet'in ilanıyla jandarmanın Dâhiliye Vekâleti'ne olan bağlılığı devam etti. İtalya ve Romanya'da olduğu gibi Umum Jandarma Kumandanlığı kolordu kumandanlığının yetkilerine sahipti.[2] 1924'te Türkiye Cumhuriyeti jandarmasının kısımlarını şu şekilde sıralamak mümkündü:

1. Umum Jandarma Kumandanlığı
2. Jandarma Mıntıka Müfettişlikleri
3. Vilâyet Jandarma Kumandanlıkları (Bölük, müstakil takım, karakollar dâhil)
4. Jandarma Mektepleri (Jandarma Mekteb-i Âlîsi, Efrâd-ı Cedide Mektepleri, Karakol Kumandanları Mektepleri)
5. Jandarma Îmâlâthânesi
6. Jandarma Matbaası
7. Jandarma Sıhhiye Müesseseleri

Umum Jandarma Kumandanlığı kumandan ile bir muâvin, dört şube, şifre kalemi, umum evrak kalemi ve daire müdüriyetinden oluşuyordu. Muâvinin görevi, Umum Kumandan'a yardım ve gerektiğinde vekâlet etmekti. Kumandanlık merkezini oluşturan kısımlar ise şunlardı:

- Birinci Şube (teşkilat, kânunun ve nizamlar)
- İkinci Şube (zat işleri)
- Üçüncü Şube (asayiş)
- Dördüncü Şube (muhasebe levazım ve idare)

1 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 5.9.1339, Devre: 2, C. 1, s. 419-428.
2 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 20.

Birinci Şube aynı zamanda kumandanlığın özel kalem işleriyle ilgileniyordu. Evrak kalemi ile daire müdüriyeti doğrudan doğruya kumandanlığa bağlı olmasına rağmen Birinci Şube Müdürü tarafından teftiş ediliyordu.[3] Cumhuriyet'in ilk yıllarında tâlim-terbiye ve mektepler bu şubeye bağlı iken daha sonra ihdas edilen yeni şubeye bu yetki devredildi.

Müfettişlikler jandarmanın idare vazifesi ile genel emniyeti alakadar eden hizmeti teftiş ile mükellefti. Jandarma memurlarının ahâli ile olan münasebetleri kânun ve nizamnâmeye göre muâmele edip etmedikleri, siyaset olarak değerlendirilecek zararlı akımlara karşı tutumları ile bunlara karışıp karışmadıkları müfettişliklerin denetim konuları arasındaydı.[4] Jandarma mıntıka müfettişleri doğrudan doğruya emir komutaya dâhil olmamakla birlikte Umum Jandarma Kumandanlığı'nın teftiş vasıtaları olmaları sebebiyle jandarma tensîkatının muntazaman olarak yapılmasında doğrudan sorumluluk sahibiydiler. Miralaylar birinci sınıf kaymakamlar ise ikinci sınıf müfettişlerdi. Mıntıka müfettişleri genellikle yapılan hizmetin uygulama tarzına müdahale etmezlerdi. Birlikler, mektepler ve diğer müesseselerin muâmele ve haberleşmesi doğrudan doğruya Umum Jandarma Kumandanlığı'yla yapılırdı. Mıntıka müfettişleri askerî açıdan jandarma zâbitan ve efrâdını üzerinde tugay komutanı yetkilerine sahipti. 1924 itibariyle mıntıka müfettişlikleri ve sorumluluk sahaları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.[5]

---

3 Abdullah, *Zamanımızda Jandarmanın Vezaif-i Umumiyesi*, İstanbul 1340, s. 8-10.

4 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 20.

5 Abdullah, *Zamanımızda Jandarmanın Vezaif-i Umumiyesi*, s. 18-20.

Mıntıka Teftiş Numarası	Mıntıka Sorumluluk Sahası
1	Ankara-Çorum-Bozok
2	Edirne-Çatalca-Çanakkale
3	Kocaeli-Bolu-İstanbul
4	Bursa-Balıkesir-Manisa
5	İzmir-Aydın-Denizli-Muğla
6	Eskişehir-Ertuğrul-Kütahya-Afyonkarahisar
7	Konya-Isparta-Burdur-Antalya
8	Kastamonu-Zonguldak-Çankırı
9	Samsun-Sinop-Amasya-Ordu
10	Sivas-Tokat-Karahisar-ı Şarki
11	Kayseri-Kırşehir-Aksaray-Niğde
12	Adana-Silifke
13	Gaziantep-Urfa-Maraş
14	Trabzon-Giresun-Rize
15	Erzincan-Erzurum-Gümüşhane
16	Elâzığ-Malatya-Dersim
17	Diyarbakır-Ergani Maden-Siverek-Mardin
18	Bitlis-Genç-Muş-Siirt
19	Kars-Ardahan-Artvin
20	Van-Beyazıt-Hakkâri

Tablo 19: Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Jandarma Mıntıka Müfettişlikleri

Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından icrası emredilen veya müfettişler tarafından yapılması uygun görülen tahkikata dair raporlardan başka mıntıka müfettişleri her altı ayda bir kere yani, 1 Haziran ve 1 Aralık tarihlerinde genel bir rapor hazırlamak suretiyle Umum Jandarma Kumandanlığı'na arz ediyordu. Raporlarda kadro, tâlim-terbiye, silah eğitimi, zapturapt, üniforma, karakollar, hayvanat mevcudu ve cephane durumları ile ilgili ayrıntıya yer veriliyordu. Bunun dışında şekavet, önemli çetelerin faaliyet-

leri, hayvan hırsızlığı gibi halkın huzurunu bozmaya yönelik eylemlere karşı alınan tedbirlerde müfettişler tarafından raporlara ekleniyordu.[6] Müfettişlik mıntıkalarında takip eden süreçte yeniden düzenlendi. Buna göre mıntıka sayısı 12'ye geriledi. Yeni görünüm aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.[7]

No	Merkezi	Mıntıkası
1	Ankara	Ankara-Yozgat-Çorum-Kırşehir-Eskişehir-Bilecik-Kütahya
2	İstanbul	İstanbul-Edirne-Kırkkilise- Tekfurdağı-Gelibolu-Çanakkale
3	İzmir	İzmir-Manisa-Balıkesir-Aydın-Denizli-Muğla
4	Konya	Konya-Antalya-Isparta-Burdur-Afyonkarahisar-Aksaray-Niğde-Kayseri
5	Adana	Adana-Silifke-Mersin-Kozan-Osmaniye-Maraş-Gaziantep
6	Kastamonu	Kastamonu-Kengiri-Bolu-Zonguldak-Sinop
7	Sivas	Sivas-Tokat-Amasya-Karahisar-ı Şarki
8	Trabzon	Trabzon-Artvin-Rize-Gümüşhane-Giresun-Ordu-Samsun
9	Erzurum	Erzurum-Erzincan-Beyazıt-Kars-Ardahan
10	Elâzığ	Elâzığ-Dersim-Malatya-Urfa
11	Diyarbakır	Diyarbakır-Ergani-Siverek-Mardin
12	Bitlis	Bitlis-Muş-Genç-Siirt-Van

Tablo 20: Cumhuriyeti Devri Jandarma Mıntıka Müfettişlikleri

1922 yılında Jandarma Umum Kumandanlığı 9 jandarma müfettişliği ve 3 efrât mektebinden ibaretti. 1923 yılında mektep sayısı 7'ye çıkarıldı. 1924'te 3 seyyar piyade ile 2 estersüvar jandarma taburu kuruldu. 12 tabur ile bir müstakil bölükten ibaret olan hudut birlikleri de aynı yıl jandarmaya bağlandı. 1925'te mektep sayısı 8'e çıkarıldı. 8 yeni seyyar jandarma alayı kurulurken ayrıca üç piyade jandarma taburu ile bir süvari jandarma ve 7 sahil bölüğü ilave edildi. Teşkilat bünyesine 1927'de bir piyade ve seyyar jandarma alayı daha

6 Abdullah, *Zamanımızda Jandarmanın Vezaif-i Umumiyesi*, s. 27.

7 Abdullah, *Zamanımızda Jandarmanın Vezaif-i Umumiyesi*, s. 290.

eklendi. 1929'da mektep sayısı 9'a, 1930'da müfettişlik sayısı 13'e yükseltildi.[8]

Jandarma kıtaatı; karakol, takım, bölük veya müstakil takım ile vilâyet jandarmasından oluşuyordu. *Karakollar* şehir, kasaba, karye ve önemli mevkilerde tesis edilen bir veya daha fazla bölgenin emniyet ve asayişine memur adlî, mülki ve askerî vazifelerle mükellef en fazla beş mevcutlu müfrezelerin ikâmet ettikleri binalara verilen addı. Bu müfrezelere kumanda eden küçük zâbitlere ise *karakol kumandanı* deniliyordu. Karakollar bulundukları bölgelerin isimleri ile adlandırılıyorlardı. Bunun dışında bölük veya müstakil takım ve takım merkezlerinde bulunan karakollara *merkez karakolu* denilirken bulundukları bölgelerin isimleriyle anılıyorlardı. Yani jandarma bu yönüyle ordudan ayrılıyordu. Orduda birlik numaraları bulunurken jandarma bulunduğu bölgenin ismiyle anılıyordu. İçlerinde zâbit bulunmayan karakollar ise *hariç karakollar (müfrez)* olarak sınıflandırılmıştı. Süvariler ayrı karakollarda bulunmayıp piyadenin bir parçası olarak görülüyordu. Buna bağlı olarak karakol mıntıkasının genişliğine göre süvari sayısı belirleniyordu. Karakollarda bulunan jandarma kuvvetinin sınıfına göre; piyade veya süvari sınıfına mensup efrâddan veya her iki sınıfa mensup olmasına nazaran *piyade jandarma karakolu, süvari jandarma karakolu, muhtelit jandarma karakolu* isimleri veriliyordu. Jandarma karakollarına önemlerine göre küçük zâbitan ile mülâzım-ı evvel veya mülâzım-ı sânî kumanda ediyordu. Bölük kumandanlıklarını yüzbaşılar, vilâyet jandarmalarına ise miralay, kaymakam ve binbaşılar atanıyordu.[9]

8 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.4.

9 Abdullah, *Zamanımızda Jandarmanın Vezaif-i Umumiyesi*, s. 42-43.

Halk ile jandarmanın en fazla temas ettikleri yerler karakollardı. Bu yüzden karakollar suiistimallere oldukça açıktı. 1924 yılı itibariyle karakolların hiçbir denetime sahip olmamaları bu ihtimalin güçlenmesine neden olduğu gerçeğini bir kez daha ortaya koymuştu. Bu yüzden kaymakamlarla jandarma komutanlarının karakolların halka karşı tutumları konusunda kânuna aykırı durumlarla karşılaşmamaları için sıkı denetim yapılması vilâyetlere tebliğ edildi. Dâhiliye Vekâleti denetlemelerde karşılaşılacak olumsuz durumlar için kânûnî takibat yapılacağını 22 Ocak 1924'te tüm birimlere iletti. Yapılan ilk teftişlerde havale edilmiş evrakların bir kısmının muâmele edilmeden bekletildiği tespit edildi. Takip eden süreçte gönderilen evrakların akıbetleriyle ilgili 15 günde rapor verilmesine karar verildi.[10] Jandarma karakol efrâdının uymadığı kuralların başında devlete ait olmayan silahları görev sırasında üzerlerinde taşımaları geliyordu. Şubat 1924'te yapılan teblîgatta efrâdın devletin verdiği silahların dışında silah taşımaları men edildi.[11] 1 Mart 1924 tarihinden itibaren bütçeden ötürü Isparta, Denizli, Aksaray, Bitlis, Burdur, Tokat, Çorum, Denizli, Siverek, Siirt, Kırşehir, Gümüşhane, Kütahya, Elâzığ, Malatya, Maraş, Niğde, Bozok, Muş, Amasya, Erzincan, Bolu vilâyetlerinin polis teşkilatları lağvedildiğinden şehir ve kasabaların asayiş, inzibat ve adliye işlerini jandarma yürütmeye başladı.[12]

Polisin nüfuz bölgesi dâhilindeki şehir ve kasaba merkezlerinde jandarma kuvveti karakollara taksim edilmiyordu. Bu durumda jandarma efrâdı bölük ve takım merkezlerin-

10 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 15 Şubat 1340, No: 170-3.
11 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 1 Şubat 1340, No: 169-2.
12 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 15 Mart 1340, No: 172-5.

de toplu bulunduruluyordu. Polis bulunmayan mahallerde jandarmanın rütbeli efrâdının adedi üçte bir oranında fazla oluyordu. Ülkenin herhangi bir yerinde karışıklık çıkması durumunda hemen müdahale edebilmek adına süvari alayları kurulmuştu. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte Ankara, Çorum, Yozgat, Elâzığ ve Erzincan vilâyet merkezlerinde süvari alayları bulunuyordu. Süvari alayları bulundukları bölgelerdeki en büyük mülki amire bağlıydılar. Bu alaylarla ilgili ayrıntılı bilgi aşağıdaki tabloda görülmektedir. Ankara Jandarma Süvari Alayı daha sonradan Gaziantep adını almıştır. Elâzığ kadrosunda fazladan görülen 50 nefer piyade müfrezesinde istihdam edilmekteydi.[13]

Birlik	Kumanda Heyeti	Piyade	Süvari
Ankara Jandarma Süvari Alayı	8	13	150
Çorum Jandarma Süvari Alayı	12	18	182
Yozgat Jandarma Süvari Alayı	12	18	182
Elâzığ Jandarma Süvari Alayı	13	69	231
Erzincan Jandarma Süvari Alayı	12	18	182

Tablo 21: Süvari Alayları

Jandarma kuruluşu itibariyle çok sayıda konuda ordudan ayrılıyordu. Ordu kuruluşlarında birliklerin sayısal mevcutları belli olduğu halde jandarma kuruluşunda efrât miktarından söz etmek mümkün değildi. Her vilâyetin jandarma alayının, bölük ve takım olarak sayısal durumu diğer alaylarla asla benzerlik göstermiyordu. Vilâyetlerde bulunan jandarmanın tamamı *vilâyet jandarma kıtaatını* teşkil ediyordu. Vilâyet jandarma kıtaatının merkezleri vilâyet merkezlerinde bulunuyordu.

13 Abdullah, *Zamanımızda Jandarmanın Vezaif-i Umumiyesi*, s. 63.

Millî Mücadele döneminde kurulduktan bir müddet sonra lağvedilen seyyar jandarma teşkilatı 1924'te yeniden kuruldu. *Seyyar Jandarma Taburlarının Maksad-ı Tesisi ve Teşkili Hakkında Tâlimatname* ile uygulama esasları belirlenmişti. Sabit jandarmalar ülkenin herhangi bir yerindeki özellikle büyük şekavet hadiseleriyle mücadele etme konusunda yetersiz kalıyorlardı. Bunun için Bolu, Aydın, Trabzon'da birer seyyar jandarma taburu, Konya, Bozok, Gaziantep ve Mardin'de ise süvari alayı kuruldu. Bitlis (geçici olarak Diyarbakır'da), Erzincan vilâyetleri merkezinde ise birer estersüvari jandarma taburu teşkil edildi. Kurulan yeni birlikler bulundukları yerlerin adının yanı sıra birer numara ile isimlendirilmişlerdi. Seyyar jandarma birlikleri sabit jandarmalar gibi bulundukları bölgelere bağlı olmayıp doğrudan doğruya Umum Jandarma Kumandanlığı vasıtasıyla Dâhiliye Vekâleti'ne bağlıydılar. Bu birlikler hareket emrini alır almaz harekete geçmeye mecburdular. Bolu, Aydın ve Trabzon teşkilatlarının komutanı kıdemli yüzbaşı olacaktı. Seyyar jandarma birliklerinin kadro durumları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.[14]

Kıtaat	Komuta Heyeti	Piyade	Süvari
1 Numaralı Bolu Seyyar Jandarma Taburu	9	218	50
2 Numaralı Aydın Seyyar Jandarma Taburu	9	218	50
3 Numaralı Konya Süvari Jandarma Alayı	11	26	300
4 Numaralı Bozok Süvari Jandarma Alayı	11	26	300
5 Numaralı Gaziantep Süvari Jandarma Alayı	11	26	300
6 Numaralı Mardin Süvari Jandarma Alayı	11	26	300
7 Numaralı Trabzon Seyyar Jandarma Taburu	9	218	20
8 Numaralı Erzincan Ester Süvar Taburu	11	20	326
9 Numaralı Bitlis Ester Süvar Taburu	11	20	326

Tablo 22: Cumhuriyet Devri Seyyar Jandarma Teşkilatı

14 *Jandarma Evamir Mecmuası*, 15 Mart 1340, No: 172-5.

Seyyar Jandarma Teşkilatı ile ilgili düzenleme yapılırken efrât mevcudu az birlik mevcudu fazla olan teşkilatın kuvvetli birlikler halinde düzenlenmesi uygun görüldü. İkişer taburlu 7 seyyar alay lağvedilirken bunların yerine kuvvetli 7 taburlu, her taburu dolgun mevcutlu 3 piyade ve 1 süvari bölüğü ile süvari ağır makinalı tüfek takımından oluşan üç tabur bir alay kuruldu.[15] Seyyar Jandarma Taburları'nın bulunduğu iller şunlardı: Ankara, Diyarbakır, Mardin, Van, Beyazıt, Siirt, Elâzığ. Seyyar jandarma birliklerinin genel olarak doğu ve güneydoğu illerinde kümelenmiş olmasının sebebi bölgede çıkan isyanlardan kaynaklanıyordu.[16]

Jandarma bünyesinde Zâbit Mektebi, Efrâd-ı Cedide Mektebi ve Karakol Kumandanları Mektebi olmak üzere üç mektep bulunuyordu. Cumhuriyet'in ilk yılında Jandarma Zâbitan Mektebi, Başkent Ankara'da faaliyet göstereceği yeterliliklere haiz bir bina mevcut olmaması hasebiyle İzmit'te faaliyet gösteriyordu. Müdürü birinci sınıf vilâyet jandarma kumandanı sıfat ve yetkisine sahip, doğrudan doğruya Umum Jandarma Kumandanlığı'na bağlıydı. Müdür yardımcısı ise üçüncü sınıf jandarma kumandanı yetkisine sahipti. Mektebin kuruluş amacı bir taraftan ordudan alınacak olan mülâzımı evvel ve sâniler ile jandarmaya mensup olup zâbit olmak arzusunda bulunan küçük zâbit ve hesap memuru namzetlerinin jandarmaya özel tahsillerini vermekti. Diğer yandan jandarmada mülâzımı sâni rütbesini ihraz etmek isteyen Mekâtib-i Âliye ve İdâdî mezunlarına askerî terbiye vermekti. Her sınıftan gelecek olan adaylar mektebe girmeden

15 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.
16 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.7.

önce kabul imtihanına tâbi tutuluyorlardı. Bu mektepte beş kısımda eğitim veriliyordu. Buna göre birinci ve dördüncü kısımlar altışar ay, ikinci, üçüncü ve beşinci kısımlar birer sene (11 ay eğitim 1 ay istirahat) eğitim görüyorlardı. Eğitimler mektep kadrosunda bulunan zâbitan tarafından veriliyordu. Konunun uzmanı olmadığı durumlarda sivil eğitmenler getirilebiliyordu. Mektebin altı aylık programında Türkiye Cumhuriyeti Siyâsî Teşkilatı ve İdaresi, adliye teşkilatı, ceza kânunu, muhakeme usulü, hukuk, tahkikat usulleri, devletlerarası hukuk, mecelle hakkında mâlûmat, polis nizamnamesi ve jandarmanın münasebetleri ile ilgili eğitimler veriliyordu. Bunların dışında hayvan bakımı, baytariye ve Fransızca gibi derslerde veriliyordu.[17]

Jandarma îmâlâthânesi miralay rütbesinde bir müdürün idaresinde doğrudan doğruya Umum Jandarma Kumandanı'na bağlıydı. Îmâlâthâne umum kumandanlık tarafından belirlenen usullere göre elbise ile diğer ihtiyaçları zamanında sağlamakla mükellefti. Jandarma matbaası da îmâlâthâneye bağlı olarak İstanbul'da faaliyet gösteriyordu. Jandarmaya bağlı tek sağlık kuruluşu İstanbul'da bulunan Jandarma Hastanesi'ydi. Şehir dışında bulunan jandarmalar bulundukları yerlerdeki sivil ve askerî sıhhî kuruluşlardan hizmet almaktaydılar.[18]

Cumhuriyet dönemi teşkilatının esası Ağustos 1930'dan itibaren kurulmaya başlandı. Yapılan bu düzenlemeyle 13 müfettişlik lağvedilerek bunun yerine 6 müfettişlik ve 18 mıntıka kumandanlığı kuruldu. Kaza ve vilâyetlerdeki karakol

17 Abdullah, *Zamanımızda Jandarmanın Vezaif-i Umumiyesi*, s. 66-75.
18 Abdullah, *Zamanımızda Jandarmanın Vezaif-i Umumiyesi*, s. 89.

komutanlıkları ise oldukları gibi bırakıldı. Yeni kurulan 6 jandarma müfettişliğinin numara ve kuruldukları yerler şu şekildeydi: I. Diyarbakır, II. Erzurum, III. Adana, IV. Ankara, V. İzmir ve VI. İstanbul.[19]

2. UMUM JANDARMA KUMANDANLARI

Umum Jandarma Kumandanlığı görevi Millî Mücadele döneminde sırasıyla Mehmet Atıf Bey, Baha Hurşit Bey ve son olarak Ali Galip Bey tarafından icrâ edildi.

Cumhuriyet döneminde Umum Jandarma Kumandanlığı makamına ilk atama Haziran 1924'te yapıldı. Göreve önce 15. Fırka Komutanı Kurmay Albay Naci Bey atandı. Fakat Naci Bey'in itirazı üzerine Genelkurmay Başkanlığı Harekât Şube Müdürü Miralay Ahmet Zeki Bey 14 Haziran 1924'te bu göreve atandı.[20] Ahmet Zeki (Soydemir) Bey (1883-1954) Umum Jandarma Kumandanı iken 30 Ağustos 1927'de Tuğgeneral rütbesine terfi etti. 2 Ocak 1930'da 15. Tümen komutanı olarak atanana kadar görevine devam etti.[21] Görevi sırasında İtalyan ve Fransız jandarma sistemlerini incelemek için Avrupa seyahatlerine çıktı ve 10 yıllık jandarma planının hazırlanmasında önemli katkıları oldu. Zeki Paşa'nın ani bir kararla Ocak 1930'da 15. Tümen Komutanlığı'na atanması üzerine[22] yerine Jandarma Adana Mıntıka Müfettişi Miralay

19 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.5.

20 *BCA*, 30.11.1.0-5.17.13.

21 *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, Ankara 1989, s. 237-238.

22 *Akşam*, 15 Kânûnusânî 1930, No:4077.; 2 Ocak 1930 gecesi Zeki Paşa'nın tümen komutanlığına tayin edilmesi üzerine Lozan Palas'ta şerefine bir yemek verildi. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ve Dâhiliye Müsteşarı Hilmi Beylerde yemekte hazır bulundular. *Hakimiyeti Milliye*, 3 Kânûnusânî 1930, No:3047.

Nazmi Bey tayin edildi.[23] Vekâleten yapılan bu atama sonrası Mart 1930'da Nazmi Bey görevine başladı.[24]

1706 numaralı Jandarma Kânunu'nun kabul edilmesinden kısa bir süre sonra Umum Jandarma Kumandanı değişti. Kânuna göre Millî Müdâfaa Vekâleti'nin görüşü alınmak şartıyla Dâhiliye Vekâleti'nin oluru ve Cumhurbaşkanı'nın tasdiki ile atama yapılıyordu. Temmuz 1930'da Millî Müdâfaa Vekâleti kolordu komutanları arasından 1. Kolordu Kumandanı Derviş Paşa, 2. Kolordu Kumandanı Ali Hikmet Paşa ve 4. Kolordu Komutanı Kâzım (Orbay) Paşa'yı atama için önerdi. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ve Başbakan İsmet Paşa Kâzım Paşa'yı uygun gördüklerini Cumhurbaşkanlığı katına bildirdiler.[25] Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından verilen 8 Temmuz 1930 tarihli cevapta, Kâzım Paşa'nın atanmasının kendisi içinde uygun olduğu bildirildi.[26]

Cumhuriyet devrinin ikinci Umum Jandarma Kumandanı olan Mehmet Kâzım Orbay 1887 İzmir doğumluydu. Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'nin önemli isimlerinden olan Paşa, göreve atandığında Korgeneral rütbesindeydi. Ağustos 1935'te III. Ordu Müfettişliği görevine atanana kadar görevde kaldı.[27] Dönemi içerisinde 10 yıllık jandarma planının ilk 5 yıllık dönemi başarı ile uygulandı. Aynı zamanda 1935 yılında Umum Jandarma Kumandanlığı adı Jandarma Genel Komutanlığı olarak değiştirildi. Demokrat

23 *Akşam*, 16 Şubat 1930, No:4045.

24 *Hakimiyeti Milliye*, 6 Mart 1930, No: 3106.

25 *CBA*, 01009159/604565.

26 *CBA*, 01009159/617394; *BCA*, 30.11.1.0-57.21.8.

27 *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s. 232.

Parti döneminde ise yeniden Umum Jandarma Kumandanlığı ismine dönüş yapılacaktı.

Kâzım Orbay tarafından 1935 yılına kadar Jandarma Genel Komutanı olarak çalıştı. Eylül 1935'te göreve Korgeneral Ahmet Naci Tınaz Paşa Jandarma Genel Komutanı olarak atandı.[28] Naci Paşa, 29 Aralık 1938'de kendi isteğiyle emekli olana kadar göreve devam etti.[29] 12 Ocak 1939'da ise göreve Korgeneral Cemil Cahit Toydemir atandı.[30]

3. CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA VAZİYET

Cumhuriyet'in ilanını müteakip ülke içerisinde iki sınıf zâbıta görev yapıyordu. Bunlar şehir ve kasabaların emniyet ve asayişinden sorumlu polis ile bunların dışında kalan bölgelerden sorumlu olan jandarmaydı. Polis teşkilatı Emniyet-i Umûmîye Müdiriyeti'ne jandarma teşkilatı ise Umum Jandarma Kumandanlığı'na bağlıydı. Temelde iki kurumda Dâhiliye Vekâleti bünyesinde görev yapıyordu. Cumhuriyet'in ilk yıllarda ortaya atılan birtakım görüşler bu iki kurumun birleştirilmesini öngörüyordu. İki kurumun arasındaki tek farkın polisin sivil, jandarmanın ise askerî bir kurum olarak kabul edilmesi şeklinde yorumlanıyordu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında gündemde tutulan birleşme girişiminin gerçekleşmesi mümkün olmadı.[31]

Cumhuriyet'in ilanını müteakip vilâyetlerde jandarma teşkilatı tabur, bölük ve takım şeklinde düzenlendi ve bir

28 *BCA*, 30.11.1.0-98.26.20.

29 *Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri*, s. 227.

30 *BCA*, 30.11.1.0-128.2.5.

31 *Jandarma Mecmuası*, 1 Kânûnusânî 1341, No:1.

bütün halinde valilerin emrine verildi. Fakat taburların bilhassa takım ve karakol miktarları bulundukları vilâyetlerin neredeyse hiçbirinde ihtiyacı karşılayacak düzeyde değildi. Mülkîyenin talepleri doğrultusunda oluşan ihtiyaç göz önüne alındığında asgari olarak 681 takım ve 2.750 karakola ihtiyaç vardı. 1927 yılı itibariyle 343 takım ve 1.871 karakol bulunuyordu. Mevcut olan takımlardaki jandarma sayısı 5 ilâ 40 arasında değişirken karakolların ise hemen hepsinde 5 efrât vardı.[32]

Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele jandarmanın çok sayıda kıymetli personelini kaybetmesine neden olmuştu. Buna bağlı olarak jandarma teşkilatı cumhuriyet idaresine zayıf bir şekilde intikal etti. Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise her yıl bütçe konusunda yaşanan sıkıntılardan ötürü daha da zayıfladı. Bütçe yetersizliğine bağlı olarak birtakım karakollar kapatılmak zorunda kaldı. Buna mukabil kolluk vazifesi yapılamadığı gibi asayiş noktasında sıkıntılar baş gösterdi. Mülkî idarenin teblîgatları ise zamanında yapılamadı. 1924-1927 devresinde 200 zâbit jandarma kadrolarından eksildi.[33]

1923'te hudut birlikleri hariç olduğu halde jandarmanın mevcudu 35.103'tü. 1928'de hudut birlikleri dâhil olduğu halde toplam kadro 37.377 idi. Bu sayının 5.460'ını kısıtlı mıntıkalardaki seyyar jandarma personeli, 9.055'ini hudut birlikleri, 550'sini Çanakkale'deki teşkilata mensup personel, 4.745'ini ise iki efrât mektebinin öğrenci ve muallimler oluşuyordu. Bunun dışında resmî müesseselerde, hapishanelerde, posta ve tahsildar muhafazalarında, subaylar ile mülkîye memurları

32 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 20-21.
33 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 21-22.

ve cumhuriyet savcılarının emrinde bulunan neferlerle, sahil bölükleri, izin ve hava değişimi gibi zarûrî hallerde dikkate alındığında vilâyetlerin emrinde en fazla asayişi temin için 150 personel kalıyordu. Merkez dışındaki kazalarda hesaba katıldığında jandarma personelinin mevcut haliyle yetersizliği gözler önüne seriliyordu. Bu yetersizliğe rağmen adliye süvari mübaşirlerinin de kaldırılmasıyla adli teblîgat vazifesi de jandarmanın üstüne yüklendi.[34]

Jandarma personelinin yetersizliği ve yeni bir kânunun yapılabilmesi için hazırlanan raporlar ilgili makamlara teslim ediliyordu. 1926'da mevcut 35.000 jandarma personelinin sayısının 45.000'e çıkarılması arz ve talep edildi. Fakat mâlî tablonun yetersizliğinden ötürü jandarmanın sayısı artırılmaktan ziyade daha da azaltıldı. Jandarmanın mevcudu 24.000'e gerilerken 11.000 personel azaldı. Bunun üzerine jandarmanın esas görevi olan nizam ve asayişin sağlanmasına çok sayıda bölgede ara verildi.

1927'de jandarmanın subay kadrosu 1.326 idi. Fakat kadronun büyük bir kısmı doldurulamamıştı. Subay kadrosunun 15'i miralay, 30'u kaymakam, 90'ı binbaşı, 65'i yüzbaşıydı. Umum Jandarma Kumandanlığı bünyesinde yalnızca 200 subay bulunuyordu. 1.126 kadro ise münhaldi. 200 personelin ise yakın zamanda bazıları emekliye ayrılacağı gibi bazılarının ise daha üst rütbelere yükselerek jandarmadan ayrılmaları bekleniyordu. Kısa vadede bu kadroların doldurulması için küçük zâbitler dışında bir alternatif bulunmuyordu. Jandarma küçük zâbitanı ordunun gedikli küçük zâbitanı gibi yetiştirilmiş olsa endişeleri bir dereceye kadar hafifletebilirdi. Fakat

34 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 22.

mevcut durum beklentileri karşılamaktan oldukça uzaktı. Kısa ve uzun vadedeki tek çözüm Harbiye'den mezun olan genç subaylardan her sene asgari 15-20 adedinin jandarmaya verilmesiydi. Ordunun yetiştirdiği küçük zâbitlerden alınarak açık kapatılabilirdi. 1927'de 7 sahil bölüğü bulunuyordu. Bölüklerin mevcutları 1.500 mil uzunluğundaki Türkiye Cumhuriyeti'nin sahillerini korumaktan oldukça uzaktı.[35]

Jandarma efrâdının ise hemen hepsi ordudan verilen mükellef askerlerden oluşuyordu. 1927 itibariyle yasadan faydalanarak görev süresini uzatan *temdidli* personel ile *gönüllü* olanların sayısı 1.700'dü. Diğer efrât ise yaş itibariyle emniyet ve asayişi temin ve halka tam bir emniyet telkin edecek çağda değildi. Kânun gereğince silahaltına alınan efrât çok genç ve ders görmemiş olduğundan vazifeyi îfâ ederken müşküllerle karşılaşıyor zaman zaman ise çok ağır mesuliyetleri üstlenmek zorunda kalıyordu. Silah kullanma lüzumuna kânunun uygulayıcısı hâkimler bile kesin söz söyleyemezken canlarını tehlikeye atarak vazifelerini yerine getirmeye çalışan jandarmalar bir anda kendilerini mahkûm olarak buluyorlardı. Jandarmada hizmet süresi 2,5 sene olduğundan her altı ayda bir jandarma mevcudunun beşte biri değişiyordu. Mükelleflerle asgari olarak 6 ay tâlim ve terbiye verilmeli ve bu süre hizmet süresinden düşülmeliydi. Mükelleflerin birliklerindeki şartlar dikkate alındığında oralarda tâlim ve terbiyelerini tamamlama imkânlarının olmadığı tespit edilmişti. Bunun için yeni efrât mekteplerinin açılması gerekiyordu. Her mektepte aynı anda 420 neferin eğitim gördüğü düşünüldüğünde mevcut durumda dört mektep

35 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 23.

ilavesi gerekiyordu. Bunun içinde asgari olarak her mektep için bütçeden yıllık 500 bin lira tahsisat ayrılması lazımdı.[36]

Jandarmanın elinde 19 farklı cinste tüfek bulunuyordu. Bunlar Türk, Alman, Rus vd. cephaneleri kullanan silahlardı. Silahların 16 çeşit farklı nişan tertibatı vardı. Yapılan incelemelerde silahların çoğunluğunun kullanılamaz durumda oldukları tespit edilmişti. Örneğin Erzurum Alay merkezindeki 188 tüfekten yalnızca 16'sının işe yarar olduğu görülmüştü. Jandarmanın elinde birtakım hafif makineli tüfekler vardı. Genelkurmay tarafından verilen 25 ağır makinalı tüfek ise seyyar jandarma birliklerinde hizmet görüyordu.[37]

Gerek seyyar jandarma alayları gerekse sabit jandarma birliklerinde 1927 yılı itibariyle revir bulunmuyordu. Sabit jandarmalar tabur, bölük ve takım merkezlerindeki mülkî ve askerî sağlık müesseselerini kullandıkları için bu birlikler için ayrıca jandarma tabibinin görevlendirilmesi uygun görülmemişti. Fakat seyyar jandarma alayları ile mekteplerde revirlerin kesinlikle bulunması gerekiyordu. Özellikle seyyar jandarmalar her an harekete geçmek için hazır bekleyen unsurlardı. Çoğu zaman en yakın sağlık kuruluşuna oldukça uzak mesafelere gittikleri için sıhhî anlamda karşılaşılacak olumsuzluklara karşı gerekli tedbirlerin alınması gerekiyordu. Her vilâyet merkezinde açılacak 25 yataklık revirlerle sorun çözülebilirdi. Jandarma efrâdı vilâyet, köy, kasaba ve kırsal bölgelerde çeşit çeşit insanla muhatap olduğu için salgın ve bulaşıcı hastalıklara karşı korumasızdı. Gerek sağlıklarının

36 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 24-25.
37 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 27.

korunması gerekse hastalıkların farklı bölgelere taşınmasının önlenmesi için efrâdın sık sık muayene edilmesi gerekiyordu.[38]

4. JANDARMANIN ISLAHINA YÖNELİK ATILAN İLK ADIMLAR

1903 Mürzsteg Planı çerçevesinde Rumeli'de İtalyan bir general başkanlığında başlanan jandarmadaki tensîkat faaliyetleri çeşitli kesintilerden ötürü bir türlü tamamlanamadı. Kaydedilen gelişmelerin birçoğu ise uzun savaş yıllarında silinip gitti. Tensîk görmüş jandarmanın bir kısmı cephelerde, bir kısmı güvenlik harekâtlarında şehit ya da gazi olurken, önemli bir kısmı ise emekli oldu. Jandarmanın yeniden tensîk ve ıslahının yapılabilmesi ve geçmiş tecrübelere dayanarak yabancı devletlerin jandarmalarının rol model alınabilmesi adına Umum Jandarma Kumandanı başkanlığındaki bir heyet 1927 yılında Fransa ve İtalya'da incelemeler yapmak için Avrupa seyahatine çıktı.[39]

Umum Jandarma Kumandanı başkanlığındaki heyet tarafından yapılan incelemelerden sonra *"Fransa Jandarması Hakkında Tedkikatta Bulunmak Üzere Teşrinisani 1927'de İğram Kılınan Heyetin Umûmî Raporu"* adında 56 sayfalık bir rapor hazırlandı. Raporda Fransız jandarmasının her konuda Harbiye Nezâreti'ne bağlı olduğu ve Fransız ordusunun bir parçası olduğu vurgulanıyordu. Takriben her kolordu mıntıkasında bir *jandarma lejyonu* bulunuyordu. Lejyonlar bulundukları bölgelerdeki kolorduların numaralarıyla anılıyorlardı. Fransa'da var olan 20 kolorduya karşılık 20 jandarma

38 *Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir)*, s. 31.
39 *CBA*, 01009148/602918.

lejyonu vardı. Subay ihtiyacı temel olarak ordudan jandarmaya nakledilen subaylarla karşılanıyordu. Astsubay sınıfı da aynı şekilde ordudan temin edildikten sonra meslekî ve askerî eğitim almak için *Jandarma Subay ve Subay Adayı Okulu* bünyesinde eğitime tâbi tutuluyorlardı. Fransız jandarması ayrıca dört faklı müfettişlik bölgesine ayrılmıştır. Her müfettişlik mıntıkasında altı veya daha fazla lejyon bulunuyordu. Müfettişliklerde Harbiye Nezâreti'ne bağlıydı. Jandarma Dairesi Merkezi, Harbiye Nezâreti'nin 13. Şubesi'ni oluşturuyordu. Lejyonlar kompanilere, kompaniler seksiyonlara, seksiyonlar da brigadelere ayrılıyordu. Her lejyon iki ilâ altı kompaniden, her kompani üç ilâ on iki seksiyondan, her seksiyonda dört ilâ on beş brigadeden oluşuyordu.[40]

Fransa ve İtalya seyahatlerini müteakip 1929'da üç subayın İtalya'ya jandarma tahsili almaları için gönderilmelerine karar verildi. Umum Jandarma Kumandanlığı zâbitlerinden Yüzbaşı Adnan, Yüzbaşı Zeki ve Mülâzım Suni Beyler Roma'ya gönderildiler.[41] Jandarma kıta ve mekteplerinin tâlim ve terbiyeleri daha esaslı surette yapılması için ilk adım atılmış oldu. 1929 yılında Çanakkale'de yeni bir Jandarma Efrât Mektebi açılarak sayı 9'a yükseltildi.[42]

Türkiye'de jandarma kadrosunda bulunan subayların tamamına yakını da jandarmalığın askerî bir görev olduğunu bu yüzden silahlı kuvvetler bünyesinde faaliyet gösterilmesi gerektiğine inanıyorlardı. Zeki Paşa, Avrupa seyahatinden döndükten sonra jandarmanın Dâhiliye Vekâleti'nden alı-

40 *Fransa Jandarması Hakkında Tedkik Heyetinin Umûmî Raporu*, Jandarma Matbaası, İstanbul, 1928, s. 4-8.

41 *Akşam*, 8 Kânûnusânî 1929, No:3679.

42 *CBA*, 01009148/602918.

narak Millî Müdâfaa Vekâleti'ne bağlanmasına yönelik bir layiha hazırladı. Dâhiliye tarafından tasvip edilen teklif Âli Şûrâ-yı Askerî tarafından yapılan müzakerelerde de uygun görülmüştü.[43] Fakat siyâsî bir tavır gelişmeden bunun gerçekleşmesi mümkün değildi.

Kâzım Paşa Umum Jandarma Kumandanı olduktan sonra jandarmaya yeni bir istikâmet kazandırmak için kolları sıvamıştı. Ağustos 1930'da hazırladığı programda jandarmanın adliye mübaşiri gibi köyleri dolaşarak teblîgat yapması âdetini kaldırmayı planlıyordu. Yeni programa göre jandarma sadece emniyet ve asayiş işleriyle meşgul olacaktı. Diğer yandan Anadolu'da kırmızı bayraklı posta nakliyat kamyonlarının üzerinde görülen mavzerli jandarma neferi artık aslî vazifesinin başına dönecekti. Yani jandarma postaların korumasını vazifesinden el çekecekti. Sınırlarda yapılması planlanan gümrük muhafaza noktalarının korunması yeni oluşturulacak birime devredileceğinden jandarmayla bir alakası kalmayacaktı.[44]

Erken Cumhuriyet döneminde jandarmanın gelişimi noktasında atılan önemli adımların biri jandarmanın motorize edilmesiydi. Türk jandarması ilk kez 1928 yılında motorize olmaya başladı. Aynı yıl içerisinde sabit jandarma birliklerince kullanılması için 14 kamyon satın alındı. Bu sayı 1930'da 25'e yükseltilmiştir. Seyyar jandarma birliklerinin en büyük ihtiyaçlarından olan aydınlatmanın sağlanabilmesi için 1928'de 76 pırıldak alındı.[45] 1928'de teşkilat bünyesine ilk kez 300 adet motosiklet alındı. İki binek ve üç kamyon merkez

43 *Vakit*, 20 Teşrînisânî 1929, No:4261.
44 *Akşam*, 26 Ağustos 1930, No:4265.
45 *CBA*, 01009148/602918.

teşkilatın ihtiyacını karşılamak için Ankara'da bırakılırken diğerleri hudut birliklerine sevk edildi.[46]

Erken Cumhuriyet döneminde jandarmanın haberleşmesini güçlendirmek için önemli adımlar atıldı. 1929'a kadar 44.805 km, 1930'a kadar ise 54.660 km telefon hattı döşendi. Buna ilave olarak 5.513 telefon makinası ile 894 santral kuruldu. Bu tesisatın yapımına 1925 yılında başlandı ve beş sene içerisinde ciddi bir ilerleme kaydedildi. Tesisatın yapım işinin 4/5'i jandarma teşkilatının yardımı ile gerçekleştirildi.[47]

1926-1930 devresinde jandarma teşkilatı bünyesindeki zâbit, memur, efrât ve hayvan sayısı tabloda gösterildiği şekildeydi. Tablo incelendiğinde nicelik açısından çok fazla bir değişimin olmadığı ilk etapta dikkat çekmektedir.

Yıl	Zâbitan	Memur	Efrât	Hayvanat
1926	1.310	107	31.228	6.487
1927	1.252	112	26.138	4.425
1928	1.326	120	28.322	4.461
1929	1.349	121	28.303	4.461
1930	1.330	121	28.303	4.461

Tablo 23: 1926-1930 Jandarmanın Sayısal Mevcudu

5. YASAL DÜZENLEMELER

Savaş durumunun sona ermesini müteakip uzun yıllardır büyük sorunlara neden olan jandarma efrâdının maaşlarının düzenlenmesi gündeme geldi. İcrâ Vekilleri Heyeti jandarma efrât ve zâbitanına verilmekte olan maaş ve iaşe bedellerinin artırılmasıyla ilgili hazırlanan kânun teklifini TBMM günde-

46 *Jandarma Genel Komutanlığı 50 Yıl Cumhuriyetin Hizmetinde III. Kitap*, s. 150.

47 *CBA*, 01009148/602918.

mine taşıdı.[48] Jandarmanın üstlendiği vazifenin ehemmiyeti herkesin mâlûmuydu. Maaş konusunda yapılan kısıtlamalar jandarmanın gayrimeşru yollara tevessül etmesine neden olabiliyordu. Komşu ülkelerdeki jandarma maaşları dikkate alındığında rakamların arasında büyük uçurumlar olduğu rahatlıkla görülüyordu. Kısa süre içerisinde seferberliğin sona ermesiyle birlikte jandarmadan ayrılma şansı bulanların mesleği terk etmelerine ise kesin gözüyle bakılıyordu. Jandarmanın içerisinde bulunduğu durum ıslah edilmediği müddetçe karakollarda ve kırsalda jandarma bulmak mümkün olmayacaktı. Durumun farkında olan hükûmet gerekli yasal düzenlemenin yapılması için Ocak 1923'te kânun teklifi hazırladı. Muvazene-i Mâlîye Encümeni'nde yapılan görüşmelere bizzat katılan Umum Jandarma Kumandanı Ali Galip Bey üyelere durumu bizzat izah etti. Bütçeye 3 milyon lira yük getirmesi tahmin edilen düzenlemenin yapılmaması durumunda ortaya çıkacak manzara beklenenden daha kötü olabilirdi. Bütçe görüşmeleri sırasında söz alan mebuslar jandarmanın üzerine yapışan ve bir türlü kurtulamadığı olumsuzlukları sıralıyorlardı: *"Köylüyü soyarlar, yolcuyu soyarlar, tese'ül ederler, dilenirler, sıfatı resmîyeyi askeriyelerini perişan ederler."* Fakat jandarmanın böyle yollara başvurmasının sebebi ise aldığı az maaşa bağlanıyordu. Mâlîye Vekili Hasan Fehmi Bey, Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki jandarmanın bir benzerinin kurulması gerektiğini dile getirdi. Böyle bir teşkilatın kurulabilmesi için 1909'dan 1914'e kadar kurulan ve faaliyetlerini sürdüren jandarma mekteplerine ihtiyaç vardı.[49]

48 *BCA*, 30.18.1.1-6.44.3.

49 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 31.1.1339, Devre:I, C. 27, s. 85-88.

1923 yılı itibariyle Türkiye'de iki tür jandarma bulunuyordu. Biri mükellef olanlar yani zorunlu askerliklerini jandarma olarak yapanlardı. Gönüllüler ise memur statüsündeydi. Bu yüzden mükelleflere yalnızca iaşe vermek gerekirken gönüllülere memur muâmelesi yapılması gerekiyordu. Sulh yapılmadığı için Trakya jandarmasının maaşlarını da aynı bütçeden karşılanıyor olması mâlîyeyi zor duruma sokuyordu.[50]

Karakol komutanlarına ek ödeme yapılmasına yönelik söz alan Umum Jandarma Kumandanı Galip Bey, ülke genelindeki karakolların 2.500'den fazla olmadığını söyledi. Bir başka sıkıntı ise İstanbul ve çevresindeki jandarmalara maaş verilememesiydi. Bu tarihe kadar 23 lira maaş almalarına rağmen TBMM kontrolüne geçtikten sonra maaş ödenememişti.[51]

Yapılan görüşmeler neticesinde 305 numaralı *"Jandarma Muhassasatının Tezyidi Hakkında Kânun"* ile maaşlar yeniden düzenlendi. Buna göre:

1. Bilumum jandarma efrâdının maaşları 500 kuruşa yükseltildi. Onbaşılara 600, çavuşlara 700, başçavuşlara 800 kuruş maaş verilecekti.
2. Jandarma efrâdına verilen iaşe bedeli her vilâyet, liva veya kaza merkezindeki rayice göre 1.000'i geçmeyecek şekilde düzenlenecekti.
3. Karakol kumandanlığı vazifesi yapan küçük zâbitana maaşlarına ek olarak verilen 50 kuruş ikramiye 200 kuruşa yükseltildi.

50 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 31.1.1339, Devre:I, C. 27, s. 89.
51 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 7.2.1339, Devre:I, C. 27, s. 202-203.

4. Kânun İstanbul ve çevresinde Aralık 1922'den diğer bölgelerde ise Mart 1923'ten itibaren uygulanacaktı.[52]

İcrâ Vekilleri Heyeti tarafından hazırlanan bir başka kânun teklifinde ise Deniz, Kara, Hava ve Jandarma general ve subayları ile diğer efrâdına verilecek olan maaş ile ilgili kânun teklifi TBMM'de görüşülerek yasalaştı.[53] 22 Ekim 1922 tarih ve 360 sayılı *"Berrî, Bahrî, Havai ve Jandarma erkân ümerâ ve zâbitan ile memurin ve mensubini askeriye maaşat ve tahsisatı fevkalâdeleri hakkında kânun"* ile maaşlar yeniden düzenlendi.[54]

İstiklal Harbi sırasında yaralanıp malûl kalan tüm personel içerisinde jandarmada unutulmadı. 9 Ocak 1924 tarih ve 397 numaralı kânun ile bir defaya mahsus bu personele nakdî mükâfat ödendi. İki gözünü kaybeden, iki ayağı veya iki kolu olmayan veya büyük engeli bulunan, akli olarak tedavi edilmesi mümkün olmayan hastalık sahibi zâbitlere 1.200 lira, küçük zâbit ve efrâda 400'er lira ödenecekti. Bunun dışındaki tedavi edilmesi güç hastalıklarda ise subaylara 600, küçük zâbit ve efrâda ise 200'er lira verilecekti.[55]

Hükûmetin yerine getirmekle yükümlü olduğu vazifelerinden birçoğunu deruhte eden ve halk ile doğrudan doğruya temasta bulunan jandarmanın zaman içerisinde ıslah edilmesi gerektiği kamuoyunun ortak takdiriydi. Savaşın sona ermesini müteakip subay, astsubay ve erler meslekî mekteplere sevk edilmek suretiyle peyderpey taşıdıkları askerî sıfatlarına uygun olarak eğitilmeye başladılar. Ancak jandarmanın ıslah ve

52 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 7.2.1339, Devre:I, C. 27, s. 203-204.
53 *BCA*, 30.18.1.1-9.23.5.
54 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 19.4.1926, Devre:I, C. 2, s. 838.
55 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 9.1.1340, Devre:II, C. 5, s. 38.

gelişimi yalnızca iş görmeyen subayların sistem içerisinden tasfiyesi ile mümkün olamayabilirdi. Mekteplerde verilecek terbiye ve bilgiyi sürekli yaşatmak ve kaybettirmemek ilk hedef olarak belirlenmişti. Fakat mevcut yasal durumda yapılacak tüm mücadeleye rağmen sağlanacak intizam ve mükemmeliyetin başarıya ulaşma şansız oldukça düşüktü. Yetiştirilen efrâddan uzun süre yararlanma mümkün değildi. Ordunun terhisiyle beraber jandarmada zor şartlarda yetiştirdiği efrâdını terhis etmek zorunda kalmıştı. Karakolları idare etmekte olan okur-yazar efrâdda terhis edilmişti. Bu tarihten itibaren jandarmanın vazifesini yerine getirmesi mümkün gözükmüyordu. Sürekli bu tarz durumlarla karşılaşıldığında yeni efrât alınıyor sonrasında farklı sebeplerle bu efrât terhis ediliyordu. Doldur boşalt yapılan bir depo hüviyetinden jandarmanın kurtarılması ve meslek halinde sevdirilmesi gerekiyordu.[56] Tüm bunların önüne geçmek, modern bir jandarma teşkilatı oluşturmak için 19 Nisan 1926 tarih ve 812 numaralı *"Jandarma Efrâdının Kayıt ve Kabulü ve Muhassasatları Hakkında Kânun"* önemli düzenlemeler yapıldı. Buna göre:

1. Jandarmaya kayıt olacak efrât dört şekilde kabul olacaktı. Birincisi, Müdâfaa-i Milliye Vekâleti tarafından mükellefiyetini jandarma olarak yapmak üzere verilen efrât. İkincisi yaşları 19'a girip henüz kuraları çekilmemiş olanlar, üçüncüsü orduda mükellefiyetini tamamladıktan sonra jandarmaya girmek isteyenler, dördüncüsü ise daha önce jandarmalık yapan, mektep-

56 *TBMM Zabıt Ceridesi*, 9.4.1926, Devre:II, C. 24, s. 38.

lerde eğitim gören fakat ilişiği kesilmesinin üzerinden iki yıl geçmemiş olanlar.

2. Jandarma hizmet süresi 2,5 senedir.

Kânun ile jandarmanın maaşları da yeniden düzenlendi. Görev süreleri dolanların kânun ile 3.000'er kafileler halinde süreleri uzatılacaktı. Jandarmada askerî mükellefiyetlerini tamamlayıp üç sene müddetle kalmak isteyenlerin maaşları eski maaşlarına göre yüzde elli oranında artırılacaktı. Kânunun yürürlüğe girmesiyle 305 numaralı kânunda yürürlükten kaldırıldı.[57]

5.1. 1706 NUMARALI JANDARMA KÂNUNU

Cumhuriyet'in ilanından sonra jandarmanın karşılaştığı en büyük eksikliklerden biri ihtiyaçlara karşılık verecek bir jandarma kânununun olmayışıydı. Hazırlanan kânun layihası 1929 yılından itibaren Şûrâ-yı Ali-i Askeriye'de müzakere edilmeye başlandı. Müzakerelere Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ile Umum Jandarma Kumandanı Zeki Paşa hazır bulunuyordu. Yapılan birkaç müzakereden sonra kânun teklifi TBMM'ye sunulacaktı.[58] Gazeteler jandarma kânunun layihasına yakından ilgi gösteriyordu. *Akşam* gazetesi kânunla ilgili haberi şöyle duyuruyordu: *"Haber aldığımıza nazaran on dokuz seneden beri esaslı bir kânuna malik bulunmayan jandarmalarımız için bu kânun çok müfit ve çok esaslı ahkâmı ihtiva etmektedir."*[59] Kânunun meclise sevki sırasında Umum Jandarma Kumandan Vekili Nazmi Bey ise gazetelere verdiği beyanatta şu ifadelere yer veriyordu: *"Hazırladığımız kânun*

57 *Resmî Ceride*, 29 Nisan 1926, No:309.

58 *Hakimiyeti Milliye*, 8 Kânûnusânî 1929, No:2695.

59 *Akşam*, 24 Haziran 1929, No:3841.

lâyihası cumhuriyet jandarmasının tekâmül yolunda yürüyüşünü arttırması ve hedefine daha çabuk vasıl olabilmesi için yapılmış bir kânundur."[60]

Jandarmanın görev ve yetkileriyle bağlılığını düzenleyen 13 Teşrinievvel 1333 tarihli kararname, 15 Mart 1335 tarihli kararname ile yürürlükten kaldırılmıştı. Bu sebeple jandarmanın kânûnî ve hukukî durumu, 1333 tarihli kararnamenin feshedilmemiş maddeleriyle 1919'dan sonra dağınık şekilde yapılan özel kânun ve ordu kânunlarına göre yürütülüyordu. Fakat bu karmaşık vaziyet içerisinde jandarmanın gelişmesi için harcanan mesainin tamamı yasal zemine oturtulamadığı için âdeta boşa gidiyordu. Ülkenin asayiş ve düzenini sağlamakla yükümlü olan jandarmanın derli toplu bir kânuna bağlanması için hükûmet tarafından kânun teklifi hazırlandı. Osmanlı devrinin son zamanlarından itibaren büyük eksikliği görülen jandarma kânununun yapılması için ilk adım atılmış oldu. TBMM'de yapılan görüşmeler sonrasında yasalaşan 1706 numaralı *Jandarma Kânunu* 22 Haziran 1930'da *Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. Kânunun bazı önemli maddeleri şöyleydi:

"Madde 1. Türkiye Cumhuriyeti Jandarması umumî emniyet ve asayişi korumağa, kânun ve nizamlar hükümlerinin icrâsını temine ye bunlara müstenit hükûmet emirlerini îfâya memur müsellâh ve askerî bir inzibat kuvvetidir. Silâhı ordu silâhının aynıdır."[61]

Eski kânunda olduğu gibi ilk maddeyle jandarmanın iş tanımı yapılıyordu. Bu görevlerin ancak silahlı olarak yapıl-

60 *Akşam*, 10 Haziran 1930, No:4188.
61 *Resmî Gazete*, 22 Haziran 1930, No:1526.

ması mümkün olduğundan maddede bu duruma vurgu yapıldı. Seferberlik halinde bir kısım kuvvetini orduyla birlikte cepheye göndermesi icap edeceğinden ordunun silahıyla aynı silahı kullanacaktı.

"Madde 2. Jandarmanın vazife ve hizmet itibarile mercii Dâhiliye Vekâleti'dir. Askerî tâlimli terbiye hususunda Büyük Erkânı Harbiye Reisliğine, silâh ve mühimmatile, seferberlik ve seferde ordu emrine intikal edeceklerin maaş, iaşe ve elbise ve teçhizatı ve bilûmum masarifatı hususlarında ordudakinin ayni olmak üzere Millî Müdâfaa Vekâletine, emniyet ve asayiş işlerde diğer bütün muâmelelerde Dâhiliye Vekâletine merbuttur."[62]

Ülkedeki emniyet ve asayişte Dâhiliye Vekili sorumlu olduğu için jandarmanın amiri olarak Dâhiliye Vekili'nin görülmesi oldukça doğaldı. Fakat jandarma aynı zamanda askerî bir organizasyon olduğu için askerî tâlim ve terbiye görmesi şarttı. Askerî tâlim terbiye ise Genelkurmay Başkanlığı tarafından verilebilirdi. Jandarmanın silah, iaşe ve teçhizatının temin edilmesi noktasında ise Millî Müdâfaa Vekâleti yetkili kılındı.

"Madde 4. Seferde ordu emrine geçecek aksam ve bunların seferî vazifeleri ve yine bunların yerine jandarmanın sureti ikmâl ve takviyesi seferberlik kânunu mucibince seferberlik tâlîmatnamesinde gösterilir."[63]

Jandarmaya verilecek seferî olan vazifeler özellikleri hasebiyle kânunda ayrı ayrı zikredilmeyerek üçüncü madde ile Vekâletler ile Genelkurmay Başkanlığı arasında tespit edilecek bir tâlîmatnameye bırakıldı.

62 *Resmî Gazete*, 22 Haziran 1930, No:1526.
63 *Resmî Gazete*, 22 Haziran 1930, No:1526.

"Madde 4. Jandarma zapturaptında ve hususî kânunlarla gösterilmemiş zat işlerinde, askerî kânun ve nizamnâmelere tâbidir."[64]

Silahlı bir kuvvet olan jandarmanın güçlü bir zapturapt ve intizam altında tutulması gerekiyordu. Mükellef efrât aldıkları eğitimden zapturapt altına alınmalarına kadar askerî sistem içerisinde eğitiliyorlardı. Özlük işleri ve diğer konularda kânunda özel olarak belirtilmediyse jandarma personeli askerî kânun ve nizamnâmeleri bağlı hale getirildi.

"Madde 5. Hazarda umum Jandarmanın ve seferde Jandarma olarak îfâyı vazife edecek aksamın idare ve kumandası, kolordu kumandanı sıfat ve salâhiyetinde bulunan Umum jandarma kumandanına aittir."[65]

Jandarma kuvveti karakollar şeklinde ülkenin hemen her tarafına yayılmış nicelik itibariyle ise bir kolordu kuvvetine yakın seviyelerdeydi. Gerek barışta gerekse savaşta jandarma teşkilatına komuta edecek olan kişinin kolordu komutanı yetki ve salahiyetini haiz olması gerekiyordu. Esasında, 1909 sonrası teşkilatta da Umum Jandarma Kumandanı kolordu komutanı yetki ve salahiyetine sahipti.

"Madde 6. Umum jandarma kumandanı usulü veçhile Millî Müdâfaa vekâletinin muvafakati alınmak şartı ile Dâhiliye vekilinin intihap ve inhası ve Reisicumhurun tasdiki ile tayin olunur. Umum jandarma kumandan muâvini Dâhiliye vekilinin inhası ve Reisicumhurun tasdiki ile tayin olunur."

"Madde 7. Umum Jandarma Kumandanlığı Erkânı Harbiye Reisi, orduya irtibatı baki kalmak üzere ordudan alınır.

64 *Resmî Gazete*, 22 Haziran 1930, No:1526.
65 *Resmî Gazete*, 22 Haziran 1930, No:1526.

Herhangi bir şube müdüriyetine ordudan erkânı harp zâbiti alındığı takdirde ordu ile irtibatı baki kalır."

"Madde 8. Binbaşıdan yukarı rütbeliler ve muadilleri Dâhiliye Vekilinin inhası ve Reisicumhurun tasdiki ile binbaşı ve binbaşıdan küçük rütbeliler ve muadilleri Umum Jandarma Kumandanının inhası ve Dâhiliye Vekilinin tasdiki ile tayin olunur."[66]

Kânunun 6, 7 ve 8. maddelerine bakıldığında öncelikle umum jandarma kumandanının atanması hususunda, Millî Müdâfaa Vekâleti'nin görüşünün alınmasının yanı sıra ülkenin asayişinin sağlanmasından sorumlu olan Dâhiliye Vekili sorumlu olduğundan onun önerisi doğrultusunda atama Cumhurbaşkanı tarafından yapılacaktı. Umum Jandarma Komutanlığı kurmay başkanı ilişkisi devam etmek koşuluyla ordudan alınacaktı.

"Madde 9. Jandarma kuruluşları mülkî teşkilâta tâbidir. Kadrolarının, tertip ve tevzii Dâhiliye Vekâletince yapılır. İcabında seyyar ve sabit olarak toplu kıt'alar da teşkil olunur. Toplu kuvvetlerin kısmen veya tamamen ilgası ile sabit kuvvetlere ilâvesi ve sabit küvetlerden toplu kuvvetler teşkili halinde Büyük Erkânı Harbiye Reisliğine malûmat verilir."[67]

Jandarma sorumluluk ve istihdam açısından Dâhiliye Vekâleti'ne bağlı olduğu için yerelde de en büyük mülkî amire bağlı olacaktı. Gerek görüldüğü takdirde seyyar veya sabit jandarma birlikleri kurulabilecekti. Bu konuda yasal boşluk böylece tamamlanıyordu. Şimdiye kadar örneklerde görüldüğü gibi seyyar jandarmaya duyulan her ihtiyaçta yeni-

66 *Resmî Gazete*, 22 Haziran 1930, No:1526.
67 *Resmî Gazete*, 22 Haziran 1930, No:1526.

den yasal düzenleme yapılma yoluna gidiliyordu. Seferberlik durumunda olumsuz etki yapmaması için birliklerin toplu olarak kurulması ve kaldırılmasında Genelkurmay'a bilgi verilecekti.

"Madde 10. Jandarma teftiş mıntıkaları Dâhiliye Vekâletince tespit olunur ve bu mıntıkalara liva ve miralay rütbesinde müfettişler tayin edilir."[68]

Askerî, asayiş ve mülkî meselelerle ilgilisi olan ve ülkenin her köşesine dağılmış olan jandarma organizasyonunun sağlıklı şekilde yürüyebilmesi için teftiş edilmesi gerekiyordu. Dâhiliye Vekâleti tarafından tespit edilecek müfettişler eliyle jandarmalar teftiş edilecekti. Müfettişlerin yüksek kudret ve her makamla temas edecek kişiler olması ise temel gereklilikti. Esaslı teftişler yapabilmek için sayısı az fakat rütbeleri büyük müfettişlerin görevlendirilmesi hükûmetin temel arzusuydu.

Kânunun diğer maddelerine bakıldığında jandarma mektep masraflarının jandarma bütçesinden Millî Müdâfaa bütçesine aktarılarak karşılanması, jandarma rütbelerinin ordudaki silsileyi takip etmesi, emniyet ve asayişin temininde bulundukları mahallin en büyük mülkî idarecisinin emrinde oldukları, zâbitlerin atlı olmaları, cezalandırılmaların askerî kânunlara göre yapılacağı ile ordudan alınan zâbitlerin ordu ile ilişkileri düzenlenmekteydi. Kânunla Osmanlı'dan itibaren devam eden kânun ve nizamnâmeler tamamen yürürlükten kaldırıldı.

30 maddeden oluşan jandarma kânunun tek başına teşkilatın ihtiyacı olan tüm ihtiyaç ve istekleri karşılaması beklenemezdi. Bu yüzden 26. Madde ile ihtiyaç duyulan tüm

68 *Resmî Gazete*, 22 Haziran 1930, No:1526.

diğer hallerin nizamnâme ve tâlîmatlarla tespit edileceği hükmü getiriliyordu. Fakat kânunda bahsedilen jandarmanın vazife ve teşkilatını düzenleyen kararname ancak yedi yıl sonra yani 1937'de yayımlanabildi. 24 Aralık 1937'de İcrâ Vekilleri Heyeti'nin olurlarıyla *Jandarma Teşkilat ve Vazife Nizamnâmesinin Mer'iyete Konulması Hakkında Kararname Resmî Gazete*'de yayınlanarak yürürlüğe girdi. 282 maddeden oluşan nizamnâme jandarmanın ihtiyacı olan çok sayıda düzenlemeyi hayata geçiriyordu. Nizamnâme şu başlıklardan oluşuyordu: *"Esaslar, Teşkilât ve Tertibat, Subay İşleri, Vazife, Mes'uliyet, Münasebet, Jandarmanın Mahallî Memurlarla Münasebetleri, Genel Ödevler, Jandarmanın Vazifede Salâhiyeti ve Hareket Tarzı, Tecziye ve Taltif"*[69] Yayınlanan bu nizamnâme ile jandarma teşkilatı modern bir yapıya kavuşturulduğu gibi net ve kesin bir iş tanımı yapıldı.

Jandarma Kânunu ile adli ve ceza muhakemeleri usulü hakkındaki hükümler yürürlükten kaldırılmadı. Çünkü kânununda jandarmanın adli vazifeleri ile ilgili hiçbir hüküm bulunmuyordu.[70]

5.2. JANDARMA EFRÂT KÂNUNU

Jandarma Kânunun yürürlüğe girmesinden sonra efrât kânununun da yeniden düzenlenmesi gerekliliği ortaya çıktı. 1931'e kadar jandarma efrâdı kura usulüyle seçiliyordu. Jandarma mektebinde 6 aylık eğitim gördükten sonra birliklerine vazife yapmak için gönderiliyorlardı. Fakat mükellefiyet süreleri dolduktan sonra terhislerini talep ediyorlardı. 812 numaralı kânuna göre gerekli hallerde uzatma yapılıp meslekte

69 *Resmî Gazete*, 24 Kânûnuevvel 1937, No:3791.

70 *Jandarma Genel Komutanlığı 50 Yıl Cumhuriyetin Hizmetinde III. Kitap*, s. 53.

kalmak isteyenlere gerekli kolaylıklar gösterilmesine rağmen sivil hayatta daha fazla menfaat sağlayacakları gerekçesiyle çoğunluk mesleğe geçmek istemiyordu. Bu durum yalnızca jandarma neferleri için değil küçük zâbitler içinde geçerliydi. Küçük zâbitlerin aldıkları tahsisat 60 lirayı geçemediğinden ciddi bir alaka ile mesleğe bağlanmıyorlardı.[71] İcrâ Vekilleri Heyeti bu durumları dikkate alarak hazırladığı kânun teklifini TBMM'ye sundu. Yapılan görüşmeler neticesinde 21 Temmuz 1931 tarih ve 1861 numaralı Jandarma Efrâdı Kânunu şeklinde yasalaştı.

Kânunun birinci maddesiyle cumhuriyet jandarması, efrât ve küçük zâbit rütbeleri şu şekilde belirleniyordu:

- Jandarma namzedi,
- Jandarma neferi,
- Onbaşı,
- Gedikli çavuş,
- Gedikli başçavuş muâvini,
- Gedikli başçavuş,
- Başgedikli[72]

İkinci maddeyle cumhuriyet jandarmasının efrât kaynakları ise şöyle belirlenmişti:

- Askerlik mükellefiyeti kânunu gereğinde 18 yaşını tamamlamış gönüllüler,
- Askerlik mükellefiyeti kânunu gereğince Millî Müdâfaa Vekâletince jandarmaya verilecek mükellefler,

71 *BCA*, 30.18.1.2-21.44.6.

72 *Resmî Gazete*, 30 Temmuz 1931, No:1860.

– Ordu ve jandarmadan ayrıldıkları müddet iki seneyi ve yaşları 28'i geçmeyen nefer ve onbaşılar.

Nefer ile subayların arasındaki boşluğu dolduran gedikli küçük zâbit ihtiyacı ise öz kaynaklardan veya ordudan sağlanacaktı. Efrât için yaş haddi ise kânunla yeniden düzenlendi. Neferler için 38, onbaşı ve gedikli çavuşlar için 43, gedikli başçavuş muâvinleri ve başçavuşlar için 45, başgedikliler için 50 yaş olarak belirlendi.[73]

6. MODERN JANDARMANIN YETİŞTİRİLMESİ VE KURUMSALLAŞMA

Cumhuriyet'in ilanını müteakip çözülmesi gereken sayısız sorun arasında jandarmaya modern bir hüviyet kazandırmak da bulunuyordu. Jandarmanın yüklendiği vazifeyi yerine getirebilmesi için birinci olarak yeter sayıya ulaşması ikinci olarak ise yetkin ve bilgin olması gerekiyordu. Jandarmanın iki yönden güçlendirilebilmesi için 1706 numaralı Jandarma Kânunu esas kabul edilmek üzere 1930 yılında 10 yıllık bir program hazırlandı. Jandarmanın beklenildiği ve istenildiği gibi yetiştirilebilmesi için öncelikle mükellef askerlerden kura yöntemiyle değil, jandarmalığı kendisine meslek edinmiş profesyonellerle mümkün olabilirdi. İtalyan jandarması kısmen, Fransa jandarması ise tamamen bu şekilde organize edilmişti. Hazırlanan 10 yıllık plan jandarmayı bu amaca götürecek şekilde dizayn edildi. Ülkenin sayısız ihtiyaçları ile bütçenin durumu dikkate alınarak hedefe ulaşmak için 10'ar yıllık planların yapılmasına karar verildi. Bütçenin zaman

73 *Resmî Gazete*, 30 Temmuz 1931, No:1860.

içerisinde müsait olmasıyla sürelerin kısalması söz konusu olabilirdi.[74]

Ağustos 1930'dan itibaren 1706 numaralı Jandarma Kânunu teşkilat bünyesinde tatbik edilmeye başlandı. Kânunun uygulanmasıyla birlikte teşkilat ve kadrolarda bir takım değişikliğe gidildi. Kânuna göre kurulan yeni teşkilatın esası şöyleydi:

A. Sabit teşkilatı oluşturan unsurlar esas çerçevesi şöyleydi; 5 müfettişlik, 16 mıntıka komutanlığı, vilâyet ve kaza komutanlıkları.

B. Seyyar teşkilat; ikişer taburlu 7 seyyar jandarma alayı, 7 tabur (3 piyade ile 1 süvari bölüğü ve 1 ağır makineli tüfek takımı) ile 3 taburlu bir alay haline dönüştürüldü.

C. Efrât Mektepleri: 9 adet bulunan efrât mekteplerinin tamamı kadroyu eğitmek için yeterli olmadığından bunları kadroları artırıldı. *K Teşkilatı* mektebe dönüştürüldüğü gibi Erzincan'da da yeni bir mektep açılarak sayı 1930'un sonunda 12'ye çıkarıldı.

D. Kadrolar yeni teşkilata göre değiştirilerek uygulamaya geçildi.

E. Subayların terfi, mübadele ve emeklilik işlemleri ordunun tâbi olduğu kânunlara göre yapılmaya başlandı.

F. Teşkilatta görev yapan kaymakam ve miralay rütbesindeki subaylar staj için ordu birliklerine sevk edildiler.

G. Harbiye tahsili görmeyenlerin en kıdemlilerinden başlanarak Harbiye'ye tahsile gönderilmeye başlandı.

74 *Jandarma (Geçen Dört Yılda Yapılan ve Gelecek Dört Yıl İçerisinde Yapılacak İşler Hülâsası)*, Ankara 1935, s. 3.

Kânuna uygun bir nizamnâme hazırlanması için çalışmalara başlandı.[75]

7. JANDARMA EFRÂDININ YETİŞTİRİLMESİ

7.1. JANDARMA EFRÂT MEKTEPLERİ

Efrâdın tamamen jandarmada tâlim terbiye görmüş olmasına veya ordunun diğer birimlerinde eğitim aldıktan sonra terhis edilmiş gönüllü efrâddan olmasına büyük önem veriliyordu. Bütçenin müsaade ettiği oranda kadronun zenginleştirilmesine çalışılıyordu. 1930 yılı itibariyle 2.087 temditli er, onbaşı ve küçük zâbit bulunuyordu. Asker ihtiyacı zorunlu olarak silahaltına alınan erlerden sağlanmaktaydı. Geçmiş dönemlerde celp ve terhis dengesi dikkate alınmadığından kadronun bir anda çoğalması veya eksik kalması gibi mahzurlarla karşı karşıya kalınabiliyordu. 1928'den itibaren alınan tedbirlerle bu gibi durumlarla karşılaşılmaması için celp ve terhis dengesi sağlandı. Her celpte kadronun beşte biri kadar efrât alınmaya ve aynı miktarda efrâdın terhis edilmesi usulü getirildi. Jandarmaya alınan her celp efrâdı, mıntıkalarına göre tespit edilmiş olan mekteplere sevk edilmekte ve altı aylık tahsillerini bitirdikten sonra da belirlenen mıntıkalara gönderiliyorlardı.[76]

Rumeli tensîkatı sırasında ilk kez Selanik'te açılan *Efrâdı Cedide Mektebi* jandarma tarihinde erlerin eğitimi için açılan ilk mektep olma özelliğini taşıyordu. Meşrutiyet'in yeniden ilanını müteakip Osmanlı ülkesindeki jandarmanın tama-

75 *CBA*, 01009148/602918.
76 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.6.

mının tensîk edilmesi programı kapsamında İzmir, Beyrut, Trabzon ve Bağdat başta olmak üzere ülkenin çok sayıda yerinde efrât mektepleri açıldı. 1913'e gelindiğinde her alay bünyesinde bir mektep kurulmuştu. Her mektebin yüzbaşı rütbesinde bir müdürü ile eğitim öğretim heyeti bulunuyordu. Mekteplerde; toplu ve dağınık manga eğitimi, askerî ve meslekî bilgiler, nazari ve ameli atış bilgisi, jandarma nizamnâmesi, dinî ve ahlâkî dersler, sağlık bilgisi ve askerî ceza kânunu konularında dersler veriliyordu. Millî Mücadele sırasında mektepler lağvedilmelerine karşılık Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte yeniden açıldılar. İstanbul, Çanakkale, Kayseri, Adana, Giresun, Kars ve Diyarbakır'da yeniden tesis edilen mektepler ikişer veya üçer taburlu alaylar halinde teşkilatlandırıldılar. Taburların üçer bölüğü acemi er eğitimine birer bölüğü ise karakol kumandanları yetiştirmek için tahsis edildi. Ayrıca her alayda birer onbaşı kurs bölüğü kuruldu.[77]

Her altı ayda bir kadronun beşte biri kadar asker silahaltına aldığından bunların tamamının tâlim ve terbiyeleri mevcut 9 mektep tarafından yetiştirilemiyordu. Bu yüzden bir kısım asker doğrudan doğruya kıtalara verilmekteydi. Ciddi zararlar veren bu durumdan kurtulmak için sabit ve seyyar kıtalarda tâlim ve terbiye görmüş olan efrâdın eğiticiliğinde mektep sayısı 12'ye çıkarıldı.[78] Jandarma mektepleri Edirne, Çanakkale, Kütahya, Yozgat, Giresun, Erzincan, Mersin ve Tekirdağ illerinde bulunuyordu.[79]

77 *Jandarma Genel Komutanlığı 50 Yıl Cumhuriyetin Hizmetinde III. Kitap*, s. 120.

78 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.6.

79 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.7.

Jandarma bünyesine ilk alınan efrâda hem askerlik hem de jandarmalık vazifelerini öğretmek için *Jandarma Efrât Mektepleri* bünyesinde eğitim öğretim faaliyetleri yürütülüyordu. Burada altı ay meslekî ve askerî eğitim veriliyordu. 18 hafta nefer ve manga tâlimi, 4 hafta takım, 2 hafta bölüm ve tabur tatbikatı konusunda eğitim alan neferler sabit ve seyyar kıtalara dağıtılıyordu. Seyyar kıtalara gönderilenler ordu birliklerinde tatbik olan esaslara göre tâlim yapmaya devam ediyorlardı. Sabit kıtalara gönderilenler ise vilâyetlerin tâlim merkezlerinde toplatıldıktan sonra burada askerî ve meslekî eğitim görmeye devam ediyorlardı. Daha sonra görev yerleri olan karakollara gönderiliyorlardı. Karakollarda da devam eden eğitim sırasında öğrendiklerini unutmamaları ve okuma yazma bilgilerinin artırılmasına yönelik faaliyetlere devam ediliyordu. Jandarma Umum Kumandanlığı okuma yazma becerisine büyük önem veriyordu. Hiç bilmeyenlere okuma yazma öğretildiği gibi açılan kurslarda az bilenlere de ikmâl faaliyetleri yapılıyordu. Küçük zâbitlerin önemli yardımcıları olan onbaşıların yetiştirilmesine ayrı bir önem veriliyordu. Muhabereci, borucu, sıhhiyeci ve nalbant gibi uzmanlık gerektiren meslek gruplarına olan ihtiyaç ordunun belirlediği esaslar çerçevesinde mekteplerde verilen eğitimle karşılanıyordu.[80]

Jandarma Efrât Mektepleri'nde eğitim veren eğiticilerin toplam sayısı 1935 yılı itibariyle 1.517 idi. 10 yıllık planının birinci beş yıllık devresinde bir defada eğitim alanların toplam sayısı ise 6.000'e yükseldi. 10 yıllık planda jandarmanın profesyonelliğe geçişi için birtakım düzenlemeler yapıldı.

80 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.18.

Buna göre; mükellefiyetlerini jandarmada tamamladıktan sonra kendi arzularıyla jandarmada kalanlar artıkça altı aylık acemi eğitimi alan mükelleflerin sayısı azaltılacaktı. Bu azalmaya paralel olarak her yıl jandarma bütçesinden elde kalacak para, sayıları giderek artan temditlilerin maaşlarını ödemek için kullanılacaktı. Böylece temditliler için ayrıca bütçeden tahsisat talep edilmeyecekti.

Jandarma efrâdının çoğunluğunu askerlik çağına giren ve okuma yazma bilen yurttaşlardan seçilmesine gayret ediliyordu. Askerlik mükellefiyet kânununa göre jandarmalık 2,5 yıl sürdüğü için altışar ayda bir olmak üzere her yıl jandarmaya iki grup acemi asker alınıyordu. Birinci grup nisan ayında ikinci grup ise ekim ayında eğitime alınıyordu. Her altı ayda jandarmaya alınan erâtın tutarı, temditli jandarmalardan başka sırf mükellef er olarak jandarma kuvvetini oluşturan erât sayısının beşte biriydi. 1935 itibariyle sayı 6.000 idi. Böylece her yıl ordu kaynağından jandarmaya hem askerlik hem de jandarma olmak için 12.000 er geliyordu. Bu erât ülkenin çeşitli yerlerindeki Jandarma Efrât Mektepleri'ne gönderiliyordu. Bu mekteplerde 5,5 ay tâlim ve terbiye veriliyordu. Askerlik ve jandarmalık işlerinin kavranabilmesi için sosyal bilgilerin yanı sıra okuma yazma eğitimi veriliyordu. Bu erlerin arasında bilgi ve görgüsüyle öne çıkanlar özel bir programla onbaşı eğitimi alıyorlardı. Erbaş verilemeyen karakollara karakol komutanı olarak veriliyorlardı. Her karakola erbaş verilinceye kadar bu usule devam edildi. Jandarma Gedikli Erbaş Mektebi'nde 1 yıl, Jandarma Meslek Mektebi'nde yine 1 yıl eğitim alındıktan sonra gedikli jandarma erbaşı olunabiliyordu. 1932'den itibaren bu mekteplerde jandarma erbaşı yetiştirilmeye başlandı. Öteden beri jandarma kadrolarında

bulunup bu mekteplerde eğitim görmemiş olan jandarma erbaşlarının 10 yıllık program dâhilinde eğitim almaları zorunlu tutuldu. 1937 yılında eğitim almamış erbaş kalmamış olacaktı. Her iki mektepte yılda 400 erbaş yetiştirilebilecekti.[81]

Onbaşı ve küçük zâbitlerin kayıt-kabul, iaşe, maaş ve temdit işlemleri 1861 numaralı kânuna bağlı tâlîmatla düzenlenmişti. Ankara'da açılan meslek mektebinde 1932 yılı itibariyle 31 gedikli küçük zâbite eğitim verildi. Birinci devre olan bu grup eğitimlerini tamamlamalarının ardından birliklerine sevk edilmişti. Gerek jandarma gerekse ordu içerisinde sınıf küçük zâbiti olarak yetiştirilmiş olan ve jandarma efrât kânunu gereğince jandarma gedikli küçük zâbiti olmaya istekli olan 80 sınıf küçük zâbit 1933 yılında Maltepe Gedikli Küçükzâbit Mektebi'nde kursa tâbi tutuldular. 10 aylık eğitimi tamamladıktan sonra başarılı olanlar Ankara'da bulunan meslek mektebine ikinci grup eğitim için sevk ediliyorlardı. İkinci devre eğitime ordudan terhis edilip jandarmaya katılmak isteyen küçük zâbitlerde katılabiliyordu.[82] Jandarma Efrât Mekteplerinde eğitim görenlerin miktarı 1931-1949 yıllarında şu şekildeydi:

Yıl	Efrât Okulunda Yetişen	Toplam Efrât
1931	3.400	16.904
1932	6.250	30.427
1933	6.300	30.614
1934	6.300	30.614
1935	6.425	30.768
1936	6.502	31.771
1937	6.800	33.880

81 *Jandarma*, s. 11.

82 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.9.

1938	6.825	34.321
1939	7.080	37.430
1940	7.120	38.185
1941	8.100	39.798
1942	7.200	38.698
1943	8.120	39.400
1944	8.200	40.451
1945	8.305	43.280
1946	8.350	43.404
1947	8.100	41.366
1948	8.360	43.766
1949	8.900	44.753

Tablo 24: 1931-1949 Yıllarında Jandarma Efrât Mekteplerin Eğitim Görenler

7.2. KÜÇÜK ZÂBİTLERİN YETİŞTİRİLMESİ

Rumeli'deki jandarma tensîkatı sırasında Selanik'te açılan Jandarma Karakol Kumandanları Mektebi küçük zâbit veyahut astsubay yetiştirilen ilk okul olma özelliğini taşıyordu. Meşrutiyet'in yeniden ilanını müteakip görülen lüzum üzerine bu okulların sayıları artırıldı. Her tensîk dairesinin merkezine birer karakol kumandanları mektebi açıldı. 1913'te ise Efrâdı Cedide Mektepleri ile Karakol Kumandanları Mektepleri jandarma alayları dâhilinde birleştirildi. Millî Mücadele sırasında lağvedilmelerine karşın Cumhuriyet'in ilanıyla yeniden kuruldular. 1924 kurulan mekteplerin bazıları şu vilâyetlerde açıldı: İstanbul, Çanakkale, Kayseri, Adana, İzmir, Giresun, Kars ve Diyarbakır. Mektepler yeniden kurulduktan sonra Efrâdı Cedide Alay Mektepleri bünyesinde faaliyet gösterdiler. Bu mekteplerin birer alayı karakol kumandanı yetiştirmek üzere tahsis edildi. Bunun dışında Bitlis,

Bursa, Edirne, Ankara, Konya, Denizli, Maraş ve Sivas'ta ise bağımsız karakol kumandaları mektepleri bulunuyordu.[83]

Gedikli küçük zâbitler, jandarmanın âdeta temelini teşkil ediyordu. Ehemmiyeti dikkate alınarak bu hususdaki ihtiyaçlar bütçenin el verdiği ölçüde karşılanmaya çalışıldı. Jandarma Meslek Mektebi'nin gedikli küçük zâbit kısmı, 1932 yılında yalnızca ordudan gelen gönüllülerin sayısı dikkate alınarak bir dershanelik olarak açıldı. Burada jandarmanın küçük zâbit heyeti yetiştirilmeye başlandı. 1933'te mektebe gedikli küçük zâbit mektebi yanında jandarmaya ait tesisat vücuda getirildi. Bu tesisat yapılmadan önce mevcut ve gedikli olmaya talip jandarma ile ordu sınıfı küçük zâbitlerinin bu kısma ait mâlûmatlarının ikmali için 80 adet küçük zâbit Maltepe Gedikli Küçük Zâbit Mektebi'nde Şubat 1933 itibariyle eğitimlerine devam ediyorlardı.[84]

1861 numaralı kânunun yayınlanmasıyla birlikte tüm mektepler lağvedildi. Yalnızca Ankara'da bulunan Jandarma Meslek Mektebi'nde astsubay sınıfı yetiştirilmeye devam edildi. Jandarma Kânunu'nu müteakip 1932'de astsubay eğitim ve öğretim mektepleri açıldı. 1937'den sonra ise Jandarma Subay Okulu'nda astsubay yetiştirilmeye başlandı.[85]

Jandarma subay ve erlerinin yeterli bilgi ve beceriyle donatılmaları, hükûmet otoritesini temsil edecek kudret ve kabiliyeti kazanmaları, vatani ve millî duygu, ahlâkî vasıfları temin etmeleri jandarma eğitim programının temelini teşkil

83 *Jandarma Genel Komutanlığı 50 Yıl Cumhuriyetin Hizmetinde III. Kitap*, s. 105-106.

84 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.18.

85 *Jandarma Genel Komutanlığı 50 Yıl Cumhuriyetin Hizmetinde III. Kitap*, s. 106.

ediyordu. Bu amaca yönelik olarak eğitim başlangıcı olan acemi askerlere mekteplerde Gazi Mutafa Kemal Paşa'nın *Nutuk* adlı eseri ve konuşmaları bir kitap haline getirilerek bir inkılap tarihi üzerinde çalışılıyordu. 1930'dan itibaren inkılap tarihi hususunda mekteplerde eğitime başlanılmış ve askerî ve meslekî tâlim programlar bu yönde yeniden düzenlendi.[86]

1933'te yapılan düzenlemeyle Gedikli Erbaş Mektebi'nin eğitim süresi iki yıla çıkarıldı. Yeni düzenlemeye göre, Ankara'daki Çıkrıkçılar yokuşundaki kısım 2. Sınıf, İstanbul Maltepe'deki yeni faaliyete geçirilen mektep ise 1. Sınıf adını aldı. Bu düzenlemeyle adaylar birinci sınıf eğitimini İstanbul'da ikinci sınıf eğitimini ise Ankara'da almaya başladılar. Fakat yaşanan iskân sıkıntıları sebebiyle 1935'te tüm eğitim İstanbul'a nakledildi. 1937'de Ankara Jandarma Meslek Mektebi faaliyete geçince İstanbul'da bulunan ikinci sınıf öğrencileri Ankara'ya nakledildi.[87]

Mektepte sabit ve seyyar jandarma birliklerinin tâlim ve terbiyeleri, silahlarla atış, tâlim ve terbiye eğitim efrâdının yetiştirilmesi ve teftişler hakkında tâlîmatnameler hazırlandı. Eğitim programı jandarma subaylarını vazifelerinin gerektirdiği vasıf ve şartlara göre yetiştirmek üzere tasarlanmıştı. Küçük zâbitlerinde vazifelerinin gerektirdiği bilgi ve beceriyle donatılmaları amaçlanan hedeflerin başında geliyordu. Jandarmada askerlik görevini îfâ eden erler de ciddi bir eğitimden geçirilecekti. Sabit kıtalara dağıtılacak bu askerlerin yapılan düzenleme dâhilinde tâlim merkezlerinde toplayarak askerî ve meslekî bilgilerinin iyi hazırlanan prog-

86 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.16.

87 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Asayiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı*, C.1, s. 302.

ramlar dâhilinde artırılmadı hedefleniyordu. Seyyar kıtalar tarafından takibat yapılmadığı dönemlerde tâlim ve terbiye faaliyetleri yapılacaktı.[88]

Barış ve savaş dönemlerinde ülkenin asayişini korumak, huzur ve güvenliği ihlal etmek isteyenleri kânun önüne çıkarmak vazifesini yerine getirebilmesi için jandarmanın her türlü durumdan önceden haberdar olması gerekiyordu. Bunun için haber alma ve tedbirler geliştirme faaliyetleri hayatî öneme sahipti. Ülkenin en ücra köşelerine kadar giderek görev yapacak olan jandarmanın her türlü propagandaya karşı eğitimli olması gerekiyordu. Bunun için jandarmanın en mühim vazifelerinden biri haber alma/istihbarat olarak belirlenmişti. Bu yüzden istihbarat konusunda özel bir eğitime tâbi tutulmaları gerekiyordu.[89]

7.3. ZÂBİT

Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele'den sonra elde kalan jandarma subayı sayısı çok azdı. Ayrıca subay kaynağı bulunamadığı için ihtiyaç ilk etapta ihtiyat zâbitleri ve meslekten yetişen küçük zâbitlere meslek mektebinde bir sene boyunca eğitim verilmek suretiyle karşılandı. 1930 yılının başı itibariyle subay mevcudu 1.191 idi. 1706 numaralı jandarma kânunu gereğince subayların harbiye mektebinde tahsil görmüş olmaları ve her rütbede ordu kıtalarında staj görmeleri gerekiyordu. Bunun için 1930 yılı itibariyle jandarma subaylarının ıslahına başlanıldı.[90]

88 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.16.
89 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.16.
90 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.12.

1930-1933 tarihleri arasında yaş haddinden 180, sicilden 121, sağlık raporundan 62, kendi arzusuyla 50 olmak üzere 413 subay emekli oldu. 9 subay görev başında şehit olurken 27'si ise vefat etti. 494 subay çeşitli rütbelere terfi ettirildi. 238 subay harbiye mektebinde eğitim alırken 220 subay ise ordu birliklerine staja gönderildi. Jandarma kânununa göre doğu ve batı illerinde görev yapanların belirli bir düzen içerisinde değiştirilmesi gerekiyordu. Bu kânun hükmü genel komutanlık tarafından aksatılmadan uygulanıyordu. Jandarma, subay sayısı anlamında sorun yaşadığı zaman ordudan geçici personel talep ediyordu. 1933 yılına kadar ordudan 271 subay alınırken 73'ü iade edilmiş 198 subay görevlerine devam ediyordu. Ordudan alınan subayların jandarmada kalmak istemeyenleri veya Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından devam etmeleri uygun görülmeyenler iade ediliyorlardı. Yıllık bazda en az 340 teğmene ihtiyaç bulunuyordu. Yıllık zayiatın telafi edilebilmesi için her sene 70 teğmenin daha jandarmaya verilmesi gerekiyordu. Oysa 1931'de 16, 1932'de ise yalnızca 6 teğmen ordudan jandarmaya verildi. 1932 yılında jandarma kadrosu 1.548 subay, 182 askerî memur, 33 hekim ve baytar, 47 sıhhiye subayı ve memurundan ibaretti. [91]

7.4. JANDARMA ZÂBİT MEKTEBİ VE ZÂBİTLERİN YETİŞTİRİLMESİ

Meşrutiyet'in yeniden ilanını müteakip Selanik'te bulunan *Jandarma Zâbit Mektebi* İstanbul'a nakledildi. Yıldız'da saray müştemilatına dâhil olan *Sarıkışla* ve *Sergi Dairesi* adlı binalara yerleştirilerek eğitimine burada devam etmesi sağlandı. Kaymakam Mehmet Ali Bey'in komutanlığın-

91 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.12.

da faaliyetlerine başlayan okul Selanik'teki teşkilatına devam etti. 1911-1912 devresinde Beylerbeyi İhtiyat Zâbit Mektebi'nden mezun olan bazı yedek subaylar bu okulda eğitime tâbi tutularak jandarma zâbiti olarak yetiştirildiler. Mektepten önceki dönemde zâbit yetiştirmek için *İstanbul Efrâdı Cedide Mektebi'nin* bir bölüğünde adaylara 5 ay süreyle eğitim veriliyordu. Balkan Savaşları sonrası jandarmaya verilen görevlerin eksiksiz yerine getirilebilmesi için okulun yapısında değişikliğe gidildi. 27 Haziran 1913'te yayınlanan *Jandarma Zâbit Mektebi Nizamnâmesi'ne* göre mektep beş ayrı kısımdan oluşuyordu. Birinci kısma ordunun istekli muvazzaf ve yedek subaylarından bilgi ve ahlâk yönlerinden sıkıntısız olanları sınavsız olarak alınırdı. 6 aylık eğitimin sonunda başarılı olanlar jandarma subayı olurdu. İkinci kısımda jandarma bünyesinde görev yapan çavuş ve başçavuşlardan ahlâk ve sağlık yönlerinden sorunsuz olanlar özel bir imtihanla seçilirdi. Bir yıllık eğitimin sonunda başarılı olanlar teğmen olarak jandarmada göreve başlardı. Üçüncü ve Dördüncü kısım ise Mekâtib-i Âliye ve İdâdî mezunlarından yetiştirilecek jandarma subaylarına ait nizamnâmeye göre seçilirdi. Sultaniye veyahut yedi sene süreli îdâdîlerden mezunlar subay olarak yetiştirilmek üzere alınıyordu. Bu öğrencilerin 19-25 yaş grubunda olmaları, boylarının 1.60 cm'den az olmaması, sağlık ve fiziki birtakım şartları sağlamaları beklenirdi. Belirtilen özellikleri taşıyanlar dördüncü kısma eğitim için alınırdı. Beşinci kısımda ise tabur kâtip muâvinleri yetiştiriliyordu. Jandarma çavuş ve başçavuşlarından istekli olanlar bir yıllık

eğitime tâbi tutuluyorlardı. Mektepteki dersler genellikle üç kategoride toplanıyordu: Askerî, meslekî ve genel kültür.[92]

Jandarma Zâbit Mektebi, Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar Yıldız'da faaliyet gösterdi. Daha sonra Beylerbeyi Sarayı müştemilatından *Harem Dairesi'ne* nakledildi. Millî Mücadele yıllarında İstanbul hükûmeti mektebin Anadolu yakasında kalmasının sakıncalı görerek Avrupa yakasına nakletti. Fatih'te bulunan Hırka-i Şerif Camii karşısındaki polis karakoluna yerleştirildi. Kısa bir müddet sonra Beşiktaş Ihlamur'daki *Süslü Karakol'a* taşınmasına rağmen burası da ihtiyaca cevap vermeyince Çırağan Sarayı müştemilatındaki *Haremağası Dairesi'ne* taşındı.

1921'de TBMM hükûmeti aynı teşkilatıyla Ankara Etlik Bağları civarındaki *Etlik Palas* denilen yerde *Jandarma Zâbit Mektebi* açtı. Böylece İstanbul'daki mektep fiilen kapatılmış oldu. Ankara'daki mektebin ilk komutanı Binbaşı İbrahim Bey'di. Cumhuriyet'in ilanını müteakip mektep binasının ihtiyaca cevap verememesi üzerine İzmit'te bulunan uygun bir binaya nakledildi. Burada iki yıl eğitim yapıldıktan sonra 1925'te görülen lüzum üzerine Konya'da bulunan *Ebüziyya Köşkü'ne* nakledildi. 1930'a kadar burada faaliyetlerine devam eden okul 1706 numaralı kânun ile teşkilatıyla birlikte lağvedildi.[93]

1706 numaralı Jandarma Kânunu çıkmadan önce jandarmada iki türlü kaynaktan yetişmiş subaylar bulunuyordu. Yüksek rütbeli olanların bir kısmı ordu birliklerinden jandarmaya geçmiş olan, yani askerî mekteplerde eğitimlerini

92 *Jandarma Genel Komutanlığı 50 Yıl Cumhuriyetin Hizmetinde III. Kitap*, s. 93-94.

93 *Jandarma Genel Komutanlığı 50 Yıl Cumhuriyetin Hizmetinde III. Kitap*, s. 95.

tamamlayan subaylardı. Binbaşından küçük rütbeli olanların bir kısmı ihtiyat subaylarından diğer bir kısmı askerî veya mülkî îdâdî mekteplerinden diğer bir kısmı ise jandarma efrâdı içinden seçildikten sonra eğitim alan subaylardan oluşuyordu. Jandarmanın ihtiyacı olan subayların tamamının Harbiye mezunlarından alınamamasının başlıca sebepleri vardı. Jandarmanın tensîkinden sonra bütün subaylar ordu kaynaklarından karşılanmıştı. İlişiği kesilenler yine ordu kaynaklarından karşılanıyordu. Ancak Trablusgarp Savaşı, Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nda ordunun artan subay ihtiyacı jandarmanın göz ardı edilmesine neden oldu.[94]

Jandarmanın kendi subayını kendisinin yetiştirmesi düşünülerek bir jandarma subay mektebi bulunuyordu fakat bu mektepte istenildiği tarzda jandarma subayı yetiştirilemedi. 1912-1930 yılları arasındaki 18 yıl boyunca mektep faaliyetlerine devam etti. Damat Ferit hükûmeti tarafından jandarmanın Dâhiliye Nezâreti'ne bağlanmasını müteakip ordu, jandarmaya subay vermekten vazgeçti. Jandarma mektebinden yetişen subaylar, ordudan geçenlere göre zamanında terfi alamadıkları için geri kaldılar. 1930'da terfi vakti gelenlerin bir üst rütbeye yükseltilmeleri için bilgi yönünden eksikliklerini gidermeleri için Harbiye'de eğitim almalarına karar verildi. Jandarma Kânunu ile jandarmanın en büyük sorunu olan subay ihtiyacının Harbiye'den mezun subaylardan karşılaması yasalaştı.[95]

94 *Jandarma*, s. 12.
95 *Jandarma*, s. 12-13.

Yeni jandarma subaylarına meslek bilgisi verecek olan jandarma meslek mektebi kadroları ve programları hazırlandı. Mektebin inşasına 1933 yılında Ankara'da başlanabilmesi için gerekli hazırlıklar tamamlandı. Bina inşaatının tamamlanmasına müteakip ordudan talep edilen miktarda subayın jandarmaya verilmesiyle birlikte mektep faaliyete geçirilecekti. İhtiyattan alınma ve meslekten yetişme olan zâbitlerin Harbiye Mektebi ile Piyade ve Atış Mekteplerinde eğitimleri 1930'un başlarından itibaren devam ediyordu.[96]

Harbiye'den yetişen jandarma subaylarına meslekî anlamda eğitim verilebilmesi için ordunun diğer sınıflarında olduğu gibi bir jandarma sınıf mektebinin açılması zarûrî görüldü. Jandarma zâbit mektebi ilk etapta Ankara'da Dikmen Caddesi üzerinde Polis Enstitüsü ile orta bir binada faaliyete başladı. 1935'te Harbiye'den teğmen olarak mezun olan 29 subay jandarma sınıfına ayrıldı. Bu subaylar henüz mektebin inşaatı tamamlanamadığı için Jandarma Genel Komutanlığı binasının üst katında eğitim öğretimlerini tamamladılar. Mektep binası 1 Ekim 1937'de eğitim öğretime başladı.[97]

Her rütbedeki subaylardan terfi sırası gelenler ordu birliklerine sicil müddeti kadar staja gönderiliyordu. Terfi için her rütbenin asgari müddetinin üçte biri kadar sabit jandarma birliklerinde bulunması esas olarak kabul edilmişti.[98]

Ordudan alınacak subaylardan jandarmaya kabul edilecekler jandarma kursu görmek zorundaydılar. Bütün subayların bilgi düzeylerini belirli bir seviyede bulundurmak ve yenilikleri gerektiği gibi takviye edecek donanıma sahip

96 *BCA*, 030.10.0.0.128.923.6.19.
97 *Jandarma Genel Komutanlığı 50 Yıl Cumhuriyetin Hizmetinde III. Kitap*, s. 95.
98 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.19.

olmaları ile rütbeleri ilerledikçe üstlenecekleri hizmetleri yerine getirebilmeleri için çeşitli devrelerde meslek kursu görmeleri için gerekli planlamalar yapılmıştı. Temel olarak kıta ve mekteplerdeki subayların yaz ve kış devrelerine göre muntazam programlar altında askerî ve meslekî ilerlemeleri için gerekli çalışmalar yapıldı. Mümkün olan bölgelerde ordu garnizonlarında verilen eğitimlere jandarma subaylarının katılması da sağlandı. Ayrıca jandarma birlikleri bünyesinde subayların kendilerini yetiştirmeleri için her konuda kitapların bulunduğu kütüphaneler kuruldu.[99]

Jandarma subaylarının, gediklilerin, onbaşıların ve efrâdın daha çok çalışmaya ve daha büyük başarılara sevk ve teşvik etmek için çıkarılan *1493 numaralı Ordu İkramiye Kânunu* gereğince tâlim ve terbiye, okuma yazma ile atıcılık ikramiyeleri jandarmada da verilmeye başlandı. Subayların kazandıkları bilgi ve tecrübeyi gelecek kuşak jandarmalarına aktarabilmeleri için meslekî neşriyatlar genişletildi. *Jandarma Mecmuası* için yazı kaleme alıp eser ortaya koyanlara mükâfatlarla ücret verilmeye başlandı.[100]

Askerlik mesleğinin gerekliliği olduğu kadar medeni hayatında bir parçası olan spora jandarma tarafından gerekli ehemmiyet verildi. Bu maksatla toplu bulunan jandarma birlikleri ile mektepler de spor yurtları açıldı. Dağınık olan birliklerin de spor yurtlarından faydalanabilmeleri için gerekli kolaylıklar sağlandı.[101]

---

99 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.19.
100 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.20.
101 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.20.

8. MODERN JANDARMAYA GEÇİŞ

1930'dan sonra kurulmak istenilen modern jandarma teşkilatı üç unsur üzerine inşa edildi. Birincisi emniyet ve asayişi sağlamakla mükellef vilâyet jandarmaları, ikincisi isyan ve ayaklanmaların bastırılmasında kullanılan seyyar jandarma taburları, üçüncüsü ise jandarmanın idârî faaliyetlerini yürütmekten sorumlu idârî kadrolardı.

Emniyet ve asayişi sağlamak için vilâyet kadrolarında bulunan jandarma efrâdı Cumhuriyet devri jandarmasının temelini oluşturuyordu. Bunlara jandarma karakol efrâdı demek yanlış bir ifade olmayacaktır. Bu grup jandarmaların sayısı yapılan planlama çerçevesinde yıldan yıla artırıldı. 1931'de ülke genelinde 15.000 olan karakol efrâdının sayısı 1934'te 21.000'e çıkarılabildi. Ülke nüfusuyla doğru orantılı olarak yapılan tetkîkatlarda sayının 25.000'e çıkarılması gerekiyordu. Jandarmanın yeterlilik durumu iki faktör göz önüne alınarak hesaplanıyordu. Bunlardan birincisi nüfus ikinci ise yüzölçümüydü. 1935 nüfusuna göre ülkede km²'ye 23 kişi düşüyordu. Buna karşılık dikkate alınması gereken bir diğer ölçü ise jandarma vazifesinin gündüz yapılabilmesi için göz önünde bulundurulması gereken ölçüydü. *İş çerçevesi* denilen bu ölçü bir jandarmaya bir gün içinde normal şartlar altında göreceği iş için ayrılan saat ve buna karşılık kabul olunan uzaklıktı. Bu ölçününde hesaba katılmasıyla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin tüm vilâyetlerinin jandarma kadrosunun 26.230 olması gerekiyordu. Hesap dikkate alındığında bir jandarmaya 700 nüfus ve 30 km²'lik arazi düşüyordu. Aşa-

ğıdaki tablo jandarmanın artış oranlarını vilâyetler bazında göstermektedir:[102]

Vilâyet	Artış	Vilâyet	Artış
Adana	114	Kars	105
Afyon	105	Kastamonu	76
Aksaray	16	Kayseri	73
Amasya	66	Kırklareli	91
Ankara	47	Kırşehir	57
Antalya	67	Kocaeli	68
Artvin	42	Konya	67
Aydın	5	Kütahya	78
Balıkesir	28	Malatya	53
Bayazıt	87	Manisa	52
Bilecik	28	Maraş	18
Bolu	86	Mardin	86
Bursa	69	Mersin	33
Burdur	66	Muğla	13
Cebelibereket	3	Muş	51
Çanakkale	0	Niğde	90
Çankırı	112	Ordu	52
Çorum	55	Rize	68
Çoruh	3	Samsun	77
Denizli	70	Siirt	119
Diyarbakır	107	Sinop	36
Edirne	33	Sivas	99
Elâziz	51	Ş. Karahisar	45
Erzincan	79	Tekirdağ	30
Erzurum	72	Tokat	61
Eskişehir	78	Trabzon	89
Gaziantep	75	Urfa	71
Giresun	242	Van	194

102 *Jandarma*, s. 4.

Gümüşhane	114	Yozgat	116
Hakkâri	118	Zonguldak	60
Isparta	59		
İçel	215		
İstanbul	1		
İzmir	82		

Tablo 25: 10 Yıllık Plan Çerçevesinde 6 Yıllık Artış Oranları

Vilâyetlerin 1935'teki jandarma kuvvetlerini teşkil eden 21.000 efrâdın, 4.000'i mükellefiyetlerini jandarma olarak tamamladıktan sonra kadroda kalan temditli efrâddı. Bu efrât Askerlik Mükellefiyeti Kânunu'na göre askerlik görevlerini büyük oranda jandarmada veya az miktarda ise ordunun çeşitli birliklerinde yaptıktan sonra jandarmalığı meslek olarak seçenlerdi. Temditli efrâdın 1930'da sayısı 1.457 iken Mayıs 1935'in sonunda 4.000'e yükseldi. Bu artış 10 yıllık plana uygun hareket edildiğini gösteriyordu. 1941'de ise rakamın 11.000'e yükseltilmesi planlanıyordu. Bunun dışında jandarma personelinin 1.646'sı onbaşı, 1.004'ü küçük zâbitti. Bu grup personelin sayısı 1930'da 1.903 iken 1935'te 2.650'ye çıkarıldı. 1941 yılında sayının 3.500'e ulaşması bekleniyordu. 1935'i müteakip üç dört yıl içerisinde ülkedeki tüm karakollara en az bir küçük zâbit verilmesi plan dâhilindeydi. Planlamanın gerçekleşmesi halinde jandarma karakollarındaki işlerin yürütülmesi daha kolay hale gelecekti. 1936'dan itibaren erbaş mekteplerinden yetiştirileceklerin sayısı yıllık bazda 400'e ulaşacaktı.[103]

Seyyar jandarma taburlarından biri üç taburlu alay halinde diğerleri ise ayrı birer tabur halinde olmak üzere on tabur kuvvetinde düzenlenmişti. Seyyar taburların personelinin büyük

103 *Jandarma*, s. 4.

kısmı piyade iken diğer kısımlarını süvari gücü oluşturmaktaydı. Taburların bünyesinde ağır makineli tüfek bölükleri de bulunuyordu. 1935 yılı itibariyle seyyar jandarma taburlarının toplam mevcudu 4.500'di. Bu rakamın içerisinde temditli efrât bulunmuyordu. Bu taburlar Cumhuriyet'in ilk yıllarında ülkenin doğu ve batısındaki bazı vilâyetlerde toplu şekilde harekete hazır halde bulunduruluyorlardı. Takip eden süreçte lüzum görüldükçe doğu vilâyetlerine gönderildiler. 1935 yılı itibariyle tamamı Birinci Umumî Müfettişlik[104] sorumluluk sahasında bulunuyorlardı. Bu jandarmalar vilâyet jandarmaları gibi her türlü işi yapmıyorlardı. Yalnızca ülkenin genel güvenliğine karşı yönelen tehditlere karşı hazır tutuluyorlardı. Genelde bölükler şeklinde harekete geçirilmelerine rağmen bazı durumlarda tabur olarak sevk ediliyorlardı. En fazla gerek duyuldukları durum, doğu vilâyetlerinde silah toplama, çapulcu ve hırsızları kovalama meseleleriydi. Bunun dışında bulundukları vilâyetlerde yılın bazı dönemlerinde hayvan sayım işlerinde vilâyet jandarmalarına yardım ediyorlardı.[105]

Erken cumhuriyet dönemindeki asayişi bozucu unsuların 1930'ların ortalarından itibaren ortadan kalkmaya başlaması özellikle de doğu vilâyetlerinde asayişin genel olarak sağlanması seyyar jandarmalarda değişiklik yapılmasını gündeme getirmişti. Yapılması planlanan değişiklikle seyyar jandarma kadrolarının vilâyetlere aktarılması düşünülüyordu. Böylece

104 "25 Aralık 1927'de Elâzığ, Urfa, Bitlis, Hakkâri, Diyarbakır, Siirt, Mardin ve Van vilâyetlerinden oluşan bölgede bir umûmî müfettişlik kuruldu. Umûmî müfettişliklerin yurdun başka yerlerinde aynı isimle kurulmasından doğacak sakıncalar göze önüne alınarak müfettişliğin adı 'Birinci Umûmî Müfettişlik' şeklinde düzenlendi." Bkz: Süleyman Tekir, "III. Umûmî Müfettişliği'nin Kuruluşu ve Zirai Alandaki Faaliyetleri", *XVII. Türk Tarih Kongresi*, C.V/1, Ankara 2018, s. 291.

105 *Jandarma*, s. 5-6.

kısa vadede 10 yıllık planının uygulanması hızlanacak ayrıca bütçe yükü ise hafifletilmiş olacaktı.[106]

Jandarmanın emir komuta sistemi ve idârî faaliyetlerini yürütmek için faaliyet gösteren unsurları Jandarma Genel Komutanlığı, Jandarma Müfettişlikleri ve Jandarma Mıntıka Komutanlıklarından oluşuyordu. Bunlar genel olarak emir-komuta, teftiş ve idare makamlarıydı. Ayrıca levazım ve silah teftiş heyetleri, konak komutanlıkları, levazım ve eşya ambarı, dikim evi, satın alma komisyonu ve muayene heyetleri ise diğer idârî makamlardı. Bu grubun toplam mevcudu 800'dü.

Jandarma teşkilatı bünyesinde her türlü görev ve iş subaylar üzerinden yürümekteydi. Jandarma efrâdı mekteplerde yine subaylar tarafından yetiştirilmekte tâlim ve terbiye verilmekteydi. Efrâdın hem iyi bir asker hem de jandarma olmalarındaki temel etken subaylardı. Mülkî, adli, askerî ve diğer kânûnî vazifelerin sevk ve idaresi subaylar tarafından sağlanıyordu. 10 yıllık plan çerçevesinde jandarma subaylarının sayısı iki esas gözetilerek hazırlandı. Birinci esas yapılan işti. Jandarma kadrosunda gerektiği kadar subay bulunması işlerin düzenli yapılabilmesi için temel faktördü. Kadroların yeterli olması subayların bölünmeden bir iş ile meşgul olmalarını sağlayabilirdi. İkinci esas ise terfi kânunun düzenli olarak uygulanarak zamanı gelen subayların bir üst rütbeye yükseltilmeleriydi. İkinci esas göz önüne alınmayarak subayların sayılarında yapılacak gelişigüzel artışlar neticesinde birçoğunun emeklilik kânuna takılarak erken yaşta ilişiklerinin kesilmesine sebep olabilirdi. Plan çerçevesinde bu iki esas göz önünde bulundurularak subay sayısı yeni-

106 *Jandarma*, s. 6.

den düzenlendi. Bu ve jandarma kânununa dayandırılarak Harbiye'den her yıl jandarmaya katılacak subayların sayıları belirlendi. 1932'den itibaren gerekli miktarda Harbiye öğrencisi jandarma kadrolarına alındı. Bunlardan Harbiye tahsilini bitiren ve bir müddet ordu birliklerinde bilgilerini pekiştiren subayların büyük bir kısmı 1936'da jandarma kadrolarına katılacaklardı.[107]

Yukarıda belirtilen mahsurlardan ötürü jandarma subaylarının sayılarında ciddi artışlar yapılamadı. Bunun üzerinde jandarma erbaşlarından değerli görülenlerin başgedikli yapılarak jandarma asteğmenlerinin kullanabilecekleri işlere verilmesi uygun görülerek gerekli yasal düzenlemeler yapıldı. Bunların asgari müşterekte bir jandarma subayı kadar bilgili, görgülü ve değerli olmalarına özen gösterildi. Bunun dışında subay eksikliğinin giderilmesi farklı bir yol daha takip edildi. Mutlak subay bulunması zorunlu olmayan idârî işlerde muâmele memuru denilen *süel işyar* kullanmak veya bunlarında yetmediği yerlerde emekli subaylar çalıştırmaktı. 1935 itibariyle muvazzaf subaylar yalnızca komuta yerleri, müfettişlikler ve bunlara yakından yardımcı olacak asıl jandarma vazifelerinde bulunduruluyorlardı. Alınan bütün tedbirlere rağmen programda belirtilen subay sayısına ulaşılamadı. Bunun kısa sürede tamamlanması beklenmiyordu. İş başında olan subayların tamamı jandarma sınıfına mensup değildi. Eksiği tamamlamak için ordu subaylarından alınmışlardı. Ordu subayları genellikle efrât mektepleri ile seyyar jandarma birliklerinde görev yapıyorlardı. Subay sayısındaki beş yıllık değişim şöyleydi:[108]

107 *Jandarma*, s. 8.
108 *Jandarma*, s. 9-10.

Yıl	Subay	İşyar
1930	1.052	106
1935	955	80

Tablo 26: 1930 ve 1935 Yıllarında Subay ve İşyarların Sayısal Değişimi

Program dâhilinde subay sayısında artış yaşanması beklenirken aksine jandarma subayları gittikçe azalmıştı. Bunun en önemli sebebi 5 yıl içerisinde alınan subaydan fazla yıpranan subay olmasıydı. Emeklilik ve ölümler karşısında yeni alınanlar boşalanların yerini dahi dolduramadı.

Cumhuriyet Arşivi'nde bulunan bir belgede ise yukarıda subay sayısı konusunda farklı rakamlardan bahsetmektedir. Buna göre 1931-1949 dönemin jandarma subay ve astsubay sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:[109]

Yıl	Subay	Astsubay	Temditli
1931	653	2.926	227
1932	1.573	3.573	236
1933	1.676	3.906	311
1934	1.693	3.906	327
1935	1.970	3.901	339
1936	2.129	3.648	452
1937	2.034	3.749	489
1938	2.034	3.952	505
1939	2.171	3.655	568
1940	1.950	3.414	596
1941	1.781	2.702	603
1942	1.860	3.802	657
1943	1.896	3.120	678
1944	1.945	3.069	693
1945	1.963	3.231	711

109 *BCA*, 30.1.0.0-68.432.8.4-16.

1946	1.961	3.227	737
1947	1.752	2.954	766
1948	2.133	2.353	797
1949	2.400	2.043	992

Tablo 27: 1931-1949 Jandarma Subay, Astsubay ve Uzatmalı Erler

Yukarıdaki tablo incelendiğinde subay sayısında 1939, astsubay sayısında ise 1941 yılına kadar genel olarak bir artış olduğu görülmesine rağmen bu tarihlerden sonra her iki sınıfında sayısının azaldığı görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, İkinci Dünya Savaşı koşullarıdır. Uzatmalı erlerin sayısında ise sürekli bir artış söz konusudur.

9. SİLAH VE TEÇHİZAT

1930 yılında jandarmanın elinde muhtelif cins ve miktarda tüfek bulunuyordu. Millî Mücadele yıllarından kalan İngiliz, Yunan, Rus, Fransız ve Alman yapımı silahlar bütünlük arz etmiyordu. Bu tüfekler gelişi güzel bir şekilde birliklere dağıtılmıştı. İkmal ve tâlim sırasında yaşanan zorluklardan dolayı mevcut silahlar tasfiye edildi. Mevcutlu ve kullanıma elverişli oldukları tespit edilen dört cins silahın jandarmanın elinde kalmasına karar verildi.

Bekçi ve korucuların ellerinde muhtelif cinste ve ihtiyacın yarısını karşılayacak kadar silah bulunuyordu. Millî Müdâfaa Vekâleti'nden alınan 5.000 tüfek ile bekçi silahlarının sayısı 23.559'a çıkarıldı. Asayiş durumuna önem verilen vilâyetlerin bekçilerinin silahları eksiksiz olarak tamamlandı. Bekçi sayısı dikkate alındığında elde olması gereken silah sayısı 40.000 idi.[110]

110 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.9.

10. ÜNİFORMA

Cumhuriyet'in ilanını müteakip ordu birlikleri ve jandarmanın kıyafetiyle ilgili ilk düzenleme 1924 yılında yapıldı. Müdâfaa-i Milliye Vekâleti Ordu Dairesi tarafından yapılan 10 Mayıs 1924 tarihli *Kıyafet-i Askeriye Kararnamesi* ile hem ordu birliklerinin hem de jandarmanın giyecekleri kıyafet düzenlendi. Yalnızca donanma mensupları için eski düzenleme devam edecekti. Düzenlemeye göre biri gündelik diğeri merasim olmak üzere iki tür kıyafet kabul edildi.[111]

Gündelik kıyafet: Esas kıyafet olup savaşta ve barışta bazı ilavelerle giyilirdi ve şu akşamlardan oluşurdu:

1. Başlık, başlık kılıfı veya miğfer,
2. Ceket,
3. Manevra kemeri,
4. Kasatura,
5. Pantolon (külot veya düz pantolon)
6. Fotin veya çizme (dolak ile)
7. Kaput, kollu muşamba,
8. Dürbün, matara, tabanca, harita çantası, mahmuz, eldiven, otomobil gözlüğü, baston.

Bilumum erkân, ümerâ, zâbitan, tüm askeriye mensuplarının üniformaları hâkî renkte olacaktı. Manevra ve tatbikatlarda ile seferde giyilmek üzere boz renkli yün kumaştan yaz aylarında ise aynı renk ince kumaştan yazlık kıyafet îmal edilecekti. Tüm sınıflar için ne renkte olursa olsun başlık olarak kalpak giyilecekti. Başlık elbise kumaşından îmal edilecekti ve tüm sınıflarda rütbeler yakada olacaktı. Jandarma

111 *Kıyafet-i Askeriye Kararnamesi*, İstanbul 1340, s. 1-2.

sınıfının alâmet-i fârikası rütbelerde açık lacivert renk ve etrafında kırmızı çuha olarak belirlendi. Jandarma zâbitan ve memurları yakalarındaki sınıf rengi çuhanın etrafı yarım santim uzunluğunda koyu kırmızı çuha ile çevrilecekti.[112]

23 Mayıs 1933 tarihli *Ordu Kıyafet Kararnamesi* ile bütün sınıfların kıyafetleri yeniden düzenlendi.[113] Bu kararnameye ek olarak hazırlanan 7 Nisan 1935 tarihli *Jandarma Kıyafet Kararnamesi* ile jandarma sınıfının kıyafetlerinin özellikleri belirlenmekle birlikte 1933 kararnamesinin kara ordusuna ait kısımlarının jandarma içinde geçerli olduğu teyit edildi.[114] 1933 ordu kıyafet düzenlemesine göre kara ordusu zâbitleri ve askerî memurları parlak olmamak koşuluyla mevsime göre hâkî renkte kalın veya ince kumaştan elbise giyeceklerdi. Bu elbise üzerine ilave edilecek bazı teferruat ile merasim ve sefer kıyafetleri haline dönüştürülecekti. Sınıf renkleri yakalara takılacaktı ve 6,5 cm uzunluğunda, 3 cm genişliğinde olacaktı. Şapkalar elbise kumaşından îmal edilecek üst kısmı yumuşak ve kuşağa nispetle kenarları doğru çıkıntılı ve ön kısmı yüksek olmamak üzere arkaya doğru meyilli olacaktı. Kokartların genişliği 7 cm, yüksekliği 5 cm olacaktı. Sarı renkli madenden îmal edilecek ay biçimindeki bir yuvarlağın etrafına meşe yaprağından ve iki ucunda 1 cm çapında ay ve yıldız bulunacaktı. Rütbeler müşir hariç olmak üzere apolet şekline dönüştürülerek omuza alındı.[115] Jandarma kıyafet kararnamesinde ise şu hususlar ön plana çıkıyordu:

112 *Kıyafet-i Askeriye Kararnamesi*, s. 1-18.
113 *Resmî Gazete*, 5 Eylül 1933, No:2495.
114 *Resmî Gazete*, 25 Nisan 1935, No:2986.
115 *Resmî Gazete*, 5 Eylül 1933, No:2495.

1. Jandarma için yakaya konulacak sınıf rengi, subaylar ve jandarma talebeleri için ordu kıyafet kararnamesinin 25. maddesindeki tarife göre kırmızı çuha üstünde 3x4,5 cm santimetre ebadında açık lacivert renkte main şeklinde çuha. Erât için 3,5 cm yüksekliğinde ve iki kopçalı olan ceket yakasında 3 cm genişliğinde 5 cm uzunluğunda kırmızı çuha üstünde 3x3,5 cm ebadında açık lacivert renkte main şeklinde çuhadır.
2. Kokartların yıldızı şuâlı olup içinde kabartılmış kırmızı renkteki çuhanın üstünde 2 cm kutrunda daire şeklinde açık lacivert çuha bulunur.
3. Şapkaya konacak kokart erbaş, onbaşı ve erât için şuâlı ay yıldız olup 3,5x5,5 santimetre ebadındaki kırmızı armudî şekildeki çuha üstünde 1,5x3 santimetre ebadında ve yine armudî şekildeki açık lacivert çuha olan sınıf rengi üstündedir. Birliğin ismi ve erin künye numarasını gösteren mat renk madenî levha güneşliğin bir buçuk santimetre yukarısına ve güneşlik kenarına muvazi olarak konur. Yalnız erbaşların şapkalarında örneği gibi sakandırık kayışı bulunur.
4. Tulga: Elbise renginde boyanmış çelik saçtandır. Birliğin isim ve erin künye numarasını gösteren sarı madenden levha tulganın önündeki yerine takılır.
5. Başgediklilerin rütbe işaretleri dört sarı sırma üzerine küçük sarı madenden ay yıldızdır.
6. Jandarma şapkası; karakolda, karakol iç hizmetlerinde tâlim ve tatbikatlarda, takip harekâtında, izinde ve hizmet dışında kullanılır. Tulgalar yalnız müstakil jandarma taburu ile vilâyet jandarma birliklerine mah-

sus olup nöbet, devriye, hapis şevki, merasim, icrâ ve muhafaza hizmeti için kullanılır.

7. Jandarmada kullanılan levazım subayları ile hekim, baytar, eczacı, dişçi ve mızıka subayları, askerî memurlar ve tüfekçi, kamacı ve nalbant gibi sanatkârlar kara ordusundaki üniformayı ve alâmetleri taşırlar.[116]

Kararname ile yürürlükteki eski kıyafet düzenlemeleri kaldırıldı. 1 Temmuz 1936'dan itibaren kararname tamamen tatbik edilecekti. Subaylar için bu kararnamenin şapka, yaka ve omuzlardaki rütbe ve sınıf alametlerine ait hükümleri eski elbiselerde de olsa kararnamenin neşri tarihinden itibaren üç ay zarfında tatbik olacaktı.[117]

11. ASAYİŞ

Cumhuriyet'in ilanından sonra ülkedeki asayiş durumu iyi olmaktan çok uzaktı. Savaşın uzamasından ötürü asker firarileri ile fırsat düşkünlerinin teşkil ettikleri üçer beşer kişiden oluşan 80 kadar çete ülkenin asayişini bozuyordu. Çetelerdeki eşkıyanın toplamı ise 1.840'tı. Her türlü icrâat ve inkılabın başarılabilmesinin temelinde huzur ve asayişin yattığını bilen Cumhuriyet idaresi 18 Ekim 1923'te 356 numaralı *İzalei Şekavet Kânunu* ile asayişin sağlanması için önemli bir adım attı.[118] 1924-1938 döneminde Nasturi, Şeyh Sait, Ağrı, Koç Uşağı, Mutki, Oramar, Bicar Tenkil, Tendürek, Savur, Zeylan, Sason, Dersim gibi çok sayıda büyük çaplı isyan ve ayaklanma hareketleri görüldü. Bunun yanında ülkenin her

116 *Resmî Gazete*, 25 Nisan 1935, No:2986.
117 *Resmî Gazete*, 25 Nisan 1935, No:2986.
118 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.40.

köşesinde faaliyet gösteren eşkıya ve çetelerde huzur ve asayişi bozan diğer unsurlardı. Jandarma teşkilatını tam manasıyla tamamlayamamış olmasına rağmen tüm bunlarla mücadelede en ön saflarda bulunmak zorunda kaldı.

Lozan'da çözülemeyen sorunların başında Musul Meselesi geliyordu. İngilizler meselede Türkiye'nin isteklerini görmezden gelerek çözümsüzlükten yana bir tavır takındılar. Musul, Kerkük ve Süleymaniye'de İngiliz tahrikleri sonucunda zirve yapan olaylar Ağustos 1924'te Türkiye topraklarına sıçradı. Nasturiler tarafından başlatılan isyan girişimini engellemek isteyen Hakkâri Valisi Halil Rıfat Bey yaralanırken beraberindeki askerlerden bazıları şehit edildi. İcrâ Vekilleri Heyeti büyüyen olayların önüne geçmek için VIII. Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Paşa'yı bölgeye gönderdi. Kayıtlara Nasturi İsyanı olarak geçen bu olaylar Ekim 1924'te bastırıldı.[119]

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesini müteakip yeni yönetim şeklinin menfaatlerine ters düştüğü gerekçesiyle birtakım şeyh, bey ve ağalar fesat çıkarma teşebbüslerine giriştiler. Bu yoldaki teşebbüslerin başında Şeyh Sait İsyanı gelmektedir. Şeyh Sait, 13 Şubat 1925'te Hınıs'tan kalkarak geldiği Ergani'nin Piran Köyü'nde hükûmet kuvvetlerine karşı silah kullanmak suretiyle isyanı başlattı. Şeyh Sait yanında bulunan iki firari mahkûmu jandarmaya vermeyi reddetmişti. Çıkan ilk çatışmada jandarma erleri yaralandı. Halifeliğin kaldırılması üzerine aradığı fırsatı bulan Şeyh Sait dinî, siyâsî emellerine alet etmeye çalıştı. Şeyh Sait'in yanında bulunmanın kendilerine menfaat sağlayacağını düşünen çok sayıda

119 Süleyman Tekir, "Lozan Antlaşması Sonrası Musul Meselesinde Çözüm Arayışları ve Ankara Antlaşması", *Tarihi Süreçte Musul ve Musul Sorunu*, Ed. Tolga Akay, Süleyman Tekir, İstanbul 2019, s. 483.

kişi fırsattan istifade ederek isyana dâhil oldular. İsyan kısa sürede büyük bir bölgeye yayılınca, 23 Şubat'ta Urfa, Malatya, Elâzığ, Diyarbakır, Mardin, Siirt, Hakkâri, Bitlis, Van vilâyetleri ile Erzurum'un Hınıs, Erzincan'ın Kiğı, Elâzığ'ın Nazimiye, Gaziantep'in Besni ve Nizip ilçelerinde sıkıyönetim ilan edildi. 4 Mart 1925'te Takrir-i Sükûn Kânunu ilan edildi. Ordunun müdahalesiyle kontrol altına alınan isyanı müteakip halkın elindeki silahlar toplanmaya başladı. Yapılan yargılamalarda Şeyh Sait ve 46 kişinin idamına karar verilirken cezalar hemen infaz edildi. İsyan ile alakalı olan Şemdinanlı Abdülkadir'in idam edilmesi üzerine oğlu Sait Abdullah İran'a kaçtı. İran'daki bazı aşiretleri organize ederek 19 Haziran 1925'te Şemdinan'ı muhasara ederek işgal etti. 16 Temmuz'da şehir isyancılardan temizlendi. Mart 1926'da bu isyanlarla alakaları olanlar aileleriyle birlikte batı vilâyetlerine nakledildiler.[120]

Kasım 1925'te Maraş, Erzurum ve Rize'de tahrikler sonucunda şapka ve inkılaplar aleyhinde birtakım hareketler baş gösterdi. Bu girişimler mahallî jandarma kuvvetleri tarafından bastırıldı. 12 Aralık 1925'te Şeyh Sait İsyanı'nın öncülerinden İzzet ve Nuh adlarındaki iki kişi Garzan'da birtakım aşireti isyana teşvik ederek Hazo nahiyesini işgal etmişlerse de jandarmanın faaliyetiyle kısa sürede isyancılar ele geçirildi.[121]

10 Mart 1926'da cumhuriyet ve şapka aleyhinde propaganda yapan Nusaybinli Haço hudut karakollarını bastı. İsyancılar kısa sürede Midyat-Nusaybin havalisinde tecavüz-

120 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.21.
121 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.21.

lere başladı. Yerinde yapılan müdahale ile isyan büyümeden kontrol altına alınırken isyancılar Suriye'ye kaçtılar.[122]

1 Nisan 1926'da Eruh kazasından Şeyh Abdurrahman, Eruhlu Yakup ve Karisan adlı ağaların komutasındaki 400-500 kişilik bir kuvvet civar bölgelere saldırmaya başladı. Pervari ve Eruh kazalarını işgal ettiler. 10 Nisan'da yapılan askerî harekât ile isyan bastırıldı. 16 Nisan 1926'da Beytüşşebap ve Çölemerik civarında Artuşi Aşiret Reisi İsmail Ağa 400 kadar avanesiyle Çölemerik'i muhasara etti. Jandarma kuvvetlerinin müdâfaası ile seyyar jandarma alayının taarruzu üzerine muhasara kırıldı. Asiler tenkil edildi.[123]29 Nisan 1926'da İran hududu yakınlarında bulunan bazı köylerin ahâlisi İran'a kaçmak için girişimde bulundu. Bunlara karşı alınan tedbirler neticesinde Türk hudut bölüğü 500 kadar İran neferiyle Kürtlerin saldırısına uğradı.[124]

26 Şubat 1926'da Ağrı Dağı eteklerinde bulunan Örtülü Köyü'nde kânun kaçaklarını yakalamaya giden jandarmaya ateşle karşılık verildi. Yakalanmak istenilen kişiler Ağrı'ya kaçarak isyan ettiler. İranlı eşkıya tarafından da destek gören isyan üzerine sevk edilen kuvvete rağmen başarılı şekilde bastırılamadı. Birinci Ağrı Dağı İsyanı olarak kayıtlara geçen bu isyan istenildiği şekilde bastırılamadı. Birliklerin bölgeden çekilmesi üzerine İran'a kaçan eşkıya Ağrı Dağı'nda toplanmaya başladı. Doğudaki isyanlardan ötürü batıya nakledilen bazı şahıslar da firar ederek Ağrı'ya ulaştılar. Ağrı kısa süre içerisinde Taşnak ve Hoybun örgütlerinin tahrikleriyle asilerin merkezine dönüştü. Toplanan gruplar civar beldelere

122 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.22.
123 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.22.
124 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.21.

saldırılara ve tecavüzlere başladı. Eylül 1927'de başlatılan tedip harekâtı neticesinde ay sonuna doğru isyan bastırıldı, ele geçirilemeyen eşkıya reislerinin bir kısmı İran'a kaçtı.[125]

Millî Mücadele'nin hararetli günlerinde ağabeyi Kuşçubaşı Eşref ile birlikte Yunan saflarına katılan Kuşçubaşı Hacı Sami ve çetesi Mustafa Kemal Paşa'ya sûikast düzenlemek maksadıyla Ağustos 1927'de Kuşadası'ndan Anadolu sahillerine çıktılar. Madran Yaylası civarında önce Tahtacılarla daha sonrada jandarma kuvvetleriyle girdikleri çatışmada çete elebaşı Hacı Sami ve kardeşi Ahmet etkisiz hale getirildi.[126]

1928-1929 yılları asayiş yönünden diğer yıllara göre daha iyi addedilebilirdi. Buna rağmen ülke genelinde isyan ve eşkıyalık faaliyetleri görülüyordu. Erzurum ve diğer doğu vilâyetlerinde eşkıyalık yapan Palulu Yazo isimli eşkıya Eylül 1929'da huduttan içeri girdikten sonra doğu vilâyetlerinde asayişi bozmaya başladı. Yıl içesinde çetesiyle birlikte imha edildi. Aynı yıl Rize, Trabzon, Gümüşhane mıntıkalarında eşkıyalık yapan Nusret, İsmail, Koço, Sürmeneli Ahmet çeteleri etkisiz hale getirildi. Ayrıca uzun yıllardır Tokat ve civarında eşkıyalık yapan Beldağlı İzzet ve çetesi, Cebelibereket'in asayişini bozan Kürt Fahri ve çetesi, Kırşehir, Aksaray, Konya ve Ankara'da asayişi bozan ve çok sayıda olay çıkartan Katil İlyas ve Kürt Osman çeteleri, Burdur, Muğla, Denizli, Antalya mıntıkalarında faaliyet gösteren Katil Rıza çetesi, Konya, Afyonkarahisar, Isparta çevresinde çok sayıda soygun yapan Nedim çetesi imha edildi. Yıl içerisinde adi çapulculuk, eşkıyalık ve gerekse siyâsî ihtirasların tecellisiyle ortaya

125 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.23.

126 Şaduman Halıcı, "Atatürk'e Suikast Girişimi: Hacı Sami ve Çetesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII/27, Güz 2013, ss. 105-121.

çıkan hareketler jandarmanın cevval takipleri neticesinde men edildi.[127]

Birinci Umûmî Müfettişlik mıntıkasında Hoybuncuların en fazla teşebbüs ettikleri akınlar, kendilerine oldukça pahalıya mâl oldu. Ferzende ve Altındiş Osman çetelerinin huduttan içeri girme teşebbüsleri Kars Tuzluca'daki müsademeden sonra sona erdi. 28 Aralık 1929 tarihli ve 86692 numaralı mahrem kararname ile Ağrı Harekâtı yapılmasına karar verildi. Haziran 1930'da başlayan harekât Ağustos ayında sona erdi.[128]

24 Haziran 1930'da Seyit Resul ve Mahmut adındaki eşkıyalar emrindeki asilerle birlikte Van'ın Erciş kazasında seyyar jandarma alayına baskın yaparak çok sayıda eri esir ettikleri gibi birkaç zâbitin de şehit olmasına neden oldular. Üzerlerine sevk edilen kuvvetlerle kısa sürede tamamı imha edildi. 1930 yılında doğu vilâyetlerinde kalkışma ve isyan hareketlerinin devam etmesi sebebiyle 29 Mart 1931'de seyyar jandarma birlikleri ordu emrine verildi. 1931'de İran'dan Ağrı'ya sokulan Şeyh Mustafa Çetesi etkisiz hale getirildi. Bunun üzerine Ağrı mıntıkasında dört taburla yapılan ve beş gün devam eden tarama harekâtında kimseye tesadüf edilemedi. Erzurum, Kars, Beyazıt mıntıkasında şekavet yapan Seyithan çetesi takip müfrezelerinin şiddetli takibiyle 1931'de etkisiz hale getirildi. Ağustos 1931'de Kadirli'de faaliyet gösteren Kıçıkırık Ali çetesi, Muş, Erzurum ve Van'da faaliyet gösteren Alican çetesi, Erzurum ve Erzincan civarında faaliyet gösteren Şaki Aliko ve Topal Hüseyin çeteleri, Urfa'da

127 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.24.
128 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.25.

Ramazan çetesi, Ankara, Yozgat, Kırşehir havalisinde Kara Haydar Uşakları çetesi, Kayseri ve Maraş civarında Gökçek İsmail ve Gedik Ahmet çeteleri, Diyarbakır, Bitlis ve Muş civarında Sabri Ahmo, Mehmet Çavuş, Hanili Şaki Refo ve Homan çeteleri, Siirt ve Hakkâri mıntıkasında Reyso, Ali Abdo, Reşit Tahir ve Şaki Bozu çeteleri ve uzun yıllardır eşkıyalık yapan Kör Şemo çetesi, Siirt, Van ve Muş'ta faaliyet gösteren Gürgür çetesi, Siirt'te Şükrü çetesi, Muş'ta Cansurlu Abdullah çetesi, Diyarbakır'da Mestanlı Şaki Musa çetesi, Van'da Dünyamalı çetesi, Diyarbakır, Muş, Erzurum ve Erzincan'da faaliyet gösteren ve çok sayıda jandarmayı şehit eden Zaza Hüseyin çetesi, yine Erzincan'da çok sayıda jandarmayı şehit eden Çolak Mehmet Ali çetesi, Erzurum'da 11 neferi şehit eden Kelereşli Halil ve Rıza çeteleri, Urfa'da Polat ve Koço çeteleri, Kayseri ve Maraş'ta faaliyet gösteren Alo çetesi kısmen veya tamamen imha edildi.[129]

Şubat 1932'de Ağrı'da yuvalanmaya çalışan Şeyh Resul, Abdülhalef Feto ve Faris çeteleri elebaşları dâhil olmak üzere imha edildi. Nisan 1932'de Palu'da Şeyh Sait'in kardeşi Şeyh Abdürrahim'in yanında olduğu haber alınan bazı mahkûmlar ile ilgili görüşmek üzere giden hükûmet memuruna ateş açıldı. Jandarma tarafından da ateşle karşılık verilmesi üzerine çıkan çatışmadan kurtulamayacağını anlayan çeteler güneye kaçtı.[130]

Cumhuriyet'in ilk yıllarında doğu vilâyetlerini etkisi altına alan Şeyh Sait İsyanı'nı müteakip bölgedeki en büyük isyan faaliyetinin gördüğü yer Dersim'di. Osmanlı'nın son

129 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.26-28.
130 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.28.

dönemlerinde 1907, 1908, 1909 ve 1916'da bölgede çıkan isyanlar devlet eliyle bastırılırken 1926'da Koç Uşağı Aşireti tarafından çıkarılan isyanın bastırılması sırasında Dersim'in diğer aşiretleri silahlı kuvvetlere ve jandarmaya yardım etti. Fakat bu yardım hareketin hızını kestiği gibi zamanında müdahaleyi engelleyici-geciktirici eylemler içeriyordu. Hükûmet kuvvetlerine sözde yardım için gelen Seyit Rıza ve Ovacık aşiretleri silahlı kuvvetlerden ziyade Koç Uşağı'na yardım ederek onları imhadan kurtardı. Buna rağmen yapılan tenkil harekâtı Dersim eşkıyasının faaliyetlerini bir nebze azalttı. Jandarma raporlarına göre 1927'de Dersim aşiretlerinin arasında yabancı şahıslar görülmeye başlandı, 1928'de Erzincan ve Sivas istikâmetlerine doğru aşiretlerin soygun girişimleri arttı. 1929'da soygun girişimlerin yarıçapı daha da genişleyerek artıyordu. 1930'da Dersim'in Hozat, Petek ve Çemişgezek bölgelerinde yaşanan olaylar Elâzığ vilâyetinin toplam asayiş olaylarının %75'ini oluşturuyordu. 1930'da Ağrı tenkil harekâtından sonra Erzincan-Erzurum yolunu kullanarak bölgeye seyahat eden Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak Paşa, bölgedeki kaynaşmaya son verilmesi için *tedip harekâtı* yapılmasını emretti. Eylül 1930'da III. Ordu Kurmay Başkanı Miralay Rüştü Bey tarafından tedip harekâtı yapıldı. Harekât esnasında çok sayıda eşkıya imha edildi. Fakat askerî güçle tamamını temizlemek mümkün gözükmediği için bölgede ciddi ıslâhat yapılması gündeme geldi. Buna göre silahları toplamak, eşkıya reislerini tedip etmek, zorunlu göç, kaçakların yakalanması, mükellefiyetlerini yerine getirmeyenlerin ele geçirilmeleri ıslâhat programında öne

çıkıyordu. Çok sayıda aşiret mensubu bu çerçevede ülkenin çeşitli yerlerine iskân edildiler.[131]

31 Aralık 1935 tarihli ve 2884 numaralı *Tunceli Vilâyetinin İdaresi Hakkında Kânun'un* uygulanmaya başlamasıyla bölgedeki sorunlar artmaya başladı. Dersim'in adı Tunceli olarak değiştirildi. Ağustos 1935'te devlet otoritesinin tesisi, bölgenin geri kalmışlığının önüne geçebilmek için ise Dördüncü Umûmî Müfettişlik kurulmuştu. Tunceli'de hâkimiyetin sağlanabilmesi için çok sayıda jandarma karakolu inşaatına da başlanmıştı. Bu durum aşiret reisleri tarafından tasvip edilmedi. Tunceli merkezde kurulacak yeni ilçe ise kuşkuların artmasına neden oldu. Suriye'den bölgeye giren bazı Ermeniler ise aşiretleri hükûmet aleyhinde kışkırtmaya başladı. Olayların gelişim gösterdiği sırada müfettişlik emrinde seyyar jandarma alayı ile sabit birlikler vardı. Bölgedeki büyük olaylar Mart 1937'de birtakım aşiretlerin saldırıları ile başladı. Jandarma birlikleri tarafından kontrol altında tutulmaya çalışılırken bölgeye uçak alayları sevk edildi. Jandarma karakollarına yapılan baskınlar ve tacizler aralıksız devam ediyordu. İsyanın elebaşı Seyit Rıza'nın yakalanması için harekâta başlanacağı sırada Seyit Rıza, 10 Eylül 1937'de Erzincan'da jandarmaya teslim oldu. Yapılan yargılamadan sonra Kasım ayında beraberindekilerle birlikte idam edildi. Elebaşlarının ele geçirilmesinin ardından ordu ve jandarma birlikleri tarafından tenkil harekâtı bir yılı aşkın süre Tunceli'nin her köşesinde asayiş sağlanıncaya kadar devam etti.[132]

131 Ayrıntılı bilgi için bkz. *Dersim Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu (1932)*, İstanbul 2012.

132 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, s. 301-322.

Cumhuriyet jandarması, ülkede yeni yönetimin tesis edilmesini müteakip bir yandan teşkilatın eksikliklerinin giderilmesi için çalışırken diğer yandan ise sorumluluk sahasında bulunan ülkenin büyük kısmının emniyet ve asayişini sağlamak için yoğun mücadele etti. 1923-1933 devresinde yaşanan asayiş olaylarının sayısal dökümü şu şekildedir:

Yıl/ Olay	Siyâsî Şekavet	Âdî Şekavet	Yol Kesme	Adam Kaldırma	Silahlı Gasp	Cebri Sirkat	Hayvan Hırsızlığı	Haneye Taarruz	Cinayet
1923	?	25	42	?	149	94	263	10	218
1924	332	331	563	78	2.234	884	2.993	200	3.688
1925	169	231	131	368	2.465	900	2.710	150	2.316
1926	5	130	204	16	778	200	500	677	1.347
1927	4	85	904	104	483	87	400	373	778
1928	10	47	119	34	718	389	1.389	380	2.420
1929	5	55	145	6	641	379	587	387	2.907
1930	10	40	233	5	670	327	584	489	2.975
1931	2	30	330	19	645	500	1.988	1.988	988
1932	2	31	128	2	279	89	269	86	274
1933	?	25	10	?	20	?	19	58	109

Tablo 28: 1923-1933 Türkiye'de Asayiş Olayları

Yukarıdaki tablo incelendiğinde 1924'te 11.000 civarında olan asayiş tedbirinin jandarmanın gösterdiği gelişime paralel olarak 1933'te büyük ölçüde gerilediği görülmektedir. Siyâsî şekavet bitme noktasına gelmiştir.

III. Umûmî Müfettişliği kurulmadan önce doğu vilâyetleri ve sahil kesiminde eski dönemlerden kalan kan davaları, köy basma, yol kesme, yolcu soyma ve türlü eşkıyalık faaliyetleri yoğun olarak görülüyordu. 1935'ten itibaren çeteler ortadan kaldırıldığı gibi, kan davalarının da önüne geçildi. Rejim

karşıtlığı ve kaçakçılık ise oldukça azaldı. 1936'dan itibaren eşkıyalık faaliyetleri sona erdi. 1937 ve 1938'de tek bir olay dahi görülmedi.[133]

Türk Jandarma Teşkilatı, üzerindeki büyük savaşların etkisini silemeden Cumhuriyet'in ilanını müteakip ülke çapındaki isyan, ayaklanma ve asayiş olayları ile karşı karşıya kaldı. 1924-1938 döneminde çeşitli bölgelerde devam eden ayaklanmaların bastırılması ve sonuçlandırılmasında hem seyyar hem de sabit jandarma birlikleri yoğun çaba sarf etti. Cumhuriyet'in yaşatılması, meşruiyetinin sağlanabilmesi için tüm eksik ve noksanlarına rağmen süreci özveri ile tamamlamayı başardı.[134]

12. SİLAH TOPLAMA

Birinci Umûmî Müfettişlik Mıntıkası'nda bir türlü bitmek bilmeyen isyan, eşkıyalık ve diğer huzur bozucu eylemlerin önüne geçebilmek için 1930 senesinden itibaren 5 yıllık silah toplama programı tatbik edilmeye başlandı. Program jandarma kuvvetleri tarafından uygulandı. 1928-1932 devresinde toplanan silah sayıları şöyleydi:[135]

Yıl	Adet
1928	208
1929	550
1930	4.070
1931	3.172
1932	14.949
Yekûn	22.949

Tablo 29: Jandarmanın Topladığı Silahlar

133 *Doğu Cumhuriyetin 15 nci Yılında*, S.1, 1938, s. 17.

134 *Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma*, C. 2, s. 323.

135 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.29.

1932'de toplanan silahların 4.437'si Beyazıt ve Iğdır mıntıkasında, 5.957'si Viranşehir, Siverek, Urfa ve Diyarbakır mıntıkasında, 1.679 tüfek Sason, Mutki, Kulp, Beşiri ve Garzan'da, 1.016 tüfek ise Suruç ve Birecik'ten toplandı. Ayrıca Giresun'dan 1932 yılı içerisinde 933 tüfek toplandı. 1932 yılına kadar ülke genelinde 2'si otomatik 23.882 tüfek toplandı. 1933'ün ilk altı ayında müfettişlik mıntıkası dışında Giresun'dan 563, Rize'den 250, Trabzon'dan 1278, Tokat'tan 34 toplamda 2.125 silah toplandı.[136] Bu mıntıkada 1928-1932 devresinde 22.949 silah toplanmıştı.[137] Şeyh Sait İsyanı'nda ordunun topladığı silahın dışında beş buçuk yıl içerisinde jandarma tarafından 25.000'den fazla silah halkın elinden toplandı.[138]

13. SAĞLIK İŞLERİ

Cumhuriyet'in ilanından 1925 yılına kadar ki iki yıllık süreçte Umum Jandarma Kumandanlığı bünyesinde sıhhî işlerle ilgilenecek bir birim bulunmuyordu. 1925'te jandarmanın sağlık işleriyle ilgilenmek üzere kadrosuna başhekimlik müessesesi dâhil edildi. Jandarmanın doğrudan doğruya hekim temin edecek bir kaynağı yoktu. Başhekim Müdâfaa-i Milliye Vekâleti tarafından tayin ediliyordu. Başhekim muâvini, ağır makinalı tüfek taburu ve mektep hekimleri hariç ihtiyacın tamamı sivil hekimlerden ücretle temin ediliyordu. Her seyyar taburda 10'ar, mekteplerde ise 20-30'ar yataklı revirler kuruldu. Çanakkale'de bulunan beş jandarma mektebi için 1931'de ilk etapta 60 yataklı (müteakiben 80) bir hastane açıldı.

136 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.29.
137 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.30.
138 *Hakimiyeti Milliye*, 29 Ekim 1933, No:4411.

Seyyar jandarma birlikleri ve mekteplerin ilaç ihtiyaçları Umum Jandarma Kumandanlığı tarafından temin ediliyordu. 1929-1932 dönemine ait sıhhî istatistikler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Önceki dönemde sıhhî bir teşkilat olmadığı için bir istatistik tutulmamıştır:

Durum	*1929*	*1930*	*1931*	*1932*
Revir ve Hastaneye Başvuran	6.277	5.728	9.448	1.1474
Tedavisi Tamamlanan	5.128	4.806	7.950	9.855
Hava Değişimi Verilen	522	306	609	596
Sakata Ayrılan	111	106	188	148
Çürüğe Ayrılan	36	39	91	70
Vefat	135	118	143	266

Tablo 30: 1929-1932 Jandarma'da Sıhhî Vaziyet

Yukarıdaki küçük zâbit ve efrâdın hastalıkları incelendiğinde toplam kuvvetin yıllık azda %22 ilâ %34 arası değişen oranlarda hastalandığı görülmektedir. Fakat hastalık oranı yüksek olmasına rağmen iyileşme oranı da oldukça yüksektir. Ölüm oranı en düşük 1931 yılında binde on üç dolaylarındadır. Jandarma vazifesi gereği çoğu zaman geceleri olmak üzere olumsuz hava koşullarıyla karşı karşıya kalabiliyordu. Bu durum sıhhî durumları üzerinde ciddi etkiler yapıyordu. Aynı dönem içerisinde görülen adi ve salgın hastalıklar aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.[139]

Hastalık	1929		1930		1931		1932	
	Hasta	*Vefat*	*Hasta*	*Vefat*	*Hasta*	*Vefat*	*Hasta*	*Vefat*
Hazım cihaz	383	10	503	8	1.236	9	905	6
Bronşit	315	5	457	2	830	4	1.102	6
Cilt hastalığı	194	0	176	0	292	0	2.020	0
Donma	5	2	1	0	17	0	27	0

139 *BCA*, 030.10.0.0-128.923.6.53-54.

Zatülcenp	66	3	33	4	113	10	101	10
Zatürre	118	23	76	24	126	36	190	65
Romatizma	100	0	24	6	78	18	36	4
Sıtma	1.377	11	1.153	6	1.484	12	1.381	21
Bevliye	19	1	10	1	49	2	54	1
Akliye	21	0	27	1	41	1	57	2
Fıtık	83	1	81	0	126	0	195	0
Kalp	27	2	13	2	93	7	58	7
Kulak	121	0	152	0	211	1	267	0
Göz	215	0	194	0	286	0	364	0
Güneş çarpması	15	0	2	0	6	0	7	0
Mafsal çıkması	9	0	4	0	20	0	17	0
Kırık	15	0	20	1	29	0	17	1
Nezle	62	0	65	0	198	0	664	1
Sair hastalıklar	2.208	42	2.029	32	3.008	12	3.805	37

Tablo 31: Jandarma Personelinde Görülen Adi Hastalıklar

Hastalık	**1929**		**1930**		**1931**		**1932**	
	Hasta	*Vefat*	*Hasta*	*Vefat*	*Hasta*	*Vefat*	*Hasta*	*Vefat*
Paratifo	4	1	4	0	5	0	6	2
Trahom	6	0	15	0	24	0	30	0
Çiçek	2	0	2	1	1	0	3	1
Hummayı Racia	6	0	0	00	1	0	0	0
Dizanteri	138	12	119	8	97	0	105	5
Ruam	1	1	0	0	0	0	0	0
Beyin Humması	4	1	10	3	7	3	38	28
Şarbon	0	0	0	0	1	1	0	0
Kabakulak	202	0	39	0	395	0	271	0
Karahumma	14	5	7	3	7	3	23	10
Kuşpalazı	0	0	5	0	0	0	0	0
Kızamık	9	0	7	3	8	0	12	1
Kızıl	2	0	0	0	0	0	0	0
Lekeli Tifo	4	0	3	2	1	0	6	2
Yılancık	32	2	28	2	75	2	90	4

İskorbüt	13	0	5	0	9	0	4	0
Verem	44	13	37	9	48	11	50	15
Bel Soğukluğu	171	0	228	0	271	1	197	0
Frengi	49	0	42	0	99	0	74	1
Yumşak Şankr	5	0	16	0	5	0	6	0
Papatasis Humması	0	0	0	0	13	0	33	0
Yekûn	709	35	567	31	1.067	21	918	70

Tablo 32: Jandarma Personelinde Görülen Bulaşıcı Hastalıklar

Yukarıdaki tablolar ilgilendiğinde adi hastalıklardan en fazla görülenlerinin mevsimsel şartlardan kaynaklandığı görülmektedir. En fazla görülen sıtma ise ülke nüfusunun %50'den fazlasını doğrudan etkilemektedir. Bulaşıcı hastalıklardan ise kabakulak, dizanteri ve bel soğukluğu dikkat çekmektedir.

14. SAYILARLA CUMHURİYET JANDARMASI

14.1. BÜTÇE

Jandarma Genel Komutanlığının bütçesi 1923-1938 devresinde ortalama 10 milyon Türk lirası civarında sabit tutulmuştur. 1938-1942 devresinde ise yıllık olarak birer milyon lira artış görülmüştür. Millî Mücadele sonrası dönemde ülkenin sayısız ihtiyacı karşısında asgari jandarma gücünün kurulması için bütçe ayrılırken İkinci Dünya Savaşı yıllarında güvenlik tehditleri harcamaların artmasına neden olan faktörler olmuştur. Aşağıdaki tabloda yıllara ait bütçe durumu görülmektedir:[140]

140 *BCA*, 30.1.0.0-68.432.8.4-5.

Yıl	Bütçe Miktarı (Milyon TL)
1924	10.101.096
1925	11.077.440
1926	10.540.000
1927	9.197.792
1928	10.810.577
1929	8.945.738
1930	8.915.649
1931	8.723.268
1932	8.308.379
1933	8.679.379
1934	8.679.379
1935	9.289.652
1936	8.871.980
1937	10.210.300
1938	10.613.770
1939	11.013.000
1940	12.178.640
1941	13.631.110
1942	15.220.615
1943	26.778.164
1944	28.402.467
1945	17.729.402

Tablo 33: 1924-1945 Jandarma Bütçeleri

14.2. İNŞAAT VE TAMİRAT

Jandarma Genel Komutanlığı'nın vilâyet ve kazalardaki Jandarma müessese, birlik ve karakollarının inşaat ve tamiratı dikkate alındığında 1923-1949 devresi için 5.137.345 Türk lirası harcama yapıldığı görülmektedir. 27 yıllık süreç içerisinde toplamda 1.020 yeni bina inşa edilirken 1.363 bina ise tamir

edildi. Aşağıdaki tabloda 1923-1949 döneminde jandarma inşa faaliyetleri ile sarf edilen para miktarı görülmektedir.[141]

Yıl	Onarım ve Yatırım Bütçesi (TL)	Nafia Vekâleti Yatırımı (TL)	Yeni İnşaatlar
1923	-	-	1
1924	11.500	-	7
1925	-	-	4
1926	-	-	9
1927	-	-	8
1928	-	-	10
1929	-	-	11
1930	15.000	-	30
1931	35.000	-	10
1932	70.000	-	23
1933	75.477	-	18
1934	175.000	-	33
1935	112.320	-	66
1936	40.000	288.000	99
1937	100.000	305.840	65
1938	150.000	305.840	126
1939	275.000	305.840	114
1940	150.000	275.256	63
1941	150.000	275.256	56
1942	150.000	275.256	31
1943	150.000	275.256	23
1944	200.000	275.256	26
1945	116.670	151.698	29
1946	710.000	260.000	47
1947	960.000	255.000	49
1948	960.000	255.000	34
1949	531.378	-	28

Tablo 34: 1923-1949 Devresi İnşaat ve Tamirat Faaliyetleri

141 *BCA*, 30.1.0.0-68.432.8.4-7.

14.3. ARAÇ

Jandarma hizmetlerinin yerine getirilmesindeki en önemli âmillerin başında sürat gelmektedir. Beklenen jandarmanın en hızlı şekilde olay yerine intikal edebilmesidir. 1923-1937 döneminde gerek motorlu gerekse de motorsuz ulaşım vasıtalarının sayısı oldukça sınırlıydı. Aynı şekilde sınır, kıyı ve kara sularının muhafaza ve emniyetle kaçakçılığın men, takip ve tahkiki vazifeleri jandarmanın görevleri arasındaydı. 1923-1949 devresinde jandarma emrindeki deniz vasıtasının toplam sayısı 23'tü. 1923-1949 yılları arasında jandarmanın elinde bulunan motorlu ve motorsuz araçlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.[142]

Yıl	Motorlu Araçlar				Motorsuz Araçlar			
	Binek	*Kamyon*	*Cip*	*Pikap*	*Tek Atlı Araba*	*Çift Atlı Araba*	*Sıhhiye Arabası*	*Etüv Arabası*
1923	1	?	?		8	32		
1924	1	?	?		8	32		
1925	1	?	?		8	32		
1926	1	?	?		9	32		
1927	1	?	?		9	33		
1928	1	?	?		9	33	1	1
1929	1	?	?		9	33	1	1
1930	2	?	?		10	33	1	1
1931	2	?	?		10	33	1	-
1932	2	?	?		10	33	1	1
1933	2	?	?		10	33	1	1
1934	2	?	?		10	33	1	1
1935	2	?	?		10	33	1	1
1936	2	?	?		11	34	1	2
1937	2	?	?		11	34	1	2

142 *BCA*, 30.1.0.0-68.432.8.4-10.

1938	2	6	?		11	36	1	2
1939	2	11	?		11	40	1	3
1940	2	13	?		12	40	1	2
1941	2	20	?		12	45	1	2
1942	2	29	?		12	50	1	2
1943	2	28	?		12	50	1	2
1944	2	29	6		12	53	1	2
1945	2	29	8		13	54	1	2
1946	2	11	10	20	13	59	1	2
1947	2	14	10	24	14	60	2	2
1948	2	15	10	29	14	60	2	2
1949	2	17	12	36	17	66	3	2

Tablo 35: Jandarma'nın Araç Sayısı (1923-1949)

Kontrol Tarihi	Cins	Adet
1929	Karakol Motoru	6
1929-1930	Açık Deniz Motoru	10
1931-1932	Yelkenli Motor	1
1933	Yelkenli Motor	1
1934	Yelkenli Açık Deniz Motoru	2
1935	Yelkenli Motor	3
1949	Takip Motoru	1

Tablo 36: Jandarma Deniz Motorları (1929-1949)[143]

14.4. HABERLEŞME

Jandarma vazife ve hizmetlerinin îfâsında muharebe şebekesi ve cihazları özellikli önem arz eder. Ülkenin her köşesinde dağılmış bulunan jandarma karakollarının haberleşmeleri bakımından birbirlerine bağlayan ve süratle anlaşmalarını sağlayan telefon vb. cihazlara ihtiyaç vardı.

143 *BCA*, 30.1.0.0-68.432.8.4-12.

1923-1949 döneminde 47.000 km uzunluğunda bir telefon muhabere şebekesi mevcuttu.[144]

14.4. VETERİNER HİZMETLERİ

1923 yılında Jandarma Genel Komutanlığı hizmetinde 847 hayvan bulunuyordu. Yıllık %3 ilâ %5 arasında değişen oranlarda artışla 1949'da hayvan sayısı 1.712'ye yükseldi.[145]

Yıl	Hayvan Cinsleri						
	Binek	*Nakliye Koşum*	*Cephane Koşum*	*Mekkâre*	*Koşum*	*Satın Alınan*	*Toplam*
1923	801	7	3	7	15	20	847
1924	803	11	7	4	15	26	866
1925	846	18	8	7	16	35	930
1926	851	10	8	8	13	40	930
1927	871	16	9	9	9	38	952
1928	888	11	8	10	9	33	959
1929	901	16	9	11	9	19	965
1930	912	19	11	13	12	25	992
1931	921	14	7	11	9	29	991
1932	935	16	4	12	11	33	1.011
1933	945	41	10	15	16	39	1.051
1934	956	47	9	10	11	50	1.083
1935	951	46	6	9	8	59	1.079
1936	960	46	6	11	10	41	1.069
1937	961	40	7	10	10	41	1.069
1938	993	46	3	6	9	30	1.087
1939	982	43	7	16	9	39	1.096

144 *BCA*, 30.1.0.0-68.432.8.4-12.
145 *BCA*, 30.1.0.0-68.432.8.4-12.

1940	1.100	51	5	7	9	45	1.212
1941	1.111	66	6	9	12	39	1.249
1942	1.146	71	3	7	13	53	1.293
1943	1.190	60	6	9	12	80	1.357
1944	1.201	50	7	10	19	55	1.342
1945	1.211	55	7	11	18	73	1.371
1946	1.250	61	6	13	15	60	1.395
1947	1.305	61	8	17	14	66	1.471
1948	1.401	65	10	17	13	110	1.614
1949	1.450	71	11	18	15	147	1.712

Tablo 37: Jandarma hizmetinde kullanılan hayvanların sayısı (1923-1949)

SONUÇ

Bu kitap Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne modern jandarmanın kuruluşuna odaklandı. Çalışmada, insanın dünyaya geldiği andan itibaren taşıdığı korunma refleksinin imparatorluk tarafından nasıl algılandığı ortaya konuldu. Geniş sınırlara sahip bir devletin merkeziyetçi yönetim anlayışıyla paralel olarak tebaasını koruması, emniyet ve huzurunu sağlaması gerekiyordu. İmparatorluğun son yüzyılında bozulan emniyet ve asayişin özellikle kırsal bölgelerde sağlanabilmesi için oldukça etkili ve modern bir jandarma teşkilatına ihtiyaç vardı.

Modern bir jandarma teşkilatının kurulmasının önündeki engeller kitapta ortaya konuldu. Bunlar yeniçeri, zaptiye ve bürokrasi olarak sıralanabilir. Engeller dikkate alındığında devlet erkinin bunları ortadan kaldırma noktasında her zaman aynı seviyede irade ortaya koyamadığı görüldü. Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından itibaren jandarmanın öncülü olan zaptiye teşkilatına geçiş ve sonrasında yaşananlar adeta imparatorluğun içerisinden geçtiği sürecin ve diğer kurumların yaşadıklarının bir benzeri niteliğinde olduğu anlaşıldı. Tam

manasıyla zapturaptın tesis edilememesi zaptiyeye karşı bir önyargının oluşmasına neden oldu.

Zaptiye/jandarma sisteminin yaygınlaşması sorunların çözümüne katkı sağlamadı; çünkü bu güvenlik birimi üzerine vazife olmayan onlarca işten sorumluydu. İş tanımı net olarak yapılmamış olan jandarma, bağlılığı dikkate alındığında adeta mülkî idarenin kırbacına dönüştü. Devletin bozuk olan malî yapısına paralel olarak düzenli maaş ödemesi yapılamadığı için jandarmaların suiistimalleri kaçınılmaz bir hal aldı. Kırsal bölgelerdeki suiistimallerin merkeze duyurulması kısa vadede pek mümkün olmayınca zaptiye/jandarma imajı her geçen gün bozuldu.

Modern jandarmanın kuruluşu dış müdahale sonucunda mümkün olabildi. Makedonya'da yaşanan gelişmelere paralel olarak yapılan yabancı müdahalesi, bölgedeki çeteleri ve güvenlik birimleri içerisindeki Hristiyan oranının yetersizliğini bahane ederek bölge jandarmasının ıslah edilmesini imparatorluğa dikte etti. 1903 Mürzsteg kararları/planı çerçevesinde Bâbıâli jandarma tensîkat yapmayı zorunlu olarak kabul etti. Kitapta, Osmanlı bürokrasisinin işleri yavaşlatarak tensîkat faaliyetlerini yavaşlattığı görüldü. Egemen bir devletin yabancı müdahalesi ile en kritik biriminin tensîk edilmesini kabul etmeyişi kabul edilebilir bir durumdu. Ancak müdahale olmadığı senaryoda modern bir jandarmanın kurulamayacağı çalışmada görüldü.

Tüm karşı çıkma ve istememeye rağmen modern jandarmanın temelleri Rumeli tensîkatı ile atıldı. İtalyan, Fransız, Rus ve Avusturyalı subaylar tarafından bölge jandarması baştan kuruldu. Kıyafetinden silahına kadar modern bir görünüm kazanan jandarmanın yıllardır kurulmak istenilen teşkilat

olduğunun anlaşılması ise uzun sürmedi. Meşrutiyet'in yeniden ilanını müteakip tüm karşı çıkışlar yerini ülke geneline bu teşkilatı yaymak isteyen düşünceye terk etti.

Meşrutiyet idaresinin, ülke geneline yaymak istediği jandarma teşkilatı düşüncesi henüz fikri aşamadayken dahi taşrada büyük bir heyecan yaratmaya yetti. Bütün idari birimler merkeze gönderdikleri raporlarda ne denli zor durumda olduklarını tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyorlardı. 1904 döneminin aksine, yabancılar tarafından jandarma tensîkatının devam etmesinde bir sakınca görülmediği gibi bizatihi yabancı uzmanlar ülkeye davet edildi. Aslında bu dahi Rumeli tensîkatının başarılı olduğunu tek başına ortaya koymaktadır. Meşrutiyet'i takip eden süreçte birkaç mektebin mezunları ile devasa coğrafyanın jandarma ihtiyacının karşılanamayacağı anlaşılınca yeni mektepler açıldı. Merkezden olan uzaklıklar göz önüne alınarak jandarma mıntıka müfettişlikleri kuruldu. Bu girişim, geniş coğrafyanın farklı özelliklerini bir araya getirerek kurulmak istenilen jandarma düşüncesinin tezahürüydü.

Tensîkat faaliyetleri devam ederken patlak veren Trablusgarp ve Balkan Savaşları dönem içerisinde yaşanan sorunların temelini teşkil etti. Tensîkat faaliyetinden ağırlıklı olarak İtalyanların sorumlu olması ve İtalya ile savaşa girilmesi dengeleri sarstı. Devletin hızlı reaksiyon vererek Fransız bir generali ülkeye davet etmesiyle tensîkat çalışmaları hız kazandı. Tüm yaşananlara rağmen 1914'e gelindiğinde kuruluşunu tam olarak tamamlayamamış; fakat oldukça modern ve güçlü bir jandarma teşkilatının kuruluş hikâyesi kitapta ele alındı.

10 yılda kurulabilen modern jandarma teşkilatının âdeta başa dönmesine neden olan gelişme ise 1914-1918 yılları

arasında cereyan eden Birinci Dünya Savaşı oldu. Savaşın hemen başında hiç gerek olmadığı halde jandarma iki kısma ayrılarak seyyar kısmı cepheye sürüldü. Savaşmaktan ziyade asayiş ve emniyeti sağlamak için yetiştirilmiş olan jandarma unsurları cephede kısa sürede eridi. Buradaki temel yanlışın jandarmanın askeriyenin bir parçası gibi düşünülmesinden kaynaklandığı kitapta ortaya konuldu.

Yetişmiş kısmı cepheye sürülen jandarmanın kadrolarındaki boşluğun doldurulması için ihtiyatlardan jandarmaya efrât kaydı yapıldı. Jandarmalığın ne demek olduğunu idrak etmekten yoksun olan bir kesimin eline geçen yetki, kısa sürede kötü emeller için kullanıldı. Bunu etkileyen bir başka faktör ise ekonomikti. Düzenli ve yeterli miktarda maaş alamayan sabit jandarmalar ihtiyaçlarını gayri resmî yollarla karşılama yolunu seçtiler. Bu durum jandarma imajının kökten sarsılmasına neden oldu. Jandarmayı etkileyen en önemli faktör firari askerler meselesine çözüm bulunamayışı ve çetelerle gerektiği gibi mücadele edilememesi oldu. Kolektif hafızada jandarma ifadesinin farklı bir anlama dönüşmesi, teşkilatın her anlamda derinden sarıldığı bir döneme denk geldi.

Mondros Mütarekesi mevcudunun büyük kısmını kaybeden jandarmaya beklemediği kadar mükellefiyetler yükledi. Bu tarihten sonra ordunun terhis edilmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nde jandarma odak noktası haline geldi. Müttefiklerin müdahil olmasına müsaade edilmeden ordudaki jandarma subayları hızlı şekilde jandarmaya iade edildi. Diğer yandan jandarmanın elindeki bozuk silahlar ordu efrâdının elindeki kaliteli silahlarla değiştirildi. Osmanlı'nın geleceğiyle ilgili soru işaretlerinin sıklaştığı bir dönemde Müttefikler, devle-

te sahip olmanın yolunun jandarmaya sahip olmak olduğu düşüncesiyle hareket etmeye başladılar. Aralarındaki çıkar çatışmalarının ayyuka çıktığı dönemlerde imzalanan Sevr Antlaşması ülkede yalnızca jandarma teşkilatı kurulmasına müsaade ediyordu. Tüm bu ihtilaflı durumlar Ankara hükûmetinin zaman kazanmasını sağladı.

Anadolu'da başlayan Millî Mücadele hareketinde jandarma personeli, üstlendiği misyonla kritik bir rol oynadı. Ankara'da TBMM'nin açılmasıyla hem Ankara hem de İstanbul'da aynı kanunlarla yönetilen iki farklı jandarma yapısı ortaya çıktı. Mücadele boyunca jandarma her alanda büyük katkılar sağladı. Cumhuriyet'in ilanını müteakip köklü değişim yapılması gereken kurumlardan biri de hiç şüphesiz jandarmaydı. İlk etapta kolektif hafızadaki jandarma imajının tamamen düzeltilmesi gerekiyordu. 1938'e kadar uygulanan planlarla modern jandarma yeniden hayata geçirildi. Bu sırada rejimin meşruiyetini sorgulayıcı birtakım âmillerin ortadan kaldırılması görevini ise jandarma üstlendi.

Bu çalışma 1903-1938 dönemi, kamu düzeninin tesisinde önemli bir yapı olan jandarmanın kuruluşu, teşkilat yapısı ve mücadele safhalarını ele aldı. Arşiv belgeleri ve kaynak eserlerin ışığında modern jandarmanın kuruluş hikâyesini kronolojiye riayet ederek ortaya koymaya çalıştı. Sonuç olarak devlet ve toplum arasındaki aracı bir teşkilatın kuruluş ve gelişme serüveni anlatıldı. Tüm bunlara rağmen oldukça bakir olan jandarma konusu birçok açıdan halen çalışılmaya ve irdelenmeye muhtaçtır.

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Arşivi *ATASE*

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi *BOA*

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi *BCA*

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Arşivi *CBA*

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi

The National Archive *TNA*

RESMÎ YAYINLAR

Ceride-i Resmiye (Resmî Gazete)

Düstur

Jandarma Elbise Nizamnâmesi, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1327.

Jandarma Hakkında Rapor (Mahremdir), 1928.

Jandarma Nizamnâme-i Hümayunu, Matbaa-i Askeriye, İstanbul 1319.

Kıyafet-i Askeriye Kararnamesi, İstanbul 1340.

Meclisi Mebusan Zabıt Ceridesi

TBMM Gizli Celse Zabıtları

TBMM Zabıt Ceridesi

SÜRELİ YAYINLAR

Akşam

Hâkimiyeti Milliye

Harb Mecmuası
Jandarma Evamir Mecmuası
Jandarma Mecmuası
Jandarma Sadâsı
Mecmua-i Askeriye
Mülkiye
Takvîm-i Vekâyi
Vakit

TELİF VE TETKİK ESERLER

"Çavuşbaşı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993.

"Eski Sinop Valisi Salih Kılıç'ın Hatıraları 2, Kurtuluş Savaşı'nda Ankara", *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 1, Şubat 1968, ss. 42-45.

"Eski Sinop Valisi Salih Kılıç'ın Hatıraları Mareşal Fevzi Çakmak Anadolu'ya Nasıl Kaçtı", *Hayat Tarih Mecmuası*, S. 12, Ocak 1968, ss. 23-26.

"Pasban", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 8, İstanbul 1993.

Abdullah, *Zamanımızda Jandarmanın Vezaif-i Umumiyesi*, İstanbul: Amedî Matbaası 1340.

Abdülhamid'in Kara Kutusu Arap İzzet Holo Paşa'nın Günlükleri, C. 1, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları 2019.

Adanır, Fikret, *Makedonya Sorunu Oluşumu ve 1908'e Kadar Gelişimi*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı 2001.

Ahmad, Feroz, *İttihat ve Terakki 1908-1914*, Çev. Nuran Yavuz, İstanbul: Kaynak Yayınları 1999.

Ahmet İzzet Paşa, *Feryadım*, C.1, İstanbul: Timaş Yayınları 2017.

Akbay, Cemal, *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik*, Ankara: Genelkurmay Basımevi 1985.

Akın, Veysi, *Trakya'nın Türklere Devir Teslimi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1994.

Aksakal, Mustafa, *Harb-i Umumi Eşiğinde Osmanlı Son Savaşına Nasıl Girdi*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2010.

Akşin, Sina, *İstanbul Hükûmetleri ve Milli Mücadele (Mutlakıyete Dönüş 1918-1919)* C. 1, İstanbul: Cem Yayınevi 1992.

Alkan, Necmettin, *Selanik'in Yükselişi Jön Türkler Abdülhamid'e Karşı 1908 İhtilali*, İstanbul: Kronik Yayınları 2017.

Alyot, Halim, *Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu*, Ankara: Kozan Ofset 2008.

Arslan, Nebahat, *Birinci Dünya Savaşında Türkiye'deki Rus Savaş Esirleri*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık 2008.

Atatürk, Mustafa Kemal, *Nutuk* C.1, İstanbul: 1970.

Aydoğan, Erdal, "Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun Bölgesinde Jandarma Birlikleri Oluşturma Faaliyetleri", *19 Mayıs ve Millî Mücadele'de Samsun Sempozyumu*, Samsun 2000, ss.17-25.

Aziz Samih, *Büyük Harpte Kafkas Cephesi Hatıraları Zivinden Peteriçe*, Ankara: Büyük Erkânıharbiye Matbaası 1934.

Balkan Harbi (1912-1913) I nci Cilt Harbin Sebepleri, Askerî Hazırlıklar ve Osmanlı Devletinin Harbe Girişi, Ankara: Genelkurmay Basımevi 1970.

Barlak, Yasemin, *Dini ve Siyasi Yönden Osmanlı Devleti İdaresinde Yemen (1872-1909)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2013.

Başaran, Betül, "III. Selim ve İstanbul Şehir Siyaseti", *Osmanlı'da Asayiş, Suç ve Ceza*, Der. Noémı Lévy, Alexandre Toumarkine, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı 2008.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılâbı Tarihi*, C. II/III, Ankara: TTK 1991.

Beşikçi, Mehmet, *Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Seferberliği*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları 2015.

Beydilli, Kemal, "Vak'a-i Hayriyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C.42, İstanbul 2012.

Beydilli, Kemal, "Yeniçeri", TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 43, İstanbul 2013.

Beyoğlu, Süleyman, "Demirci Mehmet Efe'nin Bazı Faaliyetleri", *İlmî Araştırmalar: Dil, Edebiyat, Tarih İncelemeleri*, S. 3, İstanbul 1996, ss. 25-49.

Biagini, Antonello Folco, *İtalyan Raporlarında Balkan Savaşları 1912-13*, Çev. Sadriye Güneş, İstanbul: Tarihçi Kitabevi 2016.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Kafkas Cephesi 3 ncü Ordu Harekâtı, C.1, Ankara: Genelkurmay Basımevi 1993.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, 3'üncü Cilt, Irak-İran Cephesi, 1'inci Kısım, Ankara: Genelkurmay Basımevi 1979.

Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi (Haziran 1914-25 Nisan 1915), V. Cilt I. Kitap, Ankara: Genelkurmay Basımevi 2012.

Burçak, Rıfkı Selim, "İtalyan Dış Politikası (1882-1945)", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C. I, S. 4, 1943.

Çakmak, Biray, "İzmir Jandarma Mektebi (1907-1911", *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Cumhuriyete Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Ahmet Özcan, Yücel Yiğit, Ankara: Berikan Yayınevi 2018, ss. 124-217.

Çakmak, Fevzi, *Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri Şark Vilâyetlerimizde, Kafkasya ve İranda (1935 de Akademide Verilen Konferanslar)*, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı 1936.

Çapa, Mesut, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin Karadeniz Bölgesi'ne Yönelik Aldığı Tedbirler", *Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Rahmi Çiçek, Mehmet Okur, İstanbul: Yeditepe Yayınevi 2019 ss. 201-218.

Çarlık Belgelerinde Anadolu'nun Paylaşılması, Derleyen: E.E. Adamof, İstanbul: Kaynak Yayınları 2001.

Çiçek, Rahmi, "Millî Mücadele Dönemi'nde İnebolu, Trabzon ve Samsun Bombardımanları", *Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Rahmi Çiçek, Mehmet Okur, İstanbul: Yeditepe Yayınevi 2019 ss. 183-200.

Dalyan, Murat Gökhan, *Bir Osmanlı Güvenlik Teşkilatı Kır Serdarlığı Osmanlı Geçici Köy Koruculuk Sistemi*, İstanbul: Kitabevi 2016.

Danişmend, İsmail Hami, *31 Mart Vak'ası*, İstanbul: İstanbul Kitabevi 1961.

Demirel, Fatih, "Osmanlı Devleti'nde Jandarma Eğitimi: Selanik Vilâyeti Jandarma Mektepleri", *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Cumhuriyete Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Ahmet Özcan, Yücel Yiğit, Ankara: Berikan Yayınları 2018, ss. 155-174.

Dersim Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu (1932), İstanbul: Kaynak Yayınları 2012.

Dinamo, Hasan İzzet, *Kutsal Barış Ulusal Kurtuluş Savaşı Sonrasının Gerçek Hikayesi*, İstanbul: Tekin Yayınevi 2007.

Doğanay, Rahmi, *Milli Mücadele'de Karadeniz (1919-1922)*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları 2017.

Draganof Draganof, *Macedonia And The Reforms*, London: Watson and Viney 1908.

Durukan, Eyüp, *Günlüklerde Bir Ömür IV, Meşum Mütareke ve Meşru Mücadele (1918-1922)*, Haz. Murat Uluğtekin, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları 2018.

Efe İsmail, "1909-1914 Yılları Arasında Jandarmanın Islahı ve Müfettişlik Teşkilatının Kuruluşu", *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Cumhuriyete Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Ahmet Özcan, Yücel Yiğit, Ankara: Berikan Yayınevi 2018, ss. 27-44.

Enver Paşa'nın Anıları (1881-1908), Haz. Halil Erdoğan Cengiz, İstanbul: İletişim Yayınları 1991.

Enver Paşa'nın Trablusgarp Günlüğü, Çev. Neslihan Bilge, İstanbul: Tarih&Kuram 2005.

Erickson, Edward J., *Size Ölmeyi Emrediyorum Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu*, Çeviren: Tanju Akad, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2003.

Evsile, Mehmet, "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Cephe Gerisindeki Güvenlik Problemleri ile İlgili Tartışmalar", *History Studies*, S.3/2, 2011, ss. 219-231.

Eyyupoğlu, İsmail, *Mudanya Mütarekesi*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi 2002.

Eyyüpoğlu, İsmail, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Bir İttihatçı Kâzım Yurdalan (1881/2-1962)*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları 2009.

Fransa Jandarması Hakkında Tedkik Heyetinin Umûmî Raporu, İstanbul: Jandarma Matbaası 1928.

Gencer, Ali İhsan, "Berlin Antlaşması", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul 1992.

Gökbilgin, Tayyib, *Milli Mücadele Başlarken I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1959.

Guze [Felix Guse], "Büyük Harpte Kafkas Cephesindeki Muharebeler", Çev. Hakkı, *79 Numaralı Askerî Mecmuanın Tarih Kısmı*, 1 Kânûnusânî 1931, S. 20.

Güneş, İhsan, "1920'de Seyyar Jandarma Müfrezelerinin Kurulması ve Bunların İç Güvenliğin Sağlanmasındaki Rolü", *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler II*, Ankara 1983.

Harbiye Askerî Müzesi Üniforma Kataloğu, İstanbul: Askerî Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı Yayını 2017.

Halıcı, Şaduman, "Atatürk'e Suikast Girişimi: Hacı Sami ve Çetesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XIII/27, Güz 2013, ss. 105-121.

Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türklük (1889-1902)*, İstanbul: İletişim Yayınları 1986.

Işık, Hüseyin, *Birinci Dünya Savaşında Seyyar Jandarma Birlikleri*, Ankara: Jandarma Basımevi 1999.

Işık, Hüseyin, *Çanakkale ve İstiklâl Savaşında Türk Jandarması*, Ankara: Jandarma Basımevi 1974.

İpşirli, Mehmet, "İstanbul Kadılığı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 23, İstanbul 2001.

İrtem, Süleyman Kâni, *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi Balkanlar'ın Kördüğümü*, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları 1999

Jaeschke, Gotthard, "İngiliz Belgelerinin Işığı Altında Yunanlıların İzmir Çıkartması" *Belleten* Sayı:128, Ankara, 1968.

Jaeschke, Gotthard, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, Çev: Cemal Köprülü, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1986.

Jandarma (Geçen Dört Yılda Yapılan ve Gelecek Dört Yıl İçerisinde Yapılacak İşler Hülâsası), Ankara 1935.

Jandarma Genel Komutanlığı 50 Yıl Cumhuriyetin Hizmetinde III. Kitap, Ankara 1973.

Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Asayiş ve Kolluk Tarihi İçerisinde Türk Jandarma Teşkilatı, C. 1, Haz. Ahmet Çermeli, Halil Atabey, Ankara: Kozan Ofset 2002.

Jandarma Genel Komutanlığı Tarihi Türk Harp Tarihinde Jandarma C.2, Haz. Ahmet Çermeli, Halil Atabey, Ankara: Kozan Ofset 2002.

Jandarma Mukarrerât-ı Tensikiyesine Aid Hülâsalarla Bu Babdaki Jandarma ve Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Dairelerinin Mütâlaâtı ve Mukarrerât-ı Mezkûrenin Tasdıka İktiranını Mübeyyin Tezkere-i Samiye ve Sûretler, İstanbul: Daire-i Askeriye Matbaası 1325.

Jandarmanın Vaziyet-i Umûmiyesi Hakkında (Milli Kütüphane Yer Numarası: 06 Mil Yz A 1499.)

Kansu, Aykut, *1908 Devrimi*, Çev. Ayda Erbal, İstanbul: İletişim Yayınları 1995.

Karabekir, Kâzım, *Hayatım*, Haz. Erhan Çifçi, İstanbul: Kronik Yayınları 2019.

Karabekir, Kâzım, *İstiklal Harbimiz*, İstanbul: Türkiye Yayınevi 1960.

Karcı, Erol, "Üsküp Jandarma Karakol Kumandanları Mektebi (1904-1909), *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Cumhuriyete Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Ahmet Özcan, Yücel Yiğit, Ankara: Berikan Yayınevi 2018, ss. 97-116.

Kemerdere, A. Rifat, "Büyük Harpten Evvelki ve Sonraki Jandarmanın Ödevleri Arasında Bir Mukayese ve Jandarma Tarihçesi Hakkında Birkaç Söz", *Jandarma Mecmuası*, S. 43, 1 II. Kânun 1936.

Kolağası Resneli Ahmed Niyazi, *Hâtırât-ı Niyazi yahud Tarihçe-i İnkılâb-ı Kebir-i Osmaniden Bir Sahife*, Sabah Matbaası, İstanbul: Sabah Matbaası, 1326.

Koparan, Necdet, *Türk-Jandarma Teşkilâtı (1908-1923)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2007.

Korkmaz, Şerif, "Vilâyât-i Selâse'de Jandarma Teşkilatının Yeniden Düzenlenmesine Dair Robilant Paşa'nın Raporu", *Miras ve Değişim: Osmanlıdan Cumhuriyete Jandarma*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Ahmet Özcan, Yücel Yiğit, Ankara: Berikan Yayınevi 2018, ss. 423-454.

Kuran, Ahmet Bedevi, *İnkılap Tarihimiz ve Jön Türkler*, İstanbul: Kaynak Yayınları 2000.

Kurat, Akdes Nimet, *Türkiye ve Rusya XVII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri (1798-1919)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2011.

Kuvayımilliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey'in Günlüğü, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı Askeri Tarih Yayınları 2012.

McMeekin, Sean, *I. Dünya Savaşı'nda Rusya'nın Rolü*, Çeviren: Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 2013.

Mutlu, Cengiz, *Birinci Dünya Savaşında Amele Taburları (1914-1918)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayınları 2007.

Okçabol, Derviş, *Zabıta Tarihi*, Ankara: Ankara Polis Enstitüsü Neşriyatı 1940.

Okur, Mehmet, "Karadeniz Bölgesi'nde Rum Çete Faaliyetleri ve İtilaf Devletleri'nin Rolü", *Karadeniz'de İsyan Mübadele ve Propaganda*, Ed. İsmail Hakkı Demircioğlu, Rahmi Çiçek, Mehmet Okur, İstanbul: Yeditepe Yayınevi 2019 ss. 113-136.

Okur, Mehmet, "Mondros Mütarekesi'nin Irak ve Suriye Cephelerinde Uygulanışında İngiltere'nin Yaklaşımı", *Atatürk Dergisi*, C. III, S. 2, Temmuz 2002 ss. 229-247.

Özbek, Nadir, "Osmanlı Taşrasında Denetim: Son Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Jandarma (1876-1908)", *Tarihsel Perspektiften Türkiye'de Güvenlik Siyaseti, Ordu ve Devlet*, Der. E. Balta, İ. Akça, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2010 ss. 47-78.

Özcan, Abdülkadir, "Asesbaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 3, İstanbul 1991.

Özcan, Abdülkadir, "Bostancı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992.

Özcan, Abdülkadir, "Böcekbaşı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, İstanbul 1992.

Özcan, Ahmet, "Osmanlı Devleti'nde Jandarma Teşkilatı Kurulmasının Gündeme İlk Defa Gelişi (1839)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 32, S. 53, ss. 173-194.

Pehlivan, İsmail, *Osmanlı ve Genelkurmay Arşivleri Işığında Osmanlı'da Terör Bulgar Komitacıları ve Balkanlardaki İhtilal Faaliyetleri*, İstanbul: Karakum Yayınları 2019.

Peker, Nurettin, *İstiklal Savaşı Resim ve Vesikalarla İnebolu-Kastamonu ve Havalisi Deniz ve Kara Harekâtı*, İstanbul 1955.

Pichon, Jean, *Cihan Harbinin Şarka Ait Kaynakları (Avrupa'nın Yakın Şarka Hulûlünün Tarihçesi)*, Çev. Hüseyin Cahit Yalçın, İstanbul 1939.

Ramsaur Jr, Ernest Edmondson., *Jön Türkler ve 1908 İhtilâli*, Çev. Nuran Ülken, İstanbul: Sander Yayınları 1972.

Rumeli Vilâyât-ı Selâsede Jandarma Teşkilatı, (1904'den 1908 senesine kadar tensîkatın suret-i cereyanına ve tensîk olmuş jandarmanın hal-i hazırına dair Ceneral Ferik Robilan Paşa'nın nezâreti altında Kaymakam Lamoş Bey Tarafından yazılan rapor), Çev. Talat, Dersaadet: Jandarma Matbaası 1338.

Safi, Polat, *"Fiilden İsim: Teşkilat-ı Mahsusa"*, Toplumsal Tarih, Sayı: 243, Mart 2014 ss. 74-95.

Said Paşa'nın Hatıratı, C. 1-2, Dersaadet: Sabah Matbaası 1328.

Sakaoğlu, Necdet, "Böcekbaşı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1993.

Sakaoğlu, Necdet, "İhtisab", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, C. 4, İstanbul 1993.

Sanders, Liman von, *Türkiye'de Beş Yıl*, Çev. M. Şevki Yazman, İstanbul: Burçak Yayını 1968.

Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilali Mondros Mütarekesinden Cumhuriyetin İlanına Kadar Belgesel Olaylar Zinciri*, C. 1, İstanbul: Kastaş Yayınları 1987.

Selek, Sabahattin, *Anadolu İhtilâli*, C. I, İstanbul: Cem Yayınevi 1976.

Selvi, Haluk, "İstanbul Hükûmeti'nin Kuvâ-yı Millîye Hareketini Bölme Teşebbüsü: Jandarma Umum Kumandanı Kemal Paşa'nın Batı Anadolu Gezisi ve Sonuçları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: XV, Sayı: 44, Temmuz 1999 ss. 157-185.

Selvi, Haluk, *Milli Mücadele'de İlk İşgaller İlk Direnişler*, İstanbul: Yeditepe Yayınevi 2018.

Soysal, İsmail, *Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye'nin Siyasal Anlaşmaları (1920-1945)* C.1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 1989.

Sönmez, Ali, "Zaptiye Teşkilatı'nın Düzenlenmesi (1840-1869)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, ss. 199-219.

Sönmez, Ali, *Zaptiye Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Gelişimi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2005.

Süheyl İzzet, *Jandarma Teşkilatının Elli Altıncı Sene-i Devriyesi, 9 Haziran 1285/22 Haziran 1868-22 Haziran 1341/22 Haziran 1925*, İstanbul: Jandarma Neşriyat ve Telifatı Külliyatı 1341.

Swanson, G.W., "The Ottoman Police", *Journal of Contemporary History*, C.7, No.1/2, January-April 1972, ss. 243-260.

Şıvgın, Hale, *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2006.

Tekir, Süleyman, "III. Umûmî Müfettişliği'nin Kuruluşu ve Zirai Alandaki Faaliyetleri", *XVII. Türk Tarih Kongresi*, C. V/1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2018, ss. 287-310.

Tekir, Süleyman, "Lozan Antlaşması Sonrası Musul Meselesinde Çözüm Arayışları ve Ankara Antlaşması", *Tarihi Süreçte Musul ve Musul Sorunu*, Ed. Tolga Akay, Süleyman Tekir, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık 2019 ss. 475-514.

Tekir, Süleyman, *Birinci Dünya Savaşı Kafkas Cephesi'nde Türk-Rus Mücadelesi (1914-1917)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars 2015.

Tetik, Ahmet, *Teşkilat-ı Mahsusa (Umûr-ı Şarkiyye Dairesi)*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları 2014.

Tilbe, Özgür, *Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli Umumî Müfettişliği (1902-1908)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 2018.

Tokay, Gül, *Makedonya Sorunu Jön Türk İhtilalinin Kökenleri (1903-1908)*, İstanbul: Afa Yayınları 1995.

Toprak, Zafer, "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul: İletişim Yayınları 1985.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler İkinci Meşrutiyet Dönemi*, C.1, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları 1988.

Tunaya, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasal Partiler İttihat ve Terakki (Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi)*, C.3, İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları 1989.

Turan, Mustafa, "İstiklâl Harbînde "Müttefiklerarası Tahkik Heyeti" Çalışmaları, Raporu ve Tahkikat Neticesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.8, 1991, ss. 695-722.

Türk İstiklâl Harbi Batı Cephesi II. Cilt 2. Kısım, Ankara: Genelkurmay Basımevi 1999.

Türk İstiklâl Harbi I Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, Ankara: Genelkurmay Basımevi 1999.

Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanları Biyografileri, Ankara: Genelkurmay Basımevi 1989.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Osmanlı Devri Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, Ankara: Genelkurmay Basımevi 1985.

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti Dönemi (23 Nisan 1920-29 Ekim 1923), C.IV/I, Ankara: Genelkurmay Basımevi 1984.

Türkmen, Zekeriya, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları 2001.

Ural, Selçuk, "Mütareke Dönemi'nde Pontus Devleti Kurmaya Yönelik Çalışmalar ve Alınan Karşı Önlemler", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.27, 2001, ss. 335-351.

Ural, Selçuk, *Mondros Mütarekesi ve Doğu Vilayetleri*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık 2008.

Uyar, Mesut, Erickson, Edward J., *Osmanlı Askeri Tarihi*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları 2017.

Yalman, Ahmet Emin, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Çev. Birgen Keşoğlu, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları 2018.

Yarcı, Güler, "II. Abdülhamid'in Rumeli Islâhatından Bir Kesit: General De Giorgis'in Vilâyât-ı Selâse Jandarma Kumandanlığı", *Uluslararası Dünden Bugüne Türkiye'de Jandarma ve Sahil Güvenlik Sempozyumu*, Ankara 2018, ss. 601-652.

Yaşar, Hakan, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı Devleti'nin Firari Askerler Sorununa Dair Genel Bir Değerlendirme", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVI/32, Bahar 2016, ss. 5-41.

Yetkin, Sabri, *Ege'de Eşkıyalar*, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı 2003.

Zürcher, Erik Jan, Savaş, *Devrim ve Uluslaşma Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları 2005.

EKLER

Mürzsteg Planı çerçevesinde Osmanlı jandarmasını tensîk için gelen İtalyan Emilio De Giorgis Paşa

De Giorgis Paşa Selanik'te (19 Nisan 1904)

Uluslararası Jandarma Komutanı General De Giorgis'in Selanik İtalya Konsolosluğuna Gidişi (Le Monde Illustré)

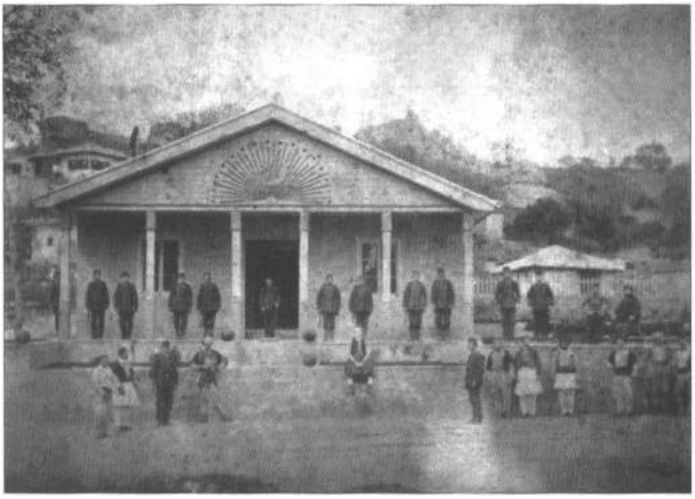

İşkodra Jandarma Karakolu (1869)

Makedonya'da Osmanlı Jandarması Tarafından Ele Geçirilen Çetecilerin Kellelcri (La Vie illustrée)

Jandarma Tensikatında Görevli Karl Ingvar Nandrup
Jandarma Üniformasıyla (Digitaltmuseum id. NFB.01935)

Yemen Jandarmaları ve Tensikat Sırasında Yemen Jandarması

Kudüs sancağındaki jandarma zabitan ve efradının kıyafet ve elbiselerini görmek üzere Kubbetü's-Sahra önünde çekilen fotoğraf (*BOA*. FTG.f. 869)

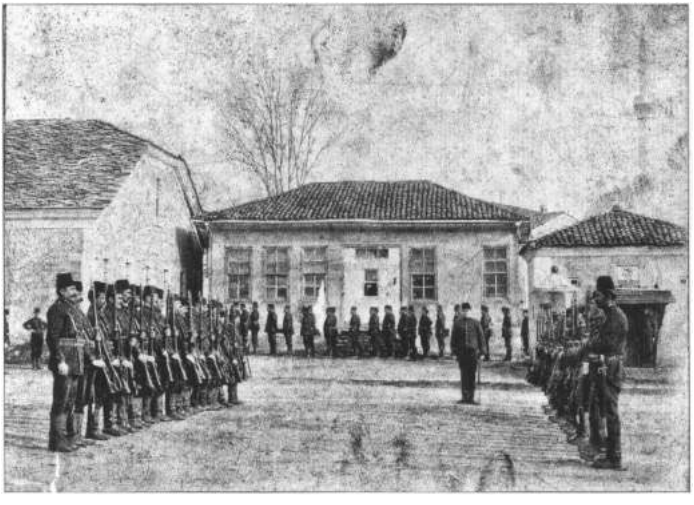

Manastır'da İçtima halinde bir bölük jandarma. (*BOA*. FTG.f.1690)

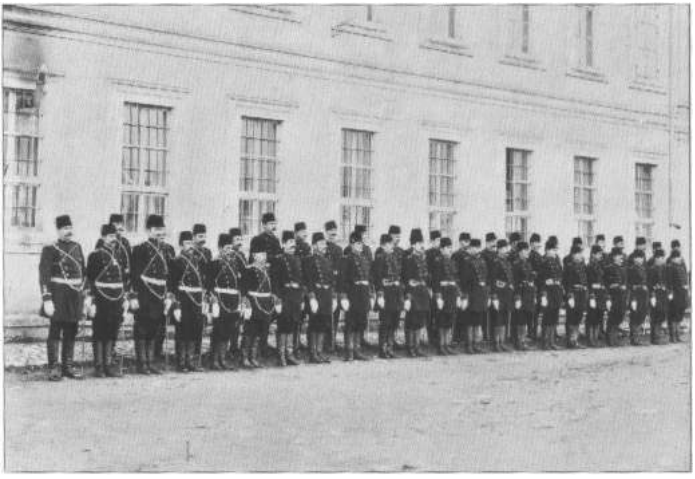

Üsküp Jandarma Mektebi'nin önünde yapılan askeri tören.
(*BOA.* FTG.f. 201)

Vilayat-ı Selase jandarma tensîkinde vazifeli ecnebi subaylar.
(*BOA.* FTG.f.146)

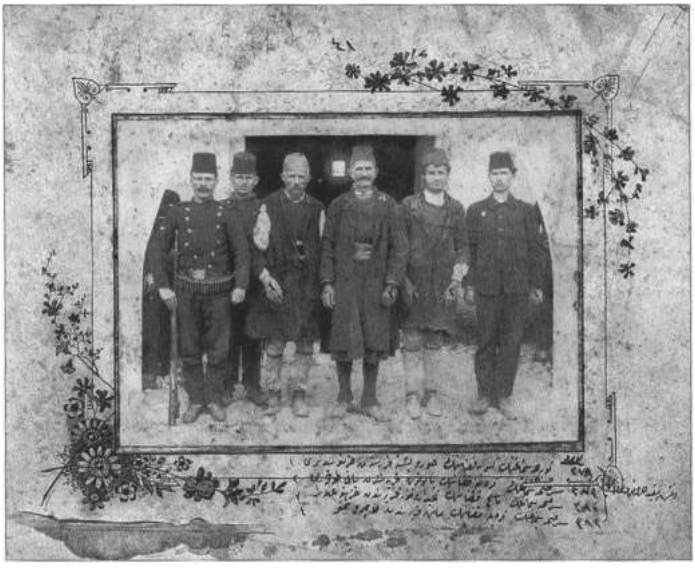

Görice ve Serfiçe sancaklarından dört suçlu ve iki jandarma. (Üzerinde suçluların isimleri ve nereli olduklarını bildiren bir not bulunmaktadır.) (*BOA.* FTG.f.1043)

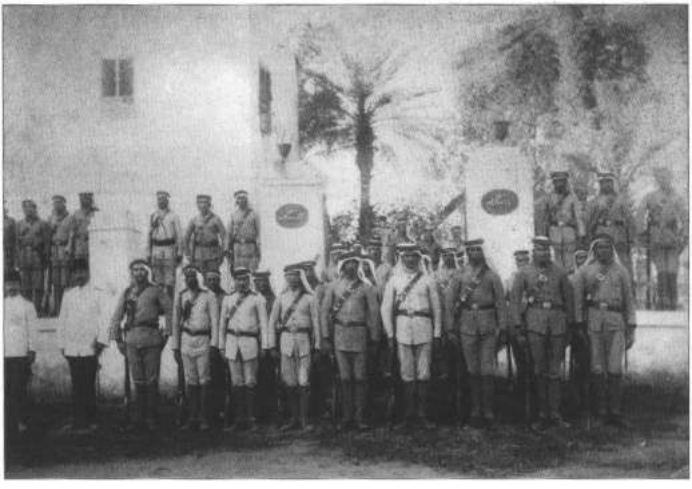

Bağdat Jandarma Alay Efradı (1910'lar)

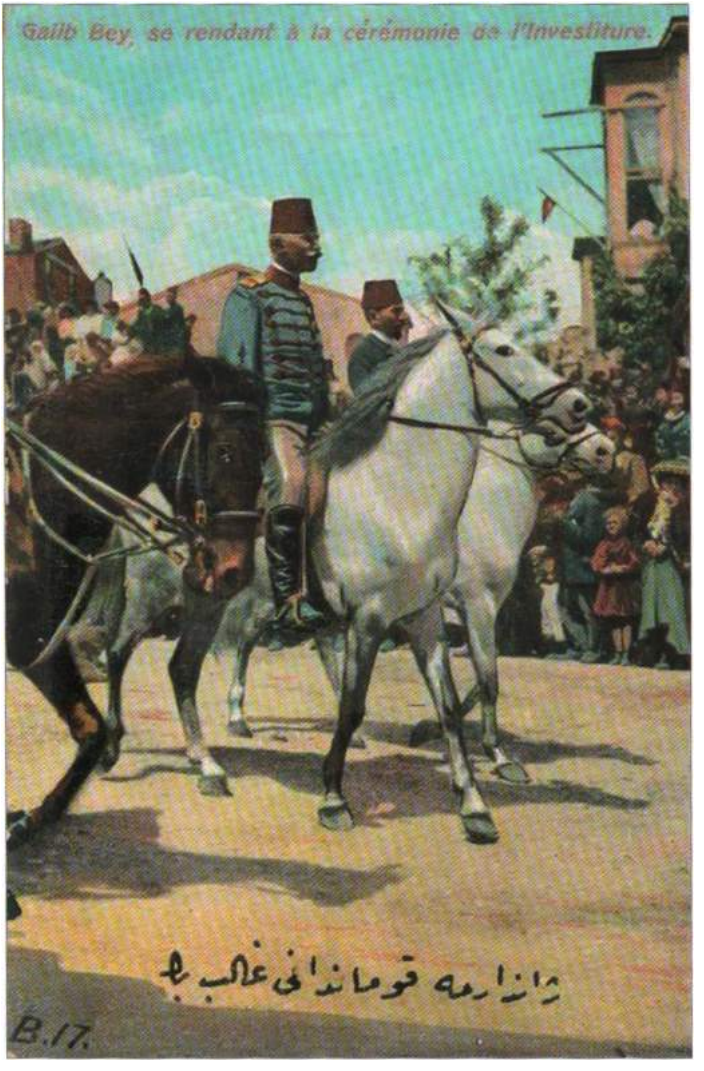

Meşrutiyet'in Yeniden İlanını Müteakip Jandarma Kumandanı Galip (Pasiner) Bey
(İBB Atatürk Kitaplığı)

Medine Jandarma Taburu'na Bağlı Birlik ve Tabur Kumandanı Ahmet Vefik Bey
(İBB Atatürk Kitaplığı)

Medine-i Münevvere Jandarma Taburuna Bağlı Bisikletli Süvariler
(Harp Mecmuası)

Bağdat Jandarma Efradı Atış Talimi Yaparken

Bağdat'ın umrâna doğru kat-i hatvelerinden: Bağdat Jandarma Mektebi ile Dördüncü Devre-i tahsiliyeyi ikmal eden Posta Kumandanları ve mektebden çıkan efrad-ı cedide: 1- Hey'et-i Teftişiye Reisi Miralay Cemal Bey, 2- Hey'et-i Teftişiyeden Binbaşı Mösyö Ru, 3-Jandarma Mektebi Müdür Vekili Mülâzım-ı Evvel Abdüllatif Efendi, 4- Mekteb Taburu Katibi Hacı Mehmed Reşid Efendi, 5- Birinci Bölük Kumandanı Mülâzım-ı evvel Muhyiddin Efendi, 6- İkinci Bölük Kumandanı Mülâzım-ı evvel Abdürrezzak Efendi, 7- Birinci Bölük Mülâzım-ı Sanisi Salih Efendi, 8- Karakol Kumandanları Mektebi'nde Mülâzım-ı evvel İzzettin Efendi, 9- Üçüncü Bölük Muallim Mülâzım-ı sânisi Mehmed Naci Efendi, 10- Üçüncü Bölük Mülâzım-ı sânisi Ali Raif Efendi, 11- İkinci Bölük Mülâzım-ı sânisi Haşim Efendi, 12- Mekteb Tüfenkçisi Mustafa Usta (Şehbal)

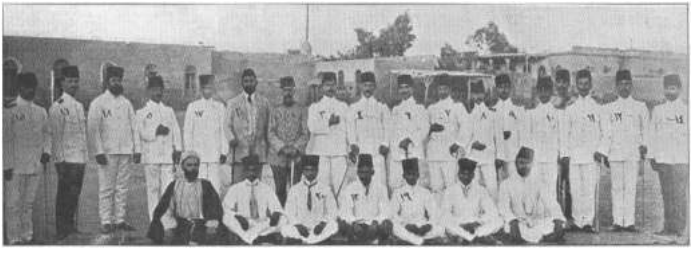

Bağdat Jandarma Efrad-ı Cedide Mektebi'nin
Birinci Devre Tedrisi Efradı (Şehbal)

Beyrut Jandarma Efrad-ı Cedide Mektebi Talebesi

Draç Jandarma Karakolu Fotokart

Mustafa Kemal Paşa, Çanakkale Cephesi'nde Kireçtepe Jandarma Şehitliği'nin önünde (Harp Mecmuası)

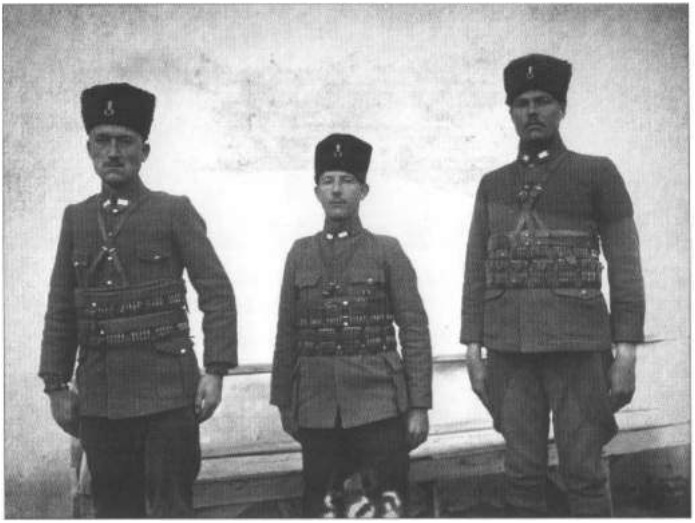

Milli Mücadele Yıllarında Türk Jandarması

Bolu Elmacık Jandarma Karakolu (1925)

Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Jandarması Trabzon/Sürmene (1926)
(Hakan Sümer Kişisel Koleksiyonu)

Erken Cumhuriyet Dönemi Türk Jandarma Subayı
Trabzon/Sürmene (1926)
(Hakan Sümer Kişisel Koleksiyonu)

Erken Cumhuriyet Dönemi Trabzon Sürmene Jandarma Karakolu
(Hakan Sümer Kişisel Koleksiyonu)

Cumhuriyet Devri Jandarması
(Hakan Sümer Kişisel Koleksiyonu)

Farklı Tip Üniformalarıyla Millî Mücadele Dönemi Jandarma Efradı

Jandarma Santral Merkezi Önünde Nöbet Tutan Jandarma Eri/Tosunlar-1925 (Mudurnu Kent Arşivi Bengüboz Koleksiyonu)

Üsteğmen Kara Fatma (Seher Erden), Jandarma Komutanı Neşet Bey, Kırgözlerin Ahmet Bey. (Mudurnu Kent Arşivi Bengüboz Koleksiyonu)

Mudurnu Cezaevi kapısında kelepçelenmiş zanlılar ve jandarmalar (Mudurnu Kent Arşivi Bengüboz Koleksiyonu)

Tensîkat ile birlikte giyilmeye başlanan Jandarma Yüzbaşı Büyük Üniforma
(*Harbiye Askeri Müzesi Üniforma Kataloğu)*

Süvari Jandarma Yüzbaşı Ceketi
(*Harbiye Askeri Müzesi Üniforma Kataloğu)*

Jandarma Süvari Nefer Ceketi (*Harbiye Askeri Müzesi Üniforma Kataloğu)*

Piyade Jandarma Çavuş Ceketi (*Harbiye Askeri Müzesi Üniforma Kataloğu)*

Jandarma Mülâzım-ı Sânîsi Kaytanlı Mavi Setre
(*Harbiye Askeri Müzesi Üniforma Kataloğu)*

Milli Mücadele Dönemi Jandarma Üniforması ile Araçlı
Abdullah Kökden (Mudurnu Kent Arşivi Bengüboz Koleksiyonu)

Cumhuriyet Devri Jandarma Efrâdı (Bundesarchiv)

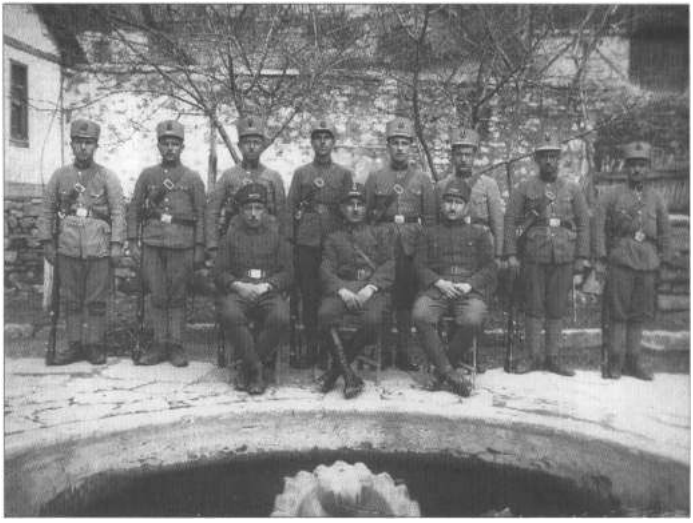

Erzurum İl Jandarma Komutanlığı Efradı

1933 Jandarma Komutanı ve Efradı Mudurnu
(Mudurnu Kent Arşivi Bengüboz Koleksiyonu)

Cumhuriyet Devri Sivas Jandarma Dairesi (İBB Atatürk Kitaplığı)

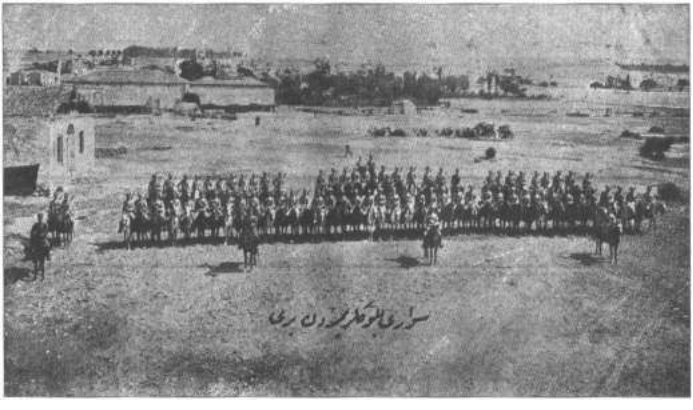

Cumhuriyet Devrinde Bir Jandarma Süvari Bölüğü (Jandarma Mecmuası)

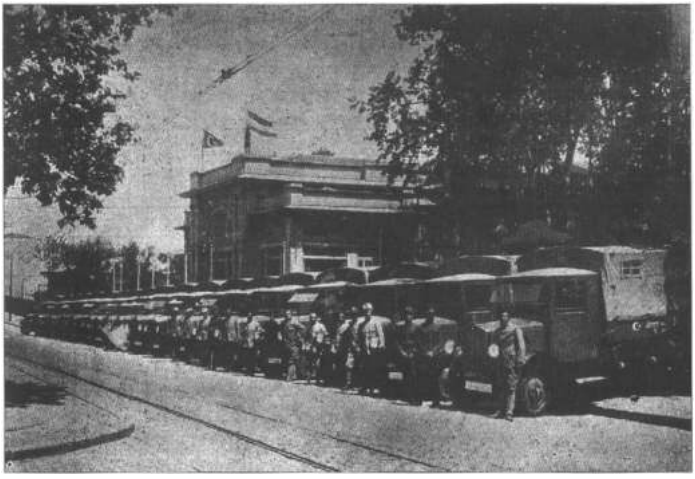

Erken Cumhuriyet Devri Jandarmanın İlk Kez Motorize Olması-1928 (Jandarma Mecmuası)

İzmit'te bulunan Jandarma Zabıta Mekteb-i Alisi'nin 4 Teşrinisani 1340 tarihinde küşad edilen ikinci kısım ikinci devre talebesiyle mektep heyeti (Jandarma Mecmuası)

SÜLEYMAN TEKİR

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E JANDARMA

Askerî Tarih alanında yaptığı araştırmalarla tanıdığımız Süleyman Tekir bu çalışmasında, genel hatlarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda jandarmanın kuruluşundan erken Cumhuriyet yıllarına kadar bu teşkilatın geçirdiği safhaları ele almaktadır. Kurulmak istenilen jandarma teşkilatı, kuruluş sürecinde ortaya çıkan sorunlar ve jandarmaya olan ihtiyaç kitabın ana konusunu oluşturmaktadır.

Tekir, birinci bölümde klasik dönemden itibaren modern jandarmaya giden süreci gözden geçiriyor. İkinci bölümü ise kendi içerisinde üç ayrı kısma ayırıyor: Birinci Dünya Savaşı, Mondros Mütarekesi ve Millî Mücadele Dönemi. İlk olarak Birinci Dünya Savaşı'nda cepheye sürülen jandarmaların kısa sürede cephelerde erimesini irdeliyor. Mütareke ahkâmına göre ülkenin tek silahlı unsuru haline gelen jandarmanın Millî Mücadele yıllarındaki teşkilatı ve faaliyetleri ise bölümün son kısmını teşkil ediyor. Yazar, kitabın üçüncü ve son bölümünde, Atatürk devrinde uzun savaş yıllarında yıpranan jandarmanın yeniden teşkilatlandırılmasını, Cumhuriyet jandarmasının kuruluş sürecini ele alıyor.

Arşiv belgeleri ve kaynak eserlerin ışığında devlet ve toplum arasında aracı bir teşkilat olan modern jandarmanın kuruluş hikâyesinin kronolojik olarak anlatıldığı bu çalışma Türk Askerî Tarihi alanında çok önemli bir boşluğu dolduruyor.

T4G 0074035 RAZ

TİMAŞ
ASKERÎ TARİH
ISBN: 978-605-08-3203-7
9 786050 832037
timas.com.tr timasyayingrubu